

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ PROGRAMI**

**KNIDOS SİKKELERİ: BÖLGE MÜZELERİNE (BODRUM ve MARMARİS)
İNTİKAL ETMİŞ OLAN ve KNIDOS KAZILARINDAN ELE GEÇEN
SİKKELER**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan:
20126139 Filiz YILDIZBAŞOĞLU**

**Danışman:
Prof. Dr. M. Oya YAĞIZ**

İSTANBUL-2016

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ PROGRAMI**

**KNIDOS SİKKELERİ: BÖLGE MÜZELERİNE (BODRUM ve MARMARİS)
İNTİKAL ETMİŞ OLAN ve KNIDOS KAZILARINDAN ELE GEÇEN
SİKKELER**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan:
20126139 Filiz YILDIZBAŞOĞLU**

**Danışman:
Prof. Dr. M. Oya YAĞIZ**

İSTANBUL-2016

Filiz YILDIZBAŞOĞLU tarafından hazırlanan **Knidos Sikkeleri: Bölge Müzelerine (Bodrum ve Marmaris) İntikal Etmiş Olan ve Knidos Kazılarında Ele Geçen Sikkeler** adlı bu çalışma aşağıda adları yazılı jüri üyelerince Oybirliğiyle / ~~Oyçokluğuyla~~ Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 17 / 06 / 2016

(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

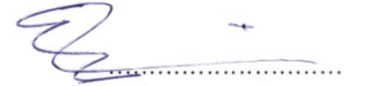
Jüri Üyesi : Prof.Dr. Oya YAĞIZ (Danışman)

.....

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Christine ÖZGAN

.....

Jüri Üyesi : Prof.Dr. Oğuz TEKİN (İ. Ü.Öğr.Üy.)

.....

Yedek Jüri Üyesi : Prof.Dr. Zeynep KOÇEL ERDEM

.....

Yedek Jüri Üyesi : Doç.Dr. Ertekin DOKSANALTI (Selçuk Ü.Öğr. Üy.)

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ	iv
ÖZET.....	vi
SUMMARY	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
HARİTALAR LİSTESİ	xx
RESİMLER LİSTESİ	xxii
LEVHALAR LİSTESİ.....	xxiv
SÖZLÜK.....	xxviii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Amacı.....	1
1.2. Çalışmanın Kapsamı	2
1.3. Çalışmanın Yöntemi	2
2. KARIA BÖLGESİ	5
2.1. Coğrafi Sınırlar.....	5
2.2. Karia Halkının Kökenleri.....	7
3. KNIDOS	11
3.1. Tarihi Coğrafya ve Kentin Tarihçesi.....	12
3.1.1. Kent Planı ve Kentteki Kamusal Yapılar.....	22
3.2. Kentin Ekonomisi ve Gelir Kaynakları.....	30
3.3. Knidos Antik Kenti Araştırma ve Kazı Tarihçesi.....	33
4. KNIDOS SİKKELERİ	38
4.1. Knidos Sikkeleriyle İlgili Çalışmalar.....	38

4.1.1. Sikkelerin Gruplandırılması.....	39
4.1.1.1. Cahn'ın Serileri.....	40
4.1.1.2. Nordbø'nün Serileri	44
4.1.1.3. Ashton'ın Serileri.....	49
4.2. Knidos Sikke Tipleri	52
4.3. Yunan Sikke Defineleri İçerisindeki Knidos Sikkeleri.....	59
5. KNIDOS KAZILARINDAN ELE GEÇEN KNIDOS SİKKELERİ	65
6. ÇEŞİTLİ YOLLARLA MÜZELERE GELEN KNIDOS SİKKELERİ	80
7. KNIDOS KAZILARINDAN ELE GEÇEN DİĞER YUNAN SİKKELERİ	88
7.1. Yunan Sikkeleri.....	88
7.1.1. Aetolia.....	88
7.1.2. Aiolis.....	89
7.1.3. Bithynia.....	89
7.1.4. Lydia	90
7.1.5. Lykia	91
7.1.6. Karia.....	91
7.1.7. Mısır.....	95
7.1.8. Syria	96
7.1.9. Trakya	96
8. KNIDOS KAZILARINDAN ELE GEÇEN ROMA SİKKELERİ	98
8.1. Roma Sikkeleri.....	98
8.1.1. Roma Darpları.....	98
8.1.2. Germania Inferior ve Gallia Narbonensis Darpları.....	103
8.1.3. Makedonia Darpları	104
8.1.4. Trakya Darpları.....	105
8.1.5. Bithynia Darpları	107

8.1.6. Asia ve Syria Darpları.....	108
8.1.7. Belirsiz Darphane	110
9. KNIDOS KAZILARINDAN ELE GEÇEN BİZANS SİKKELERİ	112
9.1. Bizans Sikkeleri	112
9.1.1. Constantinopolis Darpları	112
9.1.2. Kyzikos Darpları.....	113
9.1.3. Nikomedeia Darpları.....	114
9.1.4. Anonim Follis – B Grubu	115
10. SONUÇ	117
11. KATALOG	125
12. KATALOĞUN GENEL DEĞERLENDİRMESİ (Grafikler ve Tablolar)	167
12.1. Katalogdaki Knidos Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı	168
12.2. Katalogdaki Knidos Sikkelerinin Yüzyıllara Göre Dağılımı.....	169
12.3. Katalogdaki Sikkelerin Dağılımı	170
12.4. Katalogdaki Diğer Yunan Sikkeleri (Tablo 2).....	171
12.5. Katalogdaki Roma İmparatorluk Sikkeleri (Tablo 3).....	172
12.6. Katalogdaki Bizans Sikkeleri (Tablo 4).....	173
12.7. Knidos Kazılarında Ele Geçen Sikkelere Ait Buluntu Bilgileri	174
13. EKLER.....	179
13.1. Haritalar ve Resimler	179
13.2. Levhalar	189
14. KAYNAKÇA.....	202
15. ÖZGEÇMİŞ	216

ÖNSÖZ

Nümismatik, 19. yüzyıl başlarında tarih bilimine yardımcı bir disiplin olarak varlık göstermeye başlamıştır. Nümismatik biliminin temel uğraşısı olan antik sikkeler, arkeolojik kazılar ya da antik dönemde gömülmüş olan defineler aracılığıyla günümüze ulaşan oldukça önemli tarihsel kaynaklardır. Sikkeler, yazılı kaynakların yetersiz kaldığı dönemlerin ya da olayların analizini yapmada, bir devletin/kentin politik istikrarı ve ekonomik düzeyi hakkında bilgi edinmede, diğer kentlerle yapılan ticaret ilişkilerinin genişliğini ya da yoğunluğunu anlamada ve daha pek çok bilgiyi edinebilmemizde önemli veriler sağlar.

Arkeoloji eğitimime başladığım ilk yıllardan itibaren antik sikkelerin ve nümismatik derslerinin, bende hep ayrı bir yeri oldu. Elbette ki bunda, tez danışmanım, saygıdeğer hocam Prof. Dr. Oya Yağız'ın büyük katkısının olduğunu belirtmem gerek. Kendisini tanıdığım, lisans eğitimimin ilk yılından buyana ilgisini ve desteğini her zaman üzerimde hissettirdiği, değerli bilgi ve deneyimlerini aktarırken yüzünde beliren heyecan ve memnuniyet duygularını gizlemediği için kendisine teşekkür ederim. Yüksek lisans tez çalışmama konu olan Knidos kazıları sikkelerini çalıştığım bu zorlu süreçte, bu konuyu araştırabileceğim konusunda benden inancını ve güvenini hiçbir zaman eksik etmeyiş, bana her zaman güç verdi. Prof. Dr. Oya Yağız'a, bu konuyu çalışabilmem için tarafıma verilmesi konusunda önayak olduğu ve her şeyden önemlisi, bana katmış olduğu tüm değerlerden ötürü ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bölüm Başkanımız, Knidos Kazıları eski yürütücülerinden saygıdeğer hocam Prof. Dr. Christine Bruns-Özgan'a bana inandığı ve güvenerek bu malzemeyi çalışabilmeme olanak sağladığı için teşekkürü borç bilirim.

Bu malzemeyi çalışabilmemde şüphesiz, en önemli katkı Knidos Kazıları yeni başkanı Doç. Dr. Ertekin M. Doksanaltı'ya aittir. Kazı deposunda yer alan etütlük sikke malzemesini tam bir güvenle bana teslim ettiği ve beni ekibine dâhil ederek

uygun bir çalışma ortamı sağladığı için kendisine teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca, Knidos'ta çalıştığım süre içerisinde, yardımlarından ve desteklerinden ötürü, kazı ekibi üyelerinden Öğretim Görevlisi İbrahim Karaoğlu'na, Arkeolog Yasin Göçer'e ve Ufuk Erdoğan'a teşekkür ederim.

Çalışma malzememin bir kısmının envanterlerinde yer aldığı Marmaris Kalesi ve Arkeoloji Müzesi'nin o dönem Müze Müdür Vekili olan Arkeolog Mutlu Karadağ'a ve mesai arkadaşı Arkeolog Şenay Öcal'a, kısıtlı çalışma ortamlarına rağmen bana sağladıkları koşullar, gösterdikleri anlayış ve sabırlarından, samimi sohbetleri ve misafirperverliklerinden ötürü teşekkür ederim.

Çalışma malzememin önemli bir başka kısmı, Bodrum Sualtı Arkeolojisi Müzesi envanterlerinde yer almaktadır. Bu malzemeyi fiziksel olarak inceleme/belgeleme imkânım, maalesef olamadı. Müzeye, Knidos kazılarından ya da çeşitli yollarla gelmiş olan sikkeler, daha önceki yıllarda Dr. Koray Konuk tarafından katalog çalışması yapılması amacıyla derlenmiş ve belgelenmiştir. Bodrum Sualtı Arkeolojisi Müzesi yetkilileri, söz konusu sikkeler üzerinde fiziksel bir çalışma gerçekleştiremeyeceğimi belirterek malzemenin Koray Konuk tarafından hâlihazırda derlenmiş olan bilgi ve belgelerini (fotoğraf ve diğer ölçümler) verebileceklerini belirttiler. Katalogda yer alan Bodrum Sualtı Arkeolojisi Müzesi envanterindeki sikkelere ilişkin bilgi ve belgelerin, Müze yetkilisi Emre Savaş tarafından, Dr. Koray Konuk'un yapmış olduğu bu çalışmadan yararlanılarak bana verildiğini burada belirtmemde yarar görüyorum. Sayın Koray Konuk'a dolaylı katkısından ötürü teşekkürlerimi sunarım.

Grafiklerin hazırlanmasında emeği geçen Mimar ve Arkeolog Rezvan Fakheri'ye teşekkür ederim. Son olarak, çalışmada yer alan görsel malzemenin işlenmesindeki emeklerinden ötürü ve daha da önemlisi, lisans öğrenimimin ilk yıllarından bu yana beni hiçbir zaman yalnız bırakmadığı, her zaman yanımda olduğu, sonsuz sabrı, anlayışı ve tüm desteğiyle hayatımda olduğu için sevgili eşim Aydın Yıldızbaşıoğlu'na şükran borçluyum.

ÖZET

Knidos kazılarında ele geçen sikkeler ve bölge müzeleri envanterlerinde yer alan kente ait sikkelerin ele alındığı bu çalışmada, kentin M.Ö. 530 civarında darp etmeye başladığı ilk gümüş sikkelerden M.S. 3. yüzyılın ilk çeyreğine kadar sürdürmüş olduğu neredeyse tüm darplara ilişkin örnekler yer almaktadır. Söz konusu çalışma malzemesi içerisinde sadece Knidos kentine ait darplar değil, aynı zamanda Knidos kazılarında ele geçen çeşitli kentlere ve Roma İmparatorluk Dönemine ait sikkeler ile Bizans sikkeleri de yer almaktadır.

Knidos sikkelerine ilişkin, sikke katalogları dışında yayınlanmış olan az sayıdaki bilimsel çalışmalarda, kentin darp etmiş olduğu en erken sikkeden en geç darp örneklerine kadar tüm sikkeler gruplandırılarak kronolojik serilere ayrılmıştır. Bu sınıflandırmalardan, ön ve arka yüzlerde yer alan aslan protomu ve Aphrodite başı temel tiplerinin uzun bir dönem darbının sürdürüldüğü, yeni tiplerin ortaya çıkması ise M.Ö. 375 dolaylarında ilk kez darp edilen bronz sikkelerle başladığı anlaşılmaktadır. Bu tarihten sonra gümüş ve bronz sikke tiplerinde çeşitliliğin arttığı görülür.

Roma imparatorluk sikkelerinin büyük çoğunluğu bronzdur. Az sayıda ele geçmiş olan gümüş Roma imparatorluk sikkesi ise Denarius ve Antoninianus birimindedir. Roma imparatorluk sikkeleri en erken, İmparator Hadrianus'un üçüncü kez consüllüğe geldiğine işaret eden tek bir örnek, Marcus Aurelius'un kızı Lucilla adına darp edilen bir Sestertius örneği ve az sayıdaki Severus Hanedanı üyelerine ait örnekler dışında, çoğunluk olarak M.S. 3. yüzyılın ortalarından itibaren çeşitli imparatorlara ait tekil örnekler içermektedir. İmparator I. Constantinus döneminden itibaren tek bir imparatora ait sikke örneği sayısında kısmen bir artış görülmektedir. Çoğunluğu Anadolu darphanelerinde basılmış olan bu sikkelerin tamamı çeşitli birimlerde bronzdur.

Bizans İmparatorluğu sikkelerine ait örnekler I. Iustinianus döneminden itibaren görülmeye başlar. Bu az sayıdaki (10 adet) tamamı bronz olan sikkeler Follis ve alt birimlerinden oluşmaktadır. Bunlar içerisinde en geç örnek ise M.S. 11. yüzyılın ilk yarısına ait Anonim Follis'tir.

Anahtar Kelimeler: Karia, Knidos, Knidos sikkeleri, kazı sikkeleri, nümismatik

SUMMARY

On this research study dealing with the coins uncovered at Cnidus excavations as well as city's coins at regional museums, nearly all kinds of coins of the city, which began minting around 530 BC with silver coins and lasted until the first quarter of the 3rd century AD, are taking part. Our study includes not only Cnidian minting but coins of other cities, Roman imperial coinage and Byzantine coins found at Cnidus excavations as well.

On few scientific work on Knidian coinage apart from the coin catalogues, all minted coins of the city are grouped as chronological series from the earliest to the latest. By means of these groupings it is understood that the main types, lion protome on obverse and head of goddess Aphrodite on reverse were continued to be minted for a long time and new types were introduced only around 375 BC with the start of bronze coinage. It is observed that after this date, a variety of new types could be seen both on silver and bronze coins.

A vast majority of Roman imperial coins are of bronze. Few numbers of uncovered Roman imperial silver coins are denominations of *denarius* and *antoninianus*. Roman imperial coins include mostly singular coins of various emperors from the middle of the 3rd century AD onwards, with the exceptions of one singular coin of Hadrian pointing out the emperor's third consulate as the earliest; a *sestertius* minted in the name of Lucilla, daughter of Marcus Aurelius and few numbers of Severian dynasty coins. It is observed that the number of coins belonging to one proper emperor rises from the time of emperor Constantine I on. All of these coins, mostly minted on Anatolian mints are various denominations of bronze.

Byzantine coins are found in the city from the time of emperor Justinian I on. These small number of coins are all bronze *follis* and denominations. The latest among these, is a late *anonymous follis* and dates to the second half of the 11th century AD.

Keywords: Caria, Cnidus, Cnidian coins, excavation coins, numismatics

KISALTMALAR LİSTESİ

Antik Kaynak Kısaltmaları

<i>Aristot. pol.</i>	Aristoteles politika
<i>Diod.</i>	Diodorus Siculus
<i>Hdt.</i>	Herodotos
<i>Hom. Il.</i>	Homeros Ilias
<i>Paus.</i>	Pausanias
<i>Plin. nat.</i>	Plinius maior, naturalis historia
<i>Strab.</i>	Strabon
<i>Thuk.</i>	Thukydides

Sürelî Yayınlar ve Katalogda Kullanılan Bibliyografik Kısaltmalar

<i>ABSA</i>	<i>Annual of the British School at Athens.</i>
<i>AJA</i>	<i>The American Journal of Archaeology,</i> Archaeological Institute of America, New York.
<i>AKMED</i>	<i>Suna – İnan Kırâç Akdeniz Medeniyetleri</i> <i>Araştırma Enstitüsü, Antalya.</i>
<i>AMuGS</i>	<i>Antike Münzen Und Geschnittene Steine.</i>
<i>ANS</i>	<i>American Numismatic Society, New York.</i>
<i>Arkeoloji Dergisi</i>	<i>Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları,</i> İzmir.

<i>ASCSA</i>	<i>The American School of Classical Studies at Athens.</i>
<i>AST</i>	<i>Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara.</i>
<i>BCH</i>	<i>Bulletin de correspondance hellénique. École Française d'Athènes, Paris.</i>
<i>BMC</i>	<i>A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum, London (29 vols.), 1873–1927.</i>
<i>BMC Alexandria</i>	<i>Catalogue of the Coins of Alexandria and the Nomes, (by Poole, R. S.), London, 1892.</i>
<i>BMC Caria</i>	<i>Catalogue of the Greek Coins of Caria, Cos, Rhodes, & etc., (by Head, B. V.), London, 1897.</i>
<i>BMC Galatia</i>	<i>Catalogue of the Greek Coins of Galatia, Cappadocia and Syria, (by Wroth, W.), London, 1899.</i>
<i>BMC Lycia</i>	<i>Catalogue of the Greek Coins of Lycia, Pamphylia and Psidia, (by Hill, G. F.), London, 1897.</i>
<i>BMC Ponthus</i>	<i>Catalogue of the Greek Coins of Ponthus, Paphlagonia, Bithynia, and the Kingdom of Bosporus, (by Wroth, W.), London, 1889.</i>
<i>BMC Thessaly</i>	<i>Catalogue of the Greek Coins of Thessaly to Aetolia, (by Gardner, P.), London, 1883.</i>
<i>Byzas</i>	<i>Byzas. Veröffentlichungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Istanbul.</i>
<i>Cahn, Knidos:</i>	<i>Knidos. Die Münzen des Sechsten und des Fünften Jahrhunderts v.Chr. AMuGS IV. Walter De Gruyter&Co. Press., Berlin, 1970.</i>

- CH* *Coin Hoards.*
- CH IX* *Coin Hoards IX : Greek Hoards (ed. Andrew Meadows and Ute Wartenberg). Royal Numismatic Society, London, 2002.*
- ClAnt* *Classical Antiquity*, University of California Press, Berkeley.
- DOC I* *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Vol. I: Anastasius I to Maurice, 491-602 (by Bellinger, A. R. – Grierson, P.), Washington D.C., 1966.*
- DOC II* *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Vol. II: Phocas to Theodosius III, 602-717 (by Bellinger, A. R. – Grierson, P.), Washington D.C., 1968.*
- GRBS* *Greek, Roman and Byzantine Studies.* Duke University, Durham, North Carolina.
- IG* *Inscriptiones graecae, 1873-.*
- IGCH* *An Inventory of Greek Coin Hoards (by Thompson, M., Mørkholm, O. and Kraay, C. M.), New York, 1973.*
- IK 41. I* *Die Inschriften von Knidos I, [=Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien, 41 etc.], W. Blümel (ed.), Bonn, 1992.*
- İDOL* *Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Dergisi.* Mert Basın Yayın, İstanbul.

<i>JHS</i>	<i>The Journal of Hellenistic Studies</i> . London, Society for the Promotion of Hellenic Studies Press.
<i>JNAA</i>	<i>Journal of Numismatic Association of Australia</i> .
<i>KuBA</i>	<i>Kölner und Bonner Archaeologica</i> , Lit. Verlag, Berlin.
<i>KST</i>	Kazı Sonuçları Toplantısı.
<i>LRBC</i>	<i>Late Roman Bronze Coinage</i> .
<i>Mionnet Suppl.</i>	T. E. Mionnet, <i>Description des médailles antiques grecques et romaines, Supplément, Tome Sixième</i> . Impr. de Testu, Paris, 1833.
<i>NC</i>	<i>The Numismatic Chronicle</i> . Royal Numismatic Society, University of London, Institute of Classical Studies Press, London.
<i>NCirc</i>	<i>Numismatic Circular</i> . Spink and Son Ltd., London.
<i>NNUM</i>	<i>Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad</i> . Kopenhag.
<i>Proc. Am. Philos. Soc.</i>	<i>Proceedings of the American Philosophical Society</i> .
<i>RIC</i>	<i>The Roman Imperial Coinage</i> .
<i>RN</i>	<i>Revue numismatique</i> , Société française de numismatique, Paris.
<i>RPC</i>	<i>Roman Provincial Coinage</i> (9 vols. 1992-).
<i>RPC Suppl.</i>	<i>Roman Provincial Coinage, Supplément I-III</i> (by A. Burnett – M. Amandry – P. P. Ripollès et al.), British Museum Press, London 1998, 2006, 2014.

- SEG* *Supplementum Epigraphicum Graecum*, eds. J. J. E. Homdus, 1-11; A. G. Woodhead, 12-25 (Leiden 1923-1971) H. W. Pleket, R. S. Stroud, A. Chaniotis, et al, 26-7 (Alphen, 1979-80); 28-51 (Amsterdam, 1982-2005); 52 vd. (Leiden & Boston, 2006-)
- SGDI* *Sammlung der griechischen Dialekt-Inschriften* (4 vols.). (eds. F. Bechtel, H. Collitz et al), Göttingen, 1884-1915.
- SNG* *Sylloge Nummorum Graecorum*.
- SNG Aarhus* *Sylloge Nummorum Graecorum. Denmark. Aarhus University* (by H. E. Mathiesen), Munksgaard, Copenhagen, 1986.
- SNG Blackburn* *Sylloge Nummorum Graecorum. Great Britain. Vol. VIII. The Hart Collection, Blackburn Museum*. British Academy, Oxford, 1989.
- SNG Cop. Caria* *Sylloge Nummorum Graecorum. Copenhagen. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum. Caria, Part I: Alabanda – Orthosia*, Einar Munksgaard, Copenhagen, 1947.
- SNG Cop. Thrace* *Sylloge Nummorum Graecorum. Copenhagen. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum. Thrace, Part I: The Tauric Chersonese – Thrace: Mesembria*, Einar Munksgaard, Copenhagen, 1942.
- SNG Finland I* *Sylloge Nummorum Graecorum. Finland, The Erkki Keckman Collection in the Skopbank*,

- Helsinki, Part I: Karia* (by U. Westermark – R. Ashton). Helsinki, 1994.
- SNG Fitzwilliam* *Sylloge Nummorum Graecorum. Great Britain. Vol. IV, Fitzwilliam Museum, Leake and General Collections, Part VI, Asia Minor – Phrygia*, British Academy, London, 1965.
- SNG Hunterian* *Sylloge Nummorum Graecorum. Great Britain. Vol. XII. The Hunterian Museum. University of Glasgow. Part I, Roman Provincial Coins. Spain – Kingdoms of Asia Minor* (by J. Goddard). British Academy, London, 2004.
- SNG Leizig 1* *Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Sammlung der Universitätsbibliothek Leipzig, 1. Band: Autonome Griechische Münzen*, Hirmer Verlag, München, 1993.
- SNG Leizig 2* *Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Sammlung der Universitätsbibliothek Leipzig, 2. Band: Römische Provinzialprägungen, Addenda und Corrigenda zum 1. Band*, Hirmer Verlag, München, 1993.
- SNG Manchester* *Sylloge Nummorum Graecorum. Great Britain. Vol. VII. Manchester University Museum: The Raby and Güterbock Collections*. British Academy, London, 1986.
- SNG München 28* *Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Staatliche Münzsammlung München. 28. Heft, Syrien: Nicht-Königliche Prägungen*, Hirmer Verlag, München, 2001.

SNG München 22

Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Staatliche Münzsammlung München. 22. Heft, Karien (by H. R. Baldus), Hirmer Verlag, München, 2006.

SNG Newnham Davis

Sylloge Nummorum Graecorum. Great Britain. Vol. 1, Part II, The Newnham Davis Coins in the Wilson Collection of Classical & Eastern Antiquities, British Academy, London, 1936.

SNG Sweden

Sylloge Nummorum Graecorum. Sweden I. The Collection of His Late Majesty King Gustaf VI Adolf. The Fred Farbot Collection. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, 1974.

SNG Turkey 1

Sylloge Nummorum Graecorum. Turkey 1. The Muharrem Kayhan Collection (by K. Konuk). Ausonius Publications. Istanbul-Bordeaux, 2002.

SNG Turkey 2

Sylloge Nummorum Graecorum. Turkey 2. Anamur Museum. Vol. 1, Roman Provincial Coins (by O. Tekin – S. Altınoluk). Turkish Institute of Archaeology, İstanbul, 2007.

SNG Turkey 8

Sylloge Nummorum Graecorum. Turkey 8. Muğla Museum. Vol. 1, Caria (by O. Tekin – A. Erol-Özdizbay). Turkish Institute of Archaeology, İstanbul, 2012.

SNG Tübingen

Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Münzsammlung der Universität Tübingen. 5. Heft, Karien und Lydien, Hirmer Verlag, München 1994.

<i>SNG von Aulock Karien</i>	<i>Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Sammlung von Aulock Karien. Verlag Gebr. Mann. Berlin, 1962.</i>
<i>SNG von Aulock Lydien</i>	<i>Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Sammlung von Aulock Lydien. Verlag Gebr. Mann. Berlin, 1963.</i>
<i>SNG von Aulock Nachträge IV</i>	<i>Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Sammlung von Aulock Phrygien, Lykien, Pamphylien, Pisidien, Lykaonien, Isaurien, Kilikien, Galatien, Kappadokien, Keiserzeitl, Kistophoren, Incerti. Verlag Gebr. Mann. Berlin, 1968.</i>
<i>Weber</i>	<i>Descriptive Catalogue of the Collection of Greek Coins formed by Sir Hermann Weber M. D., Vols. 1-3, (by L. Forrer), Spink and Son Ltd., London, 1922-9.</i>
<i>ZfN</i>	<i>Zeitschrift für Numismatik, Berlin (1874-1935).</i>
<i>ZPE</i>	<i>Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik. Habelt Verlag, Bonn.</i>

Teknik Kısaltmalar

Abb.	Abbildung / Figür
AD	After Christ (Anno Domini)
AE	Bakır/Bronz
A.g.k.	Adı geçen kitap

A.g.m.	Adı geçen makale
AR	Gümüş
A.y.	Arka yüz
BC	Before Christ
Bkz.	Bakınız
ev.	Çeviren
dn.	Dipnot
ed.	Editör
env. no.	Müze envanter numarası
et al	et alii (ve diğerkleri)
etc.	et cetera (ve benzeri)
Fig./fig.	Figür
g.	Gram
Kat. No.	Katalog Numarası
ky.	Kalıp yönü
Lev.	Levha
mm.	Milimetre
M..	Milat'tan önce
M.S.	Milat'tan Sonra
no. / Nr.	Numara
Off.	Officina (darphane şubesi)
.y.	n yüz
pl.	Plate/Lavha

pp.	Pages/Sayfalar
Ref.	Referans/Bibliyografya
Res. /res.	Resim
s.	Sayfa numarası
Taf.	Tafel/Tablo, Levha
vd.	ve diğ erleri
Vol(s).	Volume(s)
yakl.	Yaklaş ık
Yy.	Yü zyıl

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Anadolu, Antik Çağ Bölgeleri.

(http://www.cornellcollege.edu/classical_studies/ariadne/readings/ch15.shtml)

Harita 2. Karia Bölgesi sınırları içerisinde yer alan kentlerin konumları.

(http://makedonia-alexandros.blogspot.com.tr/2012_08_01_archive.html)

Harita 3. Knidos ve çevresindeki Oniki Ada'nın konumu.

(**Wolfgang EHRHARDT**, “Knidische Sakralbezirke im Hellenismus”, 50, Abb. 2).

Harita 4. Knidos ve Kari Bölgesi güney kıyıları.

(John FREELY, **Western Shores of Turkey: Discovering the Aegean and Mediterranean Coasts**, 249).

Harita 5. Afganistan, Kabul'de bulunmuş olan Yunan sikke defnesi.

(<http://coinhoards.org/id/igch1830>)

Harita 6. Afganistan Balkh (antik Baktra) yöresinde bulunan Yunan sikke defnesi.

(<http://coinhoards.org/id/igch1820>)

Harita 7. Phoenicia, Massyaf’da (antik Baetocaece yakınları) bulunan Yunan sikke definesi.

(<http://coinhoards.org/id/igch1483>)

Harita 8. Kahire’nin güneyindeki Asyut’ta (antik Lycopolis) bulunan Yunan sikke definesi.

(<http://coinhoards.org/id/igch1644>)

Harita 9. Lesbos’da bulunan Yuna sikke Definesi.

(<http://coinhoards.org/id/igch1227>)

Harita 10. İran, Malayer’de (antik Ekbatana’nın 65 km güneydoğusu) bulunan Yunan sikke definesi.

(<http://coinhoards.org/id/igch1790>)

Harita 11. Kütahya, Mektepini’de bulunan Yunan sikke definesi.

(<http://coinhoards.org/id/igch1410>)

RESİMLER LİSTESİ

Fig. 1. Knidos, vaziyet planı 1.

(Armin von GERKAN, **Griechische Städteanlagen: Untersuchungen zur Entwicklung des Städtebaues im Altertum**, Abb. 10).

Fig. 2. Knidos, vaziyet planı 2.

(Ertekin M. DOKSANALTI, **Knidos-Kap Krio Yerleşim Alanı**, Res. 1).

Fig. 3. Knidos, vaziyet planı içerisinde limanların konumu.

(Ekrem AKURGAL, **Ancient Civilizations and Ruins of Turkey: from Prehistoric Times until the End of the Roman Empire**, 253, Fig. 96).

Fig. 4. Knidos, Batı Kutsal Alanları.

(Wolfgang EHRHARDT, “Knidische Sakralbezirke im Hellenismus”, 49, Abb. 1).

Fig. 5. Batı Kutsal Alanı Kap Kriodan görünüm modellemesi.

(Wolfgang EHRHARDT, “Knidische Sakralbezirke im Hellenismus”, 56, Abb. 9).

Fig. 6. Batı Kutsal Alanı limandan görünüm modellemesi.

(Wolfgang EHRHARDT, “Knidische Sakralbezirke im Hellenismus”, 57, Abb. 10).

Fig. 7. Batı Kutsal Alanı modellemesi. Apollon Karneios Tapınak Terası, Kuzeydoğudan görünüm.

(**Wolfgang EHRHARDT**, “Knidische Sakralbezirke im Hellenismus”, 51, Abb. 3).

Fig. 8. Batı Kutsal Alanı modellemesi. Apollon Karneios Tapınak Terası, Güneydoğudan görünüm.

(Hansgeorg BANKEL, “Versatzmarken am Propylon des Heiligtums für Apollon Karneios in Knidos”, 2, Abb. 1).

Fig. 9. Apollon Karneios Altarı modellemesi.

(**Wolfgang EHRHARDT**, “Knidische Sakralbezirke im Hellenismus”, 55, Abb. 8).

LEVHALAR LİSTESİ

LEVHA XI

Res. 198

AR Drahmi, 6,09 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b85222947.r=monnaies%20de%20cnide>

Res. 199

AR Drahmi, 6,08 g.

Ref.: http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?album=215&pid=481#top_display_media

Res. 200

AR Drahmi, 6,18 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84808995.r=monnaies%20de%20cnide>

Res. 201

AR Drahmi, 6,17 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8522302b.r=monnaies%20de%20cnide>

Res. 202

AR Drahmi, 6,05 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8501653t.r=monnaies%20de%20cnide>

Res. 203

AR Drahmi, 6,04 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8522310w.r=monnaies%20de%20cnide>

Res. 204

AR Tridrahmi, 10,82 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8522315z.r=monnaies%20de%20cnide>

Res. 205

AR Tetrarahmi, 14,85 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b85223186.r=monnaies%20de%20cnide>

Res. 206

AR Drahmi, 2, 50 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10317916q.r=monnaies%20de%20cnide>

Res. 207

AR Hemidrahmi, 1,24 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8522378g.r=monnaies%20de%20cnide>

Res. 208

AR Didrahmi, 5,30 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8522344p.r=monnaies%20de%20cnide>

Res. 209

AR Tetrarahmi, 14, 80 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8522312q.r=monnaies%20de%20cnide>

Res. 210

AR Didrahmi, 6,30 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b85223134.r=monnaies%20de%20cnide>

Res. 211

AR Trihemiolbol, 0,77 g. ky. 12

Ref.: Göktürk, 1996, 8, no. 274.

Res. 212

AR Tetradrahmi, 16,91 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b85223861.r=monnaies%20de%20cnide>

Res. 213

AR Tetradrahmi, 17,22 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b103053027.r=monnaies%20de%20cnide>

Res. 214

AE 9,24 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8522446v.r=monnaies%20de%20cnide>

Res. 215

AE 11,71 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8522448p.r=monnaies%20de%20cnide>

Res. 216

AE 6,99 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b103075034.r=monnaies%20de%20cnide>

Res. 217

AE 16,68 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8522454d.r=monnaies%20de%20cnide>

LEVHA XII

Res. 218

AE 17,80 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8522450r.r=monnaies%20de%20cnide>

Res. 219

AE 2,92 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8522405x.r=monnaies%20de%20cnide>

Res. 220

AR Drahmi, 2,18 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8501662s.r=monnaies%20de%20cnide>

Res. 221

AE 2,56 g.

Ref.: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8522404h.r=monnaies%20de%20cnide>

SÖZLÜK*

- Anonim Follis** : 10. ve 11. yüzyıllarda darp edilen ve üzerinde imparatorun ismi bulunmayan bronz sikkeler.
- As** : 12 uncia değerinde, Roma'nın bronz sikkelerindeki ana birim.
- Aureus** : Roma'nın yakl. 8 g. ağırlığındaki altın sikkesi. M.Ö. 1. yy.'ın ilk yarısından M.S. 4. yy. başlarında Solidus'ların ortaya çıkışına kadar kullanılmıştır.
- Boukranion** : Öküz kafatasından süsleme ögesi.
- Caduceus** : Baş kısmı birbirine sarılı iki yılan şeklinde olan Hermes'in asası.
- Consul** : Roma'nın Cumhuriyet döneminde yıllık atamalarla görev başına gelen en yüksek mevkideki devlet memuru. Devletin başında iki consul bulunurdu. İmparatorluk döneminde imparator unvanlarından biri.
- Cornucopiae** : Bereket boynuzu.
- Darphane işareti** : Sikkenin hangi darphanede basıldığını gösteren darphane isminin kısaltılmış hali.
- Dekanummium** : 10 nummia değerinde bakır sikke.

* Sözlükte genel olarak, Oğuz TEKİN, **Bizans Sikkeleri. Yapı Kredi Koleksiyonu**; Otto MÖRKHOLM, **Early Hellenistic Coinage: From the Accession of Alexander to the Peace of Apamea (336-188 B.C.)**; Zeliha DEMİREL GÖKALP, **Yalvaç Müzesi Bizans Sikkeleri** yayınlarından yararlanılmıştır.

Denarius	: 25 Aureus değerindeki Roma'nın gümüş sikkesi. M.Ö. 3. yy.'ın son çeyreğinden M.S. 215 yılında ortaya çıkan Antoninianus'ların yaygınlaşmasına kadar kullanılmıştır.
Diadem	: Başlı alın hizasında çevreleyen, üzeri değerli taşlarla süslü saç bandı. Hükümdarlık simgesidir.
Diadokh(oî)	: Büyük İskender'in komutanları ve ardılları.
Didrahmi	: 2 Drahmi değerinde gümüş sikke.
Dikhalkos	: 2 Khalkos değerinde bronz sikke.
Drahmi	: 6 Obol değerinde gümüş sikke.
Emporion	: Küçük ölçekli ticaret merkezi.
Epiphany	: Tezahür, özellikle tanrının belirmesi/görünmesi, tecelli etmesi.
Eparkhia	: İmparatorluk kültü bölgesi.
Fibula	: Pelerin gibi giysileri omuzdan tutturmaya yarayan özel bir çengel iğne çeşidi. Broş.
Follis (çoğ. Folles)	: 40 nummia değerindeki Bizans bakır sikkesi.
Globus	: İktidar sembolü, dünyayı simgeleyen küre.
Haçlı Globus (Globus cruciger)	: Dünya egemenliğini simgeleyen, üzerinde ufak bir haçın yer aldığı globus/küre; haçlı globus.
Hemidrahmi	: Yarım Drahmi değerindeki gümüş sikke.
Hemiobol	: Yarım Obol değerindeki gümüş sikke.
Himation	: Khiton üzerine giyilen kalın kumaştan bir tür pelerin (manto).
Kalathos	: Vazo şeklinde sepet. Mısır kökenli bir bereket tanrısı olan Serapis başında, mısır ölçümünde kullanılan bu sepetle tasvir edilir.

Kalıp Yönü	: Sikkenin arka yüzünün ön yüze göre ekseni. Saat, ok ya da derece ile ifade edilebilir.
Kantharos	: Çift kulplu içki kabı.
Kausia	: Makedonia kökenli yassı bir başlık türü.
Khalkos	: 8/1 Obol değerindeki erken Yunan bronz sikkesi.
(çoğ. Khalkoi)	
Khiton	: Elbise altına giyilen tunik.
Khlamys	: Tek omuz üzerinden fibula ile tutturulan uzun pelerin.
Khristogram	: İsa'nın adının ilk iki harfinin (Chi ve Rho) birleşiminden oluşturulmuş, İsa'yı simgeleyen monogram.
Kontrmark	: Sikke yüzeyine çeşitli amaçlarla sonradan vurulan ufak bir damga. Genellikle değer değişikliğini belirtmek için ya da başka bir kente/devlete ait sikkenin, ülke topraklarında yasal dolaşımına izin verildiğine işaret etmek için uygulanır.
Labarum	: Üzerine khristogram işlenmiş sancak.
Lejand	: Sikke üzerindeki yazı.
Magistrat	: Antik Yunan kent-devletlerinde yüksek devlet memuru. Sikke darbindan sorumlu, yetkili memur. Çoğunlukla sikkenin arka yüzünde bu memurun ismi ya da isminin kısaltması bazen de ön ve ya arka yüzde isminin harflerinden oluşan monogram yer alır.
Mappa	: Beyaz mendil. Arenadaki oyunların başlaması işareti, konsülün elinde tuttuğu mappa'yı yere atmasıyla verilirdi.
Monogram	: İsim ya da unvan ve benzeri sıfatların kısaltılmış harflerinden oluşan bir kombinasyondur.
Nimbus	: Hristiyanlıkta kutsallığı sembolize eden daire. Hale.
Nummus	: Follisin 1/40'ı.
Officina	: Ana darphanenin şubesi (ana darphaneye bağlı atölye).
Overstrike	: Daha önce sirkülasyonu yapılmış olan eski bir sikkenin üzerine yapılan yeniden darp işlemi. Eski darba ait izler, yeni darbin altından gözlemlenebilmektedir.
Paludamentum	: Düz, uzun ve mor renkli askeri pelerin. Genellikle zırhın

	üzerinden giyilerek sağ omuzda fibula ile tutturulur.
Pendilia	: Bir ucu diadem ya da taca bağlı, kulak hizasından aşağıya sarkan pendant.
Proconsul	: Daha önce consul görevinde bulunmuş kimselerden seçilen, Roma'da devlet memuru. Eyalet yönetiminde görevlendirilir.
Satrap	: Pers İmparatorluğu'nda yönetim bölgelerindeki idareci. Vali.
Sestertius	: Semis (yarım) ve tres (üç) sözcüklerinin kombinasyonundan oluşmuş olan Roma'nın 2,5 As değerindeki, çapı en büyük bronz sikkesi.
Siglos	: Pers gümüş sikkesi.
Solidus	: M.S. 310 civarında, İmparator I. Constantinus tarafından ilk kez tedavüle çıkan ve M.S. 10. yy.'a kadar kullanılan altın sikke.
Staurogram	: Tau-Rho harflerinin birleşiminden oluşturularak monogram haline getirilmiş haç.
Synmakhia	: Askeri amaçlı kurulan birlik.
Synoikismos	: Köy gibi küçük birkaç yerleşim biriminin bir araya gelerek bir kent devleti oluşturması.
Tetradrahmi	: 4 Drahmi değerindeki gümüş sikke.
Tetrobol	: 4 Obol değerindeki gümüş sikke.
Thyrsos	: Dionysos'un taşıdığı, ucunda çam kozalağı bulunan ve etrafı asma dallarıyla sarılı olan asa.
Tribüt	: Vergi.
Tridrahmi	: 3Drahmi değerinde gümüş sikke.
Tripod	: Apollon'nun simgesi olan bronz üçayaklı kazan.
Trident	: Poseidon'un simgesi olan yaba.

Uncia : Latince “on ikinci” anlamında kullanılan ve bir As’ın 1/12’si değerindeki bronz sikke birimi.

Yarım Follis : 20 nummia değerinde bronz sikke.

1. GİRİŞ

Nümismatik bilimi, antik çağlardan günümüze ulaşan, kullanıldıkları dönem hakkında pek çok bilgiyi barındıran sikkelerin anlamlandırılmasında ve onları darp eden, kullanan kentler, hükümdarlar ve daha geniş anlamda bir parçası oldukları kültürler hakkında oldukça geniş perspektifte bilgileri edinmemizi sağlar. Nitekim M.Ö. 7. yüzyılda, Lydia uygarlığı tarafından icat edildiğinde sadece bir değişim aracı olarak tasarlanmadığı, aynı zamanda dini, politik ve sanatsal kaygıların da bu madeni paralar üzerinde yansıtılmak istendiği oldukça açıktır. Sikkeler ayrıca, darp edildikleri maden aracılığıyla da onları darp eden, kullanan kültürlerin refahı ve gelişmişliği hakkında bilgiler edinmemizi sağlayan önemli kültür varlıklarıdır.

1.1. Çalışmanın Amacı

Bugün Muğla İli'nin Datça ilçesi sınırları içerisinde yer alan Knidos, antik çağda Karia Bölgesi'nin şüphesiz, gelişmiş ve zengin önemli liman kentlerinden biriydi. Kentin gelişmişliği ve zenginliği, gerek Ege ve Akdeniz'in kesişim noktasında yer alan stratejik konumuyla, gerek antik yazında bahsedilenler aracılığıyla ve gerekse elde edilen arkeolojik verilerle anlaşılabilmektedir. Bu tez çalışmamızın konusunu oluşturan “Knidos kazılarında ele geçen sikkeler ve kazılar aracılığıyla ya da çeşitli yollarla bölge müzelerine intikal etmiş olan Knidos sikkeleri” de Knidos'un bu gelişmişliği ve zenginliğine ilişkin önemli bir bilgi kaynağı olarak günümüze ulaşmıştır. Nitekim kentte, M.Ö. 6. yılın sonlarından M.S. 3. yüzyılın ilk çeyreğine kadar sikke darbı sürdürülmüştür.

Gerek kazı çalışmaları aracılığıyla ele geçen ve gerekse çeşitli yollarla bölge müzelerine intikal etmiş olan, Knidos darbı ya da kentte ele geçmiş olan diğer Yunan kentlerine ait sikkelerin belgelenmesi ve kataloglama çalışması ile bunların istatistiki ve referans bilgilerini derlemek, bu çalışmanın başlıca konusudur. Derlenen bu

bilgilerden ve Yunan sikke definelerinden elde edilen verilerden hareketle, Knidos'un hangi dönemlerde, hangi bölgelerle ticari ilişkide olduğunu, kentin sikkeleri üzerinden ortaya koymaya çalışmak, bu tez çalışmasının amacını oluşturmaktadır.

1.2. Çalışmanın Kapsamı

Çalışmada ele alınan sikkeler, ikinci dönem kazılarından itibaren kentte yürütülen tüm kazı çalışmalarından ele geçen (hem Knidos kentine hem de çeşitli kent ve dönemlere -Roma ve Bizans imparatorlukları- ait) sikkeler ile Bodrum ve Marmaris arkeoloji müzelerine, gerek kazılar aracılığıyla ve gerekse satın alma/hibe/müsadere gibi yollarla intikal etmiş olan Knidos sikkelerinden oluşmaktadır. Bu kapsamda, toplam 350 adet sikke değerlendirmeye alınmıştır. Bu 350 adet sikke içerisinde, bir tanesi Osmanlı Dönemi'ne (muhtemelen geç dönemler) ve bir tanesi de muhtemelen Orta Çağ Hristiyanlık dönemine ait iki adet sikke ile birlikte toplam 153 adet sikke, üzerlerindeki yoğun korozyon ve aşınmalar nedeniyle anlaşılamaz durumda oldukları için kapsam dışında bırakılmıştır. Anlaşılır durumda olan diğer 197 adet sikkenin katalog bilgileri derlenerek çalışmaya dâhil edilmiştir. Bunlar içerisinde, kentin darp etmiş olduğu en erken sikkelerden en geç darplara kadar olan örneklerin yanı sıra kentte yapılan kazılar aracılığıyla ele geçmiş diğer bölge ve kentlere ait sikkeler ve Roma ve Bizans imparatorluklarına ait sikke örnekleri yer almaktadır.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma, iki aşamalı olarak ele alınmıştır. Çalışmanın ilk aşamasını, Bodrum ve Marmaris arkeoloji müzelerinde bulunan gerek etütlük gerekse envanterli sikkeler ile Knidos antik kenti kazı deposunda yer alan etütlük sikke malzemesinin konservasyon çalışmaları (etütlük değerdeki sikkeler üzerinde yapılmıştır), istatistiki verilerin saptanması (çap ölçümü, ağırlık ölçümleri, kalıp yönünün belirlenmesi gibi) ve fotoğraflayarak belgeleme çalışması oluşturmaktadır. İkinci aşamada ise derlenen bu veriler yardımıyla, söz konusu malzemenin tanımlamalarının yapılabilmesi için literatür taraması yapılarak *SNG*, *BMC*, *RPC*, *RIC*, *LRBC*, *DOC* vb. başlıca sikke kataloglarından ve Knidos sikkeleri ya da diğer kentler ile ilgili yapılmış olan bilimsel

yayınlarından yararlanılmış, böylece referans bilgileri oluşturularak kataloglama çalışması yapılmıştır.

Çalışma on bir bölüm altında ele alınmıştır.

Birinci bölümde, çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi ele alınarak konunun çerçevesi çizilmiştir.

İkinci bölümde, Knidos antik kentinin içinde bulunduğu Karia Bölgesi'nin coğrafi sınırları ve burada yaşayan halkların kökenlerine genel hatlarıyla değinilmiştir.

Üçüncü bölümde, Knidos antik kentinin tarihi coğrafyası ve kentin tarihçesine ilişkin genel bilgiler ve kentteki kamusal yapılar ele alınmış; kentin ekonomik kaynaklarına değinilmiştir. Kentte yapılan araştırma ve kazı tarihçesi de bu bölümde aktarılmıştır.

Dördüncü bölümde, Knidos sikkeleri hakkında bugüne kadar hazırlanmış olan bilimsel çalışmaların ve bu çalışmalarda yapılmış olan sikkelerin gruplandırılmasına ilişkin bilgiler aktarılmıştır. Knidos'un darp etmiş olduğu sikke tiplerine kronolojik olarak değinilerek kentin sikke tipleri hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Beşinci bölümde, Knidos kazılarından ele geçen Knidos darbı sikkeler incelenmiş ve sikke tipleri hakkında bilgiler ile bu sikkelerin elde edildikleri yıl vb. veriler aktarılmıştır.

Altıncı bölümde, çeşitli yollarla bölge müzelerine intikal etmiş olan Knidos sikkeleri incelenmiş ve sikke tipleri hakkında verilen bilgilerin yanı sıra, bu sikkelerin bulundukları müze, elde edildikleri yıl ve envanter bilgileri aktarılmıştır.

Yedinci bölümde, Knidos kazılarından ele geçen diğer kentlerin darbı olan Yunan sikkeleri hakkında bilgiler derlenmiş ve bu sikkeler, darp edildikleri bölgelere göre alfabetik sıra gözetilerek aktarılmıştır.

Sekizinci bölümde, Knidos kazılarında ele geçen Roma İmparatorluk dönemine ait sikkeler, darp edildikleri kentlerin içinde bulundukları eyaletlere göre aktarılmıştır. Ayrıca bu sikkelerin elde edildikleri yıl ve envanter bilgileri de bu bölümde verilmiştir.

Dokuzuncu bölümde, Knidos kazılarında ele geçen Bizans sikkeleri incelenmiş ve bu sikkeler hakkındaki bilgiler, kentlere göre ve kendi içlerinde kronolojik sıra gözetilerek aktarılmıştır.

Onuncu bölümde, genel bir değerlendirmenin ardından çalışmadan elde edilen çıkarımlar aktarılmaya çalışılmıştır.

On birinci bölümde, ele alınan sikkelerin tamamına ait tüm bilgilerin aktarıldığı katalog yer almaktadır. Katalog, Yunan Sikkeleri, Roma Sikkeleri ve Bizans Sikkeleri olarak ayrı başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma içerisinde Yunan sikkeleri darp edilmiş oldukları bölgelere göre ayrılmış, her bir bölge alfabetik sıra gözetilerek sıralanmıştır. Bu bölgeler içerisinde yer alan farklı kentlere ait darplar da yine kent isimlerinin alfabetik sıralaması yapılarak düzenlenmiştir. Roma imparatorluk döneminde darp edilmiş olan Yunanca yazıtlı sikkeler de yine Yunan Sikkeleri başlığı altında yukarıdaki sıralama gözetilerek ele alınmıştır. Roma Sikkeleri, önce Roma darbı olan, ardından diğer kentlere ait sikkeler (imparatorların kronolojisine ve kendi içlerinde madeni değerlerine göre) sıralanmıştır. Bizans Sikkeleri ise imparatorların kronolojisine ve darp edildikleri kentlere göre sıralanmıştır.

Çalışma içerisinde geçen antik yer isimlerinin yazımında, söz konusu yerleşimlerin kökeni dikkate alınmıştır. Başka bir deyişle, Yunan kuruluşu olan, köklü kentlerin Roma ve Bizans dönemleri için de Eski Yunanca yazım formatı tercih edilmiştir. Bu bağlamda kuruluşu tam manasıyla Roma olmasa da Constantinopolis kenti, Roma Dönemi'nde genişleyip isim değişikliği geçirdiği ve ismini aldığı imparatorun kökeni sebepleriyle yalnızca bu kent için Latince yazım formatı uygun görülmüştür.

2. KARIA BÖLGESİ

Karia'nın coğrafi konumu, özellikleri ve bölgesel nitelikleri, Karia halkının kültürel deneyimlerinin, ekonomik imkânlarının ve bölgenin tarihinin şekillenmesi üzerinde belirli bir etkiye sahiptir¹.

Karia bölgesindeki ilk yerleşimler, Batı Anadolu'da bilinen tek örnek olan Herakleia am Latmos (Kapkırı)'daki kaya resimleri aracılığıyla Prehistorik zamanlara, Neolitik Dönem başlarına kadar uzanmaktadır².

2.1. Coğrafi Sınırlar

Bölge, Ege Denizi'nin doğu kıyılarını da içine alan, Anadolu'nun güney-batı kıyılarında konumlanmaktadır. Kuzeyde bugünkü Aydın ilinin büyük bir bölümü ile güneyde Fethiye hariç Muğla İlinin tamamını, doğuda ise Denizli'nin güneybatı kesimlerini kapsamaktadır³.

Antik çağda kuzeyinde Lydia ve Ionia, güneydoğusunda Lykia, doğusunda Pisidia, kuzeydoğusunda Phrygia bölgeleri ile komşu olan Karia'nın batısı ve güneyi Ege Denizi ile çevrilidir [Harita 1]. Modern araştırmacılar, Karia'nın coğrafi sınırları hakkında farklı tanımlamalar yapmaktadırlar. Bunun temel nedeni olarak antik yazarlar ve gezginler tarafından Karia'nın sınırları belirtilirken küçük farklarla da olsa farklı kesimlerin işaret edilmiş olduğunu görmek mümkündür. Antik kaynaklarda geçen bu farklı tanımlamaların nedeni olarak ise özellikle bölgenin kuzey sınırında yer alan Maiandros (Büyük Menderes) Ovası'nın farklı dönemlerde çeşitli topluluklar tarafından iskân edilmiş olması düşünülebilir. Benzer şekilde bölgenin

¹ Ayça ÜZEL, *The Display of Hekatomnid Power in Karian Settlements Through Urban Imagery*, 5.

² Söz konusu kaya resimleri M.Ö. 10. binyılın ilk beş bin yılı içerisine tarihlendirilmektedir. Bkz. Anneliese PESCHLOW-BINDOKAT *Latmos'ta Bir Karia Kenti, Herakleia: Şehir ve Çevresi*, 81.

³ Veli SEVİN, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, 105.

güneydoğusundaki Lykia Bölgesi ile olan sınır da yine antik yazarların farklı tanımlamaları neticesinde netlik kazanamamaktadır. Bazı antik kaynaklarda bu sınır Telmessos (Fethiye) Körfezi ile bazılarında ise Kalbis (Kaunos/Dalyan) Nehri ile çizilmektedir⁴.

Genel olarak, kuzeyde Lydia ile olan sınırını Tralleis'in (Aydın-Güzelhisar) kuzeyinde yükselen doğu-batı uzantılı Messogis (Aydın Dağları), kuzeydoğusunda Phrygia ile olan sınırını Salbakos (Babadağ), güneyinde Lykia ile olan sınırını Indos (Dalaman Çayı), doğu sınırını ise Marsyas (Çine Çayı) oluşturmaktadır. Karia Bölgesi'ni, Kıyı Karia ve Doğu Karia olarak iki bölüme ayırmak mümkündür. Bölgenin iç kesimlerinin büyük çoğunluğu dağlık bir yapıya sahip olmasına karşın oldukça verimli ovaları bulunmaktadır. Bunlar arasında Maiandros Ovası, Marsyas Vadisi'ndeki Çine Ovası, Alinda (Karpuzlu) Ovası ve Mylassa (Milas) Ovası gibi verimli ovalar, yüksek platolar, alüvyal düzlükler yer almaktadır. Bu ovaların çevresinde bölgenin önemli dağları bulunmaktadır. Bunlar, Toroslar'ın bir uzantısı olarak; Messogis, Salbakos, Bafa Gölü'nün güneyindeki Grion (Kazıklıdağ) ile doğusundaki Latmos (Beşparmak Dağları)'tur. Bölgenin en önemli nehri Maiandros, İç Anadolu'nun batısından (Afyon-Suçikan Mevkii) doğar ve Denizli, Aydın ve Söke'yi aşarak batıya doğru akar, Miletos (Balat) yakınlarında, Söke-Dipburun Mevkii'nde, Ege Denizi'ne dökülür. Bu nehrin, Harpassos (Akçay) ve Marsyas kolları taşıdıkları alüvyonla verimli Söke Ovası'nı oluşturmaktadır [Harita 2].

Kıyı Karia'nın çoğunluğu ise Karia Bölgesi'nin genelinde olduğu gibi kayalıktır ve Ege Denizi'ne doğru girinti-çıkıntı yapan yarımadalar, körfezler, koylar ve kıyıya oldukça yakın adalardan meydana gelir⁵. Örneğin Knidos (Datça-Tekir), Halikarnassos (Bodrum), Mandalian (Güllük) Körfezi, Kerameikos (Gökova) gibi. Kıyı Karia'nın bu bol girintili çıkıntılı yapısı, doğal korunaklı koy ve limanlara sahip olmasını sağlamaktadır [Harita 2-3].

⁴ Canan KÜÇÜKEREN Ege'de Bir Anadolu Uygarlığı-Karia (Karuwa, Karka, Karşıka, Krk), 15.

⁵ Bkz. (3) SEVİN, 110.

2.2. Karia Halkının Kökenleri

Bölge adını, ‘*Kar*’ adı verilen buranın yerli halkından almaktadır. Karia ismi batı ve güney Anadolu’nun bilinen en eski yerli halkının kullandığı Luvi dilindeki orijinalinin Yunanca’ya uyarlanmış halidir. *Kar* kökü; uç, zirve, burun, sınır, amir, lider, yol göstermek vb. anlamlara gelmektedir. Karia isminin erken dillerde çeşitli kullanımları ve formları mevcuttur⁶. M.Ö. 2. binyıl ortalarına ait Hitit ve Mısır kaynaklarında, ‘*Karakişa*’ ya da ‘*Karkişa*’ olarak geçmektedir⁷. Babil dilinde *Karsa*, Elam ve Eski Pers dillerinde ise *Kurka* gibi. Yine M.Ö. 1. binyıl Pers dokümanlarında görülen *Karka*, Luvi dilinde “-ın yeri” anlamına gelen bir son ek olan *-ka* eklemesiyle elde edilmiştir. Benzer bir form modern Farsça’daki *-gah* son ekinde karşımıza çıkmaktadır. Yunanlar tarafından Karia sözcüğünün kullanımı ise Luvi dilindeki son ek olan *-uwa* eklemesiyle elde edilen *Karuwa*’dan gelmektedir⁸.

‘*Karialı*’ adını en erken kaynak olarak, M.Ö. 8. yüzyıl sularında Homeros tarafından yaratılmış olan ünlü “*Ilias*” destanında görmekteyiz. Ozana göre Troia Savaşı’nda Troialıların yanında savaşan Karialı’lar, Miletos’ta (Balat), Phthiron Dağı’nda (Latmos–Beşparmak), Maiandros kıyılarında ve Mykale’nin (Samsun Dağı) eteklerinde yaşarlar. Homeros aynı zamanda Karialıların kaba bir dile sahip olduklarını belirtir⁹.

M.Ö. 5. yüzyılda yaşamış ve kendisi de Karia topraklarında doğan Halikarnassoslu Herodotos, Karialıların, öncesinde Leleg olarak adlandırıldıklarını, adalarda yaşadıklarını ve Kral Minos’un boyunduruğu altında olduklarını, belirtir¹⁰. Bu bilgiler, Herodotos’tan çok daha sonra, Strabon tarafından Karialılar hakkındaki “*sayısız söylentiler arasından*” genel kanı olarak gösterilmektedir¹¹. Herodotos ile neredeyse çağdaş olan Atinalı Thukydides ise, Karialıların çoğunluğunun adalarda

⁶ Bkz. (1) ÜZEL, 7.

⁷ Bkz. (3) SEVİN, 105.

⁸ Bilge UMAR, *Karia: Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*, 1- 2.

⁹ *Hom. Il. II.* 867-870.

¹⁰ *Hdt. I.* 171.

¹¹ *Strab. XIV. II.* 27.

yaşadıklarını ve korsanlık yaptıklarını, ifade eder¹². Herodotos, Kral Minos zamanından çok sonra, Dorlar ve Ionlar tarafından adalardan çıkarılan Kariyalıların anakaraya göç ettiğini, Giritlilerin anlatımını referans göstererek bildirir. Ancak Kariyalılar, adalardan gelme olduklarını kabul etmeyerek anakaranın yerlisi olduklarını ve başından beri, *Karialı* / *Kar* ismini taşıdıklarını iddia ederler¹³. Adalardan geldiklerini kabul etmemelerine karşın, özellikle Girit'teki Minos Uygarlığı'nda, M.Ö. 2. binyılın ikinci yarısında, yoğun olarak kullanılmış olan dini nitelikli çifte balta simgesini Kariyalıların da kullanmış olması, onların Girit kültürü ile olan ilişkisini düşündürmektedir¹⁴.

Kariyalılar ile ilgili olarak ayrıca, Herodotos'tan ve Strabon'dan; miğferler üzerindeki sorgucun, kalkanı tutmaya yarayan kulpun ve kalkanlar üzerine kazınan işaretlerin onlar tarafından icat edildiğini ve Yunanlıların bunları onlardan aldığını öğrenmekteyiz¹⁵. Bu ifadeler zihinlerde savaşçı, asker bir topluluk imajı oluşturmaktadır. Nitekim Strabon, bu özellikleri için, "*Askerlik işlerindeki şevklerinin bir kanıtı...*" ifadesini kullanır¹⁶.

Leleg halkının Karlar ile olan akrabalıkları konusuna değinecek olursak; antik kaynaklar aracılığıyla Kar'ların kökenlerinin Leleg olduğu bildirilmesine karşın, bu eserlerin yazıldıkları dönemlerde de bu iki topluluk arasındaki ilişkinin netlik kazanmadığı anlaşılmaktadır¹⁷. Bugün, arkeolojik verilerin yetersizliği bu problematiği devam ettirmektedir. Şimdiye değin ele geçmiş olan az sayıdaki epigrafik kanıtlar aracılığıyla *Karca* adı verilen ve kısmen çözümlenmiş olan bir dilden söz edilebilmekle birlikte, henüz tam manasıyla bilim çevresince kabul görmüş değildir. Bununla birlikte Leleg ismini, Luvice ile bağdaştırma eğilimi söz konusudur; fakat bu konuya kesinlik kazandıracak bir veriye de henüz rastlanmamış değildir¹⁸. Homeros, bu

¹² Thuk. I. 8.1.

¹³ Hdt. I. 171.

¹⁴ Bkz. (3) SEVİN, 105.

¹⁵ Hdt. I. 171; Strab. XIV. II.27.

¹⁶ Strab. XIV. II.27.

¹⁷ Strab. XIII. I.58.

¹⁸ Abdulkadir BARAN, "Lelegler", 23.

iki topluluğu ayrı olarak tanımlar¹⁹. Strabon da Lelegler ile Kariyalılar arasında kesin bir ayırım olduğuna ilişkin bilgiler sunar. Strabon, Leleglerin, Troas'ın güneybatısında yerleştiklerini, daha sonra ise Halikarnassos civarına göç ederek burada sekiz kent kurmuş olduklarını ve zaman içerisinde Yunanistan'ın çeşitli bölgelerine dağılarak yok olduklarını, aktarır²⁰. Bu bilgiler, Lelegleri Karia'da yaşamış olan ikinci bir halk olarak düşündürmektedir. Özetle, Leleglerin de Karia'da yaşamış olan Pelasglar, Luviler ve Kariyalılar gibi diğer yerli halklardan biri olduğu açıktır. Bu nedenle Karia bölgesi için, kıyı bölgelerde yerleşmiş olan Yunanlar da dâhil, kozmopolit yapıda olduğunu söylemek mümkündür.

Karia halkının kökenleri, antik kaynaklarda gözlemlenen çeşitli ifadeler ve bugün yeterli arkeolojik verilere henüz sahip olmamamız nedeniyle belirsizliğini korumaktadır. Bunun yanı sıra, M.Ö. 12. yüzyılda gerçekleşmiş olduğu düşünülen ve Dor Göçleri olarak anılan büyük göç hareketi neticesinde, Dorlar kollar halinde Karia'nın kıyı kesimlerine gelerek burada yerleşmişlerdir. Dor halklarının buradaki varlığı arkeolojik verilerle tespit edilebilmektedir²¹. Peloponnesos'lu olan bu halk önce Girit'e, oradan kollar halinde dağılarak çeşitli adaları ele geçirdikten sonra Rhodos ve Kos adalarına yerleşmişler, ardından bu adaların karşısında bulunan Halikarnassos ve Knidos yarımadalarına gelerek buradaki halkı iç kesimlere çekilmeye zorlamışlardır²². Dorlar, altı kentten oluşan *Dor Hexapolis*'i²³ adında bir birlik kurmuşlardır. Bunlardan üçü Rhodos Adası'ndaki Lindos, Ialysos ve Kamiros, diğer üçü ise Kos Adası (İstanköy), Halikarnassos (Bodrum) ve Knidos'tur. Bu altı kent birliği, dini bir oluşumdur. Birliğin kült merkezi, *Triopion*'dur. Bu kutsal alanda Apollon onuruna şenlikler, oyunlar düzenlenir ve bu oyunlarda kazananlara ödül olarak tunçtan bir üçayak verilirdi. Bu ödül tapınağın dışına çıkarılamaz, orada Tanrı Apollon'a adak olarak bırakılırdı²⁴.

¹⁹ Hom. Il. X.428-429.

²⁰ Strab. XIII. I.58-59.

²¹ Christine BRUNS-ÖZGAN, **Knidos. A Guided to the Ancient Site**, 7-8; Ertekin M. DOKSANALTI, **Knidos Kap-Krio Kazı Alanı**, 12. Söz konusu arkeolojik veriler hakkında Bkz. Iris C. LOVE, "A Brief Summary of Excavations at Knidos 1967-1973", 1111.

²² Bkz. (3) SEVİN, 106.

²³ Sonraları Halikarnassos'un birlikten çıkarılmasıyla Pentapolis olarak anılmıştır. Bkz. Hdt. I.144.

²⁴ Hdt. I.144.

Kutsal alanın kesin lokalizasyonu henüz belirlenememiş olmakla birlikte bazı araştırmacılar Knidos'un dışında, fakat kente oldukça yakın olduğu, bazıları ise Knidos kenti içinde ve yarımada'nın en batı ucunda olması gerektiği görüşünü kabul etmektedir²⁵.

²⁵ Bkz. (21) BRUNS-ÖZGAN, 8-9; George Ewart BEAN - John Manuel COOK, "The Cnidia", 209.

3. KNIDOS

Batı Anadolu'nun güney-batısında, Ege Denizi ve Akdeniz'in birleştiği noktada yer alan ve bugün Muğla iline bağlı Datça Yarımadası, geçtiğimiz yüzyılın ilk çeyreğine kadar Reşadiye Yarımadası adıyla anılmaktaydı²⁶. Bugün Marmaris ilçesinin batısında, kuzeyde Bordont Koyu ve güneyde Hisarönü arasında kalan yaklaşık 2 kilometrelik kıstak ile Datça Yarımadası'na geçilmektedir. Bu kıstaktan itibaren, batı uçta yer alan bugünkü adıyla Deveboynu Burnu - Kap Krio'nun sonuna dek uzanan bu yarımada 67 kilometre uzunluğundadır. Datça Yarımadası kuzeyde Gökova Körfezi ve Bodrum Yarımadası, güneyde Syme ve Rhodos adaları, batıda Kos Adası ile çevrelenmektedir [Harita 3]. Antik çağda Knidos Yarımadası olarak anılan²⁷ bölgeyi, Herodotos, Bybassos'a ait olan yarımada olarak ifade eder²⁸. Doğu-batı uzantılı olarak Ege Denizi'ne doğru çıkıntı yapan Knidos Yarımadası uzun ve dar bir yapıya sahiptir²⁹. Antik Knidos kenti, bu yarımadanın batıya uzanan en uç noktasındaki Tekir Burnu olarak adlandırılan mevkide ve onun batısında yer alan küçük bir ada üzerinde kurulmuştur³⁰ [Hartira 2-3]. Bu küçük ada ile birlikte oluşturmuş olduğu coğrafi formdan ötürü Oktay Sönmez: *"Doğu-batı yönünde denize parmağını uzatmış Anadolu'nun en görkemli yarımadası..."* diye tanımlayarak kişilik kazandırır yarımada³¹. Bir kıstak ile anakaraya bağlanan bu küçük ada, Kap Krio, hörgüç benzeri zirvesi ve yamaçlarının oluşturduğu şekil nedeniyle günümüzde 'Deveboynu Burnu' olarak anılmaktadır. Anakara ile birleşmesini sağlayan bu kıstak yaklaşık 50 metre uzunluğundaki bir birikinti sonucu oluşmuştur³².

Karia Bölgesi'nin diğer kesimlerinde de olduğu gibi Knidos ve Kap Krio, kayalık bir yapıya sahiptir. Bu topoğrafik özelliğinden dolayı kente karayolu ile ulaşım

²⁶ Bu isim, Osmanlı Padişahı V. Mehmet Reşat döneminde padişahın onuruna verilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise yarımadanın ismi Datça olarak değiştirilmiştir. Bkz. Oktay SÖNMEZ, **Knidos, Mavide Uyuyan Güzel**, 58.

²⁷ Bkz. (21) DOKSANALTI, 10.

²⁸ *Hdt.* I. 174.

²⁹ Christine BRUNS-ÖZGAN, **Knidos. Gezi Rehberi**, 6.

³⁰ Ertekin M. DOKSANALTI, "Knidos- Kap Krio Yerleşim Alanı", 8.

³¹ Bkz. (26) SÖNMEZ, 26.

³² Bkz. (30) DOKSANALTI, 8.

güçtür³³. Kent, kuzeyinde Kos (İstanköy), güneyinde Syme (Sömbeki), Rhodos ve hemen karşısında Nisyros (İncirli) ve Telos (İleki) adalarıyla komşu konumdadır [Harita 3]. Topografik özellikleri nedeniyle anakara üzerinden ulaşımın güç olması ve çevresindeki adalara yakınlığı Knidos'a, bir anakara şehrinden daha çok ada karakteri katmaktadır. Bu bakımdan Knidos'un tarihini Karia Bölgesi'nden ziyade çevresindeki bu adalarla ilişkili görmek mümkündür.

3.1. Tarihi Coğrafya ve Kentin Tarihçesi

Herodotos, bütün Knidos topraklarının beş stadia genişliğindeki ince bir kıstak dışında, suyla çevrili olduğunu ve buranın Bybassos yarımadasının bir uzantısı olduğunu yazar. Tarihçi, Knidos teritoryası sınırlarının kuzeyde Kerameikos Körfezi ile çevrelenmiş iken güneyde Syme ve Rhodos adalarının kıyılarına kadar uzandığını, batıda, Triopion olarak adlandırdığı Kap Krio'da deniz ile sona erdiğini, belirtir³⁴. Herodotos'un bu pasajındaki tanımlamalardan anlaşılan odur ki, Knidos toprakları doğuda ince bir kıstakla son bulmaktadır. Söz konusu bu beş stadia genişliğindeki ince kıstak, bugün Bencik Koyu'nda yer alan Balıkaşiran mevki³⁵ olmalıdır. Yine Herodotos'un aktardığına göre: Pers komutanı Harpagos'un Ionia'ya inmesinin ardından Knidoslular, M.Ö. 545 dolaylarında bu dar kıstağı kazmaya başlayarak topraklarını adaya çevirmek istemişlerse de başarılı olamamışlardır³⁶.

Herodotos, Triopion'u üç tanımlama ile belirtilir: birincisi, Dor Hexapolisi'nin kutsal alanını³⁷, ikincisi, Bybassos teritoryası ile sınırı oluşturan dar kıstaktan (bugünkü Balıkaşiran) itibaren Knidos yarımadasının tamamını³⁸, üçüncüsü ise yarımadanın batı uç noktasında yer alan küçük adayı, Kap Krio'yu işaret etmektedir³⁹. Thukydides, Triopion'un Knidos teritoryasındaki denize çıkıntı yapan burun olduğunu

³³ Bkz. (21) BRUNS-ÖZGAN, 3; Bkz. (30) DOKSANALTI, 8.

³⁴ Hdt. I. 174.

³⁵ Bkz. (21) DOKSANALTI, 10.

³⁶ Hdt. I. 174.

³⁷ Hdt. I. 144.

³⁸ Hdt. I. 174.

³⁹ Hdt. IV. 38; VII. 153.

ve burasının Apollon'un kutsal alanı olduğunu ifade eder⁴⁰. Strabon, bu küçük adanın ismini vermez; fakat çevresinin yaklaşık yedi stadia ölçüsünde olduğunu, belirtir. Bu küçük adayı bir tiyatroya benzeterek adanın karaya mendireklerle bağlı olduğunu ve bunun Knidos'u bir bakıma *çifte kent* yaptığını, halkının büyük çoğunluğunun da bu ada üzerinde yaşadığını, aktarır⁴¹. Plinius, Knidos'u tanımlarken bir burunda, Triopoia'da yer alan kent, ifadesini kullanır⁴². Pausanias, Kap Krio'yu Chersonnesus (Yarımada) olarak adlandırır. Şehrin en kayda değer yapılarının⁴³ büyük çoğunluğunun Karia anakarasında inşa edilmiş olduğunu; fakat Chersonnesus'un ise bir köprü aracılığıyla anakaraya bağlanmış bir ada olduğunu yazar. Pausanias bir başka pasajında, Knidos'un Triopas adında biri tarafından kurulduğundan bahseder⁴⁴. Bu bilgi Pausanias'tan çok önce Diodorus Siculus aracılığı ile de bizlere aktarılmaktadır. Diodoros, Thessalia'dan kaçan Triopas'ın Knidos teritoryasına gelerek Triopion'u kurduğunu yazar⁴⁵. Diodoros'un bu ifadelerinden buranın bir şehir olarak kurulduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Triopion'nu, sadece kutsal alan olarak değil aynı zamanda Knidos'un diğer bir adı olarak da değerlendirmek mümkündür⁴⁶.

Knidos'un erken dönem tarihi ile ilgili bilgiler ve arkeolojik veriler kısıtlıdır. 19. yüzyıl gezginlerinden J. Th. Bent, Kap Krio çevresinde gerçekleştirdiği araştırmalarda yüzeyde tespit ettiği mezarlar ve içlerindeki Kykladik idollerden söz etmektedir⁴⁷. Ancak günümüzde, Bent'in bahsettiği bu mezarlar ve buluntularına ilişkin herhangi bir kalıntı görülmemektedir⁴⁸. Bugün tespit edilemeyen bu verileri doğru kabul etmemiz, M.Ö. 3000 kadar erken tarihlerde, Erken Tunç Çağında, burada Ege adaları ve Girit ile ticaret yapan bir topluluğun bulunduğu bilgisine ulaşmamızı mümkün kılar.

⁴⁰ Thuk. VIII. 35.2. Thukydides'in bu pasajında, Knidos şehri ve Triopion arasında net bir ayrım olduğunu ortaya koyan ifadeler yer alır. Bkz. Thuk. VIII. 35. 1-4.

⁴¹ Starb. XIV. II.15. Strabon'un ifade ettiği ada üzerindeki yerleşim alanları, Knidos'taki son dönem kazıları neticesinde elde edilen verilerle doğrulanmıştır. Bkz. (21) DOKSANALTI, 6, 37.

⁴² Plin. nat. V. 29. 104.

⁴³ Pausanias tam olarak 'onların en kayda değer mülkleri' ifadesini kullanmaktadır. Bu ifadesiyle görkemli ve kamusal yapılardan bahsediyor olmalıdır. Ayrıca, onun bu ifadelerinden çift taraflı bir yerleşimin varlığı anlaşılabilmektedir. Bkz. Paus. V. 24.7.

⁴⁴ Paus. X. 11.1.

⁴⁵ Diod. V. 61.2.

⁴⁶ Bkz. (21) DOKSANALTI, 12.

⁴⁷ Theodore James BENT, "Discoveries in Asia Minor", 82.

⁴⁸ Bkz. (21) BRUNS-ÖZGAN, 7; Bkz. (21) DOKSANALTI, 11-2.

Bunun yanı sıra 1963-1966 yılları arasında, Bodrum'daki Müskebi (yeni adı ile Ortakent) Mezarlığında yapılan kazılarla açığa çıkarılan, Myken seramikleri içeren pek çok mezarın bulunmuş olması, M.Ö. 14. ve 13. yüzyıllarda bölgedeki Myken Kültürü'nün varlığına ışık tutmaktadır⁴⁹. Müskebi mezarlarından⁵⁰ çok sayıda, sağlam vaziyette ele geçmiş olan Myken seramikleri, Geç Hellas IIIA2 ve IIIB (M.Ö. 1375-1190) dönemleri arasına tarihlendirilen, üzengi kulplu kaplar, üçayaklı-gövdesi delik kaplar, kylixler ve pyxisler gibi çeşitli seramik formlarını barındırmaktadır⁵¹. Çağdaş bir başka buluntu ise M.Ö. 13. yüzyıl sonuna tarihlendirilen Peloponnesos'taki Pylos'da ele geçmiş olan Linear B dokümanlarıdır. Söz konusu dokümanlar, Knidos adının (*ki-ni-di-ja: Knidos'tan kadınlar*⁵²) geçtiği bilgileri barındırmaktadır⁵³. Bu dokümanlar M.Ö. 2. binin sonlarında, Knidos yerleşiminin varlığını ve onun Yunan anakarası ile olan iletişimini göstermesi açısından önemlidir. Knidos'taki erken kazılarda, Askeri Liman⁵⁴ çevresinde gerçekleştirilen çalışmalarda Kamares sitilinde vazo parçalarının ve Myken seramik parçalarının ele geçmiş olması⁵⁵ sözü edilen yazılı belgeleri doğrulamaktadır.

Knidos'un en erken yerleşimine ilişkin veriler sınırlı olmakla birlikte bir Dor kenti olarak kuruluşu antik yazında kentin Dor kökenine vurgu yapılmış olmasından anlaşılabilmektedir⁵⁶. Dor kavimlerinin kollar halinde, M.Ö. 12. yüzyıl sularında gerçekleştirmiş olduğu düşünülen Doğu Akdeniz bölgesindeki büyük göç hareketi sırasında önce Rhodos, Syme ve Kos adalarına, daha sonra bu adaların hemen karşısında yer alan Knidos ve Halikarnassos yarımadalarına gelerek güneybatı Ege'de

⁴⁹ Jacques VANSCHOOWINKEL, "Greek Migrations to Aegean Anatolia in the Early Dark Age", 135; Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 7.

⁵⁰ Müskebi çevresinde herhangi bir yerleşim izine rastlanmadığı ve söz konusu mezarlara ilişkin olarak; adalardan (Rodos ve Kos) Anadolu'ya çalışmak için gelenlerin çadır benzeri barınaklarda kalarak dönemsel konaklama yapmış olabilecekleri ve Müskebi Mezarlığının bu esnada ölenler için uzun bir zaman aralığında oluşturulmuş bir nekropol alanı olabileceği ileri sürülmektedir. Bkz. Coşkun ÖZGÜNEL "Selçuk Arkeoloji Müzesinde Saklanan Miken Pyxisi ve Düşündürdükleri", 544.

⁵¹ Yusuf BOYSAL, "Müskebi Kazısı 1963 Kısa Raporu", 71-75.

⁵² Assaf YASUR-LANDAU, *The Philistines and Aegean Migration at the End of the Late Bronze Age*, 40.

⁵³ Herbert A. CAHN, *Knidos. Die Münzen des Sechsten und des Fünften Jahrhunderts v.Chr.*, 13; Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 7; Ramazan ÖZGAN, "Eski-Yeni Knidos Problemi", 94.

⁵⁴ Bkz. (21) DOKSANALTI, 24.

⁵⁵ Bkz. (21) LOVE, 1111. Söz konusu buluntulara ilişkin görsel veriler yayınlanmamıştır.

⁵⁶ *Hdt.* I. 174; *Diod.* V. 61.2-3.

yerleştikleri bilinmektedir. Knidos kentinin kuruluşu büyük olasılıkla bu göç hareketlerinin bir sonucudur⁵⁷. Herodotos'a göre Knidoslular, Lakedaimonia'dan gelen kolonistlerdir⁵⁸. Oysa Strabon, Megara'dan gelenlerin burada yerleştiklerini yazar⁵⁹.

Knidos'ta ele geçen ve Roma dönemi öncesine ait Grekçe yazıtların tümünde, Dorik diyalekt kullanılmış oluşu, buranın bir Dor kuruluşu olduğunu desteklemektedir⁶⁰. Bununla birlikte, Sparta kökenli olan Apollon Karneios⁶¹, kentte önemli derecede tapınım gören bir tanrıdır⁶². Öte yandan güneybatı Ege'de yerleşen Dorlar, buradaki kültürel varlıklarını güçlendirmek ve köklerini anabilmek için altı kentten oluşan *Dor Hexapolis*'ini kurmuşlardır. Knidos'un bu altı kentten biri olması da yine Dor kuruluşunu ve kökenini desteklemektedir. Söz konusu altı kentin diğerleri ise üçü Rhodos Adası'nda yer alan Lindos, Kamiros ve Ialysos kentleri, Kos Adası ile yine Knidos gibi anakarada yer alan Halikarnassos'tur⁶³. Bu federasyonun hangi tarihte kurulmuş olduğuna ilişkin herhangi bir bilgi ise mevcut değildir⁶⁴.

Knidos, özellikle dini yönü güçlü olan *Dor Hexapolis*'inin önemli bir üyesi ve bu federasyonun kült merkezi konumundadır. Federasyonun buluşma noktası da yine burasıdır⁶⁵. Federasyona üye kentler, bağlarını ve dayanışmalarını güçlendirmek için burada inşa ettikleri, Apollon'un tapınım gördüğü ve '*Triopion*' adını verdikleri bir kült merkezi oluşturmuşlardır. Üye kentler belirli aralıklarla burada toplanıp Apollon onuruna festival ve oyunlar düzenlemişlerdir. Bu oyunlarda kazanan kişi tunçtan bir üçayak ile ödüllendirilmiştir. Ancak kazanan kişinin bu ödülü tapınaktan dışarı çıkarmaması ve onu orada bırakarak Tanrı Apollon'a adaması koşulu söz konusudur. Herodotos, bu altı kent dışında yaşayan diğer Dor halklarının dahi tapınağa girmesinin

⁵⁷ Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 8; Bkz. (21) DOKSANALTI, 12.

⁵⁸ *Hdt.* I. 174.

⁵⁹ *Strab.* XIV. II. 6.

⁶⁰ Bkz. (53) CAHN, 14; Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 8.

⁶¹ Sarah Iles JOHNSTON, *Religions of the Ancient World: A Guide*, 149, 285.

⁶² Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 8.

⁶³ *Hdt.* I. 144.

⁶⁴ Bkz. (21) DOKSANALTI, 13.

⁶⁵ C. Thomas NEWTON, *A History of Discoveries at Halicarnassus, Cnidus and Branchidae. Vol. II, Part II*, 373; Bkz. (21) DOKSANALTI, 13.

federasyon tarafından engellendiğini ve hatta kendi içlerinden dahi tapınağa karşı saygısızlık eden olduğunda onların da girmesinin yasaklandığını yazar. Öyle ki, Halikarnassos’lu Agasikles adında bir kişinin yarışmalarda kazandığı bu ödülü Apollon’a adamayıp evine / yurduna götürdüğünü, bu sebeple de Halikarnassos’un birlikten çıkarılmış olduğunu, aktarır. Bu olaydan sonra federasyonun ismi *Dor Pentapolis*’i olarak değişmiştir⁶⁶.

Kült merkezinin henüz lokalizasyonu kesin olarak yapılamamış olmasına karşın bazı araştırmacılar, Knidos’a çok yakın fakat kentin dışında olduğunu, bazı araştırmacılar ise yarımada’nın en batı ucunda olması gerektiğini ileri sürmektedir⁶⁷. Fakat kentin M.Ö. 6. yüzyıl sonlarından itibaren (M.Ö. 530 civarı) darp ettiği sikkeler üzerinde görülen aslan protomunun, Apollon Triopion ile ilişkilendirilmesi söz konusudur [Lev. I. Res.10-16, 21, Lev. II. 22, 44]. Birliğe üye kentlerin erken dönem sikkelerinde de yer alan aslan tasviri, bu dinsel birliğin ortak sembolü olarak kullanılmıştır⁶⁸.

M.Ö. 6. yüzyıl ortalarındaki Batı Anadolu’nun Persler tarafından istilas sırasında Knidoslular, yarımada’nın en dar noktası olan bugünkü adıyla Balıkaşiran mevkiinde bir kanal kazarak⁶⁹ kentlerini anakaradan ayırmak ve ada haline getirmek istemişlerse de başarılı olamayıp Perslere teslim olmuşlardır⁷⁰.

Knidos, M.Ö. 478/7’de Atina önderliğinde kurulan Attika-Delos Deniz Birliği’ne üye kentlerden biri olarak vergi ödemeye başlamıştır⁷¹. M.Ö. 452/1⁷² ile 426/5⁷³ yılları

⁶⁶ *Hdt.* I. 144.

⁶⁷ Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 8; Bkz. (65) NEWTON, 372; Bkz. (25) BEAN - COOK, 209; Alain BRESSON, “Knidos: Topography for a Battle”, 440.

⁶⁸ BMC *Caria*, xlvii; Bkz. (53) CAHN, 197-8; Barclay V. HEAD, **Historia Numorum: A manual of Greek numismatics**, 523.

⁶⁹ Bugün bu kanal girişiminin izleri görülebilmektedir. Bkz. Nancy DEMAND, “Did Knidos Really Move? The Literary and Epigraphical Evidence”, 228; Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 8.

⁷⁰ *Hdt.* I. 174.

⁷¹ David SACKS, et al, **Encyclopedia of the Ancient Greek World**, 183; Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 8.

⁷² *IG I³* IV. 8.

⁷³ *IG I³* 284. 13.

arasında toplam on üç kez Tribüt Listelerinde kaydedilmiştir⁷⁴. Delos Birliği üyesi olmasına karşın kent, Atina ve Sparta arasında gerçekleşen Peloponnesos Savaşları'nda (M.Ö. 431-404) Sparta'nın yanında yer almıştır. M.Ö. 412/11'de, Dor kökeni ve ekonomik çıkarları açısından kendine yakın bulduğu Sparta'nın oluşturduğu birliğe dâhil olmuştur⁷⁵. Peloponnesos Savaşları'nın ardından Korinth Savaşı (M.Ö. 395-87) patlak vermiş ve M.Ö. 394'teki Knidos açıklarında gerçekleşen deniz savaşında Konon komutasındaki Atina ve müttefiki Pers donanmaları, Sparta donanmalarını yenilgiye uğratarak⁷⁶ kıyılardaki Sparta dönemine son vermiştir⁷⁷. Bu yıllarda Knidos, Rhodos, Ephesos, Kyzikos, Iasos, Samos ve Byzantion kentleri ile birleşip bir *synmakhia* oluşturarak ΣΥΝ lejandlı sikkeler darp etmiştir⁷⁸. Bu *synmakhia* birliğinin ismi bilinmemektedir. Söz konusu bu ittifakın tarihi ve sebebi hakkında ise birbirinden farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı araştırmacıların birliğin, M.Ö. 394'ten önce Sparta karşıtı oluşturulmuş olacağı⁷⁹; bazılarının ise M.Ö. 391/90'da Sparta'yı destekleyici bir ittifak olarak kurulmuş olacağı⁸⁰ yönündeki görüşlerine ek olarak Atina'yı destekleyici olarak birbirine çok yakın iki farklı zaman diliminde (M.Ö. 395-90 ve 389-87) ve kısa sürelerle bir araya gelinmiş askeri ve ekonomik bir ittifak olabileceği görüşü⁸¹ ileri sürülmektedir. Bunların dışında birliğin Pers, Atina ve Sparta gibi güçlerin boyunduruğundan kurtulmak için kurulmuş olabileceği de ileri sürülmektedir⁸².

Pers Kralı Artaxerxes zamanında Knidos, M.Ö. 387/6'daki Kral Barışı ile yeniden Pers hâkimiyetine girmiş ve bu durum M.Ö. 334'te, Büyük İskender'in gelişi ile kentin teslim olmasına değin devam etmiştir. Pers hâkimiyetine karşın M.Ö. 4. yüzyıl,

⁷⁴ Pernille FLENSTED-JENSEN, "Karia", 1123.

⁷⁵ Bkz. (71) SACKS, et al, 183; John M. COOK, "Greek Settlement in the Eastern Aegean and Asia Minor", 792; Wolfgang BLÜMEL, "Epigraphische Forschungen in Knidos 1989", 258; Bkz. (21) DOKSANALTI, 14. Kentin bu tarihlerde darp ettiği sikkeler hakkında Bkz. s. 42-43.

⁷⁶ Bkz. (71) SACKS, et al, 183.

⁷⁷ George E. BEAN, *Karia*, 164.

⁷⁸ George L. CAWKWELL, "A Note on the Heracles Coinage Alliance of 394 B.C.", 69; Bkz. (53) CAHN, 173; Bkz. (74) FLENSTED-JENSEN, 1124. Söz konusu sikkeler için Bkz. s. 45.

⁷⁹ Bkz. (78) CAWKWELL, 152.

⁸⁰ John M. COOK, "Cnidian Peraea and Spartan Coins", 67.

⁸¹ Fabrice DELRIEUX, "Les ententes monétaires au type et à la légende ΣΥΝ au début du IV siècle", 197-201.

⁸² George E. BEAN, *Eskiçağda Menderes'in Ötesi*, Çev. Pınar Kurtoğlu, 6-7; Bkz. s. 52-53, dn. 298.

Knidos'un en parlak dönemi, adeta altın çağıdır. M.Ö. 330 dolaylarında kent, Arkaik ve Klasik yerleşimin üzerine daha modern bir planlama ile kendini yenilemiştir⁸³. Gerçekleştirilen bu imar ve yeniden yapılaşma faaliyetlerinde, önemli kamusal yapılar için devrin en ünlü sanatkârları dört bir yandan Knidos'a davet edilerek onların eserleri ile süsletilmiştir. Bunlar arasında Knidos Demeter'i, Skopas'ın Athena ve Dionysos'u, Bryaxis'in Apollon'u ve belki de en önemlisi ve ünlüsü Praxiteles'in Aphrodite'si (Knidia) sıralanabilir⁸⁴.

Kent bu yüzyılda sadece sanatta değil aynı zamanda bilim ve siyasette de altın çağını yaşamıştır. Knidos daha önce *amnemones* adı verilen altmış senatör tarafından Oligarşi ile yönetilirken, Büyük İskender çağında yönetim *demos* tarafından yıkılarak Demokrasi ile yer değiştirmiştir⁸⁵. Aristoteles, Politika'sında, *demos*'un gerçekleştirdiği bu yönetim değişikliğine iki kez değinir⁸⁶. Yönetim biçimindeki bu köklü değişim, kentin sikkelerine de yansımıştır. M.Ö 360–350 ya da M.Ö. 310–250 arasına tarihlendirilen⁸⁷ bronz dikhalkos değerindeki sikkeler ön yüzde ΔΑΜΟΚΡΑΤΙΑΣ lejandı taşımaktadır [Lev. II. Res. 23-28].

Bilim alanında ise kent, önemli bir rasathaneye ve Kos Adası'ndaki Hipokrates'in okulu ile yarışabilecek nitelikte bir tıp okuluna sahiptir⁸⁸. Antik Yunan dünyasının ünlü matematikçi ve astronomlarından Eudoxos ve Knidos Tıp Okulu'nun önemli bir üyesi olan aynı zamanda bir süre Pers Kralı Artakserkses'in hekimliğini üstlenmiş ünlü tıpçı Ktesias da Knidoslu'dur⁸⁹.

Büyük İskender'in Anadolu fethi ile birlikte, M.Ö. 334'te, Pers hâkimiyeti sona ermiş ve Büyük İskender'e teslim olan Knidos, İskender'in ölümünün ardından

⁸³ Bkz. (75) SACKS, et al,183; Bkz. s. 23 vd.

⁸⁴ Bkz. (21) DOKSANALTI, 15.

⁸⁵ Bkz. (65) NEWTON, 355; Bkz. (74) FLENSTED-JENSEN, 1124.

⁸⁶ *Aristot. pol.* V. 5 (1305^b12; 1306^b5).

⁸⁷ İlk tarih R. Ashton'ın, ikincisi ise J. Nordbø'nün önerdiği zaman aralığıdır. Bkz. Richard H. J. ASHTON, "The Late Classical / Early Hellenistic Drachms of Knidos", 91.

⁸⁸ Bkz. (65) NEWTON, 357; Bkz. (21) DOKSANALTI, 15.

⁸⁹ Andrew NICHOLS, **The Complete Fragments of Ctesias of Cnidus: Translation and Commentary with an Introduction**, 12; Wilder PENFIELD, "The Asclepiad Physicians of Cnidus and Cos with a Note on the Probable Site of the Triopion Temple of Apollo", 394.

Ptolemaios Philadelphos zamanında (M.Ö. 285-246), Ptolemaios Hanedanlığının hegemonyasına girene dek⁹⁰ *diadokh* 'lar arasında el değiştirip durmuştur⁹¹. Bu dönem Knidos tarihi açısından önemlidir. Ticari ve kültürel ilişkilerin Knidos için daha da önem kazandığı görülür. Mısır'dan gelen tahıl gemileri ve diğer gemilerin kuzeye yönelen deniz rotalarının kesişim noktasında yer alan Knidos, Helenistik krallıklar açısından stratejik bir öneme sahiptir. Etki alanını arttırmak isteyen Ptolemaioslar, kültürel açıdan Atina ve Knidos gibi merkezlerle yakın ilişkiler kurmuşlardır. Öyle ki, Ptolemaios Philadelphos ve karısı, Atina'daki dinsel şenlikleri maddi olarak desteklemişler, Knidos'ta da Triopion şenliklerini tekrar canlandırmaya çalışmışlardır⁹². Hellenistik dönem boyunca Mısır ile yakın ilişkiler oldukça güçlü olmuştur. Bu durum Knidos'ta bulunan heykeltıraşlık eserleri ve yazıtlardan da tespit edilebilmektedir⁹³.

Bu dönemde inşa edilmiş olan Aleksandreia'daki deniz fenerinin mimarı Sostratos da yine bir Knidoslu'dur. Aleksandreia Limanı'nın karşısında yer alan Pharos Adası'na yapılmış bu fener, o zamana kadar inşa edilmiş deniz fenerlerinin en yükseği olması nedeniyle dünyanın ilk gökdeleni olarak nitelendirilir⁹⁴.

Kısa bir süre Seleukos hegemonyası altına giren Knidos, M.Ö. 190'da III. Antiochos'un Roma'ya yenilgisinin ardından bağımsızlığını tekrar kazanmışsa da⁹⁵ çok geçmeden Roma'nın desteğini alarak Karia Bölgesi'nin tamamında hâkimiyet kuran Rhodos'un boyunduruğu altına girmiştir⁹⁶. Karia kentleri M.Ö. 167'de Rhodos'a karşı giriştikleri mücadelede Roma'nın desteğini alarak bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. Bu karmaşa döneminin Knidos'u olumsuz yönde etkilemediği görülür. Kentin ticari ilişkileri ve ihracat alanı bu dönemde oldukça gelişmiştir. Kentte, M.Ö. 4. ve 3.

⁹⁰ Bkz. (65) NEWTON, 358.

⁹¹ Bkz. (21) DOKSANALTI, 15.

⁹² Bkz. (82) BEAN, 146; Bkz. (21) DOKSANALTI, 15.

⁹³ Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 12.

⁹⁴ Stanley M. BURSTEIN, *The Reign of Cleopatra*, 54.

⁹⁵ Bkz. (65) NEWTON, 358.

⁹⁶ M.Ö. 188'deki Apamea Barışı ile Roma, Maiandros'un güneyini Rhodos'un, kuzeyini Attalid'lerin hâkimiyetine bırakmıştır.

yüzyıllarda olduğu gibi bu yüzyılda da önemli anıtsal yapılar ve fresklerle süslenmiş görkemli konut yapıları inşa edilmiştir⁹⁷.

M.Ö. 1. yüzyıl, tüm Akdeniz Havzası'nda korsanlığın baş gösterdiği bir dönem olmuştur. Roma, M.Ö. 101-100 yıllarında Akdeniz'e gelerek bu korsanlık tehdidine karşı bir *senatus consultum* hazırlamıştır⁹⁸. Bir kopyasının Delphi'ye⁹⁹, diğer bir kopyasının da Knidos'a¹⁰⁰ gönderildiği korsanlıkla ilgili çıkarılmış bu Roma yasası (*lex de piratis persequendis*)¹⁰¹ sayesinde bölgedeki güvenlik sağlanabilmiştir. Söz konusu yasa hem *populus Romanus* ile müttefiklerinin ve Latin halkların hem de Roma'nın dostluk ilişkileri kurduğu diğer tüm toplumların denizlerdeki bu korsanlık tehlikesinden korunacağına, Roma devleti tarafından verilen bir teminatıdır¹⁰². Knidos'un da bu korsanlık faaliyetlerinden oldukça etkilendiği görülür¹⁰³. Mithridates Savaşları sırasında, M.Ö. 68/7 yılında buralarda gerçekleşmiş olduğu düşünülen¹⁰⁴ korsanlık faaliyetlerinin izleri, kentin kuzeybatısında ve Kap Krio'nun bazı kesimlerinde yapılan kazı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir¹⁰⁵. M.Ö. 85 yılında Roma'nın, büyük düşmanı Pontus Kralı VI. Mithridates ile giriştiği mücadeleler sırasında Knidos, çevresindeki Rhodos ve Kos adaları gibi Roma'nın yanında yer almış; Roma generali Lucullus'un donanmasına gemiler göndererek destekte bulunmuştur¹⁰⁶. Bu sadakati ve yardımı karşılığında, M.Ö. 83'te, başkomutan Sulla tarafından Knidos'a özel ayrıcalıklar verilmiştir. Takip eden yıllarda, Knidos'un Roma

⁹⁷ Iris C., LOVE, "A Preliminary Report of the Excavations at Knidos, 1971", 397, fig. 4; Bkz. (21) DOKSANALTI, 16.

⁹⁸ Murat ARSLAN, *Mithradates VI Eupator: Roma'nın Büyük Düşmanı*, 104, dn. 460.

⁹⁹ *IK 41. I, 31, Dlph; SEG III 378*; Yasa belgesinin Delphi'deki Yunanca kopyası, L. Aemilius Paulus'un Delphi'de adadığı anıta ait sütunda üç blok halinde, 1893-1896 yılları arasında ele geçmiştir. Bkz. Clemens GEELHAAR, "Some Remarks on the *lex de provinciis praetoriis*", 109.

¹⁰⁰ *IK 41. I, 31, Kn*; Knidos'taki yazıt 1970 yılında, dönemin kazı ekibi tarafından açığa çıkarılmıştır. Bkz. (99) GEELHAAR, 110; Yazıtın Knidos'taki kopyasında farklı bölümlerin ele geçmiş olması, bu yasanın sadece korsanlıkla ilgili değil aynı zamanda Roma'nın, M.Ö. 1. yüzyıl başlarındaki Doğu politikası hakkında kapsamlı düzenlemeleri de içerdiğinin anlaşılmasını sağlamıştır. Bkz. Murat TOZAN, "Marcus Antonius'un Korsanlara Karşı Seferi ve *lex de provinciis praetoriis*", 12.

¹⁰¹ Graham V. SUMNER, "The 'Piracy Law' from Delphi and the Law of the Cnidos Inscription", 211; Andrew W. LINTOTT, "Notes on the Roman Law Inscribed at Delphi and Cnidos", 65; Thomas R. MARTIN - Ernst BADIEN, "Two Notes on the Roman Law from Cnidos", 153.

¹⁰² Bkz. (101) MARTIN - BADIEN, 162.

¹⁰³ Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 14.

¹⁰⁴ Bkz. (98) ARSLAN, 435.

¹⁰⁵ Bkz. (21) DOKSANALTI, 17.

¹⁰⁶ Bkz. (98) ARSLAN, 252.

ile ilişkileri oldukça güçlenmiştir. Özellikle Knidoslu tüccar C. Iulius Theopompos ve ailesi ile Iulius Caesar arasındaki yakın ilişkiler aracılığıyla bu durum daha da artmıştır. Bu dostluğun bir sonucu olarak kent, M.Ö. 45 yılı dolaylarında Iulius Caesar'ın talebi üzerine Roma'ya ödenen vergilerden muaf tutularak *civitas libera et immunis* (vergi ödemeyen, özgür şehir) statüsü kazanmıştır. Kısa bir süre sonra, Caesar'ın öldürülmesinin ardından Roma'da baş gösteren iç savaşlar sırasında Knidos, bu ayrıcalığı bir süreliğine yitirmişse de aynı ailenin fertleri tarafından, İmparator Augustus döneminde Roma ile tekrardan iyi ilişkiler kurularak bu statüyü yeniden elde etmiştir¹⁰⁷. Knidos'ta ele geçmiş, M.S. 2. yüzyılın başlarına tarihlendirilen yazıtlardan kentin bu dönemde de vergi muafiyetini koruduğu anlaşılmaktadır¹⁰⁸.

İmparatorluk döneminde kent, zenginliğini ve sosyo-kültürel gelişimini sürdürmüştür. Kentteki pek çok yapı üzerinde yapılan değişikliklerle ve yeni eklenen kamusal yapılarla kentin ihtişamı arttırılmıştır. Bu zengin ve görkemli yapılaşmanın konut alanlarında da kendini gösterdiği görülür. Arkaik ve Klasik dönemlerde kentin daha çok ada bölümünde yoğunlaşmış olan konut alanlarının Hellenistik Dönem'den itibaren hem anakara hem de ada bölümlerine yayılmış olduğu görülür. Bu konut alanları Roma İmparatorluk Dönemi'nde de kullanım görmeye devam etmiştir. M.S. 1. ve 2. yüzyıllarda duvar resimleri ve mozaiklerle süslenmiş villa yapılarının inşası ve bunların geç antik döneme kadar kullanımı söz konusudur. Kentin anakara bölümünde yer alan Yuvarlak Tapınak Terası'nda gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar¹⁰⁹, konut alanlarının Hristiyanlığın kabulünden sonra işlevini yitiren tapınak ve kutsal alanlara kadar yayıldığını göstermektedir¹¹⁰. Bu teras üzerinde geç antik devre ait oldukça zengin içerikli mozaik ve fresklerle süslenmiş iki katlı villalar açığa çıkarılmıştır¹¹¹.

Erken Hristiyanlık döneminde buradaki yoğun yerleşime ve kentin önemini koruduğuna ilişkin yapılar mevcuttur. Ancak bu tarihlerde yerleşimin daha çok

¹⁰⁷ *Plin. nat.* V. 104; Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 14; Bkz. (21) DOKSANALTI, 17.

¹⁰⁸ Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 15.

¹⁰⁹ Ramazan ÖZGAN, "Knidos 1992 Çalışma Raporu", 169, res. 1-6.

¹¹⁰ A.g.m., 169-170; Bkz. (21) DOKSANALTI, 18.

¹¹¹ Bkz. (21) BRUNS-ÖZGAN, 79, fig. 99.

anakarada yoğunlaştığı, Kap Krio’da üç farklı noktada gerçekleştirilen kazı ve araştırmalar yardımıyla adanın M.S. 5. - 6. yüzyıllarda terkedilmiş olduğu tespit edilmiştir¹¹². M.S. 5. ve 6. yüzyıllarda kentin anakara bölümündeki önemli tapınak ve kutsal alanların alt yapıları korunarak üzerlerine apsis eklemeleri yapılmış ve Bazilika tipinde plana sahip beş büyük kilise inşa edilmiştir. Bu dönemde Knidos’un adı, piskoposluk listelerinde yer almıştır¹¹³. Kent, M.S. 7. yüzyıl ortasında Arap akınları neticesinde kısa süreliğine işgal altında kalmış¹¹⁴, daha sonra ise bu dönemdeki kıyı kentlerinin güvensiz oluşu nedeniyle diğer kıyı kentlerinde olduğu gibi Knidoslu’ları da yarımadanın iç kesimlerine çekilmeye itmiş ve bu süreç içerisinde Knidos, yavaş yavaş terkedilmiş olmalıdır¹¹⁵.

3.1.1. Kent Planı ve Kentteki Kamusal Yapılar

Knidos’ta hem anakara hem de Kap Krio’da arazinin eğimli oluşu, kentteki yapılaşmayı ancak, teraslama sistemi ile mümkün kılmıştır. Kent, yamaç üzerine uygulanmış olan ızgara planda tasarlanmıştır¹¹⁶ [Fig. 1-2]. Eğime paralel cadde ve sokaklar düz, eğime dik olan, teraslar arasındaki bağlantıyı sağlayanlar ise yokuş veya basamaklı düzenlenerek iki yönlü ulaşım kolaylaştırılmıştır. Kentin iki limanı (ticaret limanı ve askeri liman / *trireme*) ve iki ana caddesi (limanın kuzeyinden başlayan ve kuzey-güney doğrultulu Liman Caddesi ve kentin doğu kapısından başlayarak üst teraslarından biri üzerinde devam eden Doğu-batı caddesi) bulunmaktadır [Fig. 3]. Kentteki yapılar, doğu-batı doğrultusunda, limana paralel olarak yerleştirilmiş olan ana caddeyi dik kesen merdivenli caddelerin [Fig. 6] oluşturduğu adalara yerleştirilmiştir¹¹⁷. Nekropol alanları ise kentin batısında, kuzeyinde ve doğusunda olmak üzere geniş bir alanda, çeşitli tiplerde çok sayıda mezar yapıları barındırmaktadır¹¹⁸.

¹¹² Bkz. (21) DOKSANALTI, 32-3.

¹¹³ Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 15; Bkz. (21) DOKSANALTI, 18.

¹¹⁴ Bkz. (109) ÖZGAN, 96; Bkz. (21) LOVE, 1113.

¹¹⁵ Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 15; Bkz. (21) DOKSANALTI, 19.

¹¹⁶ Aşkıldil AKARCA, *Şehir ve Savunması*, 45.

¹¹⁷ Aytekin BÜYÜKÖZER, “Knidos’un Kent Planlamasında Limanların Yeri ve Kentle İlişkisi”, 143.

¹¹⁸ Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 6, 68-69.

Kentsel mekânların kurgulanmasında, topoğrafyaya uyma kaygısının yanı sıra bu topoğrafya üzerinde kent merkezini yerleştirme sorunu nedeniyle merkezin, liman ve konut bölgeleriyle olan ilişkisinin kurulması gerekmiştir. Buna çözüm olarak kamu yapıları kentin merkezinde, düz ve genişçe bir arazide tasarlanmıştır. Aynı zamanda bu alanın liman ve konut bölgelerine yakın konumlandırılması gerekmiştir. Bunu sağlayabilmek için liman ve konut bölgelerinin arasına kamu yapıları yerleştirilmiştir. Konut bölgesi ise daha dik arazi üzerinde oluşturulmuştur. Bu bağlamda arazi, kentsel yapılaşma işlevlerine göre üç bölgeye ayrılmıştır: kamu yapıları bölgesi, konut alanları için iki bölge¹¹⁹ ve limanlar için bir bölge. Bu bölgeler birbirini dik kesen sokaklarla ayrılmıştır [Fig. 3]¹²⁰.

Yerleşimin hem ada hem de anakara bölümleri sur duvarları ile çevrilidir¹²¹. Knidos'un, M.Ö. 387/6'daki Kral Barışı ile yeniden Pers hâkimiyetine girdiği¹²² dönem, en parlak dönemi, adeta altın çağdır. M.Ö. 4. yüzyılın 3. çeyreğinde kent, yeniden yapılanmaya giderek Arkaik ve Klasik yerleşimin üzerine daha modern bir planlama ile kendini yenilemiştir¹²³. Bugünkü kalıntıların büyük çoğunluğu da bu yeniden yapılanma evresine ait yapılardır. Eski yerleşimin üzerine Hippodamik planın uygulandığı bu evrede, önceki yerleşim evresinde olmayan¹²⁴ şehir suru eklendiği görülür¹²⁵. Bu güçlü şehir surları anakara bölümünün tamamını, Kap Krio'da ise adanın üçte ikisini saracak şekilde kulelerle desteklenerek inşa edilmiştir¹²⁶. Büyük bir kısmı bugün korunmuş olan surlar, batıda askeri limandan başlayarak teraslar üzerinden devam eder ve akropolün yukarısına ulaşarak buradan Demeter Kutsal Alanı'nın doğusundan aşağı inip ticaret limanının sur sistemi ile birbirine bağlanır¹²⁷ [Fig. 3]. M.Ö. 4. yüzyıl sonlarında gerçekleştirilen bu yeni yapılanma evresinde

¹¹⁹ Konut alanları iki farklı bölgede, hem anakarada kamusal alanın güneyinden başlayıp sur duvarlarına kadar uzanan bölümde hem de Kap Krio'da yerleştirilmiştir. Bkz. (21) DOKSANALTI, 36.

¹²⁰ Bkz. (117) BÜYÜKÖZER, 142.

¹²¹ Ahmet A. TIRPAN, "Knidos Akropol Surları", 430.

¹²² Bkz. (71) SACKS, et al., 183.

¹²³ A.g.k., 183.

¹²⁴ *Thuk.* VIII. 35.5.

¹²⁵ Ramazan ÖZGAN, "1990 Knidos Kazısı", 173, Res. 1-4, plan 1-2.

¹²⁶ Bkz. (21) DOKSANALTI, 14.

¹²⁷ Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 19.

tapınak alanları, kamusal alan içerisine konumlandırılmıştır. Fakat Demeter Kutsal Alanı, bu alanın dışında, kent merkezinden uzağa, akropolün altındaki bir kayalık terasın üzerinde yer almaktadır¹²⁸.

Strabon, kentten “*çifte limanlı Knidos*” olarak söz eder. Bu limanlardan birinin açık diğerinin 20 gemilik bir kapasiteye sahip olduğunu ve kapatılabildiğini [Fig. 1], belirtir¹²⁹. Strabon’nun bahsettiği bu iki liman, ada ve anakara arasındaki alüvyon birikintilerinin meydana getirdiği koylardan oluşmaktadır. Bu limanların yapılandırılması ve dalgakıranlara ait kalıntılar günümüzde rahatlıkla gözlemlenebilmektedir¹³⁰. Limanlardan kuzeydoğudaki (Ege Denizi sularında) ve daha küçük olanı, *trieme* (askeri liman), güneydoğudaki (Akdeniz sularında) büyük olan ise ticaret limanıdır¹³¹. Antik kent bu limanların her iki tarafında, anakara ve Kap Krio üzerinde, karşılıklı olarak iki yamaç üzerine teraslamalar yapılarak kurulmuştur. Strabon kent halkının büyük çoğunluğunun ada üzerinde yaşadığını¹³², Pausanias ise şehrin en kayda değer yapılarının büyük çoğunluğunun Karia anakarasında inşa edilmiş olduğunu, aktarır¹³³. Halen sürdürülmekte olan sistematik kazı çalışmaları aracılığıyla kamusal yapıların anakara üzerinde bulunduğu, kazısı kısmen yapılmış olan Kap Krio üzerinde ise daha çok konut ve dükkân yapılarının yer aldığı somut mimari veriler ile ortaya konulmuştur¹³⁴.

Anakaranın kuzeyinde konumlandırılmış olan kamusal alan, kentin en erken tapınaklarını ve M.Ö. 4. yüzyılın 3. çeyreğindeki yeniden yapılanma evresine ait tapınak yapılarını barındırmaktadır. Tapınak ve kutsal alanlara ek olarak bu bölümde, tapınakların yer aldığı alanın güneyinde, Bouleuterion yapısı da inşa edilmiştir¹³⁵.

¹²⁸ A.g.k., 62.

¹²⁹ *Strab.* XIV. II.15.

¹³⁰ Bkz. (21) DOKSANALTI, 30, 37.

¹³¹ A.g.k., 30; Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 6-7; Kentin limanları hakkında detaylı bilgi için Bkz. Aytekin BÜYÜKÖZER, **Knidos Limanları**, 41-107.

¹³² *Strab.* XIV. II. 15.

¹³³ *Paus.* V. 24.7.

¹³⁴ Bkz. (21) DOKSANALTI, 37; Bkz. (30) DOKSANALTI, 6, Res. 4.

¹³⁵ Bkz. (117) BÜYÜKÖZER, 143-144.

Knidos'un biri büyük ve diğeri daha küçük olan iki tiyatro yapısı bulunmaktadır. Büyük Tiyatro akropolün altında yer alan yamaca yerleştirilmiştir [Fig. 2]. Bu tiyatroya ait mimari parçaların büyük kısmı yerlerinden sökülerek 19. yüzyılda Mısır'a götürülmüştür. Küçük Tiyatro ise ticaret limanının kuzeyinde yer alan Dionysos terasının doğusundaki bir yamaca oturtulmuştur [Fig. 4]. Küçük Tiyatro, Tanrı Dionysos'a adanmıştır. Dionysos onuruna düzenlenmiş olan oyunlar bu tiyatro binasında sahnelenmekteydi. Mimari süsleme, duvar tekniği ve açılan sondajlar aracılığıyla ele geçen seramik buluntular bu yapının muhtemel inşa tarihi olarak, M.Ö. 4. yüzyıl sonları ile M.Ö. 3. yüzyıl başlarını işaret etmektedir. Bu tarih, Knidos'un Küçük Tiyatro binasının Anadolu'nun en erken tiyatro yapılarından biri olduğunu göstermektedir¹³⁶.

Tiyatronun batısında yer alan terasın kuzeyi, Stoa yapısı ile çevrilmiştir. Stoa binası, yaklaşık 130 m. uzunluğunda, batı kısmına Roma Döneminde eklenen¹³⁷ daha küçük iki mekân dışında eş boyutlarda 25 odanın meydana getirdiği bir mekânlar dizisidir. Odaların tamamı güneye açılmaktadır. Yapının duvar tekniği ve üslubu bakımından Halikarnassos Maussolleion'u duvarları ile yakın benzerlikler göstermesi, Stoa binasının M.Ö. 4. yüzyıl ortalarında inşa edilmiş olduğuna işaret etmektedir. Yapı olasılıkla Knidos'lu ünlü mimar Sostratos tarafından yapılmıştır¹³⁸.

Küçük Tiyatro'nun batısındaki terasta, doğu-batı yönlü bir Dionysos Tapınağı yer almaktadır [Fig. 4]. Tapınak yapısının üzerine Erken Hıristiyanlık Döneminde, tapınak yapısından biraz daha büyük bir kilise inşa edilmiştir (C Kilisesi olarak adlandırılmıştır). Tapınağın doğusuna, pronaos kısmına, bir apsis eklemesi yapılmıştır. Tapınak binasına ait, euthynteria kısımları ve stylobat parçaları gibi kısımlar, bazı yerlerde gözlemlenebilmektedir. Yine tapınağa ait yazıt ve friz blokları gibi mimari parçalar kilisenin yapımında devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Tapınak, Ion düzeninde inşa edilmiş ve frizlerle süslü bir peripteros plana sahiptir. Burada ele geçen,

¹³⁶ Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 52-53, 57.

¹³⁷ İmparator Hadrianus Döneminde restore edilmiş olabileceğine ilişkin yazıt parçaları ele geçmiştir. Bkz. A.g.k., 23-25.

¹³⁸ A.g.k., 22-29.

az sayıdaki frizler üzerinde dans eden Maenadlar, thyrsos, krater gibi tasvirler tapınağın Dionysos’a adanmış olduğuna ilişkin verilerdir¹³⁹.

Aynı teras üzerinde, batıda, askeri limanın hemen kuzeyinde D ve E kiliseleri yer almaktadır [Fig. 2]. Bu iki kilise binasında kullanılan malzemeler de yine kentin antik dönem yapılarından devşirme malzemelerdir. E Kilisesi, Dionysos Tapınağı üzerine inşa edilen C Kilisesi gibi Knidos’un erken kilise yapıları arasındadır¹⁴⁰.

Kentin ana caddelerinden biri olan ve liman ile üst teraslar arasındaki bağlantıyı sağlayan Liman Caddesi, rampa üzerinde yer yer basamaklı ilerleyen ve taş döşeme genişçe bir yoldur [Fig. 6]. Caddeye liman tarafından giriş bir propylon ile sağlanmaktadır. Bu cadde Apollon Karneios Kutsal Alanı’na girişi sağlayan ve Liman Caddesi ile Doğu-batı Caddesinin kesiştiği noktada yer alan bir propylon ile birleşmektedir. Cadde, kazı ekibinin çalışmaları neticesinde, bugün ziyaretçiler tarafından kısmen takip edilebilir durumdadır. Caddede yürütülen çalışmalarda çok sayıda ele geçen yazıtlı heykel kaideleri, caddenin heykellerle süslü olduğunu işaret etmektedir. Kaidelerden en erkeni M.Ö. 4. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmektedir. Bu veri sayesinde caddenin M.Ö. 4. yüzyıl ortalarında inşa edildiği düşünülmektedir¹⁴¹.

Apollon Karneios Terası’na giden yolun üzerinde, kentin temelleri en iyi korunmuş tapınağı (kentteki diğer tapınak yapılarında olduğu gibi bu tapınağın da üzerine kilise inşa edilmiştir), “Pembe Tapınak” adı da verilen Dor Tapınağı yer almaktadır [Fig. 4]. Tapınağa ait yazıtlı bloklardan, Knidos’un seçkin ailelerinden birine mensup olan Gaius Iulius Theopompos tarafından yaptırılarak Apollon Karneios’a adanmış olduğu anlaşılmıştır¹⁴².

Liman Caddesinin sona erdiği noktada Apollon Karneios Terası yer almaktadır. Bu terasın kuzeyinde Tanrı Apollon’a adanmış bir tapınak, önünde (doğusunda) yer

¹³⁹ A.g.k., 20-21; Tapınakla ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. Murat SONKÜR, **Knidos Antik Kenti Dionysos Tapınağı**, 6-27.

¹⁴⁰ Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, A.g.k., 34-35.

¹⁴¹ A.g.k., 30-32.

¹⁴² A.g.k., 36.

alan sunağı ve onun çevresindeki su kaynağından oluşan bir kutsal alan bulunmaktadır [Fig. 7-9]. Geç dönemlerde burada çok defa inşa faaliyetleri gerçekleştirilmiş olması nedeniyle, tapınağın plan şemasını tanımlamak zorlaşmaktadır. Fakat kutsal alanın Apollon ile olan ilişkisi tapınağın doğusunda yer alan sunağa ait yazıt ve friz blokları ile tapınak çevresinde ele geçen heykel parçalarından anlaşılabilmektedir. Apollon Karneios onuruna düzenlenen kült törenleri esnasında izleyicilerin oturması için terasın kuzey üst kenarına, anakaya basamaklı bir şekilde kesilip üzerine bloklar eklenerek oturma sıraları oluşturulmuştur¹⁴³.

Karneios, Apollon ile özdeşleştirilen Dor kökenli eski bir bereket tanrısıdır. Dor kentlerinde yaygın olan Karneia şenlikleri, dokuz gün sürüyordu. Bu şenliklerin en önemli özelliği, *staphylodromos* adı verilen ve tanrı onuruna düzenlenen koşu yarışlarıdır. Bu, asma yapraklarından taç giyen gençlerin önde koşan bir diğerine arkadan gelerek ulaşmak zorunda olduğu bir yarışmaydı. Yarışmanın sonunda festival çadırlarında zengin bir kutlama yemeği yenilirdi. Dor kültürüne ait milli bir festival olduğu için Dor kökenli komşu kentlerin bu festivalde yer almaları ve bu durumda belki de Apollon Karneios terasının, Dor birliğinin kutsal alanı olan Triopion olduğu düşünülebilir¹⁴⁴.

Bu terasın hemen üstünde Yuvarlak Tapınak Terası olarak adlandırılan en üst teras yer almaktadır [Fig. 6-8]. Bu terasın en önemli yapısı Yuvarlak Tapınak 'tır. Tapınağın podyumuna ait blokların büyük kısmı yerinde korunmuştur. Yapının kuzey kısmı yarım daire formunda işlenmiş bir kaya üzerinde yükselmektedir. Güney kısmı için temel taşları döşenmiştir. Tapınağa giriş doğu tarafından bir merdivenle sağlanmıştır. Doğusunda, tapınağa dönük olan ön cephesi merdivenli bir sunak yer almaktadır. Amerikan kazıları sırasında açığa çıkarıldıktan sonra bu yapı, Aphrodite Euploia Tapınağı olarak adlandırılmışsa da 3. dönem kazılarıyla birlikte tapınağın söz konusu kültü adanmadığına işaret eden veriler elde edilmiştir. Terasta ele geçen, buna ilişkin en önemli veri ise bilgeliğin ve güzel sanatların tanrıçası Athena'dan bahseden

¹⁴³ A.g.k., 40-44.

¹⁴⁴ A.g.k., 44; Irad MALKIN, *Myth and Territory in the Spartan Mediterranean*, 153.

yazıtlardır. Yine buradan ele geçen yontu eserler de Athena kutsal alanlarında karşılaşılanlar ile benzerlik göstermektedir. Öte yandan yine bu terastan ele geçen *omphalos* ve çok sayıda çocuk yontusu, antik dönemde kentin ünlü Asklepieion'unun burası olabileceği fikrini akla getirmektedir. Tapınağın sunağı ile Apollon sunağı arasındaki plan ve üslup bakımından benzerlikler nedeniyle Yuvarlak Tapınak ve sunağı M.Ö. 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir¹⁴⁵.

Orta teraslardan biri üzerinde, Korinth Tapınağı, Bouleuterion binası, Dor Stoası ve B Kilisesi yapıları yer almaktadır [Fig. 4]¹⁴⁶. Bouleuterion'un doğusunda, terasın güney ucuna doğru Korinth Tağınağı bulunmaktadır. Yapı, kötü durumda günümüze ulaşmıştır¹⁴⁷. Stylobat ve bazı in situ durumda olan sütun kaideleri dışında diğer tüm yapı malzemesi dağınık halde günümüze ulaşmıştır. Tapınak tamamen beyaz mermerden inşa edilmiştir. Pseudoperipteros planda¹⁴⁸ ve Korinth düzeninde inşa edilmiş olan tapınağın etrafındaki izlerden, Klasik veya Hellenistik dönemden öncül bir tapınak yapısının varlığı tespit edilmiştir. Bu öncül yapının, muhtemelen M.S. 2. yüzyılda yaşanmış olan bir depremle tahrip olup yüzyılın sonlarına doğru bu erken tapınağın temelleri üzerine yeni bir tapınak inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir. Mevcut kalıntıların ait olduğu Korinth Tapınağı, plaster başlığı¹⁴⁹ ve Geison frizi üzerinden yapılan değerlendirmelerle İmparator Septimius Severus dönemine tarihlendirilmektedir¹⁵⁰.

Bouleuterion binası, terasın batı kenarında yer almaktadır. Bugün yapının, yarım daire formunda düzenlenmiş olan oturma sıralarının altyapı kısımları korunagelmıştır. Bouleuterion binası M.S. 2. yüzyıla tarihlenmektedir¹⁵¹.

Nymphaeum, Odeion ve Demeter Kutsal Alanı, yukarıda değinilen, kentin kamusal yapıları için düzenlenmiş alanın dışında yer almaktadırlar. Odeion, kentin

¹⁴⁵ A.g.k., 45-47; Wolfgang EHRHARDT, "Knidische Sakralbezirke im Hellenismus", 50.

¹⁴⁶ İ. Hakan MERT, "Knidos Korinth Tapınağı", Res. 1.

¹⁴⁷ A.g.m., Res. 2-3, 9.

¹⁴⁸ A.g.m., Res. 6, 10.

¹⁴⁹ A.g.m., Res. 7-8.

¹⁵⁰ A.g.m., 230-236.

¹⁵¹ Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 49.

doğusunda, ticaret limanının kuzey dalgakıranı hizasında inşa edilmiştir. Yapının oturma sıraları çeyrek daire formu oluşturmaktadır. Nymphaeum¹⁵², Küçük Tiyatro'nun doğusunda kalan yukarı teraslardan birinde yer almaktadır. Burada içinde su bulunan mağaralar bulunmaktadır. Bu alan, Sir Charles Newton tarafından ilk keşfi yapılmış ve bu isimle adlandırılmıştır¹⁵³. Ch. Newton, burada bulduğu çok sayıda, yarı çıplak küçük boyutlu yontulardan bu alanı Esin Perileri'ne adanmış bir kutsal alan olarak tanımlamıştır¹⁵⁴. Burada bulunan dans eden Nympheler'in tasvir edildiği kabartma yardımıyla M.Ö. 2. yüzyıl sonu ile M.Ö. 1. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir¹⁵⁵. Demeter Kutsal Alanı, akropol surlarının güneyinde bir kaya terasın üzerindedir. Ch. Newton tarafından 1857/8'de, kutsal alan keşfedilmiş ve bu çalışmalar sırasında pek çok önemli buluntular ele geçirilmiştir. Üç tarafı poligonal teknikteki temenos duvarları ile çevrelenmiş olan bu kaya kutsal alanının duvarlarında tespit edilmiş olan birtakım nişlerin yanı sıra büyük boyutlarda heykeller, kutsal alan içerisindeki çok sayıda odacık ve mekânlardan kandiller, irili ufaklı mermer heykeller, heykel kaideleri, terracotta figürinler, domuz yavrusu heykelcikleri, yazıtlar, domuz ve kanatlı hayvan kemikleri bulunmuştur. Bu buluntular *Thesmophoria* şenliklerine¹⁵⁶ işaret etmektedir¹⁵⁷. Kutsal alanın doğusundaki büyük bir odada, normal insan ölçülerinden büyük bir oturan kadın heykeli ele geçmiştir. Söz konusu heykel, tanrıçanın tasviri olarak değerlendirilmektedir¹⁵⁸. Eserin arka kısmı düz olarak işlenmiş olduğu için orijinalinde kaya nişlerinden birinin içerisine yerleştirilmiş olmalıdır. Bu eser, M.Ö. 4. yüzyılın ikinci yarısının ünlü heykeltıraş ustası, Maussolleion'da da çalışmış olan Leokhares tarafından yapılmış olabilir¹⁵⁹.

¹⁵² Yapıya ait rekonstrüksiyon ve plan denemesi için Bkz. Ian JENKINS, "The Relief of the Dancing Nymphs from A Nymphaeum at Knidos", Fig. 1; Kutsal alanla ilgili kapsamlı bilgi için Bkz. Ian JENKINS, "Cnidus", 15-17.

¹⁵³ Bkz. (152) JENKINS, "Cnidus", 15.

¹⁵⁴ Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 60.

¹⁵⁵ Bkz. (152) JENKINS, 182-185.

¹⁵⁶ Ekin zamanı (Ekim-Kasım ayına denk gelen) üç gün boyunca süren (ilk günü Anados, ikinci günü Nesteia ve üçüncü günü Kaligeneia olarak adlandırılmaktadır) ve ürün bereketi için düzenlenen, sadece evli kadınların katılabildiği bir çeşit şükran kutlamasıdır. Bkz. Başak EMİR, **Antik Çağda Kadınların Dinsel Ritüelleri-Thesmophoria Örnek İncelemesi-**, 59-60.

¹⁵⁷ Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 62-63.

¹⁵⁸ Eser, British Museum'da sergilenmektedir.

¹⁵⁹ A.g.k., 63.

3.2. Kentin Ekonomisi ve Gelir Kaynakları

Antik çağın Akdeniz ve Ege deniz ticareti rotaları ve kentin limanları göz önünde bulundurulduğunda, Knidos'un oldukça stratejik bir konuma sahip olduğu açıktır. Antik ya da modern yerleşimlerde böylesi bir konuma ve limanlara sahip bir kentin gerek ekonomik gerekse sosyo-kültürel açıdan zenginleşmesi ve kendini geliştirmesi kaçınılmazdır. Ayrıca bugün hala yeni projelerle sürdürülmekte olan sualtı arkeoloji çalışmaları aracılığıyla Datça Yarımadası kıyılarında tespit edilen yüklü ticaret gemisi batıkları, kentin deniz ticaretindeki bu özel konumunun en somut kanıtlarıdır¹⁶⁰. Bu etkenler, Arkaik Dönem boyunca kentin zenginleşmesinde etkili olmuştur¹⁶¹. Knidos'un kolonizasyon faaliyetlerinde bulunarak Sicilya'nın kuzey açıklarındaki Lipari Adası'nda küçük bir koloni yerleşmesi kurması¹⁶² da (yakl. M.Ö. 580) bu zenginliğin bir kanıtıdır. Herodotos bize; kentin Mısır ile ticaret yaptığını ve Kral Amasis zamanında, Naukratis'in Yunanlılara yerleşmeleri için verildiğini, aktarmaktadır. M.Ö. 650 civarında Knidos, Teos, Phokaia, Klazomenai, Rhodos, Halikarnassos, Phaselis, Mytilene, Aegina, Samos ve Miletos kentleri birleşerek Naukratis'te bir *emporion* kurmuşlardır¹⁶³. Herodotos ayrıca, Kral Amasis'in, gemileriyle Naukratis'e uğrayan fakat burada yerleşmek istemeyen Yunanlılara da tapınak yapabilmeleri ve ibadetlerini gerçekleştirebilmeleri için araziler verdiğini ve bunlar arasında en görkemlisinin *Hellenion* adı verilen tapınak olduğunu, bunu da Knidos ile birlikte *emporion* kuran (yukarıda adı geçen) kentlerin ortak olarak yaptırdıklarını, bildirir¹⁶⁴. Tüm bu bilgilerden Knidos ekonomisinin ticarete dayalı olduğunu söylemek mümkündür.

Kentin zenginliğinin belli başlı somut kalıntıları, Arkaik Dönem'den itibaren izlenebilmektedir. Örneğin Knidos'un M.Ö. 6. yüzyıl ortalarında¹⁶⁵ Delphi'de

¹⁶⁰ Bkz. (3) SEVİN, 131.

¹⁶¹ Bkz. (21) DOKSANALTI, 13.

¹⁶² *Thuk.* III. 88.2; *Paus.* X. 11.3; Emanuele GRECO, "Greek Colonisation in Southern Italy: A Methodological Essay", 170; Adolfo J. DOMÍNGUEZ, "Greeks in Sicily", 312.

¹⁶³ Gocha R. TSETSKHLADZE, "Revisiting Ancient Greek Colonisation", lxvi.

¹⁶⁴ *Hdt.* II. 178.

¹⁶⁵ Humfry PAYNE- Gerard M. YOUNG, *Archaic Marble Sculpture from the Acropolis: A Photographic Catalogue*, 59.

yaptırdığı, tüm Kıta Yunanistan'daki tamamı mermerden inşa edilmiş ilk yapı olan hazine binası, kentin zenginliğinin muhtemelen en somut kanıtı olarak durmaktadır. Bu yapı, dönemin en iyisi ve en pahalısı olan Paros mermerinden yapılmıştır. Yapının taşıyıcı elemanları olarak düz sütunlar yerine kullanılan Karyatid heykelleri, tüm ihtişamıyla kentin zenginliğini vurgular niteliktedir. Kentin zenginliğini kanıtlayan bir başka yapı ise M.Ö. 5. yüzyılda, Pers Savaşları'nın sona ermesinin ardından, yine Delphi'de inşa ettirilmiş olan stoa binasıdır. Bu stoa'nın duvarları dönemin ünlü ressamı Polygnotos tarafından süslenmiştir¹⁶⁶. Kentteki gerek kamusal yapılar gerekse konut alanlarında açığa çıkarılmış olan fresklerle ve mozaiklerle bezenmiş villa yapıları da Knidos'un zenginliğinin ve gelişmişliğinin somut birer kanıtıdır. Hem Kap Krio'da ortaya çıkartılan dükkân sıraları hem de anakaradaki stoa binaları ve dükkân sıraları, kentin toplumsal refahını ve ekonomik potansiyelini göstermektedir. M.Ö. 4. yüzyılda ünlü heykeltıraş Praxiteles tarafından yapılan Aphrodite heykeli pek çok tarihçi, sanatçı, gemici, gezgin ya da soylu kişilerin ilgisini çekerek Knidos'a ziyaretçi akınına neden olmuştur. Bu da kentin turizmden de gelir elde ettiğinin bir göstergesidir.

Kent ekonomisinin küçük bir kısmını, Karia bölgesinin tamamında olduğu gibi kısıtlı alanlarda yapılabilen tarım oluşturmaktadır. Tarımsal faaliyetlerle elde ettiği zeytin, üzüm, incir ve sebze gibi ürünler, kentin temel tüketim maddeleri arasında yer alırken geniş bir coğrafyaya ihraç ettiği sirke, zeytinyağı ve özellikle de ucuz fakat iyi cins şarabı kent ekonomisinin temel kaynaklarını oluşturmaktadır. Geç Klasik dönemde, özellikle M.Ö. 4. yüzyıl sonlarından itibaren şarap ve zeytinyağı ihracatıyla¹⁶⁷ Anadolu'da önemli bir üretim merkezi konumuna ulaşması, Knidos'un antik dünyadaki kentsel kimliğine ve gelişmesine şüphesiz büyük katkılar sağlamıştır. Kan yapan ve hazmı kolaylaştırma özelliği olan Knidos şarabı, antik dünyanın sevilen ve şifa için aranan içeceklerinden biri olmuştur¹⁶⁸. Strabon, bu şarabın tıbbi amaçla da kullanıldığını bize aktarmaktadır¹⁶⁹. İhraç ettiği bu ürünlerle birlikte kent, önemli bir

¹⁶⁶ Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 8.

¹⁶⁷ Bkz. (21) DOKSANALTI, 195.

¹⁶⁸ Bkz. (3) SEVİN, 130.

¹⁶⁹ *Strab.* XIV. I. 15.

amphora üretim merkezi haline gelmiştir¹⁷⁰. Knidos, önemli şarap ve amphora üreticilerinden biri olma özelliğini Helenistik dönemde de korumuştur. Yunanistan'dan Mısır'a, kuzeyde Karadeniz kıyılarına ve Doğuda Afganistan'a dek uzanan geniş coğrafyadaki birçok merkezde yapılan araştırmalarla elde edilen Helenistik Dönem'e ait Knidos mühürlü amphoraları, antik kaynaklarca da ifade edilen Knidos şarapçılığının ulaştığı geniş ihraç ağını ortaya koymaktadır¹⁷¹. Kent, ürettiği amphoralara M.Ö. 4. yüzyıl sonu ile 3. yüzyıl başlarından itibaren ethnikon, monogram, kent sembolü ya da magistrat isimleri gibi bilgiler içeren mühürler basmaya başlamıştır¹⁷². Kentin ihraç ettiği seramik kaplar arasında *oinophoros* adı verilen kabartmalı kaplar da yer alır. Akdeniz'deki neredeyse tüm kentlerde Knidos *oinophoros* 'una rastlanmış olması, Knidos'un bu pazarın büyük bir kısmını elinde tuttuğunu, M. S. 3. yüzyılın başlarında Afrika atölyeleri piyasada varlık gösterinceye dek de bu durumunu koruduğunu göstermektedir¹⁷³.

Kentin bir başka ihraç maddesi ise kerestedir. Bölgedeki sık ormanlık alanlar keresteciliğin gelişmesini sağlamıştır. Knidos, bölgede selvi ağacı kerestesi ihraç eden önemli bir merkez konumundadır. M.Ö. 329/8'e tarihlendirilen bir Atina yazıtından kentin kereste ürettiği anlaşılmaktadır¹⁷⁴.

Gerek stratejik konumu ve korunaklı doğal limanlara sahip olması nedeniyle Akdeniz ve Ege deniz ticaretinin önemli bir uğrak yeri olması gerekse pazarladığı iyi cins şarap, zeytinyağı ve sirke ile giderek zenginleşen kentin, M.Ö. 6. yüzyılın son çeyreğinden itibaren (M.Ö. 530) sikke darp etmeye başladığı görülür [Lev. I. Res. 10-14]¹⁷⁵.

¹⁷⁰ Bkz. (21) DOKSANALTI, 16.

¹⁷¹ A.g.k., 195.

¹⁷² Ersin DOĞER – Ahmet K. ŞENOL, “Rhodos Peraiasında İki Yeni Amphora Atölyesi”, 65.

¹⁷³ Bkz. (131) BÜYÜKÖZER, 33.

¹⁷⁴ Simon HORNBLOWER, **Mausolus**, 5.

¹⁷⁵ Bkz. (53) CAHN, 19-25.

3.3. Knidos Antik Kenti Araştırma ve Kazı Tarihçesi

Knidos'ta ilk araştırmalar 18. yüzyıl ortalarında Batılı araştırmacıların buraya ziyaretleriyle başlar. Burayı ziyaret eden ilk kişi Lord Charlemont'dur¹⁷⁶. Sadece Yunan adalarını gezmeyi planlayan Charlemont, Knidos yakınlarından geçerken gemisinden Knidos'un özellikle limanlarını, sur duvarları ve diğer kalıntılarını görür ve burası onun ilgisini çeker¹⁷⁷. Akropolis üzerindeki ve üst teraslardaki pek çok yapıyı kaydeder. 1812 yılında Society of Dilettanti adına W. M. Leake, W. Gell, F. Bedford, büyük bir araştırma gezisi yapar. Bu gezi ve ardından yayınlanan bu araştırma gezisinin bildirisi¹⁷⁸, Knidos'un arkeoloji bilimi ile ilk kez tanıştırılması olarak değerlendirilmektedir¹⁷⁹. Ardından 1835'de Fransız gezgin Charles Texier ve 1837'de W.J. Hamilton ziyaretleri söz konusudur¹⁸⁰. Bir sonraki yıl, 1838'de, T.A.B. Spratt yarımadaı ziyaret ederek Knidos ve Datça yarımadası ile ilgili topografya çalışmaları yapar¹⁸¹.

Kentteki ilk kapsamlı ve planlı kazılar, İngiliz Kraliyeti'nin hem maddi hem de insan gücü ve teknik desteğiyle British Museum'dan Sir Charles T. Newton tarafından 1857/58 ve 1858/59 yıllarında, iki kampanya sezonu olarak gerçekleştirilmiştir¹⁸². 1863'te, Londra'da yayınlanmış olan bu kazı ve araştırmalar¹⁸³, Kap Krio'nun yanı

¹⁷⁶ Lord Charlemont'un bu ziyareti 1984 yılında Londra'da, W. B. Stanford ve E. J. Finopoulos'un editörlüğünde, *The Travels of Lord Charlemont in Greece and Turkey 1749* adıyla yayınlanmıştır. Knidos ile ilgili bilgiler, s. 82-86'da yer almaktadır.

¹⁷⁷ Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 17.

¹⁷⁸ Söz konusu sonuçlar W. M. Leake, W. Gell ve F. Bedford tarafından 1840 yılında Londra'da, *Antiquities of Ionia III* adıyla yayınlanmıştır. Knidos ile ilgili bilgiler, s. 1-44'te aktarılmıştır.

¹⁷⁹ Bkz. (53) CAHN, 9.

¹⁸⁰ Hamilton'un araştırma sonuçları 1842 yılında Londra'da, *Researches in Asia Minor II*. adıyla (iki cilt olarak yayınlanan eserin tek cilt halinde *Küçük Asya* adıyla Türkçe'ye çevrili yapılmıştır); Texier'in sonuçları ise 1849 yılında Paris'te, *Description de l'Asie Mineure III*. adıyla yayınlanmıştır.

¹⁸¹ Spratt, buradaki değerlendirmelerini 1886'da, *Archaeologia* 49, 2' da yer alan "Remarks on the Dorian Peninsula and Gulf", (s. 345-65) adlı makalesiyle yayınlamıştır.

¹⁸² Bkz. (53) CAHN, 9; Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 31.

¹⁸³ C. T. Newton'un Bodrum, Knidos yarımadaalarında ve Didyma'da yaptığı gezi-kazı çalışmalarını ve gözlemlerini yayınladığı iki ciltten oluşan eseri, (1862 ve 1863 yıllarında) *A History of Discoveries at Halicarnassus, Cnidus and Branchidae*'dir. (1862'de yayınlanan ilk cilt sadece haritalardan oluşturulmuş, diğer cilt ise çalışmaların aktarıldığı iki kısımda yayınlanmıştır. Knidos kazıları, Cilt II, 2'de aktarılmaktadır.

sıra Küçük Tiyatro ve Dionysos Tapınağı¹⁸⁴, doğu nekropol alanı¹⁸⁵, Demeter Temenosu¹⁸⁶, Mousalar Kutsal Alanı¹⁸⁷, Korinth Tapınağı, Aslanlı Mezar¹⁸⁸ gibi önemli yapılar ve alanlarda yoğunlaşmıştır. Knidos'un bir şehir planının da çıkartıldığı bu dönem çalışmaları, kentteki Birinci Dönem Kazıları olarak değerlendirilmektedir¹⁸⁹. Newton, bu çalışmalarının ardından Kraliyet tarafından Sir unvanıyla, Londra Üniversitesi tarafından ise arkeoloji doktoru unvanıyla ödüllendirilmiştir.

Sir Charles T. Newton'un ardından 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyılın başlarında pek çok batılı gezgin ve araştırmacının Knidos'u ziyareti devam etmiştir. Bu gezgin ve araştırmacıların ziyaretleri sırasında yaptıkları çalışmaları ve gözlemlerini yayınladıkları görülür. 1881 yılında O. Bendorf ve G. Niemann¹⁹⁰, 1888'de J. Th. Bent¹⁹¹, 1893'de J. L. Myres ve ardından 1897 yılında G. Cousin¹⁹² Knidos yarımadasında çalışmışlardır. 1904 yılında Alman Arkeoloji Enstitüsü adına ve Preussische Akademie zu Berlin'nin maddi desteğiyle Bonn Üniversitesi'nden Jeolog Alfred Philippson yarımadaanın topoğrafya ve coğrafya tanımlamalarıyla birlikte topoğrafik ve jeolojik harita çalışmaları yapmıştır¹⁹³. 1913'te F. Krischen ve A. von Gerkan'nın ziyaretleri söz konusudur. Knidos'un M.Ö.4.yüzyıla tarihlenen Hippodamik planda inşa edilmiş, cadde ve teras sistemi ve kentin planı bu çalışmada yayınlanmıştır. Çalışma kısa bir süre sonra Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte sona ermiştir¹⁹⁴.

¹⁸⁴ Bkz. (65) NEWTON, 443-455.

¹⁸⁵ A.g.k., 471-479.

¹⁸⁶ A.g.k., 375-426.

¹⁸⁷ A.g.k., 427-442.

¹⁸⁸ A.g.k., 480-511.

¹⁸⁹ Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 17-8; Bkz. (21) DOKSANALTI, 20.

¹⁹⁰ Otto BENNDORF– George NIEMANN, **Raisen im süd-westlichen Kleinasien Band I: Reisen in Lykien und Karien**, 16, Taf. 5.

¹⁹¹ Bkz. (47) BENT, 82.

¹⁹² Georges COUSIN, "Voyage en Carie", **BCH**, 22, 361-402; **BCH**, 24, 24-69.

¹⁹³ A. Philippson 1898-1910 yılları arasında Batı Anadolu'da yaptığı arazi gözlemlerini ve hazırladığı haritaları 5 ciltlik *Reisen und Forschungen im westlichen Kleinasien* adı altında «Ergaenzungshefte zu Petermanns Mitteilungen» (Nr. 167, 1910; 172, 1911; 177, 1913; 180, 1914; 183, 1915) olarak yayınlamıştır. Karia Bölgesi, 1915'te yayınlanan Nr. 183'te ele alınmıştır.

¹⁹⁴ Bkz. (53) CAHN, 9-10, dn. 36; Bkz. (21) DOKSANALTI, 20.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise kısa süreli çalışmalar sürmüştür. A. Mauvri 1921'de, T. L. Shear ve K. Sudhoff 1926'da, W.C. Brice 1949'da, Freya Stark, W. Penfield 1954 ve 1956 yıllarında Knidos ile ilgili tanımlamalar yapmış, 1955'te Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden bir grup araştırmacı oldukça iyi kayıtlar tutmuş; 1961 ve 1963'de ise E.ve C. Vermule burada çalışmalar yapmışlardır¹⁹⁵. Özellikle 1949, 1950 ve 1955 yıllarında İngiliz Arkeolog J. M. Cook ve Eskiçağ Tarihçisi-Epigrafist G. E. Bean'ın birlikte yürüttüğü Knidos Yarımadası'ndaki yüzey araştırmaları önemlidir. J. M. Cook ve G. E. Bean çalışmalarının sonucunda, Knidos'un M.Ö. 4. yüzyılın ortalarında taşınmış bir kent olduğunu, Arkaik ve Klasik yerleşimin Datça / Burgaz'da olduğunu ve kentin bilinmeyen bir sebeple, Büyük İskender zamanında (M.Ö. 340-325) Tekir Burnu'na taşınmış olduğu fikrini ileri sürmüşler¹⁹⁶; Triopion'u ise Kumyer'e yerleştirmişlerdir¹⁹⁷. C. M. Cook ve G. E. Bean'ın sadece yüzey araştırması yaparak elde ettikleri arkeolojik verilerle, hiçbir kazı yapmaksızın ileri sürdükleri bu hipotez, aksi pek çok somut arkeolojik veri ile açıkça ortaya konulmuş olmasına rağmen bugün hala bazı araştırmacıların ısrarla öne sürdüğü Eski-Yeni Knidos problemini doğurmuştur¹⁹⁸.

Sir Charles T. Newton'un 1858-1859 yılları arasında gerçekleştirdiği Birinci Dönem Kazılarının ardından, yaklaşık yüz yıllık bir zaman diliminde Knidos'ta arkeolojik kazı gerçekleşmemiştir. İkinci Dönem Kazıları ise 1967 yılında, Long Island University'den Prof. Dr. Iris Cornelia Love başkanlığında başlatılmıştır. Ekip, kentin görkemli kalıntıları çevresinde kazı ve araştırmalar gerçekleştirmiştir. Üst terasta yer alan ve önceleri Aphrodite Tapınağı olarak bilinen 'Yuvarlak Tapınak', Bizans kiliseleri, Helenistik ve roma dönemlerine ait evler, Küçük Tiyatro, tapınak alanları gibi kentin önemli yapıları ortaya çıkarılmıştır. Nekropol alanında ve Kap Krio'da bazı çalışmalar ve Newton tarafından kazılan Demeter Tapınağı'nda yeni araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Böylece şehrin birçok yapısı ortaya çıkarılmıştır.

¹⁹⁵ A.g.k, 10.

¹⁹⁶ Bkz. (53) ÖZGAN, 94.

¹⁹⁷ Bkz. (53) CAHN, 10.

¹⁹⁸ İleri sürülen söz konusu hipotez hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. (53) ÖZGAN, 93-112; Bkz. (69) DEMAND, 224-37; Bkz. (67) BRESSON, 438-439; Ramazan ÖZGAN, "1995 Knidos Kazıları Raporu", 281, Res. 24-25.

Ancak sadece ön raporlar halinde tanıtılan çalışmaların¹⁹⁹ yeterli bilimsel yayını yapılmamıştır. Knidos'taki bu İkinci Dönem Kazıları on yıl sonra, 1977 yılında hükümet tarafından durdurularak kazı ruhsatı iptal edilmiştir²⁰⁰.

Knidos'ta Türk araştırmacılar tarafından ilk defa yürütülecek olan Üçüncü Dönem Kazıları on yıl aradan sonra, 1988 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izniyle, Selçuk Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ramazan Özgan tarafından başlatılmıştır²⁰¹. Bu kazı döneminde modern anlamda şehrin planının çıkarılması için fotogrametrik ölçüm çalışmalarına başlanmıştır. Sadece yerleşim alanı değil, antik dünyanın en büyük mezarlık sahalarından biri olan nekropolis alanının da şehir planı kapsamına alınması için çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda fazla tanınmayan kuzey nekropolisi de bu kapsamda incelenmiştir. Türk kazılarının başlangıç aşamasında, Amerikan kazıları sırasında ortaya çıkarılan ve 'Aphrodite Tapınağı' olarak değerlendirilen 'Yuvarlak Tapınak' ve terasında çalışmalar başlatılmıştır. Bu faaliyetlerin sonucunda bu tapınağın Aphrodite Tapınağı olmadığı tespit edilmiştir. 1988- 1995 yılları arasında sürdürülen 'Yuvarlak Tapınak Terası' çalışmalarında Roma ve Bizans evlerinden oluşan konut alanları ortaya çıkartılmıştır. Bunun yanı sıra Propylon ve 'Küçük Tiyatro'nun orkestrasında sürdürülen kısa süreli çalışmaların ardından, 1992- 1996 yılları arasında Kap Krio'da ve 1996 yılından beri sürdürülmekte olan 'Dionysos Terası ve Stoası' ile 'Liman Caddesi' projeleri başlatılmıştır. Bu projeler ile şehrin önemli sosyal ve kamusal yapılarının ortaya çıkarılmasının yanında, antik şehir planlamacılığının caddeler ve yapılarla ilişkilerinin belirlenmesi hedeflenmiştir²⁰². Bu dönem kazıları 2007 yılında alınan Bakanlar Kurulu kararıyla iptal edilmiştir.

Yaklaşık 5 yıl aradan sonra, 2012 yılında Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından ayrılan ödenekle, Marmaris Müze Müdürlüğü gözetiminde kurtarma kazıları başlatılmıştır. Bu kurtarma kazıları, Selçuk Üniversitesi öğretim

¹⁹⁹ C. Iris Love, American Journal of Archaeology (AJA 72, 1968, s. 137 vd.; AJA 73, 2, 1969, s. 241; AJA 74, 2, 1970, s. 149-155., AJA 75, 1971, s. 173 vd.; AJA 76,4, 1972, s. 393-405; AJA 77,4, 1973, s. 413-424.)

²⁰⁰ Ramazan ÖZGAN, "1988 Knidos Kazısı Ön Raporu", 167; Bkz. (29) BRUNS-ÖZGAN, 18.

²⁰¹ A.g.m., ÖZGAN, 168.

²⁰² Bkz. (21) DOKSANALTI, 22.

üyesi Doç. Dr. Ertekin M. Doksanaltı'nın bilimsel danışmanlığında sürdürülmüştür. 2013 yılında çıkan Bakanlar Kurulu kararıyla Dördüncü Dönem Kazıları, Doç. Dr. E. Doksanaltı'nın kazı başkanlığında devam etmektedir.

Tüm doğal tahribata ve kaçak kazılara rağmen doğal konumu ve yapılarıyla Knidos halen gösterişinden bir şey kaybetmemiştir ve ihtişamını korumaktadır. Girişini koruyan ve iyi durumda günümüze ulaşan yuvarlak ve dörtgen kuleleriyle, Knidos'un ünlü limanları halen işlevlerini sürdürmektedir.

4. KNIDOS SİKKELERİ

4.1. Knidos Sikkeleriyle İlgili Çalışmalar

Knidos sikkeleri ile ilgili yayınlanmış olan ilk çalışma, 1850 yılında Adolphe Duchalais'nin, *Bibliothèque Nationale*'deki Knidos'un iki adet drahmi örneğini tanıttığı makaledir²⁰³. 1857 yılından sonra, özellikle Londra'da yapılan sikke müzayedelerinde, Knidos sikkeleri daha fazla ortaya çıkmaya başlamıştır. Bununla birlikte Knidos sikkelerinin yer aldığı çalışmaları kronolojik olarak sıralamak gerekirse; Friedrich Imhoof-Blumer yayınlarında Knidos sikkelerini tanımlamıştır²⁰⁴. Imhoof-Blumer'in bu yayınlarını, B. V. Head'in hazırladığı *BMC Caria, Cos, Rhodes &c.*²⁰⁵ bandı ile *Historia Numorum*²⁰⁶ serileri ve E. Babelon'un²⁰⁷ çalışmaları izlemiştir. Ardından gelen çalışmaların büyük çoğunluğu, belli başlı koleksiyonların katalogları ve Yunan sikke defineleri (Coin Hoards) içerisinde yer alan örneklerden oluşmaktadır. Bunların dışında, salt Knidos sikkelerini ele alan az sayıda fakat kayda değer, kapsamlı çalışmalar mevcuttur. Aşağıda, genel bilgileri aktarılmaya çalışılmış olan bu kapsamlı yayınlar içerisinde en erkeni, 1970 yılında, bir monografi çalışması olan H. A. Cahn'ın yayınıdır. Bu monografide Knidos'un en erken, M.Ö. 6. yüzyıldan M.Ö. 394'e kadar darp etmiş olduğu sikkeler, gruplandırmalar yapılarak kronolojik olarak serilere ayrılmıştır. Bu yayından iki yıl sonra, 1972'de Oslo Üniversitesinde bir

²⁰³ Duchalais, A., "Recherches sur quelques points de l'histoire numismatique de la ville de Cnide", *Mémoires de La Société des antiquaires de France* 20, 1850 yılında, dönem itibariyle oldukça az sayıda sikke örneği müzelerde bulunmaktadır. Genel olarak sikkeler, koleksiyonerlerin elinde bulunmaktadır. 1857 öncesinde, Avrupa'daki tüm sikke koleksiyonları (Hunter, Thorvaldsen, Thomas, Pembroke, Apostolo Zeno, Duc de Luynes, Mionnet gibi koleksiyonerlerin elinde olan sikke grupları) bir araya getirilmiştir. Bunlar içerisinde, o dönemki Knidos sikkeleri arasında en erken örnekler, Duc de Luynes'in koleksiyonunda bulunan, M.Ö. 411 öncesine ait üç adet drahmi ve Mionnet'te olan, biri A. Duchalais'nin yayınladığı iki drahmiden biri ile aynı tipteki iki adet drahmidir. 1850'lerde, Paris'teki bir otelde çok sayıda Yunan koleksiyonlarının yer aldığı müzayede ile satılan sikkeler arasında da erken Knidos sikkeleri örneği bulunmamaktadır. Bkz. (53) CAHN, 1-2.

²⁰⁴ Friedrich IMHOOF-BLUMER, 1871, *Choix de Monnaies Grecques*, Taf, 4, no. 127-137 (11 adet sikkenin tanımlaması yapılmıştır.); *ZfN.* 1, 1874, 93-142, Taf. 3-5 (34 adet çeşitli tip ve dönemlere ait sikke, 142-147. sayfalar arasında tanımlanmıştır.); *Monnaies Grecques* 1883, 308-310, no. 32 vd.

²⁰⁵ Bkz (68) *BMC Caria*, xlvii-lii, 84-97, pl. XIII-VI.

²⁰⁶ Bkz (68) HEAD, 523-525; Head 1911, 614-616.

²⁰⁷ Ernest BABELON, *Traité des Monnaies Grecques et Romaines II, 1*, 425-436, pl. XVIII, fig. 9-17; Ernest BABELON, *Traité des Monnaies Grecques et Romaines II, 2*, 977-996, pl. CXLV-VI, fig. 13-28, 1-7.

mastır tezi olarak hazırlanmış olan Knidos'un M.Ö. 394'ten M.S. 210 yılına kadar darp etmiş olduğu gümüş ve bronz sikkelerin ele alındığı yayınlanmamış tez çalışması gelmektedir. Bu iki kapsamlı çalışmanın ardından Knidos sikkelerine ilişkin bütün bir değerlendirmeden ziyade, daha çok tekil ya da belli başlı örneklerin ele alındığı makale çalışmaları söz konusudur. Bunlar, G. Le Rider'ın 1979 yılında hazırladığı, Knidos'un Hellenistik Dönem'den bir Tetrachme örneğinin ele alındığı makale²⁰⁸ ile D. Salzmann'ın, M.Ö. 1. yüzyıl sonlarına tarihlendirilen bir bronz sikke grubundan birkaç örneği ele aldığı makale çalışmalarıdır²⁰⁹. Ayrıca, R. H. J. Ashton'ın Geç Klasik-Erken Hellenistik dönem Drachmilerini kataloglayarak serilere ayırdığı kapsamlı bir makale yayınının²¹⁰ yanı sıra Hekatomnos Definesinde yer alan²¹¹ 33 adet Knidos sikkesini listelediği diğer çalışması, Knidos sikkelerine ilişkin sayılı yayınlardır.

4.1.1. Sikkelerin Gruplandırılması

Knidos sikkelerinin gruplandırılmasına ilişkin ilk çalışma, nümismat ve arkeolog olan Herbert Adolf Cahn'ın 1970 yılında Alman Arkeoloji Enstitüsü için hazırlayıp yayınladığı *Knidos: Die Münzen des sechsten und fünften Jahrhunderts v. Chr.* isimli monografi çalışmasıdır. Cahn, bu önemli korpusunu oluştururken, büyük kamusal sikke kabinelerinde yer alan Knidos sikkelerinin yanı sıra çok sayıda küçük satış katalogları, kamusal ve özel koleksiyonlarda bulunan Knidos sikkelerini bir araya getirmiştir²¹². Kentin M.Ö. 394 yılından önceki sikkelerini farklı serilere ayırmıştır. Cahn'ın bu çalışmadaki amacı, her bir seri içerisinde sikke ustasının bireyselliğini, resimsel bilgisini, yerel ve zamansal stilleri karakterize etmek olmuştur²¹³. Knidos'un, M.Ö. 6. yüzyılın sonlarından (kentin ilk sikkelerinden) M.Ö. 394 yılına kadar darp etmiş olduğu gümüş sikkelerini ele alarak bunları altı seriye ayırmıştır²¹⁴. Bu her bir seri içinde yer alan sikkelerin darp sıralarını, örs ve baskı kalıplarının sıklık

²⁰⁸ Georges LE RIDER, "Un Tetrachme Hellénistique de Cnide", 155-156.

²⁰⁹ Dieter SALZMANN, "Unedierte Bronzen aus Knidos", 85-87.

²¹⁰ Bkz. (87) ASHTON, 63-94, pl. 5-12.

²¹¹ Richard J. H. ASHTON, "Cnidus", 115-120, pl. 6-20.

²¹² Fred S. KLEINER, "Review of *Knidos. Die Münzen des sechsten und des fünften Jahrhunderts v. Chr. by Herbert A. Cahn*", 447-448.

²¹³ Bkz. (53) CAHN, 107.

²¹⁴ A.g.k., 19-221.

bağlantısını tespit ederek oldukça iyi bir şekilde belgelemiştir. Her bir seri, stil ve ikonografi açısından teker teker ele alınmış ve her kalıp bir sikke darbı ustasına ya da o ustanın bir çırağına atfedilmiştir²¹⁵. Cahn, her bir seri için yazıt, stil, ikonografi gibi konuları ayrı başlıklar halinde irdelenmiştir.

Altı seriye ayrılan bu sikkelerde ön yüzde aslan, arka yüzde kare incus içerisinde Aphrodite başı yer almaktadır. Bu temel tip değişmeksizin zaman içerisinde motiflerde gerçekleştirilen yeni düzenlemeler ve stil gelişmeleri ile darplar çeşitlenmektedir. Örneğin ön yüzde yer alan aslanın burun, göz, kulak ve ağız formu, yele işlenişi ya da arka yüzdeki Aphrodite'nin saç işlenişi vb. detaylar. Cahn, kalıp çalışması yaparak bu düzenlemeleri ve gelişmeleri oldukça iyi bir şekilde belgelemiş ve belirlediği sikke ustalarına isimler vermiştir²¹⁶.

4.1.1.1. Cahn'ın Serileri

Seri I: M.Ö. 530-520: Bu seride yer alan sikkeler Miletos standardında, Trihemiobol, Hemiobol ve Obol birimlerinde darp edilmiştir. Ön yüzde aslan başı, arka yüzde ise kare incus içerisinde küpeli ve kolyeli, sağa dönük Aphrodite başı; kare incusun sağ alt ve sağ üst köşelerinde stilize bir lotus çiçeği motifi yer alır²¹⁷[Lev. I. Res. 10-12]. Cahn, bu en erken sikke serisinin muhtemelen, Miletos standardında darp edilen Lindos'un aslanlı Staterlerinden modellenildiği fikrindedir²¹⁸. Tüm ön yüz darplarında tipik olan; sivri bir burun, genişçe açılmış bir ağız, dil dışarıda ve geriye doğru dalgalanan yeledir. Arka yüzde üç ana çeşitlilik ayırt edilebilmektedir. a) Uzun saçlı ve diademli Aphrodite başı; saç çizgiler halinde bölümlere ayrılmış ve diademli veya diademsiz olarak; b) Uzun saçlı ve diademli, fakat enseye dökülen saçlar yukarı doğru kıvrılmakta; c) Saçlar sakkos içerisinde²¹⁹. Bu seride, sadece bazı örneklerde, ethnika ile ilişkin kısaltma (KNI) görülmektedir²²⁰.

²¹⁵ Bkz. (212) KLEINER, 448.

²¹⁶ Bkz. (53) CAHN, 73, 87, 128, 151.

²¹⁷ A.g.k., 19-25, Taf. 1-2, Abb. 1-23.

²¹⁸ A.g.k., 72; Bkz. (212) KLEINER, 448.

²¹⁹ Bkz. (53) CAHN, 69-70.

²²⁰ A.g.k., 71, Taf. 1, Abb. 14.

Seri II: M.Ö. 520-495: M.Ö. 530 yılında başlayan ilk seriye ait darplardan yaklaşık on yıl sonra Miletos standardında gerçekleşen ağırlık kaybı nedeniyle Knidos, Kamiros'ta uzun zamandır kullanılmakta olan Aegina standardına geçmiştir²²¹ ve Cahn'ın belirlediği daha sonraki tüm seriler bu standartta devam etmiştir. Aegina standardında ana birim Drahmidir. Bu seriye ait sikkeler, gümüş Stater, Drahmi, Hemidrahmi, Hemiobol birimlerindedir²²². Seri II'de ön ve arka yüz tipi, başlangıçta Seri I ile aynı devam ederken kısa bir süre sonra ön yüzde bir farklılık meydana gelmiş ve aslan başı, bir ayağı ileri uzatılmış aslan protomu ile yer değiştirmiştir²²³ [Lev. I. Res. 13-4]. Ön yüzdeki bu değişikliğe ek olarak arka yüz motifinde de birtakım yeni çeşitlilikler meydana gelmiştir: a) Uzun saçlı ve diademli Aphrodite başı; b) Uzun saçlı ve diademli Aphrodite başı, fakat enseye dökülen saçlar yukarı doğru kıvrılmakta²²⁴; c) Aphrodite başı, Saçlar sakkos içerisinde²²⁵ [Lev. I. Res. 14] ya da bazen de sakkos yerine ense üzerine dökülen saç tutamları ile²²⁶; d) Kısa saçlı ve diademli Aphrodite başı -bu motif Seri I'den farklı olarak yenidir ve burada Aphrodite erkeksi bir görünümündedir²²⁷[Lev. I. Res. 13]- e) Yeni bir motif olarak Aphrodite'nin saçlarının krobylos ile toplanmış olduğu gözlemlenmektedir²²⁸. Ayrıca bu seride bazı darplarda Aphrodite başı sola dönüktür²²⁹. Bu seride ethnikon, bazı örneklerde ilk kez uzun haliyle,   şeklinde görülmektedir²³⁰ [Lev. XI. Res. 198]. Burada omikron yarım hilal şeklindedir (omikron lunatum). Bu form, Arkaik dönemde Küçük Asya'daki Dorlar tarafından yaygın olarak kullanılmıştır²³¹.

Seri III: M.Ö. 490-465: Genel olarak Drahmi biriminde darp edilmiş olan bu seride, daha az sayıda Obol birim örnekleri de mevcuttur. Önceki seriler ile aynı olan ön ve arka yüz tipleri söz konusudur²³². Ön yüz tipi Seri II ile aynıdır; fakat bazı

²²¹ Colin M. KRAAY, *Archaic and Classical Greek Coins*, 38.

²²² Bkz. (53) CAHN, 26-35, Taf. 2-4, Abb. 24-50.

²²³ A.g.k., 79-80, Abb. 33 vd.

²²⁴ A.g.k., Taf. 3, 45-46.

²²⁵ A.g.k., Taf. 2-3, Abb. 24-36; Taf. 3, Abb. 38-42; Taf. 4, Abb. 49A-50.

²²⁶ A.g.k., Taf. 2, Abb. 24.

²²⁷ A.g.k., Taf. 23 Abb. 43-44.

²²⁸ A.g.k., 81.

²²⁹ A.g.k., Taf. 2-4, Abb. 33-36, 52-53

²³⁰ A.g.k., 82, Taf. 3, Abb. 37-38.

²³¹ A.g.k., 83.

²³² A.g.k., 36-43, Taf. 4-5, Abb. 51-69.

örneklerde aslan protomu sola dönüktür²³³. Arka yüz tipinde önceki serilerde görülen sakkos içerisinde toplanmış saç²³⁴ ile uzun ve diademli saç motiflerine ek olarak, a) örgü saç²³⁵ b) krobylos ile toplanmış saç²³⁶ [Lev. XI. Res. 199] motifleri görülür.

Seri IV: M.Ö. 465-449: Drahmi biriminde çok sayıda örneğin olduğu bu seride, alt birimlere ait örnekler bulunmamaktadır. Arka yüzde, Aphrodite'nin saç işlenişi Seri III'teki örgü saç modeli ile kanonik hale gelmiştir. Bu model de kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Birinde saç boncuklarla süslenmiştir [Lev. XI. Res. 200]. Diğerinde ise ince damarlar halinde düz tutamlar olarak devam etmektedir²³⁷. Bu seride de yine bazı darplarda ethnikon kısaltma olarak, K-N-I şeklinde görülmektedir²³⁸ [Lev. XI. Res. 201].

Seri V: M.Ö. 449-411: Seri V'in tarihlendirildiği zaman aralığı, diğer seriler içerisinde en uzun süreyi kapsamaktadır. Bununla birlikte, en az sikkenin darbu da yine bu dönem içerisinde gerçekleşmiştir. Atina'nın Sikke Kararnamesi'nden (M.Ö. 5. yüzyıl ortası) kentin özgürlüğünü yeniden elde edişine kadar olan süreçte, oldukça az sayıda sikke darbu söz konusudur. Atina'nın sikke monopolünü ele geçirdikten sonraki süreçte, Knidos'un elinde tuttuğu ve Atina tarafından yasaklanmış olan Aegina standardındaki eski tip sikkelerini, kentin yeniden bağımsızlığını elde etmesinden hemen sonra, çok kısa bir süreliğine sirkülasyona sunduğu düşünülmektedir²³⁹. Seri V, tam da bu döneme rastlamaktadır. Politik bağımsızlığı ciddi şekilde zarar görmüş olan Knidos, Atina hegemonyası altındaki diğer tüm kentler gibi sikke darbını durdurmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle, Seri V'e ait sikkelerin kısa ömürlü ve az sayıda olduğu düşünülmektedir²⁴⁰. Bu seriye ait az sayıdaki sikkeler, Drahmi biriminde darp edilmiştir. Serinin arka yüzünde beş alt tip (motif çeşitliliği) mevcuttur²⁴¹. Bunların dışında, arka yüz motifinde, Cahn'ın kataloğuna bir örnekle

²³³ A.g.k., Taf. 4, Abb. 51-52; Taf. 5, Abb. 69.

²³⁴ A.g.k., Taf. 5, Abb. 69.

²³⁵ A.g.k., Taf.4-5, Abb. 54-67.

²³⁶ A.g.k., Taf.4, Abb. 51-53.

²³⁷ A.g.k., 150, Taf. 5-6, Abb. 71, 81.

²³⁸ A.g.k., Taf. 5-6, Abb. 70-71, 73, 83.

²³⁹ A.g.k., 166.

²⁴⁰ A.g.k., 166.

²⁴¹ A.g.k., Taf. 7, Abb. 86-90.

dâhil ettiği²⁴², Aphrodite'nin saç işlenişinde önemli bir değişim görülmektedir. Bu değişiklikte saç, önceki serilerde yer alan örneklerdeki gibi tamamen sakkos içerisinde değil, kentin Klasik dönem sikkelerinde sıklıkla görülen, saç topuzunun alt kısmını saracak şekilde sphendone içinde toplanmıştır. Seri V'te yer alan bu iki emisyon arasında doğrudan bir bağlantı bulunmamaktadır²⁴³.

Seri VI: M.Ö. 411-394: Seride yer alan sikkeler M.Ö. 411 yılından M.Ö. 394'teki Knidos açıklarında gerçekleşen deniz savaşına kadar olan darplardan oluşmaktadır²⁴⁴. Bu seride de ön ve arka yüz tipleri önceki seriler ile aynıdır. Özellikle arka yüzdeki Aphrodite başı, Seri V'teki sakkoslu motif devam ettirilerek stilistik gelişmelerle sürdürülmüştür. Seride yer alan gümüş sikkeler Cahn tarafından iki gruba ayrılmıştır. Bu iki grupta da Drahmi, Obol ve Hemiobol birimlerinde sikkeler darp edilmiştir. İlk grupta yer alan sikkelerde, başlangıçta yazıt bulunmamaktadır. Fakat bu seri kullanılmaya başladıktan kısa bir süre sonra, arka yüzdeki Aphrodite başının arkasında iki farklı harf görülmektedir. Bu harfler kimi örneklerde 'A' [Lev. XI. Res. 202], kiminde ise 'K'dır. 'K' harfinin Knidos'un önceki darplarında da görülen, ethnikonun bir kısaltması olan KNI ya da tam şekliyle KNIAION fikrini akla getirmekte; ancak 'A' harfinin neyi ifade ediyor olabileceği bilinmemektedir²⁴⁵. Serinin ikinci grubunda yer alan sikkelerde ise, Hemiobol örnekleri hariç, arka yüzdeki Aphrodite başının arkasında, kare incusun sağ ve sol alt köşeleri ile sağ üst köşelerinde olmak üzere, K-N-I [Lev. I. Res. 15] ya da KNI – AION yer almaktadır.

Knidos'un Klasik ve sonrası dönemlerine ait sikkeleri, Jan H. Nordbø tarafından, *Utmyntingen på Knidos, 394 f. Kr. – ca. 210 e. Kr.* isimli mastır tezinde²⁴⁶ ele alınmıştır. Herbert A. Cahn'ın monografisinde, kentin ilk darplarından M.Ö. 394 yılına kadar olanlar, Nordbø'nün tez çalışmasında ise M.Ö. 405'ten yaklaşık M.S. 210 yılına

²⁴² A.g.k., 166, Taf. 7, Abb. 91.

²⁴³ A.g.k., 166.

²⁴⁴ A.g.k., 168.

²⁴⁵ A.g.k., 168, Taf. 7, Abb. 93-95, 97-99.

²⁴⁶ Norveççe hazırlanmış olan Jan H. Nordbø'nün tezi, Oslo Üniversitesi Kütüphanesi, British Museum Kütüphanesi, Oxford Sackler Kütüphanesi gibi sadece birkaç kuruluşun kitaplıklarında bulunmaktadır. Bu kuruluşlara ulaşmak benim açımdan mümkün olamadı. Bu nedenle adı geçen kuruluşlardan e-posta aracılığıyla tezin bir kopyasını talep ettim. Ancak tamamından ret cevabı aldım.

kadar olan darplar serilere ayrılmıştır. Jan H. Nordbø tez çalışmasında, Cahn'ın yapmış olduğu gibi bir kalıp çalışması sunmaksızın²⁴⁷, Knidos'un M.Ö. 405-M.S. 210 arasında darp etmiş olduğu tüm sikkeleri yirmi bir seriye ayırmıştır²⁴⁸. Bu tez çalışmasının oldukça kısa bir özetini ise Uluslararası Nüvizmatik Kongresi'nde sunmuştur²⁴⁹.

M.Ö. 5. yüzyılın sonu ya da 4. yüzyılın başlarında Knidos, daha önce kullandığı Aegina standardını bırakarak gümüş sikkelerini Khios ağırlık standardında darp etmeye başlamıştır²⁵⁰. Benzer durum, birkaç yıl sonra Rhodos darplarında da görülür. M.Ö. 408/7'de adadaki diğer kentlerle oluşturduğu *synoikismos*'un hemen ardından Rhodos'ta, bu ağırlık standardı benimsenmiştir. M.Ö. 350'lerde, Didrahmi ve Drahmilerin ağırlıkları düşürülmüştür. Bu ağırlık standardının kullanımı, M.Ö. 2. yüzyılın başlarına kadar devam ettirilmiştir²⁵¹. Knidos'un M.Ö. 5. yüzyılın sonu - 4. yüzyılın başlarından sonraki gümüş sikkeleri, Khios / Rhodos standardındadır.

4.1.1.2. Nordbø'nün Serileri

Seri 1: M.Ö. 405? : Bu seride yer alan Drahmiler Khios/Rhodos standardında darp edilmiştir. Ön yüzde, sağa dönük aslan protomu, arka yüzde, kare incus içerisinde sağa dönük, saçları sphendone ile toplanmış Aphrodite başı ve altta, ΚΝΙΔΙΩΝ yer almaktadır²⁵² [Lev. XI. Res. 203].

Seri 2: M.Ö. 394-393: Seri 2'ye ait sikkeler, çift Siglos (Rhodos standardı, Tridrahmi) birimindedir. Bunlar Knidos, Rhodos, Samos, Ephesos, Iasos,

²⁴⁷ Bkz. (87) ASHTON, 63.

²⁴⁸ Söz konusu teze ulaşmam mümkün olmadığı için, seriler hakkında tipler ve tarihlemeler konusunda SNG *Finland I*'den yararlanılmıştır. Bu katalogda Seri 14-19 arasındaki örnekler eksiktir. Bu nedenle, 14-19 arası seriler burada aktarılamayacaktır.

²⁴⁹ Jan H. NORDBØ, "The Coinage of Cnidus After 394 BC.", 51-56.

²⁵⁰ Bkz. (87) ASHTON, 86.

²⁵¹ A.g.m., 88-89.

²⁵² SNG *Finland I*, 163.

Kyzikos'un²⁵³ bir araya gelerek oluşturduğu ve daha sonra Byzantion'un²⁵⁴ da aralarına katıldığı birliğe işaret eden, "ΣΥΝ" lejandlı Knidos sikkeleridir²⁵⁵. Bu sikkeler, ön yüz tipi olarak yılanlarla boğuşan çocuk Herakles ve "ΣΥΝ" lejandı, arka yüz olarak ise darp eden kente ait tipler ve onların etnikonlarını barındırmaktadır. Knidos'a ait bu serinin arka yüz tipi, kare incus (bazı örneklerde incus yoktur) içerisinde ΚΝΙΔΙΩΝ ile bazen sola, bazen de sağa dönük, saçları sphendone içinde toplanmış Aphrodite Euploia başı, sağ ya da sol boşlukta, Aphrodite Euploia'nın sembolü olan pruva yer almaktadır²⁵⁶ [Lev. XI. Res. 204]. Bu seri ile birlikte Aphrodite başının yanına eklenen pruva sembolü aracılığıyla tanrıça, Knidos sikkelerinde ilk kez Euploia (denizlere egemen, denizcilerin koruyucusu) epitheti ile karakterize edilmektedir²⁵⁷.

Seri 3: M.Ö. 390-340: Bunlar, Tetrarahmi, Drahmi ve alt birimlerde darp edilmiş olan²⁵⁸, ön yüzde saçları sphendone içinde toplanmış Aphrodite Euploia başı ile ΚΝΙ, arka yüzde aslan protomu ve magistrat isminin yer aldığı sikkelerdir [Lev. XI. Res. 205]. Bu tiplerle birlikte ilk kez ön ve arka yüz tipleri yer değiştirirken²⁵⁹ yine ilk kez olarak görülen magistrat isimleri sikkeler üzerindeki yerini almıştır²⁶⁰.

Seri 4: M.Ö. 390-340: Seri 3 ile aynı zaman aralığına tarihlendirilen Seri 4, Tetrarahmi, Drahmi ve alt birimlerinde darp edilmiştir²⁶¹. Ön yüzde aslan protomu

²⁵³ Söz konusu sikkeler R. Ashton ve S. Karwiese tarafından, M.Ö. 405-404'e tarihlendirilmektedir. Bkz. (87) ASHTON, 87, dn. 20; Bkz. (211) ASHTON, 116, dn. 24; Stefan KARWIESE, "Lysander as Herakliskos Drakonopnigon ('Herakles the snake-strangler')", I. F. Delrieux, Cahn'ın Seri VI'sından hemen sonra Khios-Rhodos standardında darpların başladığını, ardından ΣΥΝ lejandlı serilerin darp edildiğini, daha sonra ise pruvatsız örneklerin, en son olarak da yine pruvalı fakat ön yüzde Aphrodite'nin yer aldığı serilerin darbının olması gerektiğini ileri sürmektedir. Bkz. (81) DELRIEUX, 191.

²⁵⁴ Byzantion M.Ö. 389 yılında bu birliğe katılmıştır. Bkz. Richard M. BERTHOLD, **Rhodes in the Hellenistic Age**, 26.

²⁵⁵ Birliğin M.Ö. 387/6'daki Antalkidas Barışı'ndan sonra dağılmış olabileceği düşünülmektedir. Bkz. Richard M. BERTHOLD, **Rhodes in the Hellenistic Age**, 26; Bkz. (221) KRAAY, 248; Bkz. (81) DELRIEUX, 200-201.

²⁵⁶ BMC *Caria*, xlix, pl. XIV, 9; SNG *Finland I*, 164; Jan H. NORDBØ, **Utmyntingen på Knidos, 394 f. Kr. – ca. 210 e. Kr.**, 13, pl. 1,7; Bkz. (221) KRAAY, pl. 54, 928.

²⁵⁷ BMC *Caria*, xlix.

²⁵⁸ Bkz. (87) ASHTON, 92.

²⁵⁹ Bkz. s. 53.

²⁶⁰ SNG *Finland I*, 165-169.

²⁶¹ Bkz. (87) ASHTON, 92.

ve KNI, arka yüzde saçları sphendone içinde toplanmış Aphrodite başı ve magistrat ismi yer alır²⁶² [Lev. I Res. 16].

Seri 5: M.Ö. 340-310: Ön yüzde Aphrodite başı, arka yüzde aslan protomu ile KNI ve magistrat ismi²⁶³ yer alan Seri 5'e ait sikkeler, Tetrarahmi, Drahmi ve alt birimlerinden oluşmaktadır²⁶⁴ [Lev. XI. Res. 206].

Seri 6: M.Ö. 376-310: Seri 6, Knidos'un bronz sikkelerinden oluşmaktadır. Bu seride kentin ilk bronzları da yer almaktadır. Ön yüzde, kentin geleneksel tiplerinden biri olan Aphrodite başı, arka yüzde pruva, altta KNI ve magistrat ismin kısaltması ya da bazen de sağ üst boşlukta, magistrat ismi yerine onların kullanmış olduğu sembol yer almaktadır²⁶⁵ [Lev. I. Res. 17-20]. Bu bronzlar başlarda Khalkos, sonraki birkaç on yıl içinde ise Dikhalkos olarak darp edilmişlerdir²⁶⁶. Nordbø, Seri 6'nın bu zaman aralığını, Seri 3 ve Seri 5 arasındaki gümüş birimlerin ön yüzleri ile olan stil benzerliğinden yola çıkarak belirlemiş²⁶⁷.

Seri 7: M.Ö. 330-250: Bunlar Rhodos standardında darp edilmiş gümüş sikkelerdir. Ön yüzde Aphrodite Euploia başı ve bazen de sol boşlukta bir sembol, arka yüzde aslan protomu, altta KNI ve çevrede magistrat ismi yer alır²⁶⁸ [Lev. I. Res. 21, Lev. II. Res. 22]. Ön yüzlerde bazen noktalı bordür uygulanmıştır.

Seri 8: M.Ö. 310-250: Bu seride Dikhalkos değerindeki bronz sikkeler yer almaktadır. Ön yüzde Aphrodite başı, “ΔΑΜΟΚΡΑΤΙΑΣ” lejandı ve bazen de başın arkasında monogram, arka yüzde ise pruva, altta lobut, KNI ve magistrat ismi yer alır²⁶⁹[Lev. II. Res. 23-28].

²⁶² SNG *Finland I*, 170-171.

²⁶³ A.g.k., 172.

²⁶⁴ Bkz. (87) ASHTON, 92.

²⁶⁵ SNG *Finland I*, 173; A.g.m., pl. XII, E; Richard H. J. ASHTON, “The Beginning of Bronze Coinage in Karia and Lykia”, pl. 4, 39.

²⁶⁶ Bkz. (265) ASHTON, 8.

²⁶⁷ Bkz. (87) ASHTON, 92.

²⁶⁸ SNG *Finland I*, 174-81; A.g.m., 79, dn. 15.

²⁶⁹ SNG *Finland I*, 182-83; R. J. H. Ashton bu sikkeleri M.Ö. 360-50'ye tarihlendirmiştir. Bkz. ASHTON, A.g.m. 91.

Seri 9: M.Ö. 300-225: Seri 9’da yer alan sikkeler Rhodos standardında darp edilmiş olan gümüş birimlerden oluşmaktadır. Bu seride ön yüz tipi aynı kalırken arka yüz tipi tamamen değişime uğrayarak dörtte üç cepheden gösterilmiş olan boğa protomu ile yer değiştirmiştir²⁷⁰ [Lev. XI. Res. 207]. Bunlar küçük birimlerden oluşmaktadır²⁷¹. Bu seride arka yüzde bazen magistrat ismi ve KNI yer alırken, bazen sadece KNI görülür. Bazı örneklerde ön yüzde noktalı bordür uygulanmıştır.

Seri 10: M.Ö. 250-210: Seri 10’a ait sikkeler, tamamen farklı ön ve arka yüz tiplerinde darp edilmiş gümüşlerden oluşmaktadır. Ön yüzde, Knidos’ta tapınım gören diğer bir tanrıçanın, Artemis’in başı, omuzunda sadakla birlikte yer alırken, arka yüzde, Apollon onuruna düzenlenen Triopion yarışlarına²⁷² işaret eden tripod, KNIAION ve magistrat ismi bulunmaktadır [Lev. II. Res. 32-33]. Bunlar, Attika ağırlık standardında darp edilmiş Tetrobol birimlerdir²⁷³. Ağırlıkları 2,40 g. ile 2,60 g. arasında değişen bu gümüş sikkeler, en az 32 magistrat tarafından oldukça fazla sayılarda darp edilmiştir²⁷⁴.

Seri 11: M.Ö. 250-210: Bu seride yer alan sikkeler Dikhalkos değerindeki bronzlardır²⁷⁵. Bu sikkelerde, ön yüzde Aphrodite başı bazen sağa bazen de sola dönük olarak yer alırken, arka yüzde sağa dönük pruva, altta lobut ve altta ya da üstte KNI, bazen çevrede magistrat ismi görülmektedir²⁷⁶ [Lev. II. Res. 34-39].

Seri 12: M.Ö. 250-210: Önceki iki seri ile aynı zaman aralığına tarihlendirilmiş olan Dikhalkos değerindeki bronz sikkelerden oluşmaktadır. Bu seride arka yüz tipi Seri 11 ile aynıken, ön yüz tipi defne çelenkli Apollon başı ile yer değiştirmiştir [Lev. II. Res. 29-31].

²⁷⁰ SNG Finland I, 184-190.

²⁷¹ Otto MÖRKHOLM, *Early Hellenistic Coinage: From the Accession of Alexander to the Peace of Apamea (336-188 B.C.)*, 159.

²⁷² Bkz. s. 8.

²⁷³ SNG Finland I, 191-199.

²⁷⁴ Bkz. (271) MÖRKHOLM, 159.

²⁷⁵ Bkz. (87) ASHTON, 90.

²⁷⁶ SNG Finland I, 200-205.

Seri 13: M.Ö. 210-185: Seri 13, Tetradrahmi birimindeki (11,44 gr) örnekleri dışında, Attik Oktobol birimlerden oluşmaktadır²⁷⁷. Bunlar, tamamen Rhodos etkisinde darp edilmiş gümüş sikkelerdir. Ön yüz tipi, dörtte üç cepheden Apollon başı ile yer değiştirirken, arka yüz, Knidos'un öteden beri kullandığı aslan protomu tipini korumaktadır²⁷⁸. Arka yüzde, üst boşlukta ΚΝΙΔΙΩΝ, altta magistrat ismi yer almaktadır. Bazı örneklerde, ön yüze noktalı bordür uygulanmıştır [Lev. XI. Res. 208].

Seri 20: M.Ö. 167-100: Seri 20'deki bronzların ön yüzlerinde, omuzunda sadak taşıyan Artemis başı, arka yüzlerde ise tripod, ΚΝΙΔΙΩΝ ve magistrat ismi yer almaktadır²⁷⁹ [Lev. IV. Res. 75-77].

Seri 21: M.Ö. 2. Yüzyıl-M.Ö. 1. Yüzyıl: Jan H. Nordbø'nün son serisi, ön yüzde defne çelenkli Apollon başı, arka yüzde, sola dönük, dörtte üç cepheden boğa başının yer aldığı bronz sikkelerden oluşmaktadır. Arka yüzde, solda ΚΝΙΔΙΩΝ, sağda magistrat ismi yer almaktadır [Lev. IV. Res. 72-74].

Knidos sikkeleri ile ilgili yukarıda genel olarak bahsedilen çalışmaların dışında, R. H. J. Ashton'ın bir makale çalışması söz konusudur. 1998 yılında Batı Avrupa'da satışa çıkarılan bir define içerisindeki Knidos Drahmillerinin tanıtıldığı bu yayın²⁸⁰, yukarıda büyük çoğunluğu hakkında genel bilgilerin aktarılmaya çalışıldığı Jan H. Nordbø'nün 5. ve 7. serilerinden örnekler içermektedir. Knidos'un Geç Klasik-Erken Hellenistik dönem Drahmileri, R. H. J. Ashton tarafından ayrıntılı bir çalışmayla ele alınarak yeniden serilere ayrılmış ve yeni tarih önermeleri sunulmuştur. Knidos'un 132 adet, Tetradrahmi, Didrahmi ve Hemidrahmi serilerinden oluşan definenin, satıcısı tarafından Doğu Gitit'te bulunmuş olduğu iddia edilmiştir. Define, J. H. Nordbø tarafından listelenmiş olan 163 Drahmi serilerinin (Seri 5 ve 7) büyük çoğunluğundan örnekler içermektedir²⁸¹. R. Ashton, Tetradrahmi, Didrahmi (Didrahmileri, Seri A, Seri B ve Seri C olarak gruplandırmıştır) ve Hemidrahmileri farklı başlıklar altında

²⁷⁷ Bkz. (271) MØRKHOLM, 159; SNG *Finland I*, 210-215.

²⁷⁸ Bkz. (271) MØRKHOLM, 159.

²⁷⁹ SNG *Finland I*, 216.

²⁸⁰ Bkz. (87) ASHTON, 63-94, pl. 5-12.

²⁸¹ A.g.m., 63-64.

değerlendirmiş ve Khios ağırlık standardı hakkında genel bilgiler aktarmıştır. Ayrıca, Nordbø'nün Seri 8 ve 11'inde yer alan bronz sikkelere de kısaca değinerek, katalogunda yer alan magistratların darp etmiş olduğu bronz seriler üzerinden, Nordbø'nün belirlemiş olduğu tarihleri yeniden düzenlemiştir.

Bu sikkeler serilere ayrılırken, özellikle Aphrodite'nin saç topuzundaki stil özellikleri ve başın oryantasyonu, ek semboller, aslan protomunun stilize ya da natüralistik görünümü ve oryantasyonu, arka yüz incuslarının formu ya da derinlikleri, ethnikonun ön veya arka yüzde yer alması ve Khios ağırlık standardındaki düşüş gibi kriterler göz önünde bulundurularak oldukça titiz bir çalışma gözetilmiştir. Ayrıca, genel kronolojinin yanı sıra ele alınan serilerin birbirleri arasındaki zamansal sıralama da irdelenmiştir²⁸². Kesin kronolojiyi saptayabilmek amacıyla iki farklı defineden yararlanılmıştır. Bunlar, Datça yakınlarındaki Pademlik'te ele geçmiş olan Pademlik Definesi²⁸³ (Bkz. s. 61, 64), ve 1969'da Londra'da satışa çıkarılan ve Türkiye'den geldiği ileri sürülen bir definedir²⁸⁴.

4.1.1.3. Ashton'ın Serileri

Tetradrahmiler

Cahn'ın ele almış olduğu serilerden sonra darp edilmiş olan kare incuslu Knidos Tetradrahmileri, Khios/Rhodos standardında darp edilmiştir. R. Ashton, bu Tetradrahmiler için Jan Nordbø tarafından önerilmiş olan M.Ö. 390-340 (Nordbø'nün Seri 3 ve 4'ü) gibi geniş bir zaman aralığındansa bunların, M.Ö. 395-380'e tarihlenmesi gerektiğini savunmaktadır²⁸⁵. Bu Tetradrahmiler yaklaşık 15,2 g. ağırlığında darp edilmişlerdir. Bunları, aynı formatta darp edilmiş olan Seri A Didrahmileri ve M.Ö. 5. yüzyıl formatında (burada sadece kare incus yerini yuvarlak

²⁸² A.g.m., 85-86.

²⁸³ Definede Knidos'a ait iki adet Tetradrahmi, bir Didrahmi, bir Hemidrahmi ve iki Drahmi bulunmaktadır. Bkz. A.g.m., 78.

²⁸⁴ Çoğunluğu Rhodos (126 adet), bir tanesi Telos ve iki tanesi Knidos'a ait olan 129 adet bronz sikke içermektedir. Bkz. A.g.m., 78.

²⁸⁵ A.g.m., 82; Bkz. (211) ASHTON, 115, 120, dn. 34.

incusa bırakmıştır) darp edilmiş olan Hemidrahmiler takip etmiştir. Bu üç seri Khios ağırlık standardında darp edilmiştir. Fakat bir sonraki Seri B ve C Didrahmileri, standarttaki ağırlık değişiminden sonra darp edilmişlerdir²⁸⁶.

Bu Tetradrahmilerde, ön yüzde sola ya da sağa dönük Aphrodite başı ve boynun arkasında bazı magistratlara ait monogram, arka yüzde sola ya da sağa dönük bazen de yuvarlak incus içinde (kimi örneklerde incus bulunmamakta) aslan protomu, ethnikon ve magistrat ismi yer almaktadır. R. Ashton, bu gruba dâhil, yedi magistratın darp ettiği sikkeleri listelemiştir. Bunlar, ΣΟΣΙΜΑΧΟΣ (ethnikon kullanılmamış), ismi belirsiz olan bir magistrat (ethnikon kullanılmamış), [A]NTIOXΙΑA[Σ/C] (ΚΝΙΔΙΟΝ kullanılmış), ΤΕΛΕΣΙΦΡΟΝ (ΚΝΙ ve monogram: **Τ**), ΚΑΛΛΙΦΡΟΝ (ΚΝΙ ve monogram: **Κ**) ΑΥΤΟΚΡΑΤΗΣ [Lev. XI. Res. 209] (ΚΝΙ kullanılmış), ΘΕΥΜΕΛΟΝ (ΚΝΙ kullanılmış) isimli magistratlardır. Bu magistratlardan ilk üçüne ait Tetradrahmi örneklerinin, yaklaşık M.Ö. 395-380'de darp edilmiş olduklarını (ve sadece 5-10 yıl sirkülasyonda kalmış olabileceklerini²⁸⁷), sonraki dört magistrata ait örneklerin ise aynı isimler tarafından, kendisinin M.Ö. 360 dolaylarına tarihlendirdiği, ağırlığı düşürülmüş Khios/Rhodos standardında darp edilmiş olan Drahmi birimindeki örnekleriyle çağdaş olduklarını, düşünmektedir²⁸⁸.

Didrahmi Serileri

Seri A: Ön yüzde sağa dönük Aphrodite başı, boyun arkasında pruva, arka yüzde, kare incus içerisinde sağa dönük aslan protomu, sağda magistrat ismi, ethnikon ve bazı magistratların kullanmış olduğu semboller yer almaktadır [Lev. XI. Res. 210].

R. Ashton'ın kataloğunda, Seri A'yı darp eden altı magistrat ve bunlardan bazılarının kullanmış oldukları semboller listelenmiştir: ΕΠΙΔΑΜΟΣ (sekiz uçlu

²⁸⁶ Bkz. (87) ASHTON, 88.

²⁸⁷ A.g.m., 120.

²⁸⁸ A.g.m., 82.

yıldız), ΕΠΙΓΟΝΟΣ (geyik protomu), ΛΑΜΠΙΩΝ, ΠΑΡΑΣΤΑΣ (vazo), ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΣ (kantharos), ΑΝΑΞΙΚΡΑΤΗΣ²⁸⁹.

Seri B: Ön yüzde sola dönük Aphrodite başı, saçlar sphendone içinde toplanmış, sağ ve sol alt boşluklarda, K-NI, arka yüzde, yuvarlak incus içinde sola dönük aslan protomu, altta magistrat ismi yer almaktadır. Bu serinin bazen ön bazen de arka yüzlerinde magistratların kullandığı bazı semboller bulunmaktadır.

R. Ashton, bu seriyi darp eden iki magistrat ismini ve kullandıkları sembolleri listelemiştir: ΑΓΑΘΙΝΟΣ (aslan protomunun sağında, trident), ΚΛΕΟΜΗΔ (Aphrodite başının arkasında, üzüm salkımı)²⁹⁰.

Seri C: Ön yüzde sağa dönük Aphrodite başı, arka yüzde sağa dönük aslan protomu, altta magistrat ismi, üstte ΚΝΙΔΙΟΝ yer almaktadır.

R. Ashton, Seri C'yi darp etmiş olan ΠΟΛΙΧΑΡΗ[Σ/C] ve ΘΕΥΔΟΤΟ[Σ/C] magistratlarına ait birer didrahmi örneğini listelemiştir. ΘΕΥΔΟΤΟ[Σ/C] örneğinde, Aphrodite'nin boynunun arkasında, monogramı görülür²⁹¹.

R. Ashton, Drahmi serilerini en erken M.Ö. 350'lerden en geç M.Ö. 330'lara ya da 320'lere tarihlendirmektedir²⁹².

Hemidrahmiler

R. Ashton, Hemidrahmi birimindeki sikkeler için herhangi bir katalog veya kalıp çalışmasında bulunmamış, fakat büyük çoğunluğunu Jan H. Nordbø'nun kataloğundan edindiğini belirttiği örneklerin bir listesini hazırlamıştır. Knidos'un M.Ö. 4. yüzyıl Hemidrahmilerinin çoğunluğunda M.Ö. 5. yüzyıldaki, ön yüzde aslan protomu, arka

²⁸⁹ A.g.m., 83-84, no. 1-6.

²⁹⁰ A.g.m., 84, no. 7-10.

²⁹¹ A.g.m., 84-85, no. 11-14.

²⁹² A.g.m., 78, 92.

yüzde Aphrodite başı formatının korunduğunu, formattaki farkın ise arka yüzdeki incusun kare değil de yuvarlak olduğunu, belirtmektedir. Yine ayırt edici diğer unsurlar olarak, bu Hemidrahmilerin Khios standardında oluşları ve Aphrodite'nin saç stili gibi kriterlerden ötürü, onların M.Ö. 4. yüzyıla, M.Ö. 380 öncesi kare incuslu Tetradrahmilerden daha sonrasında bir tarihe ait olduklarını, düşünmektedir. Bu Hemidrahmileri darp eden magistratların isimlerini ya da isimlerine ait korunmuş olan harfleri listeleyerek, bu magistratların hiç birinin isminin diğer birimlerde görülmediğini, belirtmektedir²⁹³.

4.2. Knidos Sikke Tipleri

Knidos, M.Ö. 6. yüzyıl sonlarından itibaren (M.Ö. 530 civarı) sikke darp etmeye başlamıştır. Kentin en erken sikkeleri Miletos standardındadır [Lev. I. Res. 10-12]. Bunlar küçük birimlerden oluşmaktadır. Tipler, kentin iki önemli kültürünü yansıtmaktadır: ön yüzde yer alan aslan, Apollon'un sembolüdür, arka yüzde ise kentle adeta özdeşleşen, kentin baş tanrıçası Aphrodite'nin başı bulunmaktadır²⁹⁴. Bu ilk sikkelerinden itibaren Knidos, büyük değişiklikler olmaksızın bu tipleri oldukça uzun bir süre darp etmeyi sürdürmüştür²⁹⁵. Kısa bir süre sonra, M.Ö. 520-500 dolaylarında, Miletos standardında ağırlık kaybı meydana gelmiş olması nedeniyle, Aegina standardını kullanmaya başlayarak ana birimi Drahmi olan gümüş sikkelerini aynı tiplerde darp etmeye devam etmiştir. Bu değişiklikte birlikte kısa bir süre sonra, ön yüz farklılaşmıştır: “aslan başı”, bir ayağı ileri atılmış “aslan protomu” ile yer değiştirmiştir²⁹⁶ [Lev. I Res. 14].

M.Ö. 5. yüzyıl ortalarında, Atina'nın baskıları (Atina Kararnamesi) nedeniyle darplar durmuştur. M.Ö. 412/11'de Knidos, Atina'nın diğer müttefikleri ile birleşerek Atina'ya başkaldırmıştır. Bu tarihten sonra darplar, düzenli bir şekilde yeniden başlanmış ve geleneksel tipler devam ettirilmiştir²⁹⁷.

²⁹³ A.g.m., 86.

²⁹⁴ Bkz. (221) KRAAY, 38.

²⁹⁵ A.g.k., 246.

²⁹⁶ BMC *Caria*, xlvii; Bkz. (53) CAHN, 197-198; Bkz. (68) HEAD, 523.

²⁹⁷ Bkz. (221) KRAAY, 246-247; Bkz. s. 39-43.

M.Ö. 5. yüzyıl sonları ya da 4. yüzyıl başlarında Rhodos standardı kullanılmaya başlanmıştır. Bir süre sonra bu yeni standartta darp edilen sikkelerde Aphrodite'nin başının arkasına, M.Ö. 394'te şehrin kıyılarında meydana gelmiş olan deniz savaşına bir gönderme olarak, gemi pruvası eklenmiştir [Lev. XI. Res. 205]. Birlik/koalisyon sikkeleri de neredeyse aynı zamanda darp edilmeye başlamıştır. Bunlar, Jan H. Nordbø'nün Seri 2'ye yerleştirdiği, ön yüzde “ΣΥΝ” lejandı ve yılanlarla boğuşan çocuk Herakles'in²⁹⁸ ve arka yüzde geleneksel Aphrodite başının yer aldığı Tridrahmi (çift Siglos) serileridir [Lev. XI. Res. 204]. M.Ö. 390'dan sonra, yeni tip gümüş sikkelerde ön ve arka yüz tipleri yer değiştirmiştir.

Kentte bronz sikke darbı M.Ö. 4. yüzyılın ilk çeyreğinde, M.Ö. 375 dolaylarında başlamıştır. Bunlar Khalkos ve birkaç on yıl sonra darp edilmeye başlanan Dikhalkos değerindedir²⁹⁹. Bu bronzlarda, ön yüzde Aphrodite başı, arka yüzde gemi pruvası ve bazen altta lobut yer almaktadır [Lev. I. Res. 17-20]. M.Ö. 4. yüzyılın ortalarında, bu bronzların ön yüzünde yer alan Aphrodite başının çevresinde “ΔΑΜΟΚΡΑΤΙΑΣ” (Demokrasi personifikasyonu) yazıtı yer alan örnekler ortaya çıkmıştır³⁰⁰ [Lev. II. Res. 23-28].

Hellenistik Dönem, Knidos sikke tiplerinde çeşitliliklerin en fazla görülmeye başlandığı dönemdir. Kentin, Jan H. Nordbø'nün Seri 9 olarak gruplandığı ve M.Ö. 300-225 arasına tarihlendirdiği (Bkz. s. 47), Khios/Rhodos ağırlık standardında darp edilmiş gümüş sikkelerinin ön yüzünde Aphrodite başı, arka yüzünde, dörtte üç cepheden boğa protomu yer almaktadır [Lev. XI. Res. 207].

²⁹⁸ Yılanlarla boğuşan Herakles tipi muhtemelen baskıdan/boyunduruktan kurtuluşun bir sembolü olarak yorumlanmaktadır. Fakat söz konusu dönem içerisinde diğer kent devletlerini boyunduruğu altına alan birden fazla süper gücün olması (Atina, Sparta ve Pers güçleri gibi) bu koalisyonun hangi güce karşı kurulmuş olabileceği konusunu netleştirememektedir. Ancak yaygın görüş, M.Ö. 394'te Knidos açıklarında gerçekleşen deniz savaşından hemen sonra olabileceği yönündedir. Bkz. Kraay 1979, 248-249; Bkz. (81) DELRIEUX, 197. Sikkelerin tarihine ilişkin bir başka öneri ise; M.Ö. 405-404'tür. Bkz. (87) ASHTON, 87, n. 20; Bkz. (211) ASHTON, 116, n. 24; Bkz. (253) KARWIESE, 1.

²⁹⁹ Bkz. (265) ASHTON, 8, pl. 4, 39.

³⁰⁰ Bkz. (87) ASHTON, 91.

M.Ö. 250-210 arasına tarihlendirilen Trihemiobol biriminde darp edilmiş olan sikkelerde, ön yüzde yine Aphrodite başı, arka yüzde, Myndos'un Trihemiobol sikkelerinin arka yüz tipini anımsatan³⁰¹ üzüm salkımı yer almaktadır. Ayrıca arka yüzde KNI ve magistrat ismi görülür. Bu tipe ilişkin kayıtlı tek bir örnek mevcuttur. Bu örnek, şuan Anadolu Medeniyetleri Müzesi envanterinde, nerede ve ne zaman ele geçmiş olduğu belirsiz olan bir definenin içinde yer almaktadır [Lev. XI Res. 211]. Söz konusu sikke, magistrat ΕΠΙΓΕΝΕΣ tarafından darp edilmiştir³⁰².

Yine aynı zaman aralığına tarihlendirilen bir başka tip ise Jan H. Nordbø'nün Seri 10 olarak sınıflandırdığı Tetrobol birimindeki gümüş serileridir. Ön yüzlerinde, omuzunda sadak taşıyan Artemis başı, arka yüzlerde tripod, magistrat ismi ve ΚΝΙΑΙΩΝ görülür. Bunlar 32 farklı magistrat tarından oldukça fazla miktarlarda darp edilmiştir [Lev. II. Res. 32-33].

M.Ö. 3. yüzyıl sonlarında Rhodos'un etkisiyle, Apollon'un dörtte üç cepheden başı, gümüş sikkelerde ön yüzde yerini almıştır. Bunlar, Jan H. Nordbø tarafında (Seri 13) M.Ö. 210-185 arasına tarihlendirilen serilerdir. Arka yüzde, geleneksel aslan protomu, KNI ve magistrat ismi, ayrıca bazı örneklerde bu magistratların kullandığı semboller görülür³⁰³ [Lev. XI. Res. 208].

M.Ö. 200-150 arasına tarihlendirilen Tetrarahmi birimindeki sikkelerde, ön yüzde defne çelenkli sağa dönük Apollon başı, arka yüzde Knidos'ta, onuruna festival düzenlenen Artemis Hyakinthotrophos ve ΚΝΙΑΙΩΝ yer almaktadır [Lev. XI. Res. 212]. Artemis, cepheden, miğferli, sağ elinde phiale tutmakta, sol kolu, yanında yer alan polos giyimli Arkaik bir tanrı heykeli üzerindedir. Elinde tuttuğu phiale ile, sağ bacağının yanında yer alan erkek geyik figürü üzerine sunu yapmaktadır³⁰⁴.

³⁰¹ M. Tevfik GÖKTÜRK, "A Hoard of Hellenistic Silver Coins of Myndos, Halikarnassos and Knidos", 8, pl. 6, 100- 146.

³⁰² A.g.m., 5,8, pl. 6, 274.

³⁰³ Bkz. (271) MØRKHOLM, 159.

³⁰⁴ Georges LE RIDER, "Un Tétradrachme Hellénistique de Cnide", 155-156.

M.Ö. 201/200 yılında, Tetrдраhmi biriminde, Posthumus İskender sikkesi darp edilmiştir. Kentte darp edilen Posthumus İskender serilerinin oldukça nadir sayıda örneği bulunmaktadır. Bu gümüş sikkenin ön yüzünde aslan postlu Herakles başı yer alırken arka yüzünde sağ elinde kartal, sol elinde asa tutan Zeus, bir taht üzerinde oturmaktadır. Sol boşlukta, altta pruva sembolü, üstte monogram görülür³⁰⁵ [Lev. XI. Res. 213].

Hellenistik Dönem bronz sikkelerindeki tip çeşitliliğinde de artış görülür. M.Ö. 250-210 arasına tarihlendirilen bronz sikkelerde üç farklı tip mevcuttur. Bunlardan ikisi Jan H. Nordbø'nün Seri 11 ve 12 olarak gruplandığı, ön yüzde, Aphrodite başı, arka yüzde pruva ve lobut tipi [Lev. II Res. 34-45] ile ön yüzde defne çelenkli Apollon başı, arka yüzde pruva ve bazı örneklerde altta lobut [Lev. III. Res. 46-65] yer alan serilerdir (*Bkz. 46*). Diğer tipte ise ön yüzde sur taçlı Tyhke başı, arka yüzde aslan protomu yer alır [Lev. II. Res. 44].

M.Ö. 200-100 arasına tarihlendirilen bronz sikke tipinin ön yüzünde, defne çelenkli Apollon başı, arka yüzünde lir yer almaktadır [Lev. III. Res. 66-69, Lev. IV. Res. 70-71].

M.Ö. 167-100 arasına tarihlendirilen, Jan H. Nordbø'nün Seri 20 olarak gruplandığı (*Bkz. s. 48*), ön yüzde, omuzunda sadak taşıyan Artemis başı [Lev. IV. Res. 75-77], arka yüzde tripod bulunan bronz sikkeler, Knidos'un Geç Hellenistik dönem bronz serileri arasındadır. Yine aynı dönemde darp edilen ve Jan H. Nordbø'nün Seri 21'inde (*Bkz. s. 48*) yer alan bir diğer bronz sikke tipinin ön yüzünde defne çelenkli Apollon başı, arka yüzünde sola dönük, dörtte üç cepheden boğa protomu yer almaktadır [Lev. IV. Res. 72-74].

M.Ö. 167 sonrasına tarihlendirilen bronz sikkeler içerisinde üç farklı tip görülür. Bunlardan ilkinde, ön yüzde defne çelenkli Apollon başı, arka yüzde, iki yazıt çizgisi

³⁰⁵ Martin J. PRICE, *The Coinage in The Name of Alexander The Great and Philip Arrhidaeus Vol. 1*, 2471-2473.

arasında üzüm salkımı yer almaktadır [Lev. IV. Res. 78-79]. İkinci tipin ön yüzünde sarmaşık çelenkli Genç Dionysos başı, arka yüzünde tek dal üzerinde iki üzüm salkımı görülür [Lev. IV. Res. 80-88, Lev. V. Res. 89-91]. Üçüncü tipte ise ön yüzde, sorguç miğferli Athena başı arka yüzde Nike yer almaktadır [Lev. V. Res. 102].

Knidos'un Hellenistik dönemin sonunda darp edilen (M.Ö. 1. yy. sonu-M.S. 1. yy. ilk yarısı) ve Rhodos'un ön yüzde ışın taçlı Helios başı, arka yüzde Nike tipli bronz sikkelerinden etkilenilmiş olduğu düşünülen³⁰⁶, ön yüzde Demeter, arka yüzde Nike yer alan bronz sikkeleri söz konusudur [Lev. V. Res. 103-104]. Bunların dışında, yine aynı dönemde darp edilen iki farklı bronz sikke tipi daha mevcuttur. Bunlar, ön yüzde Aphrodite başı, arka yüzde thyrsos ve kantharos tutan Dionysos [Lev. V. Res. 105-112, Lev. VI. Res. 113-117] ve ön yüzde Aphrodite başı, arka yüzde, cornucopiae ve dümen tutan sur taçlı Tykhe tipleridir [Lev. VI. Res. 118-121].

Knidos, bronz sikke darbını İmparator Caracalla dönemine kadar sürdürmüştür. Kentin, Septimius Severus ve Caracalla zamanları öncesine ait İmparatorluk dönemi darplarına ilişkin çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Sadece, Th. Mionnet'in kataloğunda, Nerva, Antoninus Pius, Marcus Aurelius, Genç Faustina, Septimius Severus, Caracalla, Caracalla ve Plautilla sikkelerine ait birkaç örnek tanımlanmıştır³⁰⁷. Bunlar arasında, Septimius Severus ve Caracalla sikkeleri dışındaki diğer örneklerin ön yüz lejandları verilmemiştir. Nerva sikkesinde, ön yüzde Nerva başı, arka yüzde, sağ elinde patera tutan kadın figürü ve ΚΝΙΔΙΩΝ; Antoninus Pius sikkesinde, ön yüzde Antoninus Pius başı, arka yüzde altar ve ΚΝΙΔΙΩΝ; Marcus Aurelius sikkesinde, ön yüzde Marcus Aurelius başı, arka yüzde Aphrodite ve Asklepios ile ΚΝΙΔΙΩΝ tanımlanmıştır. Genç Faustina'ya atfedilmiş üç farklı tip listelenmiştir. Bu üç sikke tipi de ön yüz Faustina başı olarak tanımlanmıştır. Bunlardan ilkinin arka yüzünde, sağ elinde patera, sol elinde cornucopiae tutan kadın figürü ve ΚΝΙΔΙΩΝ yer almaktadır³⁰⁸. Bu her iki sikkede de, Mionnet'in

³⁰⁶ Bkz. (209) SALZMANN, 85.

³⁰⁷ Théodore E. MIONNET, *Description des medailles antiques grecques et romaines*, Vol. III, 342-343, no. 235-242.

³⁰⁸ A.g.k., 343, no. 238.

tanımlamasına göre, ön yüzde Genç Faustina başı yer almaktadır (lejand bulunmamaktadır). Diğer iki sikkeden birinin arka yüzünde, sağ elinde dümen, sol elinde cornucopiae tutan, sur taçlı, ayakta bir kadın figürü, diğerinin arka yüzü ise sağ elinde amphora, sol elinde değnek ya da mızrak tutan Nymphé figürü olarak tanıtılmıştır³⁰⁹. Bu son iki sikke tipine ait örnekler Knidos kazılarında ele geçmiş ve bu sikkeler katalogda, Genç Faustina başı / Nymphé olarak değil, Aphrodite başı / Dionysos [Lev. V. Res. 105-112, Lev. VI. Res. 113-117] ve Aphrodite başı / Tykhe [Lev. VI. Res. 118-121] olarak tanımlanmıştır. Ayrıca, M.Ö. 1. yüzyılın son çeyreği ile M.S. 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen sikkeler arasında değerlendirilmiştir (*Bkz. s. 74-76*). Mionnet'nin kataloğunda ayrıca, Lucius Verus'a, Septimius Severus'a ve Iulia Domna'ya ait birer sikke tipi bulunmaktadır. Lucius Verus adına darp edilen bronz sikkede ön yüzde, sakallı ve defne çelenkli Lucius Verus başı ve AY[.....]OYHEPOC lejandı, arka yüzde, sağ ayağı bir kaya üzerinde ve sağ elinde trident tutan, sağa dönük çıplak Poseidon ile ΚΝΙΔΙΩΝ yer almaktadır³¹⁰ [Lev. XI. Res. 214]. Septimius Severus sikkesinde ön yüzde Septimius Severus başı (lejand verilmemiş), arka yüzde, sağ elinde patera, sol elinde mızrak tutan kadın figürü ile ΚΝΙΔΙΩΝ bulunmaktadır³¹¹. Iulia Domna'ya ait örnekte ise ön yüzde Iulia Domna başı (lejand verilmemiş), arka yüzde, sol elinde cornucopiae, sağ elinde patera ile altar üzerine sunu yapan cepheden kadın figürü ile ΚΝΙΔΙΩΝ yer almaktadır³¹² [Lev. XI. Res. 215]. Daha önce hiçbir sikke kataloğunda yayını yapılmamış olan ve Septimius Severus adına darp edilmiş bir sikke tipi daha mevcuttur. Bu bronz sikkede ön yüzde, Septimius Severus başı ve AY Κ Α CΕΠΙ-CEOVHPOC lejandı, arka yüzde, sol elinde yılanlı asa tutan, cepheden Asklepios ile ΚΝΙΔΙΩΝ yer alır [Lev. VI. Res. 122].

Th. Mionnet'nin tanımlamasını yapmış olduğu, yukarıda bahsi geçen Nerva, Antoninus Pius, Marcus Aurelius sikke tipleri ile Genç Faustina'ya atfedilen ilk sikke

³⁰⁹ Théodore E. MIONNET, *Description des medailles antiques grecques et romaines, Supplément, Tome Sixième*, 485, no. 249, 250.

³¹⁰ A.g.k., 486, no. 251.

³¹¹ A.g.k., 486, no. 252.

³¹² A.g.k., 486, no. 253.

tipine ilişkin örnekler, Mionnet yayını dışında başka sikke kataloglarında yayınlanmamıştır.

Kentin imparatorluk döneminde darp etmiş olduğu fakat bir imparator adına basılmamış olan bronz bir sikke tipi mevcuttur. Bu sikke M.S. 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Ön yüzde, sakallı bir erkek başı ile Τ Κ Τ Ε Π Ι Ε Υ Π Ι Ο Α Ε Ι Τ Α lejandı, arka yüzde, yanan altar ve iki yanında Κ Ν Ι Δ Ι Ο Ν yer almaktadır³¹³ [Lev. XI. Res. 216].

İmparator Caracalla döneminde darp edilen bronzlarda altı farklı tip görülmektedir. Birinci tipin ön yüzünde, sağa dönük, defne çelenkli ve zırhlı genç Caracalla büstü ve Α Υ Κ Μ Α Ρ Α Υ Α Ν Τ Ω Ν Ι Ν Ο C lejandı, arka yüzünde, sağ elinde yılanlı asa tutan cepheden Asklepios ile Κ Ν Ι Δ Ι Ο Ν yer alır [Lev. VI. Res. 123]. İkinci tiptin ön yüzü bir önceki tip ile aynıdır, fakat bu sikkede imparatorun ışıltılı saçlı başı, arka yüzde, sol elinde cornucopiae, sağ elinde dümen tutan sur taçlı Tykhe ve Κ Ν Ι Δ Ι Ο Ν görülmektedir [Lev. XI. Res. 217]. Diğer dört sikke tipinde ise ön yüzde zırhlı ve paludamentumlu Caracalla ve karısı Plautilla'nın giyimli portre büstleri (karşılıklı) ile Α Υ Κ Μ Α Ν Τ Ω Ν Ι Ν Ο C Φ Ο Υ Ρ Β Ι Α Π Λ Α Υ Τ Ι Α Λ Λ Α lejandı yer almaktadır. Üçüncü tipte, solda Praxiteles'in Knidos Aphrodite'si heykeli, sağda, sağ elinde yılanlı asa tutan Asklepios ve ortada amphora ile Κ Ν Ι Δ Ι Ο Ν bulunmaktadır [Lev. VI. Res. 124-127]. Dördüncü tip sikkenin arka yüzü, üçüncü tipten benzerdir. Fakat bu tipte Asklepios yerine, sol kolu kithara üzerinde, Apollon figürü görülür [Lev. XII. Res. 218]. Beşinci tipte, Praxiteles'in Knidos Aphrodite'si heykeli ve Κ Ν Ι Δ Ι Ο Ν yer almaktadır [Lev. VI. Res. 126-129, Lev. VII. Res. 130-133]. Altıncı tip sikkede ise sol elinde cornucopiae, sağ elinde dümen tutan sur taçlı Tykhe ve Κ Ν Ι Δ Ι Ο Ν görülür [Lev. VII. Res. 134-137]. Yukarıda tanımlanan bu altı tip içerisinde, ikinci ve dördüncü tiplere ilişkin herhangi bir örnek kazılardan ele geçmemiştir. Dördüncü ve

³¹³ SNG Turkey 2, 16.

ikinci tipe ilişkin birer örneğe, Fransa Milli Kütüphanesi'nin dijital kitaplığında yapılan taramalar sonucu ulaşılmıştır³¹⁴.

Knidos'un bu son dönem sikkeleri üzerinde, Praxiteles'in Knidos Aphrodite'si heykelinin imgesini bulunduğu için, bugün antik dönemden birçok kopyası ele geçmiş fakat eserin kendisinin bulunamamış olması dolayısıyla bu ünlü eserin tanımlanabilmesi açısından oldukça önemlidir.

Knidos'un, yukarıda tanıtılmaya çalışılan, yayını yapılmış sikke tiplerinin dışında Fransa Milli Kütüphanesi'nin dijital kitaplığında yayınlanmakta olan üç farklı tipte bronz sikkesi daha mevcuttur. Bunlardan ilkinin ön yüzünde, ışın taçlı Helios (?) başı, arka yüzde, sağa dönük, dörtte üç cepheden boğa protomu ile ΚΝΙΔΙΩΝ görülür [Lev. XII. Res. 219]. İkinci tip Drahmi biriminde, ön yüzünde tanrıça başı (?), arka yüzde, ΚΝΙΔΙΩΝ ismini taçlandıran Nike ve sağda magistrat –](Λ?)ΕΥΚΙΟ ismi yer alır [Lev. XII. Res. 220]. Üçüncü tip ön yüzde Aphrodite başı, arka yüzde, dörtte üç cepheden, sağa dönük boğa protomunun yer aldığı ve Jan H. Nordbø'nün M.Ö. 300-225 arasına tarihlendirdiği Seri 9'daki (*Bkz. s. 47, 54*) sikke tipinin bronz bir örneğini içermektedir [Lev. XII. Res. 221].

4.3. Yunan Sikke Defineleri İçerisindeki Knidos Sikkeleri

Knidos sikkelerini içeren Yunan sikke defineleri için *IGCH*'dan yararlanılmıştır. İçeriğinde Knidos sikkesi barındıran kayıtlı toplam 19 adet define bulunmaktadır. Bunlardan bazıları aşağıda aktarılmaya çalışılmıştır. Tümü ile ilgili *Bkz. Tablo 1*.

Arkaik Dönem defineleri içerisinde Knidos sikkesi yok denilecek kadar azdır. Sadece 1966 yılı dolaylarında bulunmuş olan ve Karia Khersonesos'u sikkeleri içeren toplam 50 adet gümüş sikke topluluğu içerisinde (*Datça definesi, IGCH 1174*) 1 adet

³¹⁴ Söz konusu internet sayfasında yayınlanan sikkelerin linkleri için Bkz. Levhalar Listesi, no. 198-209, 211-222 referans bilgileri.

erken Knidos sikkesi kaydedilmiştir [Tablo 1]. Definenin gömü tarihi M.Ö. 480 dolaylarına verilmektedir.

Define kayıtlarında en fazla Klasik Dönem'e ait Knidos sikkeleri içeren define yer almaktadır. Bunlar 14 farklı buluntu topluluğu içerisinde bulunmaktadır. Bu defineler içerisinde tamamı Knidos sikkesi ihtiva eden üç farklı define topluluğu, Karia Bölgesi'nde ele geçmiştir [Tablo 1]. Bu üç definede toplam 2112 adet, M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllara tarihlenen gümüş sikkeler yer almaktadır. Bunlar, M.Ö. 450 dolaylarına tarihlenen, içeriğinde 2000 adet Drahmi bulunan Bodrum defnesi (*IGCH 1186*); 100 adet, H. Cahn'ın Seri I'ine ait Drahmi birimindeki sikkeleri [Lev. I. Res. 10-12] içeren, M.Ö. 410 dolaylarına tarihlenen Karia? defnesi (*IGCH 1193*) ve H. Cahn'ın Seri VI'sına ait örnekleri içeren, 12 adet Drahminin yer aldığı, M.Ö. 394 dolaylarına tarihlenen Karia? defnesidir (*IGCH 1200*). Karışık kentlerin darplarıyla birlikte yer alan diğer 11 adet defineden 4'ünün buluntu yeri Karia Bölgesi içerisinde. Bunlar; Pademlik (Datça yakınlarında bir köy yerleşimi) defnesi (*IGCH 1218*), Kalymna defnesi (*IGCH 1216*), Muğla (Pisye) defnesi (*IGCH 1215*) ve Marmaris? defnesidir (*IGCH 1202*). Diğer Klasik Dönem defineleri, Phoinikia-Massyaf'da, Afganistan-Kabul ve Balkh'da, Mısır-Asyut'ta (Lycopolis), İran-Malayer'de, Anadolu'da ise Küçük Asia'nın güneyinde ve Lesbos'da ele geçmiş olan sikke topluluklarıdır. Bu son yedi definenin her biri, içeriğinde çok sayıda kente ait sikkeyi barındırdıkları için Tablo 1 ve Harita 5-10 üzerinde gösterilmiştir.

1965 yılında çıkarılmış olan Marmaris? defnesi, M.Ö. 390-380 arasına tarihlenmektedir. Definenin içeriğinde az sayıda Karia Khersonesos'u, Rhodos ve belirsiz bir darphaneye ait çok sayıda sikke ile birlikte, Knidos Drahmilerinin yer aldığı toplam 100 adet gümüş sikke bulunmaktadır [Tablo 1].

1950 yılında bulunmuş olan Muğla defnesi, M.Ö. 340 dolaylarına tarihlenmektedir. Define, 1 Didrahmi ve 1 Hemidrahmi birimlerinde 2 adet Knidos sikkesi ile birlikte Ephesos, Miletos, Rhodos, Kos, Euthenai kentlerine ve Maussollos'a ait 200 adet gümüş sikkeden oluşmaktadır.

1823 yılında bulunmuş olan Kalymna definesi, M.Ö. 330 dolaylarına tarihlenmektedir. İçerisinde, 1 Tetrarahmi ve çok sayıda Drahmi birimlerinde Knidos sikkelerinin yanı sıra binlerce sayıda Pers Siglosları, Kalymna, Kos, Rhodos kentlerine ait sikkeler ve Maussollos, Idrieos, Piksodaros ile Pers satraplarına ait toplam 10.000 adet gümüş sikke yer almaktadır.

1930 yılı öncesinde bulunmuş olan Pademlik definesi, M.Ö. 330 dolaylarına tarihlendirilmektedir. Bu define 2 Tetrarahmi, 1 Didrahmi, 2 Drahmi ve 1 Hemidrahmi biriminde Knidos sikkesi ile birlikte, Ephesos, Samos, Kos, Kolophon sikkeleri ve Maussollos ait topla 80 adet gümüş sikkeden oluşmaktadır.

Define kayıtlarında yalnızca dört adet Hellenistik Dönem define topluluğu bulunmaktadır. Bunlardan, Datça definesi (*IGCH 1344*), Datça definesi (*IGCH 1307*) ve Karia? definesi (*IGCH 1343*) tamamen Knidos sikkesi içermektedir. Mektepini definesinde (*IGCH 1410*) ise 80'den fazla kente ait sikke bulunmaktadır [Harita 10].

1910 yılı dolaylarında çıkarılan Datça definesi (*IGCH 1344*) M.Ö. 2. yüzyıla tarihlenmektedir. 214 Tetrobol ve 69 Diobol birimlerindeki, toplam 283 adet gümüş Knidos sikkesi içermektedir. Tetrobol birimindeki sikkeler, Jan H. Nordbø'nün Seri 10 (M.Ö. 250-210) olarak gruplandığı, ön yüzünde, omuzunda sadak taşıyan Artemis başı, arka yüzünde tripod, magistrat ismi ve ethnikon bulunan gümüş serileridir [Lev. II. Res. 32-33]. Diobol birimindeki sikkeler ise Jan H. Nordbø'nün Seri 9'undaki (M.Ö. 300-225), ön yüzde Aphrodite başı, arka yüzde, dörtte üç cepheden boğa protomu bulunan gümüş serileridir [Lev. XI. Res. 207].

1930 yılı öncesinde bulunmuş olan Datça definesi (*IGCH 1307*) M.Ö. 3. yüzyıla tarihlenmektedir. 48 adet Knidos bronz sikkesinden oluşmaktadır. Bunlar, Jan Nordbø'nün Seri 11'ndeki, ön yüzde Aphrodite başı, arka yüzde pruva, altta lobut, ethnikon ve magistrat ismi yer alan bronz serilerindendir [Lev. II. Res. 34-45].

1948 yılı dolaylarında bulunmuş olan Karia? definesi M.Ö. 2. yüzyıla tarihlenmektedir. Define 46 adet Knidos sikke içermektedir. Bunlar içerisinde 45 adet,

Jan H. Nordbø'nün Seri 10 (M.Ö. 250-210) olarak gruplandığı, ön yüzde, omuzunda sadak taşıyan Artemis başı, arka yüzde tripod, magistrat ismi ve ethnikon bulunan seriler [Lev. II. Res. 32-33] ile 1 adet bronz sikke yer almaktadır.

1956 yılında bulunmuş olan Mektepini defnesi M.Ö. 190 dolaylarına tarihlenmektedir. İçeriğinde 752 adet gümüş sikke barındıran defnede 4 Tetradrahmi biriminde Posthumus Alexander sikkeleri [Lev. XI, Res. 213] yer almaktadır. Define içerisindeki sikkeler, çok sayıda kentin darbi olan Posthumus Alexander ve Hellenistik kralların çeşitli kentlerdeki darplarını içermektedir [Harita 11].

Yukarıda, içerikleri hakkında genel bilgilerin aktarılmaya çalışıldığı define kayıtlarının ışığında, Knidos sikkelerinin ticaret amacıyla ulaştığı noktalara ilişkin çıkarımlar yapılabilir. Tamamı Knidos sikkeleri içeren Klasik ve Hellenistik dönemlere ait define topluluklarının ne tür bir düşünce ile gömülmüş oldukları hakkında bilgi edinilmesi güçtür. Bu nedenle bunları değerlendirme dışında bırakmak akla yatkın dursa da söz konusu definelerin ele geçtikleri, Knidos'un yakın çevresinde bulunan konumları dikkate alınarak; kentin yakın çevresiyle olan alışverişinden de söz etmek mümkün gözükmemektedir. Daha az sayıda (12 adet gümüş) sikke topluluğunun birarada bulunduğu Karia? defnesinin (*IGCH 1200*) kesin lokalizasyonu bilinmesede adalardan birinde ele geçmiş olduğu düşünülmektedir³¹⁵. Bu define, Knidos'un Klasik Dönem'de Karia adaları ile ticari ilişkiler içerisinde bulunmuş olduğunu düşündürebilir. Benzer ilişki Rhodos, Kos, Kalymna, Knidos sikkeleri ile birlikte, Maussollos, Idriceos, Peksodaros, Pers satrapları sikkeleri ve Pers Siglos'ları içeren Kalymna defnesi [Tablo 1] ile de kurulabilir.

Bunun dışında, Lesbos'da bulunmuş olan ve içeriğinde Atina, Elaea, Lesbos, Mytilene, Eresus, Nesos, Phokaia ve iki belirsiz kente ait sikkelerin yer aldığı bu M.Ö. 4. yüzyıl defnesi [Tablo 1; Harita 9], Atina ve Batı Anadolu arasındaki deniz ticaretine işaret edebilir.

³¹⁵ Bkz. (53) CAHN, 3.

Klasik Dönem’de kentin ticaret ağı kuzeyde Karadeniz kıyıları ve doğuda Afganistan’dan, güneyde Phoinikia ve Mısır’a kadar genişlemiştir. Klasik Dönem defineleri arasında Mısır’daki Asyut’ta ele geçen define (*IGCH 1644*) Knidos’un Arkaik Dönem’den itibaren ticaret yaptığı ve Klasik Dönem’de daha da geliştirdiği Mısır ile ilişkilerini bir kez daha ortaya koyması açısından önemlidir. İçeriğinde Güney İtalya ve Sicilya’dan Kıbrıs’a kadar 67 kent ve iki farklı krallığa ait [Tablo 1; Haria 8] 684 adet gümüş sikkeyi barındıran define içerisinde Knidos’un, M.Ö. 5. yüzyıldan 2 adet Drahmi ve 1 adet Obol birimindeki sikkesi yer almaktadır. Afganistan’da iki farklı merkezde [Tablo 1; Harita 5-6] (Kabul ve Balkh) ve Phoinikia’da [Tablo 1; Harita 7] (Massyaf) ele geçen defineler, Klasik Dönem’de bu gelişen ticaret ağının ve yoğunluğunun kanıtıdır.

<i>Define</i>	<i>IGCH</i>	<i>İçerik-Adet</i>	<i>Gömü Yılı/Dönem</i>	<i>Knidos Sikkesi-Adet</i>	<i>İçerik-Diğer Kentler ve Krallıklar</i>
<i>Datça</i>	1174	50 AR	M.Ö. 480 / Arkaik	1 Erken örnek	Karia Khersonesos'u
<i>Bodrum</i>	1186	2000 AR	M.Ö. 450 / Klasik	Drahmi	Tamamı Knidos
<i>Karia?</i>	1193	100 AR	M.Ö. 410 / Klasik	Drahmi	Tamamı Knidos
<i>Karia?</i>	1200	12 AR	M.Ö. 394 / Klasik	Drahmi	Tamamı Knidos
<i>Marmaris?</i>	1202	100 AR	M.Ö. 390-380 / Klasik	Drahmi	Karia Khersonesos'u, Rhodos ve belirsiz bir darphane
<i>Muğla (Pisye)</i>	1215	200 AR	M.Ö. 340 / Klasik	1 Didrahmi; 1 Hemidr.	Ephesos, Miletos, Rhodos, Kos, Euthenai ve Mausolos
<i>Kalytnna</i>	1216	10.000? AR	M.Ö. 400-300 / Klasik	1 Tetradr. ve çok sayıda Drahmi	Kalytnna, Kos, Rhodos, Mausolos, Hidrieus, Pixodaros, Pers Satrap, Pers sigloi
<i>Pademlik</i>	1218	80 AR	M.Ö. 330 / Klasik	2 Drahmi; 2 Tetradr.; 1 Hemidr.	Kolophon, Efes, Samos, Kos, Mausolos
<i>Küçük Asia (güney)?</i>	1252	32 AR	M.Ö. 430 / Klasik	1 Drahmi	17 kent; Pers Sigloi
<i>Asyut</i>	1644	684 AR	M.Ö. 475 / Klasik	2 Drahmi; 1 Obol?	66 kent; Likya kralları; Alexander I
<i>Lesbos?</i>	1227	19 AR, 74 BIL, 10 AE	M.Ö. 4. yy.? / Klasik	2 AR	9 kent
<i>Kabul</i>	1830	115 AR	M.Ö. 380 / Klasik	1 Drahmi	22 kent ve Pers Sigloi
<i>Balkh (Afghanistan)</i>	1820	170 AR	M.Ö. 390-380 / Klasik	1 Drahmi	14 kent
<i>Malayer</i>	1790	175 AR	M.Ö. 395 / Klasik	1 Drahmi	24 kent; Pers Siglos; Alexander I
<i>Massyaf</i>	1483	100 AR	Klasik	1 Drahmi	17 kent; Pers Siglos; Makedon kabilesi
<i>Datça</i>	1344	283 AR	M.Ö. 2. yy. / Hellen.	214 Tetrabol; 69 Diobol	Tamamı Knidos
<i>Datça</i>	1307	48 AE	M.Ö. 3. yy. / Hellen.	48 Bronz	Tamamı Knidos
<i>Karia?</i>	1343	45 AR	M.Ö. 2. yy. / Hellen.	Tetربول	Tamamı Knidos
<i>Mektepini (Kütahya)</i>	1410	752 AR	M.Ö. 190 / Hellenistik	4 Tetradrhmi (Posthumus Alexander)	42 kent (Posthumus Alexander); Philippos III; Demetrios Pol.; Antigonos Gon.; Antigonos Dos.; Pilippos V; 14 kent (Lysimakhos) vd.

Tablo 1. Yunan sikke defneleri içerisindeki Knidos sikkeleri.

5. KNIDOS KAZILARINDAN ELE GEÇEN KNIDOS SİKKELERİ

Katalogdaki Knidos antik kentine ait sikkeler, Knidos kazıları aracılığıyla hem Bodrum ve Marmaris arkeoloji müzeleri envanterlerine kazandırılmış olan, hem de Knidos kazı deposunda bulunan etütlük değerdeki sikkelerden oluşmaktadır. Bunlar, büyük çoğunluğu bronz olan 94 adet sikkedir. Sadece 2 tanesi (Kat. No. 32 – 33), Knidos'un Hellenistik Dönem tetrobol biriminde gümüşlerindendir. Bu 94 adet sikke ile ilgili bazı bilgiler ve kazı çalışmalarından elde edildikleri yıl ile bulundukları müze-envanter/etüt durum bilgileri aşağıda listelenmiştir.

Kat. No. 18 – 20: Ön yüzde, Aphrodite başı, arka yüzde, KNI, sağa yönlendirilmiş pruva ve altta lobutun yer aldığı bronz sikkelerdir. Bunlar kentin ilk bronz sikke tipleridir. Katalogda, bu ilk bronzlara ilişkin M.Ö. 376 – 310 / M.Ö. 375 – 340 gibi iki farklı tarih aralıkları verilmiştir. M.Ö. 376 – 310, Jan H. Nordbø'nün (Seri 6), M.Ö. 375 – 340 ise R. Ashton'ın bu sikkeler için belirlemiş olduğu tarihlerdir. Jan H. Nordbø, bu tarih aralığını, kendisinin Seri 3-5 arasında ele aldığı gümüş sikkelerin ön yüzlerinde yer alan Aphrodite başı ile benzerliğine; R. Ashton ise bu Khalkos değerindeki bronzların, kendisinin ele aldığı Geç Klasik Dönem Drahmi serileri arasında en erken örneklerin ön yüzleri ile olan benzerliğine dayandırarak belirlemektedirler³¹⁶. Ön ve arka yüzde yapılan ufak değişiklikler dışında büyük farklar olmaksızın bu sikke tipi uzun bir dönem darp edilmeye devam etmiştir. Knidos kazılarında 20 adet ele geçen bu tipe ait sikkelerin 3 tanesi (Kat. No. 18-20) yukarıda bahsi geçen zaman aralıklarına; 6 tanesi (Kat. No. 23, 26-27), M.Ö. 310 – 250/M.Ö. 360 – 350; 11 tanesi ise (Kat. No. 34-44) M.Ö. 250 – 210 arasına tarihlendirilmektedir. Katalogda ayrıca, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi envanterlerine müsadere ile dâhil edilmiş olan aynı tipte 7 adet sikke daha mevcuttur (Kat. No.17, 24-25, 28, 40-41,43).

Kat. No. 18. Lev. I. Res. 18: 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 89-10-77.

³¹⁶ Bkz. (87) ASHTON, 92.

Kat. No. 19. Lev. I. Res. 19: 2006 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 20. Lev. I. Res. 20: Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 23, 26-27: Ön yüzde, ΔΑΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ile Aphrodite başı, arka yüzde, ΚΝΙ, pruva ve altta lobut ile magistrat isminin yer aldığı Dikhalkos değerindeki bronz sikkelerdir. Ön yüzdeki Aphrodite'nin boynunun arkasında, bu seriyi darp eden bazı magistratların monogramları ve bazen de arka yüzdeki sağ üst boşlukta, bu magistratların kullandığı ek sembol yer almaktadır. Bu sikke tipi için katalogta verilen iki farklı tarih aralıklarından ilki, M.Ö. 310 – 250, Jan H. Nordbø'nün (Seri 8), ikincisi ise M.Ö. 360 – 350, R. Ashton'ın önermiş olduğu tarihlerdir³¹⁷. Kat. No. 23 örneği magistrat ΤΕΛΕCΙΦΡΩΝ tarafından darp edilmiştir. Boyun arkasında monogram ve arka yüzde ek sembol olarak üzüm salkımı yer almaktadır.

Kat. No. 23. Lev. II. Res. 23: Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlük sikkeler arasında bulunmaktadır. Knidos kazı çalışmalarında elde edilmiştir.

Kat. No. 26. Lev. II. Res. 26: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 7503. 1974 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 27. Lev. II. Res. 27: 1998 yılı çalışmalarında elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 32 – 33: Ön yüzde, omuzunda sadak taşıyan Artemis başı, arka yüzde, tripod, ethnikon ve magistrat ismi yer almaktadır. Bunlar, M.Ö. 250-210 arasına tarihlendirilen ve 32 magistrat tarafından darp edilmiş olan tetrobol birimindeki gümüş serilere ait sikkelerdir. Ele geçen iki örnekte de korozyon ve aşınmalar nedeniyle magistrat isimleri ve ethnikon okunaksızdır.

³¹⁷ A.g.m., 89.

Kat. No. 32. Lev. II. Res. 32: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 16-8-76. 1976 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 33. Lev. II. Res. 33: Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 34–39, 42, 44: Jan H. Nordbø'nün M.Ö. 250 – 210 arasına tarihlendirdiği ve Seri 11 olarak sınıflandırdığı Khalkos ve Dikhalkos değerinde örnekleri bulunan bronz sikke tipleridir. Ön yüzde, bazen sağa bazen de sola dönük olarak Aphrodite başı, arka yüzde sağa dönük pruva, altta lobut ve altta ya da üstte KNI, bazen çevrede magistrat ismi yer alır.

Kat. No. 34. Lev. II. Res. 34: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 94-10-77. 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 35. Lev. II. Res. 35: 1995 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 36. Lev. II. Res. 36: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 87-10-77. 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 37. Lev. II. Res. 37: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 108-10-77. 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 38. Lev. II. Res. 38: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 101-10-77. 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 39. Lev. II. Res. 39: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 19-8-76. 1976 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 42. Lev. II. Res. 42: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 101-10-76. 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 44. Lev. II. Res. 44: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 7504. 1974 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 45: M.Ö. 250-210 arasına tarihlendirilmektedir. Ön yüzde, sola dönük sur taçlı Tykhe başı, arka yüzde, sola dönük aslan protomu ve altta ΚΝΙΔΙΩΝ yer alan bronz sikke örneklerindendir.

Kat. No. 45. Lev. II. Res. 45: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 92-10-77. 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 47-49, 60, 62, 64-65: Nordbø'nün M.Ö. 250 – 210 arasına tarihlendirdiği Seri 12 örneklerindendir. Ön yüzde, sağa dönük defne çelenkli Apollon başı, arka yüzde, sağa dönük pruva, altta lobut ve üstte ΚΝΙ ile bazen çevrede magistrat ismi ve ek semboller yer almaktadır.

Kat. No. 47. Lev. III. Res. 47: Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlük sikkeler arasında bulunmaktadır. 2013 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 48. Lev. III. Res. 48: Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlük sikkeler arasında bulunmaktadır. 2013 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 49. Lev. III. Res. 49: Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 60. Lev. III. Res. 60: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 106-10-77. 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 62. Lev. III. Res. 62: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 7040. 1973 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 64. Lev. III. Res. 64: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 109-10-77. 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 65. Lev. III. Res. 65: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 95-10-77. 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 66 – 71: M.Ö. 200 – 100 aralığına tarihlendirilmektedir. Bunlar ön yüzde, sağa dönük defne çelenkli Apollon başı, arka yüzde, lir, KNI ve magistrat ismi bulunan bronz sikke tipleridir. Knidos kazılarında bu tipte 6 adet örnek ele geçmiştir.

Kat. No. 66. Lev. III. Res. 66: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 105-10-77. 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 67. Lev. III. Res. 67: Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlük sikkeler arasında bulunmaktadır. Knidos kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 68. Lev. III. Res. 68: Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlük sikkeler arasında bulunmaktadır. 2013 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 69. Lev. III. Res. 69: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 7041. 1973 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 70. Lev. IV. Res. 70: Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 71. Lev. IV. Res. 71: Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 72 – 74: Ön yüzde, sağa dönük defne çelenkli Apollon başı, arka yüzde, cepheden boğa protomu, üstte, magistrat ismi: ΠΑΝΤΑΛΕ, altta, ΚΝΙΔΙΩΝ yer alan bronz sikke tipleridir. Katalogda bu sikkeler için, M.Ö. 2. – 1. Yüzyıl / M.Ö. 167 Sonrası olarak iki farklı tarih aralığı verilmiştir. İlk tarih, SNG *München* 'de, ikincisi

ise BMC *Caria* ve SNG *Cop.*’da verilen tarihlerdir. Knidos kazılarında bu tipte sadece 3 adet örnek ele geçmiştir.

Kat. No. 72. Lev. IV. Res. 72: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 91-10-77. 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 73. Lev. IV. Res. 73: Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlük sikkeler arasında bulunmaktadır. 2013 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 74. Lev. IV. Res. 74: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 7525. 1974 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 76 – 77: Ön yüzde, omuzunda sadak taşıyan Artemis başı, arka yüzde, tripod, magistrat ismi: ΠΑΝΤΑ ve ΚΝΙΔΙΩΝ yer almaktadır. M.Ö. 167 – 100 aralığına tarihlendirilmektedir. Bazı örneklerde (Kat. No. 76), ön yüzde kontrmark içinde burkarnion görülür. Bu bronz sikkeler ile Kat. No. 72-74’deki bronz sikkeler aynı magistrat tarafından darp edilmişlerdir. Katalogda bu sikke tipine ait 3 örnek mevcuttur. 2 tanesi Knidos kazılarında ele geçmiştir. Kat. No. 75 örneği ise Marmaris Arkeoloji Müzesi envanterlerine müsadere yolu ile dâhil edilmiştir.

Kat. No. 76. Lev. IV. Res. 76: 1998 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 77. Lev. IV. Res. 77: 1999 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 78 – 79: M.Ö. 167 sonrasına tarihlendirilen bronzlardır. Ön yüzde, Kat. No. 72-74 olduğu gibi sağa dönük defne çelenkli Apollon başı, arka yüzde, dikey konumdaki iki yazıt çizgisi arasında üzüm salkımı, solda, iki satır halinde magistrat ismi: ΑΡΙΣΤΟΠΟΛΙΣ, sağda ΚΝΙΔΙΩΝ yer almaktadır. Knidos kazılarında bu tipe

ait 3 adet sikke ele geçmiştir. Bunlardan sadece 2 tanesi katalogda yer almaktadır. Bir tanesi ise oldukça aşınmış durumda olduğu için kataloga dâhil edilememiştir.

Kat. No. 78. Lev. IV. Res. 78: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 7042. 1973 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 79. Lev. IV. Res. 79: 1998 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 80 – 91: M.Ö. 167 sonrasına tarihlendirilen bronzlardır. Knidos kazılarında 12 adet ele geçmiş olan bu sikke tipinde, ön yüzde, bazen sağa bazen de sola dönük, sarmaşık çelenkli Genç Dionysos başı, arka yüzde, sarmaşık dalı üzerinde iki üzüm salkımı, üstte ΚΝΙΔΙΩΝ, altta magistrat ismi yer almaktadır. Bu sikke tipine ait katalogda yer alan örnekleri darp eden magistratlar: ΕΠΙΓΡΑΦΟΣ, ΕΚΑΤΑΙΟΣ, ΘΕΥΓΝΟΤΟΣ ve ΑΡΧΙΑΣ'dır. Bu bronz sikkelerin ön yüzünde kontrmark içinde sağa dönük kadın başı yer almaktadır (Kat. No. 87 ve 89 hariç). Bu kadın başı ile ilgili olarak, BMC *Caria* ve diğer sikke kataloglarında, “*Aphrodite ?*” şeklinde şüpheli bir tanımlama yapılmıştır. Kat. No. 90 örneğinin ön yüzünde, bu kadın başı kontrmarkın dışında ikinci bir kontrmark görülmektedir. Fakat bu ikinci kontrmark anlaşılmaz durumdadır.

Kat. No. 80. Lev. IV. Res. 80: 1972 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 81. Lev. IV. Res. 81: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 3956. 1969 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 82. Lev. IV. Res. 82: Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlük sikkeler arasında bulunmaktadır. 2013 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 83. Lev. IV. Res. 83: 2000 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 84. Lev. IV. Res. 84: 1998 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 85. Lev. IV. Res. 85: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 104-10-77. 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 86. Lev. IV. Res. 86: 2000 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 87. Lev. IV. Res. 87: 1998 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 88. Lev. IV. Res. 88: 1998 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 89. Lev. V. Res. 89: Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlük sikkeler arasında bulunmaktadır. 2000 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 90. Lev. V. Res. 90: 1998 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 91. Lev. V. Res. 91: 2006 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 92 – 102: M.Ö. 167 sonrasına tarihlendirilen bronzlardır. Ön yüzde, sağa dönük miğferli Athena başı, arka yüzde, sola ilerleyen Nike, sağ elinde hurma dalı, sol elinde çelenk, ΚΝΙΔΙΩΝ ve magistrat ismi yer almaktadır. Knidos kazılarında bu sikke tipine ait 11 adet örnek ele geçmiştir.

Kat. No. 92. Lev. V. Res. 92: 1998 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 93. Lev. V. Res. 93: Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlük sikkeler arasında bulunmaktadır. Knidos kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 94. Lev. V. Res. 94: 2000 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 95. Lev. V. Res. 95: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 7038. 1973 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 96. Lev. V. Res. 96: Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlük sikkeler arasında bulunmaktadır. Knidos kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 97. Lev. V. Res. 97: 1998 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 98. Lev. V. Res. 98: 2000 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 99. Lev. V. Res. 99: 1972 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 100. Lev. V. Res. 100: 1972 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 101. Lev. V. Res. 101: 1972 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 102. Lev. V. Res. 102: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 88-10-77. 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 103 – 104: Bu bronz sikke tipinin ön yüzünde, Demeter'in sağa dönük örtülü başı ve sağ alt boşlukta haşhaş, arka yüzde, sola ilerleyen Nike, sol elinde hurma dalı, sağ elinde çelenk, ΚΝΙΔΙΩΝ ve magistrat ismi yer almaktadır. Knidos kazılarında bu sikke tipinde 2 adet ele geçmiştir. Bu her iki örnek, magistrat ΜΟΣΧΟΣ (Kat. No. 103) ve ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ (Kat. No. 104) tarafından darp edilmiştir. Magistrat isimleri büyüteç altında kısmen okunabilmekte; ön yüzde yer alan haşhaş sembolü ise her iki örnekte de korozyon nedeniyle görülememektedir. D. Salzmänn, arka yüzde yer alan Nike figürünün, Rhodos'un M.Ö. 1. yüzyılın son çeyreği ile M.S. 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Didrahmi serilerinin arka yüzündeki Nike imgesiyle tipolojik benzerliğine değinerek Knidos'un bu bronzlarının da aynı dönemde darp edilmiş olabileceğini düşünmektedir. D. Salzmänn buna ek olarak, bir Karia Bölgesi ada kenti olan Astypalaia darbı, arka yüzde yine Rhodos'un bu Nike tipini taşıyan İmparator Tiberius'un büyük çaplı bronz sikkelerini kanıt göstererek bu kronolojik kısıtlamayı doğrulamaktadır³¹⁸. Bu her iki örneğin ön yüzünde, Kat. No. 80-86, 88, 90-91'deki ile aynı olan ve “*Aphrodite ?*” olarak tanımlan kontrmark içinde kadın başı yer almaktadır.

Kat. No. 103. Lev. V. Res. 103: 2000 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 104. Lev. V. Res. 104: 2002 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 105 – 116: Ön yüzde, Aphrodite başı, arka yüzde, sol elinde thyrsos, sağ elinde kantharos tutan uzun khiton ve khlamys giysili Dionysos ve çevrede, ΚΝΙΔΙΩΝ yer alan bronz sikkelerdir. Kat. No. 103-104 örnekleri gibi bu bronzlar da M.Ö. 1. yüzyılın son çeyreği ile M.S. 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmektedir. Knidos kazılarında bu sikke tipinde 12 adet örnek ele geçmiştir. Bunlardan sadece bir tanesinde (Kat. No. 116) magistrat ismi bulunmaktadır. Magistrat ismi bulunan bu örnek, Th. Mionnet'nin yayını dışında başka hiçbir sikke katalogunda yer

³¹⁸ Bkz. (209) SALZMANN, 86-87.

almamaktadır. Th. Mionnet bu sikkeyi Genç Faustina'ya atfetmiş ve arka yüz Nymphé olarak belirtilmiştir³¹⁹. Fakat Bu sikkelerin bazılarının, ön yüzünde, Kat. No. 80-86, 88, 90-91'deki ile aynı olan ve "*Aphrodite ?*" olarak tanımlan kontrmark içinde kadın başı yer almaktadır (Kat. No. 110-111, 116). Bu nedenle Kat. No. 116'yı, Kat. No. 90 ile aynı zaman aralığına yerleştirmek uygun görülmüştür.

Kat. No. 105. Lev. V. Res. 105: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 6300. 1972 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 106. Lev. V. Res. 106: Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlük sikkeler arasında bulunmaktadır. 1999 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 107. Lev. V. Res. 107: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 90-10-77. 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 108. Lev. V. Res. 108: Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlük sikkeler arasında bulunmaktadır. 2000 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 109. Lev. V. Res. 109: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 7509. 1974 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 110. Lev. V. Res. 110: Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 111. Lev. V. Res. 111: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 7507. 1974 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 112. Lev. V. Res. 112: 2002 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

³¹⁹ Bkz. (309) MIONNET, 485, no. 250.

Kat. No. 113. Lev. VI. Res. 113: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 7039. 1973 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 114. Lev. VI. Res. 114: Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlük sikkeler arasında bulunmaktadır. 2000 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 115. Lev. VI. Res. 115: . 1972 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 116. Lev. VI. Res. 116: 2000 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 118 – 121: Ön yüz tipi Kat. No. 105-116 ile aynı, arka yüzde ise cepheden ve ayakta duran, sol elinde cornucopiae, sağ elinde dümen tutan sur taçlı Tykhe figürü ile çevrede, ΚΗΙΔΙΩΝΙ yer alan bronz sikkelerdir. Bu sikke tipi, Th. Mionnet'nin yayını dışında hiçbir sikke katalogunda yer almamaktadır. Th. Mionnet katalogunda, bu sikkenin ön yüzünde herhangi bir lejand olmamasına rağmen Genç Faustina sikkesi olarak tanıtılmıştır³²⁰. Fakat Kat. No. 121'in ön yüzünde, Kat. No. 80-86, 88, 90-91, 103-104, 110-111, 116 örneklerindeki ile aynı olan "*Aphrodite ?*" başı kontrmark mevcuttur. Bu nedenle, Mionnet tarafından Genç Faustina'ya atfedilen bu sikkeleri katalogda, Kat. No. 80 vd ile aynı tarih aralığına yerleştirmek uygun görülmüştür. Bu durumda, M.Ö. 167'den sonraya tarihlendirilen Genç Dionysos başı/üzüm salkımı (Kat. No. 80-91), Aphrodite başı/Dionysos (Kat. No. 105-117) ve Aphrodite başı/ Tykhe (Kat. No. 118-121) tiplerindeki sikkeler, M.Ö. 1. yüzyılın son çeyreği ile M.S. 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen Demeter başı/Nike (Kat. No. 103-104) tipi ile aynı zaman aralığında darp edilmiş olmalıdır. D. Salzmann'ın Demeter başı/Nike tipi için önermiş olduğu tarihin doğruluğunu kabul edecek olursak, bu dört sikke tipi için, M.Ö. 1. yüzyıl sonu ile M.S. 1. yüzyılın başlarında sirkülasyonda oldukları söylenebilir.

³²⁰ Bkz. (309) MIONNET, 485, no. 249.

Kat. No. 118. Lev. VI. Res. 118: 1998 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 119. Lev. VI. Res. 119: Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlük sikkeler arasında bulunmaktadır. Knidos kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 120. Lev. VI. Res. 120: 2000 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 121. Lev. VI. Res. 121: 1998 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 122 – 137: Knidos kazılarında ele geçen bu 16 adet bronz sikke içerisinde 1 adet İmparator Septimius Severus'un Knidos darbı sikkesi (Kat. No. 122) ve 15 adet, dört farklı tipte İmparator Caracalla'nın Knidos darbı sikkesi yer almaktadır.

Kat. No. 122. Lev. VI. Res. 122: Ön yüzde, sağa dönük sakallı, defne çelenkli ve zırlı Septimius Severus büstü ve AY•K•Λ•CЄΠ•CЄ[OVHPOC] lejandı, arka yüzde, cepheden ve ayakta, yılanlı asa tutan Asklepios ve KNI – [ΔΙΩΝ] yer almaktadır. Th. Mionnet dışında³²¹, sikke kataloglarında bu sikke tipine ait hiçbir örneğin daha önce yayını yapılmamıştır. Knidos kazılarında, bu tipe ait sadece 1 adet sikke ele geçmiştir. 1998 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 123. Lev. VI. Res. 123: Ön yüzde, sağa dönük, defne çelenkli ve zırlı Caracalla büstü ve AY K M APAY ANTΩNЄINOC lejandı, arka yüzde, cepheden ve ayakta, yılanlı asa tutan Asklepios ve KNIΔΙΩΝI yer almaktadır. Arka yüz tipi olarak Septimius Severus'un sikkesi (Kat. No. 122) ile benzer olsa da Asklepios'un duruşu ve ethnikonun yazılış yönü açısından farklılık göstermektedir. Bu sikke tipi de daha

³²¹ Bkz. (307) MIONNET, 343, no. 239.

önce hiçbir sikke katalogunda yayınlanmamış örneklerdendir. Knidos kazılarında, bu tipe ait sadece 1 adet sikke ele geçmiştir. Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlük sikkeler arasında bulunmaktadır. 2000 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 124 – 127: Ön yüzde, karşılıklı olarak Caracalla ve karısı Plautilla'nın portre büstleri ve ΑΥΚΜΑΝΤΩΝΙΝΟC ΦΟΥΡΒΙΑ ΠΛΑΥΤΙΛΛΑ lejandı, arka yüzde, Praxiteles'in Knidos Aphrodite'si heykeli ve Asklepios ve ΚΝΙΔΙΩΝ yer almaktadır. Knidos kazılarında, bu tipe ait 4 adet sikke ele geçmiştir.

Kat. No. 124. Lev. VI. Res. 124: Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlük sikkeler arasında bulunmaktadır. 2000 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 125. Lev. VI. Res. 125: Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlük sikkeler arasında bulunmaktadır. 2000 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 126. Lev. VI. Res. 126: 2002 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 127. Lev. VI. Res. 127: 1972 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 128 – 133: Ön yüz tipi Kat. No. 124-127 ile aynı, arka yüzde, Praxiteles'in Knidos Aphrodite'si heykeli ve ΚΝΙΔΙΩΝ yer almaktadır. İmparator Caracalla'nın bu sikke tipi de daha önce hiçbir sikke katalogunda yayınlanmamış örneklerdendir. Knidos kazılarında, bu tipe ait 6 adet sikke ele geçmiştir.

Kat. No. 128. Lev. VI. Res. 128: Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlük sikkeler arasında bulunmaktadır. 1999 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 129. Lev. VI. Res. 129: Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlük sikkeler arasında bulunmaktadır. 1994 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 130. Lev. VII. Res. 130: 1999 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 131. Lev. VII. Res. 131: 2000 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 132. Lev. VII. Res. 132: 1999 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 133. Lev. VII. Res. 133: 2014 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 134 – 137: Ön yüz tipi Kat. No. 124-127 ile aynı, arka yüzde, cornucopiae ve dümen tutan sur taçlı Tykhe ve ΚΝΙΔΙΩΝ yer almaktadır. Knidos kazılarında, bu tipe ait 4 adet sikke ele geçmiştir.

Kat. No. 134. Lev. VII. Res. 134: Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 135. Lev. VII. Res. 135: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no.: 3955. 1969 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 136. Lev. VII. Res. 136: Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 137. Lev. VII. Res. 137: 2000 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Knidos kazı deposunda, etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

6. ÇEŞİTLİ YOLLARLA MÜZELERE GELEN KNIDOS SİKKELERİ

Katalogda, kronolojik sıra ile bir bütün olarak ele alınan ve çalışmanın konusunu oluşturan Knidos sikkeleri, çalışma içerisinde, kazılarında elde edilen ve bölge müzelerine intikal etmiş olan Knidos sikkeleri olarak iki ana başlık altında toplanmıştır. Bölge müzelerinin (Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi ve Marmaris Arkeoloji Müzesi), satın alma, hibe veya müsadere yolu ile envanterlerinde bulundurduğu sikkeler toplam 34 adettir. Bunlar içerisinde 9 tanesi (Kat. No. 10-16, 21-22) kentin çeşitli birimlerde darp etmiş olduğu gümüş sikkeleridir. Öte yandan, kentin en erken sikkelerine ilişkin örnekler de yine bu sikkeler içerisinde yer almaktadır. Kazılardan elde edilen Knidos sikkeleri içerisinde bu erken örneklerle rastlanmaz. Daha çok, M.Ö. 4. yüzyılın son çeyreğinden sonrasına ait bronz darpların örnekleri ele geçmiştir.

Bu 34 adet sikkeye ilişkin bilgiler ile bu sikkelerin elde edildikleri yıl, bulundukları müze – envanter bilgileri aşağıda listelenmiştir.

Kat. No. 10 – 12: Herbert Cahn tarafından Seri I olarak sınıflandırılan ve M.Ö. 530-320 arasına tarihlendirilen gümüş sikke örneklerindendir. Bu seriye ait sikkeler Miletos standardında darp edilmiş olan Obol ve alt birimlerinden oluşmaktadır. Katalogda yer alan bu üç örnekten ikisi Obol biriminde (Kat. No. 11-12), bir diğeri ise Trihemibol birimindeki (Kat. No. 10) örneklerden oluşmaktadır. Bu seride, ön yüzde aslan başı, arka yüzde ise kare incus içerisinde küpeli ve kolyeli, sağa dönük Aphrodite başı yer almaktadır. Kare incusun sağ alt ve sağ üst köşelerinde stilize bir lotus çiçeği motifi bulunmaktadır. Cahn, bu seriye ait sikkelerde, arka yüzde yer alan Aphrodite'nin saç işlenişinde üç ana çeşitlilik tespit etmiş ve bunları **a**, **b** ve **c** olarak kategorize etmiştir (*Bkz. s. 40*). Kat. No. 10-12, Cahn'ın (**c**) olarak sınıflandırdığı arka yüz tipine ait örnekleri içermektedir. Bu tipte Aphrodite'nin saçları sakkos içerisinde toplanmıştır.

Kat. No. 10. Lev. I. Res. 10: 1972 yılında, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi tarafından müsadere ile edinilmiştir. Env. no.: 6484.

Kat. No. 11. Lev. I. Res. 11: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi tarafından edinilmiştir. Env. no.: 1-36-81. Müzeye geliş tarihi ve nasıl geldiği hakkındaki bilgiler eksiktir.

Kat. No. 12. Lev. I. Res. 12: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi tarafından edinilmiştir. Env. no.: 3-36-81. Müzeye geliş tarihi ve nasıl geldiği hakkındaki bilgiler eksiktir.

Kat. No. 13 – 14: Herbert Cahn tarafından Seri II olarak sınıflandırılan ve M.Ö. 520-495 arasına tarihlendirilen gümüş sikke örneklerindendir. Bu seriye ait sikkeler Aegina standardında darp edilmiş olan gümüş Stater, Drahmi ve alt birimlerinden oluşmaktadır. Katalogda yer alan bu iki örnekten biri Drahmi (Kat. No. 13), diğeri ise Hemidrahmi birimlerindedir. Bu seride, ön ve arka yüz tipleri Seri I ile aynıdır. Fakat ön yüzde yer alan aslan başı, kısa bir süre sonra Seri I'den farklılaşarak bir ayağı ileri uzatılmış aslan protomu ile yer değiştirmiştir. Katalogda yer alan iki örnek de bu iki tipin birer örneğini temsil etmektedir. Bu serinin arka yüzünde yer alan Aphrodite başı da Seri I'de olduğu gibi saç işlenişine göre beş ana çeşitlilik (**a – e**) göstermektedir (*Bkz. s. 41*). Kat. No. 13, Cahn'ın (**d**), Kat. No. 14 ise (**c**) olarak sınıflandırdığı arka yüz tiplerinin birer örneğidir.

Kat. No. 13. Lev. I. Res. 13: 1971 yılında Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi tarafından müsadere ile edinilmiştir. Env. no.: 5576.

Kat. No. 14. Lev. I. Res. 14: 1984 yılında Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi tarafından müsadere ile edinilmiştir. Env. no.: 3-1-84.

Kat. No. 15: Herbert Cahn'ın Seri IV olarak sınıflandırdığı ve M.Ö. 411-394 arasına tarihlendirdiği gümüş sikke örneklerindendir. Ön ve arka yüz tipleri önceki serilerle aynı fakat Seri V ile birlikte görülmeye başlayan arka yüzdedeki Aphrodite

başının saç işlenişi (saçı bir şapka gibi tamamen saran sakkos saç aksesuarı, sadece saç topuzunun alt kısmını saran ve topuz üstünden bırakılan birkaç saç tutamı ile süslenen sphendone ile yer değiştirmiştir) bu seride devam etmektedir. Kat. No. 15, Cahn tarafından iki alt gruba ayrılan Seri VI'nın (*Bkz. s. 43*) ikinci grubunda yer alan gümüş sikkelerin Drahmi birimindeki örneklerindendir. Katalogda bu seriye ait 1 örnek yer almaktadır.

Kat. No. 15. Lev. I. Res. 15: 1970 yılında satın alma ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 4374.

Kat. No. 16: Katalogda bu sikke için M.Ö. 390 – 340 / M.Ö. 380 – 360 tarih aralıkları verilmiştir. Khios/Rhodos standardında, Hemidrahmi birimindeki bu sikke, Jan H. Nordbø'nün Seri 4 olarak gruplandığı gümüş sikke serileri içerisinde yer alan örneklerdendir. Bu nedenle katalogda verilen ilk tarih Jan Nordbø'nün Seri 4 için belirlemiş olduğu, ikinci tarih ise R. Ahston'ın belirlediği zaman aralıklarıdır³²². Ön yüzde aslan protomu ve KNI, arka yüzde saçları sphendone içinde toplanmış Aphrodite başı ve magistrat ismi yer almaktadır. Kat. No. 16 örneğinde, magistrat ismi okunaksızdır. Fakat Aphrodite'nin burun kökü hizasında, çok net olmamakla birlikte tek bir harfe ilişkin izler (A/Λ) gözlemlenebilmektedir. SNG *Finland* I'de, bu seriye ait iki örnek verilmiştir³²³. Buradaki ilk örnekte magistrat ismi ΤΙΜΑΙΦΟΣ, ikinci örnekte ise ΕΥΚΛΕΙ verilmiştir. Kat. No. 16 örneğinde iki şekilde okunabilen görünür durumdaki tek harf, bu iki isme de işaret edebileceği için, gramaj ve özellikle de arka yüzdeki Aphrodite başı üzerinden karşılaştırıldığında tipolojik olarak benzer olan ilk örneğin magistratı ΤΙΜΑΙΦΟΣ darbı olabileceği düşünülebilir. Katalogdaki referans bilgisi de bu düşünceye göre verilmiştir. Benzer bir karşılaştırma SNG *Turkey* 1'de verilen örnek üzerinden yapıldığında, hem ön hem de arka yüz bu örnekle oldukça benzerdir. Buradaki örnekte sadece, [---] Ξ [---] harfi verilmiştir. SNG *Turkey* 1'de bu örnek için M.Ö. 380-320 zaman aralığı verilmiştir. Bu durumda, Kat. No. 16 için Jan Nordbø'nün belirlemiş olduğu M.Ö. 390-340 ve SNG *Turkey* 1'de verilmiş olan M.Ö.

³²² Bkz. (87) ASHTON, 87; *Bkz. s. 46*.

³²³ SNG *Finland* I, 170-171.

380-320 gibi uzun bir tarih aralığındansa, R. Ashton'ın belirlemiş olduğu M.Ö. 380-360 gibi kısa bir zaman aralığı düşünülebilir.

Kat. No. 16. Lev. I. Res. 16: 2001 yılında hibe edilerek Marmaris Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 2005/461.

Kat. No. 17: Knidos'un ilk bronz sikkelerindendir. Jan Nordbø bu ilk bronz sikkeleri Seri 6 olarak gruplandırmış ve bu sikkeleri M.Ö. 376 – 310 aralığına tarihlendirmiştir. Katalogda, bu sikkeler için hem Jan Nordbø'nün önerdiği hem de R. Ashton'ın önerdiği (M.Ö. 375 – 340) tarih aralığı verilmiştir³²⁴. Bu seride yer alan bronzlar Khalkos ve birkaç on yıl sonra başlanan Dikhalkos birimlerinde darp edilmişlerdir. Ön yüzde, sphendoneli Aphrodite başı, arka yüzde pruva, altta KNI ve magistrat ismin kısaltması ya da bazen de sağ üst boşlukta sembol yer almaktadır. Kat. No. 17 örneğinde, pruvanın sağ üst köşesinde deniz kabuğu (?) sembolü gözlemlenmektedir.

Kat. No. 17. Lev. I. Res. 17: 1971 yılında müsadere ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 5906.

Kat. No. 21 - 22: Jan Nordbø'nün Seri 7 olarak gruplandığı gümüş sikkelerdendir. Bu seri Rhodos standardında darp edilmiştir. Ön yüzde, sola ya da sağa dönük Aphrodite Euploia başı ve bazen de sol boşlukta bir sembol, arka yüzde aslan protomu, altta KNI ve çevrede magistrat ismi ve bazen de bu magistratlara ait monogram yer almaktadır. Katalogda M.Ö. 330 – 250 / M.Ö. 360 civarı tarihleri verilmiştir. İlki Jan Nordbø'nün bu seri için önerdiği, ikincisi ise R. Ashton'ın belirlediği tarihlerdir³²⁵. Drahmi biriminde darp edilmiş olan Kat. No. 21 örneğinde, magistrat ΚΑΛΛΙΦΡΩΝ ismi görülmektedir. Aphrodite'nin boynunun arkasında pruva sembolü yer alır. Kat. No. 22 örneğinde ise yoğun kahverengi patina (tabaka) nedeniyle magistrat ismi okunaksızdır.

³²⁴ Bkz. (87) ASHTON, 92; Bkz. s. 46.

³²⁵ A.g.m., 82; Bkz. s. 46, 50.

Kat. No. 21. Lev. I. Res. 21: 1984 yılında müsadere ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 2-1-84.

Kat. No. 22. Lev. II. Res. 22: 1965 yılında satın alma ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 1847.

Kat. No. 24 – 25, 28: Jan H. Nordbø'nün Seri 8 olarak gruplandığı bronz sikke örnekleridir. Ön yüzde, ΔΑΜΟΚΡΑΤΙΑΣ lejandı ile Aphrodite başı, arka yüzde, KNI, pruva, altta lobut ve çevrede magistrat isminin yer aldığı Khalkos ve Dikhalkos değerindeki bronz sikkelerdir. Ön yüzdeki Aphrodite'nin boynunun arkasında, bu seriyi darp eden bazı magistratların monogramları ve bazen de arka yüzdeki sağ üst boşlukta, bu magistratların kullandığı ek semboller yer almaktadır. Bu sikke tipi için katalogda verilen iki farklı tarih aralıklarından ilki, M.Ö. 310–250, Jan H. Nordbø'nün, ikincisi ise M.Ö. 360–350, R. Ashton'ın önermiş olduğu tarihlerdir³²⁶. Kat. No. 25 örneği magistrat TE[ΣΣ/CC]ΑΛΑΚΩΝ (Tessalakon) tarafından darp edilmiştir. Arka yüzde ek sembol olarak mızrak ucu yer almaktadır.

Kat. No. 24. Lev. II. Res. 24: 1971 yılında müsadere ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 5905.

Kat. No. 25. Lev. II. Res. 25: 1971 yılında müsadere ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 5443.

Kat. No. 28. Lev. II. Res. 28: 1971 yılında müsadere ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 5444.

Kat. No. 29 – 31, 46, 50 – 59, 61, 63: Jan H. Nordbø'nün M.Ö. 250 – 210 arasına tarihlendirdiği ve Seri 12 olarak gruplandığı Khalkos ve Dikhalkos değerindeki bronz sikke tipleridir. Ön yüzde, sağa dönük defne çelenkli Apollon başı, arka yüzde, sağa dönük pruva ve üstte ya da altta KNI ile bazen çevrede magistrat ismi ve ek

³²⁶ A.g.m., 89.

semboller yer almaktadır. Kat. No. 52 – 54 örneklerinde magistrat ismi görülmez fakat ek sembol olarak denizati kısmen gözlemlenebilmektedir. Kat. No. 57 ve 61 örneklerinde, pruvanın altında, tanımsız bir ek sembol yer almaktadır. Kat. No. 63 örneğinde pruva sola yönlendirilmiştir. Bu örnekte altta, sembol olarak trident yer almaktadır. Kat. No. 29 örneği, magistrat TE[ΣΣ/CC]ΑΛΑΚΩΝ tarafından darp edilmiştir. Aynı magistrat isminin görüldüğü Aphrodite başı/pruva tipindeki Kat. No. 25 örneğine R. Ashton'ın önermiş olduğu tarih M.Ö. 360-350 arasındır. Bu iki magistrat arasında isim benzerliği olabileceğinin yanı sıra, daha olası bir bakış açısıyla da bu ismin aynı kişi olabileceğini düşünülebiliriz. Eğer bu iki sikkeyi darp eden kişinin aynı magistrat olduğunu ve bu ilk sikke tipi için verilen zaman aralığının doğruluğunu kabul edecek olursak, TE[ΣΣ/CC]ΑΛΑΚΩΝ isimli magistratın M.Ö. 360 dolaylarında sikke darp ettiği ileri sürülebilir. Bu düşünce çerçevesinde, Apollon/pruva tipli bu bronz sikkeler katalogda, iki farklı kronoloji gözetilerek ele alınmış ve Kat. No. 29-31 örnekleri, Kat. No. 25 örneği için verilen tarih aralığı altında aktarılmıştır. Kat. No. 30 ve 31 örneklerinde magistrat ismi net değildir; fakat magistrat TE[ΣΣ/CC]ΑΛΑΚΩΝ darbı olabileceği düşünülmüştür.

Kat. No. 29. Lev. II. Res. 29: 1978 yılında satın alma ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 20-11-78.

Kat. No. 30. Lev. II. Res. 30: 1971 yılında müsadere ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 5437.

Kat. No. 31. Lev. II. Res. 31: 1991 yılında satın alma ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 5-14-91.

Kat. No. 46. Lev. III. Res. 46: 2000 yılında Marmaris Arkeoloji Müzesi tarafından edinilmiştir. Env. no.: 2005/386.

Kat. No. 50. Lev. III. Res. 50: 1971 yılında müsadere ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 5440.

Kat. No. 51. Lev. III. Res. 51: 1971 yılında müsadere ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 5446.

Kat. No. 52. Lev. III. Res. 52: 1975 yılında satın alma ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 2-22-75.

Kat. No. 53. Lev. III. Res. 53: 1984 yılında müsadere ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 4-19-84.

Kat. No. 54. Lev. III. Res. 54: 1971 yılında müsadere ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 5908.

Kat. No. 55. Lev. III. Res. 55: 1985 yılında satın alma ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 8-4-85.

Kat. No. 56. Lev. III. Res. 56: 1985 yılında satın alma ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 2-21-85.

Kat. No. 57. Lev. III. Res. 57: 1985 yılında satın alma ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 58-9-85.

Kat. No. 58. Lev. III. Res. 58: 1990 yılında müsadere ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 54-5-91.

Kat. No. 59. Lev. III. Res. 59: 1985 yılında müsadere ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 5436.

Kat. No. 61. Lev. III. Res. 61: 1989 yılında satın alma ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 8-3-90.

Kat. No. 63. Lev. III. Res. 63: 1980 yılında satın alma ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 8-14-90.

Kat. No. 40 – 41, 43, Jan H. Nordbø'nün M.Ö. 250 – 210 arasına tarihlendirdiği ve Seri 11 olarak gruplandığı Khalkos ve Dikhalkos değerinde darp edilmiş bronz sikke tipleridir. Ön yüzde, sağa ya da sola dönük olarak Aphrodite başı, arka yüzde sağa dönük pruva, altta lobut ve altta ya da üstte KNI, bazen çevrede magistrat ismi yer alır. Kat. No. 40 ve 41 örneklerinde ön yüzdeki Aphrodite başı ve arka yüzdeki pruva sola yönlendirilmiştir. Kat. No. 43 örneğinde ise Aphrodite başı sağa dönükken pruva sola dönüktür.

Kat. No. 40. Lev. II. Res. 40: 1971 yılında müsadere ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 5902.

Kat. No. 41. Lev. II. Res. 41: 1971 yılında müsadere ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 5903.

Kat. No. 43. Lev. II. Res. 43: 1971 yılında müsadere ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 5904.

Kat. No. 75: M.Ö. 167 – 100 aralığına tarihlendirilen bronz sikkelerdendir. Ön yüzde, omuzunda sadak taşıyan Artemis başı, arka yüzde, tripod, magistrat ΠΑΝΤΑ ismi ve ΚΝΙΔΙΩΝ yer almaktadır.

Kat. No. 75. Lev. IV. Res. 75: 2005 yılında Marmaris Arkeoloji Müzesi tarafından müsadere ile edinilmiştir. Env. no.: 2009/818.

Kat. No. 117: Ön yüzde, Aphrodite başı, arka yüzde ise cepheden ve ayakta duran, sol elinde cornucopiae, sağ elinde dümen tutan sur taşlı Tykhe figürü ile çevrede, ΚΝΙΔΙΩΝ yer almaktadır. Bu bronz sikke tipinin Th. Mionnet dışında³²⁷ daha önce hiçbir sikke katalogunda yayını yapılmamıştır.

Kat. No. 117. Lev. VI. Res. 117: 1965 yılında satın alma ile Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne kazandırılmıştır. Env. no.: 1383.

³²⁷ Bkz. (309) MIONNET, no. 234.

7. KNIDOS KAZILARINDAN ELE GEÇEN DİĞER YUNAN SİKKELERİ

Kazılardan ele geçen sikkeler içerisinde Knidos antik kentinde darp edilmiş olan sikkelerin dışında, çeşitli kentlere ait sikkeler ile Roma ve Bizans imparatorluklarına ait sikkeler katalogda, “Yunan Sikkeleri”, “Roma Sikkeleri” ve “Bizans Sikkeleri” başlıkları altında sınıflandırılmıştır. Kent sikkelerinin yanı sıra bu kentlerde darp edilmiş olan Roma İmparatorluk Dönemi’ne ait Yunanca lejantlı kent sikkeleri de yine “Yunan Sikkeleri” başlığı altında değerlendirilmiştir. “Roma Sikkeleri” ve “Bizans Sikkeleri” başlıkları altında, Roma ve Bizans imparatorluklarına ait sikkeler sınıflandırılmıştır. Katalogda yer alan, Knidos dışındaki diğer kentlere ait Yunan sikkeleri aşağıdaki bölümde tanıtılmıştır. Toplam 20 adet olan Yunan sikkelerinin tamamı bronzdur.

7.1. Yunan Sikkeleri

7.1.1. Aetolia

Yunan anakarasında yer alan Aetolia Bölgesinde, Büyük İskender çağı öncesinde, hiçbir kentte sikke darbı görülmez. Bölgedeki ilk sikke darbı birlik sikkeleri ile başlar. Birlik, M.Ö. 279’da başladığı sikke darbını M.Ö. 168’deki Pydna savaşı sonrasına kadar sürdürmüştür³²⁸. Birliğe ait stater birimlerindeki ilk altın ve gümüş sikkelerin ön yüzünde, Büyük İskender sikkelerinden alınmış olan aslan postlu Herakles başı yer alır. Arka yüzde ise Aetolialı’lar tarafından Delphi’de adanmış olan Aetolia heykeli olarak adlandırılan, oturan bir kadın figürü görülür³²⁹. Bu ilk sikkelerle birlikte çeşitli tipler de darp edilmiştir. Bu sikkelerin tümünde belirleyici olan ön yüz tipleri, çoğunlukla Atalanta başı (kausia giymiş olarak gösterilir) ve bazen de genç erkek başı ve ya miğferli Athena başı, arka yüz tipleri ise Atalanta heykeli (ön yüzde genç erkek

³²⁸ BMC *Thessaly*, lvii. Aynı zamanda federasyonun kurulma ve dağılma tarihleridir.

³²⁹ BMC *Thessaly*, lv.

başı) ya da Kalydon domuzu ve onunla ilişkili olarak mızrak ucu, bazen de Herakles heykelidir (ön yüzde miğferli Athena başı). Tüm sikke tiplerinde arka yüzde, federasyonun etnikonu, ΑΙΤΩΛΩΝ ya da ΑΙΤΩ yer almaktadır.

Aetolia Birlik sikkesi (Kat. No. 1. Lev. I. Res. 1): Ön yüzde kausia giymiş Atalanta başı, arka yüzde Kalydon domuzu, üstte mızrak ucu, kesim çizgisi altında ΑΙΤΩ şeklinde yazılmış ethnikon bulunan bronz sikke tiplerindendir. Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 7516 olan bu sikke 1974 yılı kazılarında ele geçmiştir.

7.1.2. Aiolis

Mytilene (Kat. No. 2. Lev. I. Res. 2): Yunanca lejand taşıyan bu bronz, İmparator Caligula (M.S. 37 – 41) sikkesidir.

Mytilene darbi olan sikkenin ön yüzünde İmparator Caligula'nın kız kardeşi Iulia Livilla'nın portresi ve IOYΑΙΑΝ ΝΕΑΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ lejandı, arka yüzde, Γ ΚΑΙCΑΡΑ—CΕΒΑCΤΟΝ lejandı ile sağ elinde patera tutan Caligula, ayakta yer almaktadır. Ön ve arka yüzlerin her ikisinde de ethnikon kısaltma olarak, iki sıra halinde M – Y / T – I şeklinde verilmiştir. Fakat Kat. No. 2 örneğinde, sadece ön yüzde M – Y okunabilmektedir. Mytilene Iulia Livilla'nın doğum yeridir³³⁰.

Bu sikkeye ait oldukça az sayıda örneğin kaydedilmiş olması açısından, bu sikkenin Knidos'ta ele geçmiş olması ilginçtir. Knidos Kazı deposunda, etütlü malzemeler arasında bulunan söz konusu sikke, 1994 yılı çalışmaları sırasında elde edilmiştir.

7.1.3. Bithynia

Nikomedeia (Kat. No. 3. Lev. I. Res. 3): İmparator Augustus tarafından, Bithynia proconsüllüğüne atanan Thorius Flakkus adına darp edilmiş bir sikkedir. Bu

³³⁰ Elaine FANTHAM, *Julia Augusti: The Emperors's Daughter*, 117.

sikke de yine Kat. No. 2 örneğinde olduğu gibi nadir sikkeler arasındadır. Ön yüzde Thorius Flaccus başı ve başın arkasında ΝΙΚΟΜΗΔΕΩΝ yer alır. Fakat sadece -]ΟΜΗΔΕ[- şeklinde okunabilmektedir. Arka yüzde, sağ elinde caduceus tutan Eirene figürü ile “Proconsül Thorius Flaccus Dönemi’nde” anlamına gelen, ΕΠΙ / ΑΝΘΥΠΙΑΤΟΥ / ΘΟΡΙΟΥ / ΦΛΑΚΚΟΥ (bazı harfler okunaksızdır) ve figürün kimi temsil ettiğini gösteren ΕΙΡΗΝΗ (ele geçen örnekte aşınmalar nedeniyle okunaksızdır) lejandları görülmektedir.

Knidos Kazı deposunda, etütlü malzemeler arasında bulunan söz konusu sikke, 1998 yılı çalışmaları sırasında elde edilmiştir.

7.1.4. Lydia

Philadelphia (Kat. No. 4. Lev. I. Res. 4): Magistrat ΚΑ ΚΑΠΙΤΩΝΟC tarafından darp edilmiş olan İmparator Caracalla’ya ait bir sikkedir. Ön yüzde imparatorun defne çelenkli büstü ve ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC lejandı, arka yüzde Suriye tipi alınlığı olan tetrastil bir tapınak ve inter-columnia’da Helios kült heykeli ile ΕΠΙ ΚΑ ΚΑΠΙΤΩΝΟC ΑΡΧΑΦΛ / ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΝ—ΝΕΩΚΟΡΩΝ lejandı yer alır. Arka yüzdeki tapınak içerisinde yer alan figür, kataloglarda Helios’un kült heykeli olarak tanımlanmışsa da B. Burrel bunun, Helios figüründen ziyade, pelerini, asker botları ve ışın tacı ile gösterilmiş olan Caracalla heykeli olabileceğini savunmaktadır³³¹.

Kent, İmparator Caracalla zamanında Neokoros unvanı almıştır³³².

Knidos Kazı deposunda, etütlü malzemeler arasında bulunan söz konusu sikke, 1999 yılı çalışmaları sırasında elde edilmiştir.

³³¹ Barbara BURREL, *Neokoroi: Greek Cities and Roman Emperors*, 127. Helios, kentin sikkelerinde sıklıkla görülür ve genellikle çıplak ve koşarken gösterilir. Bkz. SNG von Aulock Lydien, 3085.

³³² A.g.k. 127.

7.1.5. Lykia

Myra (Kat. No. 5. Lev. I. Res. 5): Ön yüzde Artemis Eleuthera büstü ve M – Y ethnikonu ile arka yüzde çelenk ve hurma dalı tutan Nike yer almaktadır.

Lykia Bölgesi'nin önemli bir kenti olan Myra'ya ait (Lykia Birliği'nde üç oy hakkına sahip altı kentten biri) bilinen tek otonom sikke örneğidir. Kentin erken dönem sikkelerine ilişkin henüz bir veri bulunmamaktadır. BMC ve SNG kataloglarında M.Ö. 1. yüzyılın ilk yarısı tarihi verilirken, A. Tolga Tek bu sikkenin, Lykia'nın, İmparator Nero döneminde kısa bir süreliğine kazanmış olduğu bağımsızlık yıllarında darp edilmiş olabileceğini düşünmektedir³³³.

Myra kentinde Artemis, Eleuthera epitheti ile tapınım görürdü ve burada tanrıça onuruna festivaller düzenlenirdi.

Marmaris Arkeoloji Müzesi, env. no. 2010/830 olan Myra sikkesi 2005 yılı kazılarında ele geçmiştir.

7.1.6. Karia

Alabanda (Kat. No. 6. Lev. I. Res. 6): İmparator Antoninus Pius'a ait Alabanda darbı olan bu bronz sikke tipinde ön yüzde imparatorun defne çelenkli başı ile AVT K T AIA AΔPIA – NOC ANTΩNINOC ΕVC–CEB lejandı, arka yüzde, thyrsos ve kantharos tutan Dionysos ve ayakları önünde panter figürü, çevrede magistrat ismi ve kesimde AΛABANΔCΩN yer almaktadır. Knidos'ta ele geçen bu örnekte, özellikle arka yüz oldukça silikleşerek aşınmış durumdadır. Figür, ancak büyüteç altında gözlemlenebilmektedir. Ön yüzde imparatorun portresi belirgin durumdadır; fakat lejandın, büyüteç altında sadece [...] K T [...] A[...] harfleri okunabilmektedir; arka yüz lejandı ise tamamen okunaksız durumdadır.

³³³ A. Tolga TEK, "Hellenistik ve Erken Roma İmparatorluk Dönemlerinde Likya'da Basılan Otonom Şehir Sikkeleri", 771.

Knidos Kazı deposunda, etütlü malzemeler arasında bulunan sikke, 1999 yılı çalışmaları sırasında elde edilmiştir.

Amyzon (Kat. No. 7. Lev. I. Res. 7): Amyzon'da Apollon ile ortak tapınım gören Tanrıça Artemis'in başı, kentin sikkelerindeki temel ön yüz tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Arka yüz tiplerinde ise meşale ya da Artemis ile ilişkili olarak erkek geyik veya Apollon ile ilişkili olarak lir görülür. Ethnikon ve magistrat isimleri de yine arka yüzde yer almaktadır. Kat. No. 7, arka yüzde erkek geyik figürünün yer aldığı sikke tipine örnektir. Fakat ele geçen bu örnekte aşınmalar mevcut olduğundan arak yüz yazıtları tamamen okunaksız durumdadır.

Oldukça aşınmış durumda olan Amyzon sikkesi, Knidos Kazı deposunda, 1994 yılı çalışmalarında elde edilmiş olan etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır. Söz konusu sikke, M.Ö. 200-100 arasına tarihlendirilmektedir.

Halikarnassos (Kat. No. 8 - 9. Lev. I. Res. 8 - 9): Katalogda, Halikarnassos kentine ait 2 adet bronz sikke bulunmaktadır. Bunlardan ilki (Kat. No. 8), M.Ö. 188–M.Ö. 1. yüzyıl arasına tarihlendirilen ön yüzde Apollon başı, arka yüzde ise kare incus içerisinde ayakta duran, khiton giysili bir figür ile ΑΛΙ[K —] ethnikon ve magistrat isminin yer aldığı örnektir (magistrat ismi okunaksızdır). İkincisi (Kat. No. 9) ise İmparator Caracalla sikkesidir. Ön yüzde, AV KM AYP –ANTΩNINOC lejandı ile defne çelenkli Caracalla büstü, arka yüzde, ışın taçlı Zeus Askraios kült heykeli ve iki yanında, tepelerinde kuş olan iki ağaç betimi ve ΑΛΙΚΑΡΝΑΚ-ΚΕ-ΩΝ / ΑΡΧ ΕΥΦΡΑΝΤ – [..]ΥΓ lejandı yer almaktadır.

Kat. No. 8. Knidos Kazı deposunda, 1998 yılı kazı çalışmalarında elde edilmiş olan etütlük malzemeler arasında yer almaktadır.

Kat. No. 9. ise 2004 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir. Marmaris Arkeoloji Müzesi, sikke seksiyonunda teşhirde yer almaktadır. Env. no.: 2009/257.

Kos (Kat. No. 138 – 140. Lev. VII. Res. 138 - 140): Katalogda, Kos Adası'na ait 3 adet sikke bulunmaktadır (Kat. No. 138, 139, 140).

Kos Adası, antik çağda tıp okulu ve sağlık merkezi ile ünlüydü. Batı tıbbının felsefi temellerini oluşturan bu sağlık kurumu, Asklepieion, antik çağın ünlü hekimi Hippokrates'in etkisiyle kurulmuştur. Tanrı Asklepios ve tıbbın metaforu olan yılan motifi, bu merkez ile özdeşleşmiştir. Kentte, M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren sürdürülen sikke darplarının ön yüzlerinde Zeus, Aphrodite, Apollon, Asklepios gibi tanrılar ile Herakles öne çıkmaktadır. Arka yüz tipleri arasında genel olarak yengeç ve Herakles'in işleri ile ilgili olarak lobut veya Asklepieion ile ilgili yılan motifi yer almaktadır³³⁴.

Kat. No. 138: Ön yüzde sakallı ve defne çelenkli Asklepios başı, arka yüzde yılanlı asa ve ΚΩΙΩΝ ve magistrat ismi yer alan bu sikke, M.Ö. 166 – 88 arasına tarihlendirilmektedir.

Knidos Kazı deposunda, 2000 yılı kazı çalışmalarında elde edilmiş olan etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 139: İmparator Augustus döneminde darp edilen bu sikkede, ön yüzde defne çelenkli Augustus başı ve ΣΕΒΑΣΤΟΣ lejandı, arka yüzde sakallı ve defne çelenkli Asklepios başı ile ΚΩΙΩΝ ve magistrat ismi yer almaktadır. Kat. No. 139 örneğinde ön ve arka yüzlerdeki aşınmalar nedeniyle yazıtlar okunaksızdır.

Knidos Kazı deposunda, 2002 yılı kazı çalışmalarında elde edilmiş olan etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır. Ele geçen bu örnekte, ön yüz neredeyse tamamen silikleşerek aşınmış durumda olduğu için, imparator başı kısmen belirgin, lejand ise okunaksızdır. Arka yüzde yer alan Asklepios başı oldukça belirgin, fakat başın çevresinde yer alan yazıt okunaksız durumdadır.

³³⁴ John PEARN, "A Coins of Kos: Asklepios and the Serpent Metaphor of Medicine, an Enduring witness of Hippocratic Healthcare", 42.

Kat. No. 140: İmparator Titus döneminde darp edilen bu sikkenin ön yüzünde defne çelenkli Titus başı ve ΤΙΤΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΣ lejandı, arka yüzünde, üzerinde ateş yanan altar ve onun iki yanında birer meşale ile ΚΩΙΩΝ yer almaktadır. İmparator Titus'un Kos Adası darbı olan bu sikkesine ilişkin daha önce yayınlanmış bir örnek bulunmamaktadır.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 96-10-77 olan bu sikke, 1977 yılı Knidos kazı çalışmalarından ele geçmiştir.

Rhodos (Kat. No. 141 – 144. Lev. VII. Res. 141 - 144): Katalogda, Rhodos Adası'na ait 4 adet sikke bulunmaktadır (Kat. No. 141, 142, 143, 144).

Kat. No. 141: Ön yüzde ışın taçlı Helios başı, arka yüzde gül motifi ve sağ ve sol boşluklarda P – O ile çeşitli semboller yer almaktadır. Knidos'ta ele geçen bu örnekte ön ve arka yüzlerde aşınma mevcuttur. Bu sebeple arka yüzde sadece gül motifi ve noktalı bordür gözlemlenebilmektedir.

SNG *Cop.*'da bu sikke tipi için M.Ö. 166 – 88 arası bir tarih verilmiştir. SNG *Finland* I'de ise M.Ö. 120-84 aralığı verilmiştir. Katalogda, SNG *Finland* I'de verilmiş olan tarih aralığı tercih edilmiştir.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 7037 olan bu sikke, 1973 yılı Knidos kazı çalışmalarından ele geçmiştir.

Kat. No. 142: Ön yüzde sarmaşık çelenkli Genç Dionysos başı, arka yüzde pruva üzerinde Nike ve ΠΟΛΙΩΝ ile sağ ve sol boşluklarda “sikke memuru/magistrat ANTIIATΠOΣ zamanında” anlamına gelen ΕΠΙ–ΤΑ/ΜΙΑ–ΑΝΤΙ / ΠΑ / ΤΡΟΥ, şeklinde lejand yer almaktadır.

SNG *von Aulock*, SNG *München*, SNG *Cop.* ve SNG *Finland I* kataloglarında farklı tarihler verilmiştir. Katalogda, SNG *Finland I*'de verilmiş olan M.S. 25 – 60 tarih aralığı tercih edilmiştir.

Knidos Kazı deposunda, 1996 yılı kazı çalışmalarında elde edilmiş olan etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 143: Ön yüzde ışınlı taçlı Helios başı, arka yüzde ışınlı taçlı ve kalathoslu Serapis başının yer aldığı bu örnek kentin, M.S. 2. yüzyılın ilk yarısında darp etmiş olduğu otonom bronzlarındandır. Ön ve arka yüzlerin her ikisinde de ΠΟΛΙΩΝ bulunmaktadır. Ancak ele geçen örnekte, ön ve arka yüzlerdeki aşınmalar nedeniyle ethnikon okunaksızdır.

Knidos Kazı deposunda, 2013 yılı kazı çalışmalarında elde edilmiş olan etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 144: Ön yüzde ışınlı taçlı Helios başı ve yıldız, arka yüzde, başında kalathos taşıyan Serapis ve ΠΟΛΙΩΝ yer almaktadır. Özellikle ön yüz betimi, aşınma nedeniyle kısmen görülebilmektedir. Arka yüzde ise ethnikon okunaksız durumdadır. Kentin, M.S. 2. yüzyılda darp etmiş olduğu otonom bronzlarındandır.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 18-8-76 olan bu sikke, 1976 yılı Knidos kazı çalışmalarından ele geçmiştir.

7.1.7. Mısır

Aleksandreia (Kat. No. 145. Lev. VIII. Res. 145): Roma Döneminde, M.S. 2. yüzyılda darp edilmiş olan bu küçük bronz sikke, Khalkos birimindedir. Ön yüzde, sağa ilerleyen İbis kuşu, arka yüzde timsah figürü ve boşluklarda ethnikonun kısaltması yer almaktadır. Özellikle arka yüzdeki aşınma nedeniyle yazıt okunaksızdır ve timsah figürü kısmen görülebilmektedir.

Knidos Kazı deposunda, 2013 yılı kazı çalışmalarında elde edilmiş olan etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

7.1.8. Syria

Antiokheia (Kat. No. 146. Lev. VIII. Res. 146): İmparator Elagabalus döneminde darp edilmiştir. Ön yüzde, defne çelenkli Elagabalus başı ve [IMP C M] AV[R] ANT[ONINVS AVG] lejandı, arka yüzde, defne çelengi içerisinde “dört eparkhia” kısaltması olan ΔC ve sekiz uçlu yıldız yer almaktadır. Ön yüz yazıtı kısmen okunabilmektedir. Bu sikke, ön yüzde imparator başı ve Latince lejand taşıyan yarı otonom sikkelerdendir.

Marmaris Arkeoloji Müzesi, env. no. 2009/247 olan bu sikke, 2002 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Apameia (Kat. No. 147. Lev. VIII. Res. 147): Bu sikke tipinde ön yüzde sur taçlı ve örtülü Tykhe başı, arka yüzde Nike ve ΑΠΑΜΕΩΝ ile “kutsal ve dokunulmaz (şehir)” anlamına gelen ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ / ΚΑΙ ΑΣΥΛΟΥ lejandı ve tarih yer almaktadır. Fakat ele geçen örnekte sadece –]ΙΕΡΑΣ [– okunabilmektedir.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 7502 olan bu sikke, 1974 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

7.1.9. Trakya

Perinthos (Kat. No. 148. Lev. VIII. Res. 148): İmparator III. Gordianus’un Perinthos’ta darp edilen sikkesidir. Ön yüzde defne çelenkli Gordianus başı ve [AVT K M] ANT ΓΟΡΔΙΑΝΟΥ C AVT lejandı, arka yüzde, elinde cornucopiae ve patera ile sunu yapan Homonoia ve ΠΕΡΙΝΘΙΩΝ ile kentin ikinci kez Neokoros unvanı aldığını gösteren ΔΙC ΝΕΩΚΟΡΩΝ lejandı yer almaktadır.

Perinthos, ilk Neokoros unvanını İmparator Septimius Severus hükümdarlığının sonuna doğru, ikinci kez ise Caracalla ve Geta'nın ikili yönetimi zamanında almıştır³³⁵.

1999 yılı kazı çalışmalarında elde edilmiş olan sikke, Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlü sikkeler arasında bulunmaktadır.

³³⁵ Bkz. (331) BURREL, 236-242.

8. KNIDOS KAZILARINDAN ELE GEÇEN ROMA SİKKELERİ

8.1. Roma Sikkeleri

Katalogda, Roma kentinde darp edilmiş olan 14 adet (Kat. No. 149 – 159, 166, 174, 185) ve diğer kentlerde darp edilmiş olan 25 adet (Kat. No. 160 – 165, 167 – 174, 176 – 184, 186 – 187) Roma İmparatorluk sikkesi bulunmaktadır. Roma sikkeleri, az sayıda olan Antoninianus ve Denarius birimlerinde gümüş sikke örneklerinin dışında çoğunluğu bronzdur. Bunlar, farklı imparatorlara ait sikkelerdir. Roma İmparatorluk sikkeleri katalogda, kronolojik olarak sıralanmıştır. Aşağıdaki bölümde, önce Roma kenti ve Roma'nın Batı eyaletlerinde, ardından Doğu eyaletlerinde darp edilmiş olan sikkeler, batıdan doğuya doğru olan eyaletlere göre farklı başlıklar altında aktarılmıştır.

8.1.1. Roma Darpları

Kat. No. 149. Lev. VIII. Res. 149: İmparator Hadrianus'un Denarius birimindeki gümüş sikkesidir. Ön yüzde, defne çelenkli Hadrianus başı ve [HADRIA]NVS – [AGVSTVS] lejandı, arka yüzde, arkalıklı taht üzerinde oturan Concordia ve imparatorun üçüncü kez gelmiş olduğu consüllük yıllarına (125-128) işaret eden COS III lejandı yer almaktadır.

Sikke yüzeyinde, oldukça yoğun durumda olan yeşil renkte korozyon ve patlamalar altında gözlemlenen bronz metal izleri, akla bronz üzerine gümüş kaplama yapılarak darp edilen Antoninianus birimini getirmektedir. Fakat Antoninianus'ların yeni bir birim olarak ilk kez kullanımı, İmparator Caracalla zamanında, M.S. 215 yılında başlamıştır. Adını, Caracalla'nın resmi ismi olan Antoninus'tan alan bu birimde darp edilen sikkelerde, ön yüzde imparatorun defne çelenkli değil, ışın taçlı başı yer almaktadır. Bu yeni birim, gümüş değeri azaltılmış fakat Denarius'tan biraz daha büyük çapta darp edilmiştir. Daha sonraki yıllarda bronz Antoninianus'lar da

darpedilmeye başlanmıştır³³⁶. Tarihsel uyumsuzluk nedeniyle ve sikke tipi gereği saf gümüşten olması gereken bu örnekte, bronz metaline ilişkin yoğun izlerin gözlemlenmesi, muhtemelen bu sikkenin sirkülasyonda olduğu aynı dönemde yapılmış olan bir imitasyonu olabileceğini akla getirmektedir.

Marmaris Arkeoloji Müzesi, env. no. 2009/253 olan bu sikke, 2003 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 150. Lev. VIII. Res. 150: İmparator Marcus Aurelius ve Lucius Verus’un ikili iktidar döneminde, M.S. 161-169 yıllarında, Marcus Aurelius’un kızı, Lucius Verus’un karısı Lucilla adına darpedilmiş olan Sestertius birimindeki sikkedir. Ön yüzde Lucilla başı ve [LVCIL]LA – [AVGVSTA] lejandı, arka yüzde, arkalıksız taht üzerinde, kucağındaki bebeği emziren Fecunditas ya da Lucilla figürü ile S-C (“senato kararı” anlamına gelen “senatus consultum”) lejandı yer almaktadır.

2000 yılı kazı çalışmalarında elde edilmiş olan sikke, Knidos Kazı deposunda etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 151. Lev. VIII. Res. 151: İmparator Septimius Severus’un Denarius birimindeki sikkesidir. Ön yüzde, sakallı ve defne çelenkli Septimius Severus başı ve SEVERVS PIVS AVG lejandı, arka yüzde, toga giysili ve başı örtülü Septimius Severus figürü ile “barışı sağlayan” anlamına gelen FVNDATOR PACIS lejandı yer almaktadır.

Bu sikkede de, Kat. No 149’da olduğu gibi yeşil ve kırmızı renkli korozyon izleri mevcuttur.

Marmaris Arkeoloji Müzesi, env. no. 2009/251 olan bu sikke, 2003 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

³³⁶ Lisley ADKINS - Roy ADKINS, *Handbook to Life in Ancient Rome*, 342.

Kat. No. 152. Lev. VIII. Res. 152: Denarius biriminde darp edilmiş olan İmparator Septimius Severus sikkesidir. Ön yüzde, sakallı ve defne çelenkli Septimius Severus başı ve SEVERVS PIVS AVG lejandı, arka yüzde, elindeki patera ile önünde yer alan altar üzerinde sunu yapan, toga giysili ve başı örtülü Septimius Severus figürü ve [VOTA]SVS-CE[PTA XX] lejandı yer almaktadır.

Bu sikkede de, Kat. No 149’da olduğundan daha yoğun olarak yeşil ve kırmızı renkli korozyon izleri ve yüzeyde oldukça fazla patlama mevcuttur.

Marmaris Arkeoloji Müzesi, env. no. 2009/254 olan bu sikke, 2003 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 153. Lev. VIII. Res. 153: İmparator Geta’nın Denarius biriminde darp edilmiş olan sikkesidir. Ön yüzde, defne çelenkli Geta başı ve PSEPTIMIVS GETA CAES lejandı, arka yüzde, “tanrıların takdiri” anlamına gelen PROVID DEORVM lejandı ve Providentia figürü yer almaktadır.

Marmaris Arkeoloji Müzesi, env. no. 2009/252 olan bu sikke, 2003 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 149 ve Kat. No. 152’de olduğu gibi bu sikkede de yoğun olarak yeşil korozyon izleri ve sikke yüzeyinde patlamalar mevcuttur. Denarius biriminde ve saf gümüşten olması gerek bu üç sikke üzerinde tespit edilen yeşil ve kırmızı renklerde yoğun korozyon izleri ve yüzeydeki patlamalar, bu üç sikkenin antik dönem imitasyonları olabileceğini akla getirmektedir.

Kat. No. 154. Lev. VIII. Res. 154: İmparator Severus Alexander’ın Sestertius birimindeki bronz sikkesidir. Ön yüzde, defne çelenkli Severus Alexander başı ve IMP SEV ALE XANDER AVG lejandı, arka yüzde, Jüpiter ve onun yanında daha küçük boyutlarda, Severus Alexander figürü ile “koruyucu Jüpiter” anlamına gelen [I]OVI CON-S[ERVATORI] lejandı ile [S]-C yer almaktadır.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 6307 olan bu sikke, 1972 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 155. Lev. VIII. Res. 155: İmparator Severus Alexander'ın annesi Iulia Mamaea adına darp edilmiş olan Sestertius biriminde bronz sikkedir. Ön yüzde, diademli Iulia Mamaea büstü ve IVLIA MAMAEA AVGVSTA lejandı, arka yüzde, elinde palladium heykeli tutan Vesta ve VESTA lejandı yer almaktadır.

Marmaris Arkeoloji Müzesi, env. no. 2005/414 olan bu sikke, 2000 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 156. Lev. VIII. Res. 156: İmparator Philippus Arabs'ın Sestertius birimindeki sikkesidir. Ön yüzde, defne çelenkli Philippus başı ve IMP M [IVL] PH[ILI]PPVS AVG lejandı, arka yüzde, terazi ve cornucopiae tutan Aequtas ve “imparatorun adaleti” anlamına gelen AEQ[VIT]AS AVGG lejandı yer almaktadır.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 6308 olan bu sikke, 1972 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 157. Lev. VIII. Res. 157: İmparator Traianus Decius'un, Antoninianus birimindeki gümüş sikkesidir. Ön yüzde, ışın taçlı Traianus başı ve IMP C M Q TRAIANVS DE[CIVS AVG] lejandı, arka yüzde, başında polos taşıyan Genius ve “şanlı Illyria ordusunun koruyucu cini” anlamına gelen [GENI]VS EXERC ILLV[RICIANI] lejandı yer almaktadır.

Marmaris Arkeoloji Müzesi, env. no. 2009/252 olan bu sikke, 2003 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 158. Lev. VIII. Res. 158: İmparator Trebonianus Gallus'un Antoninianus birimindeki gümüş sikkesidir. Ön yüzde, ışın taçlı Trebonianus başı ve IMP CAEC VIB TREB GAL[LVS] A[VG] lejandı, arka yüzde, örtülü Pietas ve [PIE]TAS AVGG lejandı yer almaktadır.

2000 yılı kazı çalışmalarında elde edilmiş olan sikke, Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlü sikkeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 159. Lev. VIII. Res. 159: İmparator Gallienus'un Antoninianus birimindeki bronz sikkesidir. Ön yüzde, ışın taçlı Gallienus başı ve GALLIENVS AVG lejandı, arka yüzde, sağa dönük erkek geyik ve DIANAE CONS AVG lejandı ile kesim çizgisi altında *officina* işareti yer almaktadır.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 7047 olan sikke, 1973 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 166. Lev. IX. Res. 166: İmparator I. Constantinus'un, Roma'da darp edilen, Follis birimindeki kommemoratif (anı) sikkesidir. Ön yüzde, miğferli Tanrıça Roma başı ve [VR]BS ROMA lejandı, arka yüzde, dişi kurdun emzirdiği Romulus ve Remus kardeşler ile üstte, Dioskur kardeşleri temsil eden iki yıldız yer almaktadır.

İmparator I. Constantinus'a ait, M.S. 330 – 335 yılları arasında, birkaç farklı kommemoratif sikke tipi darp edilmiştir. Bunlar içerisinde yer alan iki tip, şehir kommemoratif sikkeleri olarak anılmaktadır. Bunlar, on üç farklı İmparatorluk darphanesinde, Constantinopolis kentinin kuruluşuna ve ayrıca İmparatorluğun geleneksel başkenti olan Roma'nın başkentliğinin onurlandırılmasına işaret etmek için darp edilmiştir. Kat. No. 166, Roma kenti kommemoratif sikkesidir. Constantinopolis kenti için darp edilmiş olanların ön yüzünde ise, miğferli ve defne çelenkli Tanrıça Constantinopolis başı ve CONSTANTINOPOLIS lejandı, arka yüzünde, pruva üzerinde, asa ve kalkan tutan Victoria yer almaktadır³³⁷.

1990 yılı kazı çalışmalarında elde edilmiş olan sikke, Knidos Kazı deposunda etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

³³⁷ Lars RAMSKOLD, "Coins and Medallions Struck for the Inauguration of Constantinopolis 11 may 330", 134–136.

Kat. No. 174. Lev. IX. Res. 174: İmparator II. Valentinianus'un Aes birimindeki bronz sikkesidir. Ön yüzde, inci diademli Valentinianus başı ve D N VA[LE]NTINIANVSIVN P F A[V]G lejandı, arka yüzde, Victoria ve SECVRITAS [REI] PVBLICA[E] lejandı yer almaktadır.

2013 yılı kazı çalışmalarında elde edilmiş olan sikke, Knidos Kazı deposunda etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 185. Lev. IX. Res. 185: İmparator III. Valentinianus'un bronz sikkesidir. Ön yüzde, inci diademli Valentinianus başı ve imparatorun bu bronz sikke tipinde yer alan D N VALENTINIANO / D N VAL CN AVG lejandı, arka yüzde, çelenk içinde haç yer almaktadır. Sikke oldukça aşınmış olduğundan ön yüz lejandı okunaksızdır.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 7005 olan sikke, 1973 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

8.1.2. Germania Inferior ve Gallia Narbonensis Darpları

Katalogda, Germania Inferior Eyaleti darpları arasında sadece Colonia (Köln) kenti darbı olan 2 adet sikke (Kat. No. 160 – 161), Gallia Narbonensis darplarından ise sadece 1 adet (Kat. No. 167) Arelate sikkesi bulunmaktadır. Colonia darbı 2 adet sikke, Gallia kökenli olan İmparator I. Tetricus'a ait Antoninianus birimindeki bronzlardır. Arelate darbı olan ise İmparator I. Licinius sikkesidir.

Kat. No. 160. Lev. VIII. Res. 160: Ön yüzde, ışın taçlı Tetricus başı ve IMP TETR[ICVS P F AVG] lejandı, arka yüzde, Hilaritas ve “Augustus'un/İmparatorun neşesi” anlamına gelen HILARITAS A[VGG] lejandı yer almaktadır.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 113-10-77 olan sikke, 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 161. Lev. VIII. Res. 161: Ön yüzde, ışın taçlı Tetricus başı ve IMP

TETRICVS P F AVG lejandı, arka yüzde, kalkan ve mızrak tutan asker figürü ve VIRTVS AVG lejandı yer almaktadır. Sikke yüzeyinde aşınmalar mevcut olduğundan ön yüz lejandı [.]M[.] CVS [...] şeklinde, arka yüz lejandı [..]R[...] AVG şeklinde okunabilmektedir ve figür kısmen anlaşılabilir durumdadır. Bu sikkenin İmparator I. Tetricus ile birlikte hüküm sürdüğü oğlu II. Tetricus'a ait olması da mümkündür. Bu iki imparatora ait özellikle bronz Antoninianus sikkeler, çoğunlukla kötü formlarda ve gelişigüzel uygulanmış darplardır. Bu durum, iki imparatora ait sikkeler arasında kesin bir ayrımı yapabilmeyi zorlaştırmaktadır³³⁸.

2000 yılı kazı çalışmalarında elde edilmiş olan sikke, Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlü sikkeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 167: Ön yüzde, defne çelenkli Licinius başı ve [IMP] LICI-[NI]VS AVG lejandı, arka yüzde, kartalın taşıdığı imparator figürü ve IOVI CONSERVATORI AVG lejandı ile darphane işareti yer almaktadır.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 7517 olan sikke, 1974 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

8.1.3. Makedonia Darpları

Katalogda, Makedonia Eyaletinden yalnızca Thessalonika kentinde darp edilmiş olan İmparator I. Constantinus'a ait Follis biriminde bronz bir örnek mevcuttur.

Kat. No. 164. Lev. IX. Res. 164: Ön yüzde, defne çelenkli Constantinus başı ve IMP CONSTANTINVS P F AVG lejandı, arka yüzde, asa ve globus üzerinde Victoria heykeli tutan Jüpiter, ayakları ucunda, gagasında taşıdığı defne çelengini Jüpiter'e uzatan kartal figürü ve "koruyucu Jüpiter" anlamına gelen IOVI CONSERVATORI lejandı ile darphane işareti yer almaktadır.

³³⁸ RIC *Vb*, 400.

Marmaris Arkeoloji Müzesi, env. no. 2009/245 olan sikke, 2002 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

8.1.4. Trakya Darpları

Katalogda, Trakya Eyaleti kentleri arasında 2 adet Herakleia (Kat. No. 162 ve 182) ve 5 adet Constantinopolis (Kat. No. 168, 175, 177, 179, 183,) darpları bulunmaktadır.

Kat. No. 162. Lev. VIII. Res. 162: İmparator Diocletianus'un Follis birimindeki bronz sikkesidir. Ön yüzde ışın taçlı Diocletianus başı ve IMP C C VAL DIOCLETIANVS P F AVG lejandı, arka yüzde, “askerler arasında uyum” anlamına gelen CONCORDIA MILITVM ve solda, elinde parazonium ile askeri giysili Diocletianus figürü sağda, Jüpiter, elinde tuttuğu globus üzerindeki Victoria ile imparatoru taçlandırıyor.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 6305 olan sikke, 1972 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 182. Lev. IX. Res. 182: İmparator Arcadius'un 28 Ağustos 388 – 15 Mayıs 392 tarihleri arasında darp edilen bronz sikkesidir. Ön yüzde, inci diademli Arcadius başı ve [D N] ARCADIVS [P F AVG] lejandı, arka yüzde, omuzu üzerinde trophy taşıyan ve saçlarından tuttuğu bir esir figürünü sürükleyen Victoria ve SALVS REIPVBLICAE lejandı ile kesim çizgisi altında darphane işareti yer almaktadır.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 102-10-77 olan sikke, 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 168. Lev. IX. Res. 168: İmparator II. Constantius'un bronz sikkedir. Ön yüzde, inci diademli Constantius başı, arka yüzde, asa ve globus taşıyan miğferli ve asker giysili Constantius ve SPE[S REI PVB]LICE lejandı ile darphane işareti yer almaktadır. Ön yüz lejandı aşınmalar nedeniyle okunaksızdır.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 7526 olan sikke, 1974 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 175. Lev. IX. Res. 175: İmparator II. Valentinianus'un 9 Ağustos 378 – 25 Ağustos 392 tarihleri arasında darp edilmiş olan bronz sikkesidir. Ön yüzde, inci diademli Valentinianus başı ve [D] N VALENTINIANVS P F A[VG] lejandı, arka yüzde, çelenk içinde VOT X MVLT XX (dört satır halinde) lejandı ve darphane işareti yer almaktadır.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 99-10-77 olan sikke, 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 177. Lev. IX. Res. 177: İmparator II. Valentinianus'un 28 Ağustos 388 – 15 Mayıs 392 tarihleri arasında darp edilmiş olan bronz sikkesidir. Ön yüzde, imparatorun inci diademli, giysili ve zırlı büstü, arka yüzde, omuzu üzerinde trophy taşıyan ve saçlarından tuttuğu bir esir figürünü sürükleyen Victoria ve SAL[VS REI]-PVBLICAE lejandı, sol boşlukta staurogram ile kesim çizgisi altında darphane işareti yer almaktadır.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 107-10-77 olan sikke, 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 179. Lev. IX. Res. 179: İmparator I. Theodosius'un 15 Mayıs 392 – 17 Ocak 395 tarihleri arasında darp edilmiş olan bronz sikkesidir. Ön yüzde, inci diademli Theodosius başı ve D N THEODOSIVS P F AVG lejandı, arka yüzde, omuzu üzerinde trophy taşıyan ve saçlarından tuttuğu bir esir figürünü sürükleyen Victoria ve SALVS REIPVBLICAE lejandı, sol boşlukta staurogram ile kesim çizgisi altında darphane işareti yer almaktadır.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 7009 olan sikke, 1973 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 183. Lev. IX. Res. 183: İmparator Arcadius'a ait bronz sikkedir. Ön yüzde, inci diademli Arcadius başı ve D N ARCADIVS P F AVG lejandı, arka yüzde, Victoria tarafından taçlandırılan askeri giysili İmparator Arcadius ve VIRTVS EXERCITI lejandı ile darphane işareti yer almaktadır.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 7048 olan sikke, 1973 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

8.1.5. Bithynia Darpları

Katalogda, Bithynia Eyaletinden yalnızca Nikomedeia kentinde darp edilmiş olan 2 adet (Kat. No. 176, 180) bronz sikke bulunmaktadır.

Kat. No. 176. Lev. IX. Res. 176: İmparator II. Valentinianus'un 25 Ağustos 383–28 Ağustos 388 tarihleri arasında darp edilen bronz sikkesidir. Ön yüzde, inci diademli Valentinianus başı ve [D N VALENTINI]ANVS P F AVG lejandı, arka yüzde, omuzu üzerinde trophy taşıyan ve saçlarından tuttuğu bir esir figürünü sürükleyen Victoria ve SALVS REI-[PVBLICAE] lejandı ile kesim çizgisi altında darphane işareti yer almaktadır.

Knidos Kazı deposunda etütlük malzemeler arasında bulunan sikke, Kap Krio'da yürütülen kazı çalışmaları sırasında elde edilmiştir.

Kat. No. 180. Lev. IX. Res. 180: İmparator I. Theodosius'un 15 Mayıs 392 – 17 Ocak 395 tarihleri arasında darp edilen Aes birimindeki bronz sikkesidir. Ön yüzde, inci diademli Theodosius başı ve D N THEOD[O SI]VS P F AVG lejandı, arka yüzde, labarum ve globus taşıyan Theodosius, "Roma'nın ihtişamı" anlamına gelen GLORIA ROMANORVM lejandı ve darphane işareti yer almaktadır.

Knidos Kazı deposunda etütlük malzemeler arasında bulunmaktadır.

8.1.6. Asia ve Syria Darpları

Katalogda, Asiya Eyaleti kentlerinden yalnızca Kyzikos darbı olan 5 adet (Kat. No. 163, 165, 170, 181, 184), Syria Eyaleti kentlerinden ise yalnızca Antiokheia darbı olan 3 adet (Kat. No. 169, 171, 178) sikke mevcuttur.

Kat. No. 163. Lev. VIII. Res. 163: İmparator Maximianus Herculus'a ait Follis biriminde bronz sikkedir. Ön yüzde, ıslık taçlı Maximianus başı ve IMP C M A MAXIMIANVS P F AVG lejandı, arka yüzde, “askerler arasında uyum” anlamına gelen CONCORDIA MILITVM ve solda, elinde parazonium ile askeri giysili Maximianus figürü, sağda, Jüpiter, elinde tuttuğu globus üzerindeki Victoria ile imparatoru taçlandırıyor.

Knidos Kazı deposunda etütlük malzemeler arasında bulunan sikke, nekropol alanında yüzey buluntusu olarak kaydedilmiştir.

Kat. No. 165. Lev. IX. Res. 165: İmparator I. Constantinus'un Follis birimindeki bronz sikkesidir. Ön yüzde, defne çelenkli Constantinus başı ve CONSTANTINVS AVG lejandı, arka yüzde, iki taretli, tek geçişli askeri kamp kapısı, “İmparatorların/Augustus'ların takdiri” anlamına gelen PROVIDENTIAE AVGG lejandı ve darphane işareti yer almaktadır.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 6306 olan sikke, 1972 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 170. Lev. IX. Res. 170: İmparator II. Constantius'un bronz sikkesidir. Ön yüzde, inci diademli Constantius başı ve D N CONSTAN-[TIVS] P F [AVG] lejandı, arka yüzde, çelenk içinde VOT X MVLX XX X (dört satır halinde) lejandı ve darphane işareti yer almaktadır.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 110-10-77 olan sikke, 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 181. Lev. IX. Res. 181: İmparator Arcadius'un 28 Ağustos 388 – 15 Mayıs 392 tarihleri arasında darp edilen bronz sikkesidir. Ön yüzde, inci diademli Arcadius başı ve [D N] ARCADIVS [P F AVG] lejandı, arka yüzde, omuzu üzerinde trophy taşıyan ve saçlarından tuttuğu bir esir figürünü sürükleyen Victoria, staurogram ve darphane işareti yer almaktadır (Kat. No. 182 ile aynı tarih ve tip).

Knidos Kazı deposunda etütlük malzemeler arasında bulunan sikke, 2014 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 184. Lev. IX. Res. 184: İmparator Arcadius Döneminde, kardeşi, Batı Roma İmparatoru Honorius adına darp edilmiştir. Ön yüzde, inci diademli Honorius başı ve D N HO[N]ORI - [VS P F AV]G lejandı, arka yüzde, Victoria tarafından taçlandırılan askeri giysili İmparator Honorius ve [VIRTVS EXE]RCITI lejandı ile darphane işareti yer almaktadır.

Knidos Kazı deposunda etütlük malzemeler arasında bulunan sikke, 1992 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 169. Lev. IX. Res. 169: İmparator II. Constantius'un bronz sikkesidir. Ön yüzde, inci diademli Constantius başı ve D N CONSTANT – [IVS P F AV]G lejandı, arka yüzde, çelenk içinde VOT X MVLT XXX (dört satır halinde) lejandı ve darphane işareti yer almaktadır.

Knidos Kazı deposunda etütlük malzemeler arasında bulunan sikke, 2013 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 171. Lev. IX. Res. 171: İmparator II. Constantius'un bronz sikkesidir. Ön yüzde, inci diademli Constantius başı ve [D N] CONSTAN – TI[VS P F AVG] lejandı, arka yüzde, yere düşürdüğü süvariye mızrakla yaralayan asker figürü, FEL TEMPREPARAT[IO] ve darphane işareti yer almaktadır.

Knidos Kazı deposunda etütlük malzemeler arasında bulunan sikke, 1989 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 178. Lev. IX. Res. 178: İmparator I. Theodosius'un 9 Ağustos 378 – 25 Ağustos 383 tarihleri arasında darp edilen bronz sikkesidir. Ön yüzde, inci diademli Theodosius başı ve D N THEODOSIVS P F AVG lejandı, arka yüzde, arkalıklı taht üzerinde oturan Tanrıça Roma, “İmparatorlar/Augustus’lar arasında uyum” anlamına gelen CONCORDIA AVGGG lejandı ve darphane işareti yer almaktadır.

Knidos kazı çalışmalarında elde edilmiş olan sikke, Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlü sikkeler arasında bulunmaktadır.

8.1.7. Belirsiz Darphane

Roma İmparatorluk sikkeleri içerisinde, katalogda yer alan 4 adet (Kat. No. 172 – 173, 186 – 187) bronz sikkenin üzerindeki aşınmalar nedeniyle darp edildiği kent anlaşılmaz durumdadır.

Kat. No. 172. Lev. IX. Res. 172: Sikkenin ön yüzündeki aşınmalar ve parça koplamları nedeniyle yazıt kısmen okunabilir durumdadır. Ancak ön yüzde yer alan portre tipinden bu sikkenin İmparator II. Constantius’a ait olabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle katalogda II. Constantius sikkeleri içerisinde düzenlemek uygun görülmüştür. Ön yüzde, inci diademli imparator başı ve [.]S PF AVG lejandı, arka yüzde, yere düşürdüğü süvariye mızrakla yaralayan asker figürü, FEL TEMPREPARATIO lejandı ve darphane işareti yer almaktadır. Darphane işareti de yine aşınmalar nedeniyle okunaksızdır. Bu nedenle katalogda verilen referans bilgisi, İmparator’un bu tipte darp edilmiş olan Aleksandreia kenti örneklerinin tamamını kapsayacak şekilde verilmiştir.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 102-10-77 olan sikke, 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 173. Lev. IX. Res. 173: İmparator I. Valentinianus'a ait sikkenin ön yüzünde, inci diademli Valentinianus başı ve D N VALEN[TINI] - ANVS P F AVG lejandı, arka yüzde, askeri giysili, esir figürünü sürükleyen imparator ve GLORIA RO - [MANORVM] lejandı ile darphane işareti yer almaktadır. Ancak darphane işareti aşınma nedeniyle okunaksızdır. Bu nedenle katalogdaki referans bilgisinde, İmparator'un bu tipte darp edilmiş olan Constantinopolis kenti örneği verilmiştir.

Knidos Kazı deposunda etütlük malzemeler arasında bulunan sikke, 1989 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 186. Lev. IX. Res. 186: İmparator Marcianus'a ait sikkenin ön yüzünde, inci diademli Marcianus başı ve [D N M]ARCIANVS P AV lejandı, arka yüzde, çelenk içinde İmparator'un monogramı ve darphane işareti yer almaktadır. Ancak darphane işareti aşınma nedeniyle okunaksızdır. Bu nedenle katalogdaki referans bilgisi, İmparator'un bu tipte darp edilmiş olan çeşitli kentlerdeki örneklerini kapsayacak şekilde verilmiştir.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, env. no. 97-10-77 olan sikke, 1977 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 187. Lev. IX. Res. 187: İmparator I. Leo'ya ait sikkenin ön yüzünde, Leo başı, arka yüzde, İmparator'un monogramı yer almaktadır. İmparatorun bu tipte darp edilen sikkelerinde, ön yüz lejandı oldukça çeşitlidir. Ancak sikke yüzeyindeki aşınmalar nedeniyle yazıt ve darphane işareti okunaksızdır. Bu nedenle katalogdaki referans bilgisi, İmparator'un bu tipte darp edilmiş olan çeşitli kentlerdeki örneklerini kapsayacak şekilde verilmiştir.

2013 kazı çalışmalarında elde edilmiş olan sikke, Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlü sikkeler arasında bulunmaktadır.

9. KNIDOS KAZILARINDAN ELE GEÇEN BİZANS SİKKELERİ

9.1. Bizans Sikkeleri

Katalogda, Bizans imparatorlarına ait 10 adet sikke (Kat. No. 188 – 197) yer almaktadır. Bunların içerisinde, 5 adet I. Iustinianus’a ait Follis ve alt birimlerinden oluşan bronzlar, 1 adet II. Tiberius’a ait Follis biriminde bir örnek, 3 adet Heraclius’a ait Follis ve Yarım Follis birimlerindeki sikkeler ile 1 adet B Grubu Anonim Follis örneği bulunmaktadır. Bizans sikkeleri aşağıda, kentlere göre alfabetik sırayla ve her biri kendi içinde kronolojik olarak aktarılmıştır.

9.1.1. Constantinopolis Darpları

Kat. No. 189. Lev. X. Res. 189: İmparator I. Iustinianus’un 550/1 yılına tarihlenen Dekanummium birimindeki bronz sikkesidir. Ön yüzde, paludamentum ve zırh giysili Iustinianus büstü ve D N IVSTINIANVS P P AVG lejandı, arka yüzde, değer işareti, tarih ve darphane işareti yer almaktadır.

Knidos Kazı deposunda etütlük malzemeler arasında bulunan sikke, 1972 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 192. Lev. X. Res. 192: İmparator I. Iustinianus’un, ön yüz tipi Kat. No. 189 ile aynı olan fakat Follis birimindeki sikkesidir. Özellikle arka yüzdeki yoğun aşınma nedeniyle tarih okunaksızdır.

Knidos Kazı deposunda etütlük malzemeler arasında bulunan sikke, 2005 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 195. Lev. X. Res. 195: İmparator Heraclius’un 613/4 tarihli Follis birimindeki sikkesidir. Bu tipin ön yüzünde, globus cruciger taşıyan Heraclius ve oğlu Heraclius Constantinus (III. Constantinus) ile [ddNNh€RACLI - uSET -

hERACONST PAV] lejandı, arka yüzünde, değer işareti, tarih ve darphane işareti yer almaktadır. Kat. No. 195 örneğindeki ön yüz lejandı tamamen okunaksızdır.

Sikkede ön ve arka yüzlerde tespit edilen bazı izlerden, örneğin iki farklı noktalı bordür izleri ya da değer işareti olan “M” harfinin bacaklarının çiftler şeklinde gözlemlenmesi gibi, bu sikkenin overstrike olabileceğini düşünebiliriz. Nitekim Heraclius sikkeleri arasında, Focas’ın Follisleri üzerine darp örnekleri mevcuttur³³⁹.

Knidos Kazı deposunda etütlük malzemeler arasında bulunan sikke, 2014 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 196. Lev. X. Res. 196: Ön ve arka yüz tipi ve sikkenin tarihi, Kat. No. 195 ile aynıdır. Fakat bu örnekte overstrike izleri gözlemlenmemektedir.

Knidos Kazı deposunda etütlük malzemeler arasında bulunan sikke, 1972 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

9.1.2. Kyzikos Darpları

Katalogda, Kyzikos kentinde darp edilmiş olan 1 adet sikke bulunmaktadır.

Kat. No. 194. Lev. X. Res. 194: İmparator Heraclius’a ait 612/3 yılında darp edilmiş Yarım Follis değerinde bronz sikkedir. Ön yüzde, globus cruciger ve süvari betimli kalkan taşıyan, kısa sakallı, sorguç miğferli ve pendilialı Heraclius büstü ve DNhRAC[LI] - PERP AVC lejandı, arka yüzde, değer işareti, tarih ve darphane işareti yer almaktadır.

Knidos Kazı deposunda etütlük malzemeler arasında bulunan sikke, 2005 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

³³⁹ DOC II/1, 79c.2-3.

9.1.3. Nikomedeia Darpları

Katalogda, Nikomedeia kentinde darp edilmiş olan 4 adet sikke bulunmaktadır. Bunlardan üç tanesi İmparator I. Iustinianus'a (Kat. No. 188, 190 – 191), bir tanesi ise İmparator II. Tiberius'a (Kat. No. 193) aittir.

Kat. No. 188. Lev. X. Res. 188: İmparator I. Iustinianus'un 547/8 yılı, Yarım Follis değerindeki sikkesidir. Ön yüzde, globus cruciger ve süvari betimli kalkan taşıyan, tüy sorguç miğferli ve pendilialı Iustinianus büstü ve D N IVSTINI - ANVS P P AVI lejandı, arka yüzde değer işareti, tarih ve darphane işareti yer almaktadır.

Knidos Kazı deposunda etütlük malzemeler arasında bulunan sikke, 1972 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 190. Lev. X. Res. 190: İmparator I. Iustinianus'un, Kat. No. 188 ile aynı tip ve değerde fakat farklı officina'da darp edilmiş olan, 550/1 yılına ait sikkesidir.

Marmaris Arkeoloji Müzesi, env. no. 2009/246 olan sikke, 2002 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

Kat. No. 191. Lev. X. Res. 191: İmparator I. Iustinianus'un, Dekanummium değerindeki 558/9 yılı sikkesidir. Ön yüzde, diademli, giysili ve zırlı Iustinianus'un sağa dönük büstü, arka yüzde, değer işareti, tarih ve darphane işareti yer almaktadır. Ön yüz lejandı okunaksızdır.

2013 kazı çalışmalarında elde edilmiş olan sikke, Marmaris Arkeoloji Müzesi, etütlü sikkeler arasında bulunmaktadır.

Kat. No. 193. Lev. X. Res. 193: İmparator II. Tiberius'un 578/9 yılı darbı olan Follis değerindeki sikkesidir. Ön yüzde, kartal başlı asa ve mappa tutan, konsül giysili ve pendilialı Tiberius büstü ile ΘM TIB CON[S – TAN]T P P [AVI] lejandı, arka yüzde değer işareti, tarih ve darphane işareti yer almaktadır.

Knidos Kazı deposunda etütlük malzemeler arasında bulunan sikke, 1990 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

9.1.4. Anonim Follis – B Grubu

Katalogda yer alan en geç tarihli (1030/35 – 1042 ?) 1 adet sikke (Kat. No. 197), Anonim Follis sikkelerdendir.

Anonim Follis’ler ilk defa, Makedonya Hanedanlığı’nın sekizinci üyesi olan, 969 – 976 yıllarında hüküm süren İmparator Ioannes Tzimiskes döneminde darp edilmeye başlanmıştır. Bu sikkeleri, önceki yüzyıllarda darp edilmiş olan sikkelerden ayıran iki önemli özellik vardır. Bunlardan biri, daha öncesine kadar altın sikkelerin bir özelliği olan İsa’nın portre büstünün bronz sikkeler üzerinde yer almaya başlaması; diğeri ise herhangi bir imparator adına darp edilmemiş olmasıdır. Yaklaşık 100 yıl boyunca hiçbir imparatorun portresinin yer almadığı Anonim Follis’ler, araştırmacılar tarafından kendi içinde on beş gruba (A’dan N’ye) ayrılmıştır. Son üç grup dışındaki tüm gruplar kendi içinde, sirkülasyon tarihlerine göre numaralarla ifadelendirilen sınıflara (A1, A2 gibi) ayrılmıştır. A2 Grubu da yine kendi içinde süsleme çeşitliliğine göre varyasyonlara ayrılmıştır³⁴⁰.

Kat. No. 197. Lev. X. Res. 197: Anonim Follis B Grubu sikkelerindendir. Ön yüzde, tunik ve himation giyimli İsa büstü ve “Tanrı bizimledir” anlamına gelen +EMMANOVHA lejandı ile “İsa” anlamına gelen $\bar{\iota}\bar{\varsigma}\ \bar{\chi}\bar{\varsigma}$ lejandı, arka yüzde, iki basamaklı kaide üzerinde haç ve haçın çevresinde, “İsa, krallar kralı” anlamına gelen I(hSUS) X(RISTUS) bASILE(U) bASILE ifadesi yer almaktadır.

Sikke yüzeyinde, özellikle arka yüzde gözlemlenen bazı izler aracılığıyla, bu sikkenin overstrike olduğunu söylemek mümkündür. Arka yüzde, haç motifinin üzerinde bulunduğu kaidenin solunda ve sağındaki boşluklarda, önceki darpta yer alan

³⁴⁰ Zeliha DEMİREL GÖKALP, *Yalvaç Müzesi Bizans Sikkeleri*, 15-16; Oğuz TEKİN, *Bizans Sikkeleri. Yapı Kredi Koleksiyonu*, 19, 72-73.

yazıta ilişkin harfler gözlemlenmektedir. Bu harfler, A2 Grubu Anonim Follis'lerin arka yüzünde ye alan dört sıra halinde, İHSUS XRISTUS bASILEU bASILE lejandına işaret etmektedir. Ayrıca yine bu dört sıra yazıtın üst ve alt hatlarına ilişkin izler de sikke yüzeyinde gözlemlenebilmektedir. Bu izler yardımıyla, Anonim B Grubu'na ait sikkenin, A2 Grubu üzerine darp edilmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Knidos Kazı deposunda etütlük malzemeler arasında bulunan sikke, 2006 yılı kazı çalışmalarından elde edilmiştir.

10. SONUÇ

Batı Anadolu ve Yunanistan kıyılarındaki merkezler ile Güney Anadolu, Phoinikia ve Mısır hattı üzerindeki deniz ticareti rotalarının kavşak noktasında yer alan Knidos, doğal korunaklı limanları ve bu stratejik konumuyla antik çağ boyunca ticaret gemilerinin uğrak noktalarından biri olmuştur. Bu durum Knidos'un, gerek ekonomik gerekse sosyo-kültürel açıdan zenginleşmesine ve kendini geliştirmesine büyük katkılar sağlamıştır.

Knidos'un ticaret temelli gelişmişliğinin ve zenginliğinin pek çok somut kanıtı mevcuttur. Örneğin, M.Ö. 580'de kolonizasyon faaliyetlerinde bulunarak Güney İtalya'daki Lipari Adası'nda bir koloni yerleşmesi kurması³⁴¹ ya da Herodotos'un bize aktardığı; Kral Amasis zamanında, içlerinde Knidos'un da yer aldığı on bir Yunan kentinin Mısır'daki Naukratis'te bir *emporion* kurması³⁴², Knidos ekonomisinin ticarete dayalı olduğuna birer kanıttır.

Üretim geniş bir coğrafyaya ihraç ettiği sirke, zeytinyağı, ucuz ve iyi cins şarabı kentin temel ticaret araçlarından. Özellikle M.Ö. 4. yüzyıl sonlarından itibaren şarap ve zeytinyağı ihracatıyla³⁴³ Anadolu'da önemli bir üretim merkezi konumuna ulaşmıştır. İhraç ettiği bu ürünlerle birlikte kent, önemli bir amphora üretim merkezi haline gelmiştir³⁴⁴. Yunanistan'dan Mısır'a, kuzeyde Karadeniz kıyılarına ve doğuda Afganistan'a dek uzanan geniş coğrafyadaki birçok merkezde yapılan araştırmalarda elde edilen Knidos atölyelerinde üretilmiş ürünler (amphora ve diğer seramik kaplar), kentin ulaştığı geniş ticaret ağını ortaya koymaktadır³⁴⁵.

³⁴¹ Thuk. III. 88.2; Paus. X. 11.3; Bkz. (162) GRECO, 170; Bkz. (162) DOMÍNGUEZ, 312.

³⁴² Hdt. II. 178.

³⁴³ Bkz. (21) DOKSANALTI, 195.

³⁴⁴ A.g.k., 16.

³⁴⁵ A.g.k., 195.

Elde ettiği bu ticari başarı ile giderek zenginleşen Knidos, M.Ö. 6. yüzyılın son çeyreğinden itibaren (M.Ö. 530³⁴⁶) sikke darp etmeye başlamış [Lev. I. Res. 10-14] ve M.S. 3. yüzyılın ilk yarısına, İmparator Caracalla [Lev. VI. Res. 123-129; Lev. VII. Res. 130-137] zamanına kadar sürdürmüştür.

Knidos kazılarında ele geçen sikkeler ve çeşitli yollarla bölge müzelerine intikal etmiş olan Knidos sikkelerini konu alan bu çalışmada, toplam 350 adet sikke incelemeye alınmıştır. Bunların içerisinde 105 tanesi oldukça yoğun korozyon nedeniyle teşhis edilememiş ve bu sebeple çalışmaya dâhil edilememiştir. Bunların dışında, yüzeyinde korozyon olmayan fakat aşınmalar nedeniyle teşhis edilemeyen 2 adet sikke de yine çalışma içerisinde değerlendirilememiştir. Bunlar, biri oldukça aşınmış durumda olan Osmanlı'nın, muhtemelen son dönemlerine ait küçük bir bakır para ve bir diğeri yine net bir şekilde teşhisi yapılamayan muhtemelen Orta Çağ Hristiyanlık dönemine ait bronz bir paradır. Ayrıca yine yoğun korozyon ve aşınmalar nedeniyle 46 adet sikkenin de teşhisi yapılamadığı için çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Fakat çalışmaya dâhil edilemeyen tüm bu 153 adet sikkenin de mümkün mertebe tasnifi yapılmış, gerekli ağırlık ve diğer ölçümleri yapılarak belgelenmiştir. 350 adet sikke içerisinde yalnızca 197 tanesinin teşhisi yapılabilmış ve katalogta değerlendirilmiştir. Bu 197 adet sikkenin 128 tanesi Knidos darplarından oluşmaktadır. Bunların sadece 11 tanesi gümüş, diğerleri ise bronz sikkelerdir. Bu 11 adet gümüş sikkenin 5 tanesi kentin Arkaik Dönem [Lev. I. Res. 10-14], 4 tanesi Klasik Dönem [Lev. I. Res. 15-16, 21, Lev. II. Res. 22] ve 2 tanesi ise Hellenistik Dönem [Lev. II. Res. 32-33] darplarındandır. Knidos darbı olan 119 adet bronz sikke ise kentin ilk bronz sikke darbına başladığı M.Ö. 375 dolaylarından itibaren [Lev. I. Res. 17-20] kentin son darpları olan İmparator Caracalla [Lev. VI. Res. 123-129, Lev. VII. Res. 130-137] dönemindeki sikkelerine kadar olan bronzlardan oluşmaktadır. Diğer 69 adet sikkenin 20 tanesi çeşitli Yunan kentlerine [Tablo 2; Grafik 3]; 39 tanesi Roma imparatorlarına [Tablo 3; Grafik 3] ve 10 tanesi ise Bizans imparatorlarına [Tablo 4; Grafik 3] ait tekil örnekleri içermektedir. Katalogta yer alan sikkelerin %10,15'lik

³⁴⁶ Bkz. (53) CAHN, 19-25.

kısmını diğer Yunan sikkeleri, %19, 80'lik kısmını Roma imparatorluk, %5,08'lik kısmını Bizans, %64,97'lik kısmını ise Knidos sikkeleri oluşturmaktadır [Grafik 2].

Katalogda yer alan Knidos sikkeleri içersinde, kentin sikke darbına başladığı M.Ö. 530'dan, son darpları olan İmparator Caracalla dönemi sikkelerine kadar toplam 26 sikke tipi yer almaktadır [Grafik 1].

20 adet diğer Yunan sikkesinin %55'lik kısmını Karia bölgesi kentleri (3 adet Kos, 4 adet Rhodos, 2 adet Halikarnassos, 1 adet Amyzon ve 1 adet Alabanda), %10'luk kısmını ise Syria kentleri (1 adet Antiokheia, 1 adet Apameia) oluşturmaktadır. %35'lik kısmınındaki diğer kentler ise; Mısır'da Aleksandreia (%5), Yunanistan'da Aetolia (%5), Aiolis'de Mytilene (%5), Bithynia'da Nikomedeia (%5), Lykia'da Myra (%5), Lydia'da Philadelphia (%5) ve Trakya'da Perinthos (%5) kentlerinden birer örnekle katalogda yer almaktadır [Tablo 2].

Yukarıda, kapsamı hakkında genel verilerin aktarıldığı sikkelerin Knidos'a ticari amaçla ulaşmış olduğu açıktır. Bu bağlamda Knidos'un özellikle M.Ö. 2. yüzyılda, Rhodos [Lev. VII. Res. 142], Kos [Lev. VII. Res. 138], Halikarnassos [Lev. I. Res. 8] ve Amyzon [Lev. I. Res. 7] kentleri [Tablo 2;] ile olan ilişkisinden söz edilebilir.

M.Ö. 2. yüzyılda Knidos'un darp etmiş olduğu sikkelere baktığımızda aynı zaman aralığına tarihlendirilen (M.Ö. 167 sonrası) Apollon başı/boğa protomu [Kat. No. 72-74], Artemis başı/tripod [Kat. No. 75-78] ve Apollon başı/üzüm salkımı [Kat. No. 78-79] tiplerinde, üzüm salkımı motifi, magistrat ΠΑΝΤΑΛΕ isminin iki sikke tipinde de görülmesi [Kat. No. 72 ve Kat. No. 74-75] ve Dionysos'un en yaygın *epiphany*'lerinden biri ile ilişkilendirilebilecek boğa figürünün kontrmark içinde yer alması [Kat. No. 76], kentin özellikle bu dönemdeki şarap ihracatını akla getirmektedir. Nitekim Knidos'un M.Ö. 3. yüzyıl başlarından itibaren ürettiği damgalı amphora kulplarında üzüm salkımı ve M.Ö. 150 civarında boukranionlu dairesel

mühürler görülür³⁴⁷. Benzer ilişki, sarmaşık çelenkli Genç Dionysos başı/üzüm salkımı [Kat. No. 80-91] örnekleri üzerinden de kurulabilir.

Knidos'un M.Ö. 2. yüzyılda darp ettiği sikkeleri kentin ekonomisi ile ilişkilendirebilmek için grafik [Grafik 2] veriler üzerinden değerlendirecek olursak; kesin bir yargıdan söz etmeksizin genel itibari ile bu yüzyıldaki sikke sayısındaki artışı, özellikle de M.Ö. 167 sonrası, Rhodos'un Karia üzerindeki hâkimiyetinin kalkmasıyla ilişkili görmek mümkündür. Başka bir deyişle, Rhodos'un Akdeniz pazarındaki gücünün nispeten kırılmasının ardından Knidos'un pazar payının yükselmesi ile bu sikkelerdeki nicel ilişki bir bağlamda kurulabilir. Bu durum Akdeniz coğrafyasındaki M.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen seramik buluntuların yoğunluğuyla da desteklenebilir. Ancak henüz kazıların da devam etmesi nedeniyle kesin yargılara varmak söz konusu değildir.

Knidos'un ticari ilişkide bulunduğu bölgeleri, sikkeleri üzerinden ortaya koyabilmek için define kayıtlarının sunduğu verileri değerlendirmek gerekmektedir. Bu bağlamda Arkaik ve Hellenistik dönemlere tarihlenen defineler [Tablo 1] pek fazla veri sunmaz. Ancak Klasik Dönem'e tarihlenen define kayıtları içerisinde, kentin bu dönemdeki ticaret ağına ilişkin yeterli miktarda veri bulunmaktadır. Örneğin, Klasik Dönem'de Knidos'un Karia adaları ile olan ilişkisini, On İki Ada'dan birinde ele geçmiş olduğu düşünülen³⁴⁸ Karia? (*IGCH 1200*) defnesi ve bir Karia adasında bulunmuş olan Kalymna defnesi (*IGCH 1216*) ortaya koymaktadır [Tablo 1]. Benzer şekilde Lesbos? (*IGCH 1227*) defnesi Knidos'un Kıta Yunanistan ve Ionia'daki merkezler [Tablo 1; Harita 9] ile olan ilişkisine işaret edebilir.

Klasik Dönem'de kentin ticaret ağı kuzeyde Karadeniz kıyıları ve doğuda Afganistan'dan, güneyde Phoinikia ve Mısır'a kadar genişlemiştir. Asyut [Tablo 1; Harita 8] (*IGCH 1644*) ve Massyaf [Tablo 1; Harita 7] (*IGCH 1483*) defneleri Knidos'un Arkaik Dönem'den itibaren ticaret yaptığı ve Klasik Dönem'de daha da

³⁴⁷ Virginia GRACE, "The Stamped Amphora Handles Found in the American Excavations in the Athenian Agora 1931-1932", 200.

³⁴⁸ A.g.k., 3.

geliştirdiği Mısır ve Phoinikia ile olan ticari ilişkilerini bir kez daha desteklemesi açısından önemlidir. Afganistan’da Kabul (*IGCH 1830*) ve Balkh (*IGCH 1820*), İran’da Malayer (*IGCH 1790*) defineleri [Tablo 1; Harita 5-6], Klasik Dönem’de bu gelişen ticari ağının ve yoğunluğun, sikkeler aracılığıyla sunulan birer kanıtı olabilir.

Arkaik ve Klasik dönemlerden itibaren varlığını sürdüren ve gelişen Knidos’un ticaret hacmi, Roma imparatorluk yıllarına kadar kesintiye uğramaksızın devam etmiştir. Kentte ele geçen Roma İmparatorluk sikkeleri, M.S. 2. yüzyıldan 5 yüzyıla kadar örnekler sunmaktadır. Özellikle Roma kentinde darp edilmiş olan imparator sikkeleri yoğunluktadır [Tablo 3]. Bunu, 4. yüzyıldan itibaren Kyzikos ve Constantinopolis darpları takip eder. Ele geçen Roma imparatorluk sikkelerinin darphanelerine bakıldığında, imparatorluğun batı eyaletleri Germania Inferior ve Gallia Narbonensis kentlerinden birer örnekle, doğu eyaletlerinden ise Thessalonika, Herakleia, Nikomedia, Kyzikos ve Antiokheia kentlerinin örnekleriyle karşılaşmaktayız [Tablo 3].

Roma İmparatorluk Dönemi’nin ortalarından itibaren küçülmeye başlayan kent ekonomisi ve ticaret hacmi, M.S. 4. yüzyıl ve Erken Bizans döneminden itibaren yeniden kendini toparlamış ve gelişmiştir. Kentte açığa çıkarılan 5 farklı kilise yapısı ve Knidos’un piskoposluk listelerinde yer alması³⁴⁹, Hristiyanlık çağında kente yapılan dini ziyaretleri de beraberinde getirmiş olmalıdır. Ele geçen Bizans sikkeleri içerisinde Constantinopolis, Kyzikos ve Nikomedeia gibi imparatorluğun önemli darphanelerinde basılmış olan imparator sikkeleri, kentin yeniden elde ettiği bu refah düzeyine ilişkin bir kanıt sunabilir [Tablo 4].

Çalışmada ele alınan Knidos sikkeleri içerisinde birkaç tipe ilişkin yeni veriler sunulmuştur. Bunlar, bazı sikke tiplerine ilişkin yeni bir tarihsel önerme getirelebilir verilerdir. Örneğin, Jan H. Nordbø’nün Seri 8 olarak gruplandığı ve M.Ö. 310–250 aralığına tarihlendirdiği, ön yüzde ΔΑΜΟΚΡΑΤΙΑΣ lejandı ile Aphrodite başı, arka yüzde pruva bulunan bronz sikke tipindeki bir örnek [Kat. No. 25] magistrat

³⁴⁹ Bkz. (21) DOKSANALTI, 19.

TE[ΣΣ/CC]ΑΛΑΚΩΝ tarafından darp edilmiştir. Bu sikke tipi R. Ashton tarafından M.Ö. 360–350’ye tarihlendirilmektedir³⁵⁰. Aynı magistrat ismi, Jan H. Nordbø’nün M.Ö. 250–210 arasına tarihlendirdiği Seri 12’de yer alan bir diğer bronz sikke tipinde [Kat. No. 29] görülmektedir. Bu tipte, ön yüzde defne çelenkli Apollon başı, arka yüzde pruva yer almaktadır. Bu iki magistratın aynı kişi olabileceğini ve R. Ashton’ın Aphrodite/pruva tipi için belirlemiş olduğu tarihin doğruluğunu kabul edecek olursak, TE[ΣΣ/CC]ΑΛΑΚΩΝ isimli magistratın M.Ö. 360 dolaylarında sikke darp ettiği ileri sürülebilir. Bu bağlamda, J. H. Nordbø’nün Hellenistik Dönemin içine yerleştirdiği söz konusu Apollon/pruva tipi bronz sikkeler [Kat. No. 29-31] için, bir yüzyıl önce darp edilmiş olduklarını düşünmek ve bu sikke tipini, ideal bir zaman aralığı ile M.Ö. 360-320 arasına yerleştirmek mümkündür.

Bir başka tarihsel önerme, Kat. No. 80–91; 103–104; 105–116; 118–121 örneklerinde yer alan dört farklı sikke tipinin birbirleri ile olan zamansal yakınlığına işaret eden kontrmark aracılığıyla yapılmıştır. Bunlar M.Ö. 167 sonrasına tarihlendirilen Genç Dionysos başı / üzüm salkımı; M.Ö. 1. yüzyılın son çeyreği - M.S. 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen Demeter/Nike; Aphrodite/Dionysos ve Aphrodite/Tykhe tiplerindeki bronz sikkelerdir. Bu sikkelerin büyük çoğunluğunun ön yüzünde [Kat. No. 80-86, 88, 90-91, 103-104, 110-111, 116, 121], kontrmark içinde, sağa dönük kadın başı yer almaktadır. Bu kadın başına ilişkin, BMC *Caria* ve diğer sikke kataloglarında, “*Aphrodite* ?” şeklinde şüpheli bir tanımlama yapılmıştır. Demeter/Nike tiplerini ele aldığı çalışmasında D. Salzmann, arka yüzde yer alan Nike figürünün, Rhodos’un M.Ö. 1. yüzyılın son çeyreği ile M.S. 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen serilerinin³⁵¹ arka yüzündeki Nike imgesiyle tipolojik benzerliğine değinerek Knidos’un bu bronzlarının da aynı dönemde darp edilmiş olabileceğini ileri sürmektedir. D. Salzmann buna ek olarak, bir Karia Bölgesi ada kenti olan Astypalaia’nın, arka yüzde yine Rhodos’un bu Nike tipini taşıyan İmparator Tiberius’un büyük çaplı bronz sikkelerini³⁵² kanıt göstererek bu kronolojik kısıtlamayı

³⁵⁰ Bkz. (87) ASHTON, 89.

³⁵¹ RPC I, 2749.

³⁵² RPC I, 2743.

doğrulamaktadır³⁵³. Kat. No. 105-116'daki Aphrodite/Dionysos tipi, Th. Mionnet'de Genç Faustina'ya atfedilmiş ve arka yüz Nymphe olarak tanıtılmıştır³⁵⁴. Aynı şekilde Th. Mionnet, Aphrodite/Tykhe tipini de yine Genç Faustina'ya atfetmektedir³⁵⁵. D. Salzmänn'in Demeter başı/Nike tipi için sunduğu veriler ve önermiş olduğu tarihin doğruluğunu kabul edecek olursak, bu dört sikke tipinde de yer alan kontrmak üzerinden bu tipler için, M.Ö. 1. yüzyıl sonu ile M.S. 1. yüzyılın başlarında sirkülasyonda oldukları söylenebilir.

Katalogda ele alınan, M.S. 2. yüzyıl sonları ve 3. yüzyıl başlarına tarihlenen Denarius birimindeki Roma İmparatorluk sikkelerinin yüzeyinde bronz metaline ilişkin izler taşıyan oldukça yoğun durumda yeşil renkte korozyon ve gümüş üst tabakada tespit edilen patlamalar [Kat. No. 149, 151-153], akla bronz üzerine gümüş kaplama yapılarak darp edilen Roma'nın Antoninianus birimindeki gümüş sikkelerini getirmektedir. Fakat Antoninianus'ların yeni bir birim olarak ilk kez kullanımı, İmparator Caracalla zamanında, M.S. 215 yılında olmuştur. Adını, Caracalla'nın resmi ismi olan Antoninus'tan alan bu birimde darp edilen sikkelerde, ön yüzde imparatorun ışın taçlı başı yer almaktadır³⁵⁶. Tarihsel uyuşmazlık ve sikke tipi gereği saf gümüşten olması gereken bu dört sikkede bronz metaline ilişkin yoğun izlerin gözlemlenmesi, Kat. No. 149, 151-153 örneklerinin, muhtemelen bu sikke tiplerinin sirkülasyonda olduğu aynı dönemden birer imitasyonları olabileceğini akla getirmektedir.

Önceki dönemlere oranla overstrike uygulaması, Bizans sikkelerinde, özellikle geç dönem imparatorlarında yoğun olarak (kendinden önceki imparatorların ya da kendilerinin daha önceki emisyonları üzerine yeniden darp uygulayarak sikkeyi tekrar tedavüle aldıkları) görülür. İmparator Heraclius'un 613/4 tarihli Follis birimindeki [Kat. No. 195] sikkesinde bu uygulamaya ilişkin izler tespit edilmiştir. Söz konusu sikkenin ön ve arka yüzlerinde, örneğin iki farklı noktalı bordür izleri ya da değer işareti olan "M" harfinin bacaklarının çiftler şekilde gözlemlenmesi, bu sikkenin

³⁵³ Bkz. (209) SALZMANN, 86-87.

³⁵⁴ Bkz. (309) MIONNET, p. 485, no. 250.

³⁵⁵ A.g.k., p. 485, no. 249.

³⁵⁶ LisleY ADKINS - Roy ADKINS, *Handbook to Life in Ancient Rome*, 342.

overstrike olduğuna dair ipuçları vermektedir. Nitekim Heraclius sikkeleri arasında, Focas'ın Follisleri zerine darp edilmiş örnekler mevcuttur³⁵⁷.

³⁵⁷ DOC II/1, 79c.2-3.

11. KATALOG

YUNAN SİKKELERİ

AETOLIA

Aetolia Birliği

M.Ö. 279 – 168

Ö.y. : Atalanta başı, kausia giyiyor, sağa.

A.y. : [AI]TΩ

Kalydon domuzu, sağa; üstte, mızrak ucu, sağa; kesimde, ethnikon.

Ref. : BMC *Thessaly*, 29, pl. XXX, 9.

1- AE 19 mm., 5,25 g., ky. 3, env. no.: 7516.

AIOLIS

Mytilene

CALIGULA

M.S. 37 – 41

Ö.y. : [IOYΛIAN] NEANΓEPMANIK[OY] / M — Y

Iulia Livilla büstü, sola; ethnikon. [T I]

A.y. : [Γ KAICA]PA — C[ΕBA]C[TON] / [M — Y]

[T I]

Caligula, sağ elinde patera, ayakta, sola; ethnikon.

Ref. : SNG *Newnham Davis*, 261.

2- AE 23 mm., 3,48 g., ky. 12, env. no.: - ; A.y.: ethnikon okunaksız.

BITHYNIA

Nikomedia

AUGUSTUS DÖNEMİ

Proconsül Thorius Flaccus

Yakl. M.Ö. 25

Ö.y. : [...]OMHΔE[.]

Thorius Flaccus başı, sağa; başın arkasında yukarıya doğru dikey olarak ethnikon.

A.y. : [.]PI / [.]NΘVII[.]TO[.] / [.]OPIOV[.]AA[....]

Eirene, peplos ve khiton giyiyor, ayakta, sola, sağ elinde caduceus; sağ boşlukta monogram.

Ref. : BMC *Pontus*, 5.

3- AE 32 mm., 9,54 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: monogram: **TE**

LYDIA

Philadelphia

CARACALLA

M.S. 198 – 217

Ö.y. : [AYT•K•M•AYR]•CE–[ANTΩNCINOC]

Caracalla büstü, zırhlı ve defne çelenkli, sağa.

A.y. : [CIII KA KAPI]IT–ΩNOC

A[PXA ΦΛ] / ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩ[N] – [N]ΕΩΚΟΡΩ[N]

Tetrastil tapınak, Suriye tipi alınlıklı, inter-columnia'da Helios kült heykeli, kısa khiton ve khlamys giyiyor, sağa, sağ eli ileride, sol elinde asa, omuzu üzerinde taşıyor.

Ref. : SNG *von Aulock Lydien*, 3081.

4- AE 36 mm., 23,22 g., ky. 6, env. no.: –

LYKIA

Myra

M.Ö. 1. Yüzyılın İlk Yarısı / M.S. 43 civarı (?)

Ö.y. : M — Y

Artemis Eleuthera büstü, başı örtülü, modius giyiyor, kolye ve küpe takıyor, cepheden; noktalı bordür.

A.y. : Nike, sağ elinde çelenk, sol elinde hurma dalı, sağa ilerliyor; noktalı bordür.

Ref. : BMC *Lycia*, 10; SNG *von Aulock Nachträge IV*, 8491; Tek 2006, Res. 10.

5- AE 18 mm., 3,68 g., ky. 6, env. no.: 2010/830.

KARIA
Alabanda

ANTONINUS PIUS
M.S. 147 – 161

Ö.y. : [...]K T [...].....]-A [..... ...]

Antoninus Pius başı, defne çelenkli, sağa.

A.y. : Dionysos, ayakta, cepheden, sağ elinde kantharos, sol elinde thyrsos; çevrede, magistrat ismi; kesimde ethnikon.

Ref. : SNG *München* 22, 37; RPC *IV*, 806.

6- AE 30 mm., 20,24 g., ky. 12, env. no.: – ; Ö.y.: yazıt okunaksız; A.y.: yazıt okunaksız.

Amyzon

M.Ö. 200 – 100

Ö.y. : Artemis başı, sağa, stephane giyiyor, omuzu üzerinde ok ve sadak.

A.y. : Erkek geyik, ayakta, sağa; ethnikon; magistrat ismi.

Ref. : SNG *von Avlück*, 8054; Imhoof-Blumer 1901, p. 108, no.1.

7- AE 19 mm., 3,81 g., ky. 12, env. no.: – ; A.y.: yazıt okunaksız.

Halikarnassos

Yakl. M.Ö. 188 – M.Ö. 1. Yüzyıl

Ö.y. : Apollon başı, defne çelenkli, sağa.

A.y. : ΑΛΙ[K —]

Ayakta figür, uzun khiton giyiyor, sağ kol ileri uzanmış, sol kol asa üzerinde; solda, ethnikon, sağda magistrat ismi; hepsi kare incus içerisinde.

Ref. : SNG *Cop. Caria*, 379.

- 8- AE 19 mm., 6, 87 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: magistrat ismi okunaksız.

CARACALLA

M.S. 198 – 217

Ö.y. : AV KM AVP ANT[Ω]NIN[O]C

Caracalla büstü, defne çelenkli ve zırlı, sağa; noktalı bordür.

A.y. : ΑΛΙΚΑΡΝΑΚ-ΚΕ-ΩΝ / ΑΡΧ ΕΥΦΡΑΝΤ – [..]ΥΓ

Zeus Askraios kült heykeli, ışın taçlı, cepheden; iki yanında, tepelerinde kuş olan iki ağaç.

Ref. : SNG von Aulock Karien, 2537.

- 9- AE 40 mm., 31,40 g., ky. 12, env. no.: 2009/257.

Knidos

M.Ö. 530 – 520

Ö.y. : Aslan başı, sağa, ağzı açık; altta sıralı nokta.

A.y. : Aphrodite başı, saçları sakkos ile toplanmış, küpe ve kolye takıyor, sağa, hepsi kare incus içerisinde.

Ref. : Cahn, *Knidos*:1970, Taf. 1-2, No. 1-23; SNG von Aulock Karien, 2595; SNG *Cop. Caria*, 244-46; SNG *Finland I*, 93-100; SNG *München 22*, 282; SNG *Sweden*, 474.

- 10- AR Trihemiobol, 11 mm., 1,60 g., ky. 6, env. no.: 6484.
 11- AR Obol (?), 9 mm., 0.80 g., ky. 6, env. no. 1-36-81; A.y.: kare incus içinde kare çerçeve; sağ alt ve üst köşelerde stilize lotus çiçeği motifi.
 12- AR Obol, 9 mm., 0.65 g., ky. 9, env. no.: 8-36-81; A.y.: 11 ile aynı.

M.Ö. 520 - 495

Ö.y. : Aslan protomu, ağzı açık, sağ pençe ileride, sağa.

A.y. : [K – N]– I

Aphrodite başı, kısa saçlı, ince bir diadem takıyor, sağa; hepsi kare incus ve onu köşelerden kesen ikinci bir oval incus içerisinde.

Ref. : Cahn, *Knidos*: 1970, Taf. 3, No. 49; SNG *Cop. Caria*, 215; SNG *Finland I*, 117.

13- AR Drahmi, 17,5 mm, 6,10 g., ky. 6, env. no.: 5576.

Ö.y. : 13 ile aynı.

A.y. : 10 ile aynı.

Ref. : Cahn, *Knidos*: 1970, 35, Taf. 4, No. 49A.

14- AR Hemidrahmi, 14 mm., 2,85 g., ky. 12, env. no.: 3-1-84.

M.Ö. 411 – 394

Ö.y. : Aslan protomu, ağzı açık, dil dışarıda, sağ pençe ileride, sağa.

A.y. : [K] – N – [I]

Aphrodite başı, saçları sphendone ile toplanmış, topuz arkasında üç kıvrık saç tutamı, sağa; hepsi kare incus içerisinde.

Ref. : Cahn, *Knidos*: 1970, Taf. 8, No. 120(9);

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b85223060.r=monnaies%20de%20cnide>

15- AR Drahmi, 17 mm., 5,70 g., ky. 3, env. no.: 4374.

M.Ö. 390 – 340 / M.Ö. 380 - 360

Ö.y. : Aslan protomu, ağzı açık, dil dışarıda, sağ pençe ileride, sağa; altta, ethnikon.

A.y. : Aphrodite başı, saçları sakkos içinde toplanmış, sağa; magistrat ismi; hepsi yuvarlak incus içerisinde.

Ref. : SNG *Finland* I, 170; SNG *München* 22, 291; SNG *Turkey* I, 823; Ashton 1999, pp. 84-89; Weber, 6476.

- 16- AR Hemidrahmi, 13 mm., 1,68 g., ky. 6, env. no.: 2005/461; Ö.y.: ethnikon okunaksız; A.y.: sağ üst boşlukta, aşağıdan yukarıya doğru olarak, [...] A/Λ [..]

M.Ö. 376 – 310 / M.Ö. 375 – 340

Ö.y. : Aphrodite başı, saçları sphendone ile toplanmış, bazen kolye takıyor, sağa.

A.y. : KNI

Pruva, sağa; altta lobut; altta ya da üstte, ethnikon; sağ üst boşlukta bazen sembol.

Ref. : Weber, 6485, 6487; Ashton 1999, 92, Pl, XII, E; Ashton 2006, Pl. 4, 39; SNG *Finland* I, 1; SNG *Tübingen* 328.

- 17- AE 11 mm., 1,40 g., ky. 12, env. no.: 5906; A.y.: altta, KN[I]; üstte sembol: deniz kabuğu.
- 18- AE 12,5 mm., 1,88 g., ky. 12, env. no.: 89-10-77; A.y.: üstte, [K]NI
- 19- AE 12 mm., 1,65 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: ethnikon okunaksız.
- 20- AE 13 mm., 1,57 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: ethnikon okunaksız.

M.Ö. 330 – 250 / M.Ö. 360 civarı

Ö.y. : Aphrodite başı, saçları sphendone ile toplanmış, küpe ve kolye takıyor, sola; boyun arkasında pruva.

A.y. : [KA]ΛΛΙΦΡΩΝ — KNI.

Aslan protomu, ağzı açık, dil dışarıda, sağ pençe ileride, sağa; üstte, magistrat ismi; altta, ethnikon.

Ref. : Ashton 1999, Pl. VI, 41a; BMC *Caria*, 34; SNG *Cop. Caria*, 268-274; SNG *Finland* I, 176; SNG *München* 22, 301, 303;

- 21- AR Drahmi, 16,5 mm., 3,30 g., ky. 12, env. no.: 2-1-84.

Ö.y. : Aphrodite başı, saçları sphendone ile toplanmış, sağa.

A.y. : [K]NIAI[ΩN]

Aslan protomu, ağzı açık, dil dışarıda, sağ pençe ileride, sağa; kesimde, ethnikon.

Ref. : Ashton 1999, Pl, VI, 35c.

22- AR Hemidrahmi, 12 mm., 1,26 g., ky. 12, env. no.: 1847.

M.Ö. 310 – 250 / 360 - 350

Ö.y. : ΔA[MOKPATIAS]

Aphrodite başı, saçları sphendone ile toplanmış, küpe ve kolye takıyor, sağa; bazen monogram.

A.y. : KNI

Pruva, sağa; altta, lobut; altta, ethnikon; çevrede, magistrat ismi; bazen sembol.

Ref. : Ashton 1999, p. 90, Pl. XII, A; BMC *Caria*, 55; SNG *Finland* I, 182; SNG *Tübingen*, 3425.

23- AE 16 mm., 2,38 g., ky. 12, env. no.:—; Ö.y.: ΔA—; boyun arkasında monogram: **Ξ** ; A.y.: [TE]ΛECIΦPΩN; sembol: üzüm salkımı (kısmen görülebiliyor); [K]N[I].

24- AE 14 mm., 2,30 g., ky. 6, env. no.: 5905; Ö.y.: ΔA—; A.y.: [.]Y[.]A[.]P[.] (EYΦPAΓOPAZ ?) ; ethnikon okunaksız.

25- AE 14 mm., 1,43 g., ky. 6, env.no.: 5443; Ö.y.: Δ—; A.y.: TE[ΣΣ/CC]AΛAKΩN; sembol: mızrak ucu.

Ö.y. : Aphrodite başı, saçları sphendone ile toplanmış, sağa.

A.y. : KNI

Pruva, sağa / sola; altta, lobut; ethnikon; magistrat ismi.

Ref. : Weber, 6484; SNG *Cop. Caria*, 310.

26- AE 12,5 mm., 2,00 g., ky. 12, env. no.:7503; A.y.: KN; [—]IA[—](ΦIAOΛAOΣ?)

- 27- AE 14 mm., 2,20 g., ky. (?), env. no.: –; A.y.: pruva sola; KN[I]; [–]IA[–]
 28- AE 10 mm., 0,85 g., ky. 12, env. no.: 5444; A.y.: [K]NI; magistrat ismi okunaksız.

Ö.y. : Apollon başı, defne çelenkli, sağa.

A.y. : KNI

Pruva, sağa; magistrat ismi; altta ethnikon.

Ref. : BMC *Caria*, 68; SNG *von Aulock Karien*, 8108-8109; SNG *München* 22, 325-

- 29- AE 11 mm., 1,10 g., ky. 12, env. no.: 20-11-78; A.y.: altta, KNI; TE[ΣΣ/CC]AAAKΩN
 30- AE 12 mm., 1,59 g., ky. 12, env. no.: 5437; A.y.: magistrat ismi okunaksız.
 31- AE 10,5 mm., 1,35 g., ky. 12, env. no.: 5-14-91; A.y.: yazıt okunaksız.

M.Ö. 250 – 210

Ö.y. : Artemis başı, stephane giyiyor, omuzunda sadak, sağa.

A.y. : Tripod; solda, magistrat ismi; sağda, ethnikon.

Ref. : SNG *von Aulock Karien*, 2610-13; SNG *Blackburn*, 987-88; SNG *Cop. Caria*, 275-94; SNG *Fitzwilliam VI*, 4711-13; SNG *Manchester*, 1252-55; SNG *München* 22, 307-23.

- 32- AR Tetrobol, 14 mm., 2,00g., ky. 12, env. no.: 16-8-76; A.y.: yazıt okunaksız.
 33- AR Tetrobol, 13 mm., 2,57g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: yazıt okunaksız.

Ö.y. : Aphrodite başı, saçları ensede toplanmış, stephane takıyor, sağa.

A.y. : KNI

Pruva, sağa; altta, lobut; magistrat ismi; üstte/altta, ethnikon.

Ref. : SNG *Cop. Caria*, 306-10; SNG *Finland I*, 200-204.

- 34- AE 13 mm., 2,35 g., ky. 6, env. no.: 94-10-77; A.y.: [K]NI; magistrat ismi okunaksız.

- 35- AE 12 mm., 2,15 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: : [K]N[I]; magistrat ismi okunaksız.
- 36- AE 13,5 mm., 1,72 g., ky. 12, env. No. 87-10-77; A.y.: yazıt okunaksız.
- 37- AE 12 mm., 1,18 g., ky. 12, env. no.: 108-10-77; A.y.: [-] Ω [-]
- 38- AE 13 mm., 2,03 g., ky. 12, env. no.: 111-10-77; A.y.: [K]N[I]; magistrat ismi okunaksız.
- 39- AE 12 mm., 2,30 g., ky. 6, env. no.: 19-8-76; A.y.: [K]NI; magistrat ismi okunaksız.

Ö.y. : Aphrodite başı, saçları sphendone ile toplanmış, sola.

A.y. : Pruva, sola ya da sağa; üstte, ethnikon; altta, lobut; magistrat ismi.

Ref. : SNG *Cop. Caria*, 311; SNG *Finland I*, 201.

- 40- AE 13 mm., 2,18 g., ky. 12, env. no.: 5902; A.y.: yazıt okunaksız.
- 41- AE 13 mm., 2,25 g., ky. 12, env. no.: 5903; A.y.: yazıt okunaksız.
- 42- AE 14 mm., 2,20 g., ky.12, env. no.:101-10-77; A.y.: pruva, sağa; yazıt okunaksız.

Ö.y. : 34 ile aynı.

A.y. : 34 ile aynı; magistrat ismi hariç.

Ref. : SNG *Finland I*, 202-3.

- 43- AE 13 mm., 1,55 g., ky. 12, env. no.: 5904; A.y.: ethnikon okunaksız.
- 44- AE 14 mm., 1,40 g., ky. 6, env. no.: 7504; A.y.: ethnikon okunaksız.

Ö.y. : Şehir Tanrıçası (Tykhe) başı, sur taçlı, sola.

A.y. : ΚΝΙΑΙΩΝ

Aslan protomu, ağzı açık, sağ pençe ileride, sola.

Ref. : BMC *Caria*, 52-54; SNG *von Aulock Karien*, 2608 (tekst 2609); SNG *Cop. Caria*, 316.

- 45- AE 17 mm., 5,60 g., ky. 12, env. no.: 92-10-77; A.y.: ΚΝΙΑΙΩ[N]

Ö.y. : Apollon başı, defne çelenkli, sağa.

A.y. : KN

Pruva, sağa; üstte, ethnikon.

Ref. : SNG *Leipzig* 2, 1237a.

- 46- AE 11 mm., 1,37 g., ky. 6, env. no.: 2005/386.
- 47- AE 11 mm., 1,46 g., ky. (?), env. no.: –; A.y.: ethnikon okunaksız.
- 48- AE 11 mm., 0,82 g., ky. 6, env. no.: –; A.y.: ethnikon okunaksız.
- 49- AE 12 mm., 1,67 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: ethnikon okunaksız.

Ö.y. : 46 ile aynı.

A.y. : 46 ile aynı; altta, ethnikon; çevrede, magistrat ismi.

Ref. : SNG *Cop. Caria*, 313;

- 50- AE 11 mm., 1,37 g., ky. 6, env. no.: 5440; A.y.: KNI; magistrat ismi okunaksız.
- 51- AE 11 mm., 0,97 g., ky. 12, env. no.: 5446; A.y.: magistrat ismi okunaksız.

Ö.y. : 46 ile aynı.

A.y. : KNI

Pruva, sağa; altta/üstte, ethnikon; altta/çevrede, magistrat ismi; bazen sağ üst boşlukta sembol.

Ref. : SNG *Finland* I, 207; SNG *Cop. Caria*, 313, 315.

- 52- AE 10 mm., 0,97 g., ky. 12, env. no.: 2-22-75; A.y.: magistrat ismi okunaksız; sembol: denizati.
- 53- AE 9,5 mm., 1,15 g., ky. 12, env. no.: 4-19-84; A.y.: magistrat ismi okunaksız; sembol: denizati.
- 54- AE 11 mm., 0,95 g., ky. 6, env. no.: 5908; A.y.: ethnikon ve magistrat ismi okunaksız; sembol: denizati.
- 55- AE 10 mm., 1,00 g., ky. 6, env. no.: 8-4-85; A.y.: altta, [A/Λ] ΠΙΤΩ
- 56- AE 11 mm., 1,10 g., ky. 6, env. no.: 2-21-85; A.y.: altta, [A/Λ] ΠΙΤΩ

- 57- AE 11 mm., 1,05 g., ky. 12, env. no.: 58-9-85; A.y.: üstte, K-NI; altta, yunus (?); magistrat ismi okunaksız.
- 58- AE 10 mm., 1,10 g., ky. 3, env. no.: 54-5-91; A.y.: yazıt okunaksız.
- 59- AE 12 mm., 1,73 g., ky. 6, env. no.: 5436; A.y.: yazıt okunaksız.
- 60- AE 11,5 mm., 1,20 g., ky. 6, env. no.: 106-10-77; A.y.: yazıt okunaksız.

Ö.y. : 46 ile aynı.

A.y. : Pruva, sağa; altta, sembol; üstte, magistrat ismi.

Ref. : SNG *Finland* I, 208.

- 61- AE 12 mm., 1,00 g., ky. 12, env. no.:8-3-90; A.y.: altta, şimşek demeti (?); üstte, KAI-EY(?)
- 62- AE 12 mm., 1,40 g., ky. 12, env.no.:7040; A.y.: altta, kerykeion; üstte, ΠΟ-ΛΥ (ΠΟΛΥΗΡΑΤΟΣ ?)
- 63- AE 14 mm., 1,32 g., ky. 9, env. no.: 109-10-77; A.y.: tanımsız sembol.

Ö.y. : 46 ile aynı.

A.y. : Pruva, sola; altta, sembol.

Ref. : SNG *Finland*, 206-9.

- 64- AE 12 mm., 1,25 g., ky. 12, env. no.: 8-14-90; A.y.: altta, trident.

Ö.y. : 46 ile aynı.

A.y. : KNI

Pruva, sağa; altta, lobut; magistrat ismi; üstte, ethnikon.

Ref. : BMC *Caria*, 67; SNG *Cop. Caria*, 312.

- 65- AE 11 mm., 1,10 g., ky. 6, env. no.: 2-21-85; A.y.: üstte, KNI; altta, [-]OKPAT[-]

M.Ö. 200 - 100

Ö.y. : Apollon başı, defne çelenkli, sağa.

A.y. : Lir; solda, ethnikon; sağda, magistrat ismi; ya da tam tersi.

Ref. : SNG *Cop. Caria*, 326.

- 66- AE 12 mm., 1,68 g., ky. 6, env. no.: 115-10-77; A.y.: KNI; ΙΣΙΓΕ
- 67- AE 11 mm., 2,00 g., ky. 12, env. no.: 115-10-77; A.y.: [-]ΣΙΓΕ ; ethnikon okunaksız.
- 68- AE 13 mm., 1,89 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: [K]NI; [-]Y[-]
- 69- AE 12 mm., 1,90 g., ky. 12, env. no.: 7041; A.y.: yazıt okunaksız.
- 70- AE 10 mm., 1,84 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: KNI; magistrat ismi okunaksız.
- 71- AE 13 mm., 2,16 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: [K]NΙΑΙΩ ; EY [Φ / P ?]

M.Ö. 2. yy.– 1. yy. / M.Ö. 167 Sonrası

Ö.y. : Apollon başı, defne çelenkli, sağa.

A.y. : Boğa protomu, cepheden; üstte, magistrat ismi; altta, ethnikon.

Ref. : BMC *Caria*, 79-82; SNG *Cop. Caria*, 325; SNG *München* 22, 329.

- 72- AE 19mm.,4,65g.,ky.12, env. no.: 91-10-77; A.y.: ΠΑΝΤΑΛΕ – ΚΝΙΑΙΩΝ; hepsi noktalı bordür içinde.
- 73- AE 18 mm., 4,00 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: yazıt okunaksız.
- 74- AE 15 mm., 2,65 g., ky. 9, env. no.: 7525; A.y.: yazıt okunaksız.

M.Ö. 167 – 100

Ö.y. : Artemis başı, stephane giyiyor; omuzunda ok ve sadak, sağa.

A.y. : Tripod; solda, magistrat ismi; sağda, ethnikon; hepsi noktalı bordür içinde.

Ref. : SNG *von Aulock Karien*, 2615, 8112; SNG *Cop. Caria*, 324; SNG *Finland I*, 216; SNG *Leipzig I*, 1236; SNG *München* 22, 328; SNG *Tübingen*, 3430; Weber, 6489; Mionnet III, 280.

- 75- AE 23 mm., 11,17 g., ky. 12, env. no.: 2009/818; A.y.: ΚΝΙΑΙΩ – ΠΑΝΤΑ

- 76- AE 28 mm., 9,00 g., ky. 12, env. no.: –; Ö.y.: Kontrmark: boukranion; A.y.: ΠΑΝΤΑ — ΚΝΙΔΙΩΝ.
 77- AE 29 mm., 9,59 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: yazıt okunaksız.

M.Ö. 167 Sonrası

Ö.y. : Apollon başı, defne çelenkli, sağa.

A.y. : Yazıt çizgileri arasında üzüm salkımı; soldada, magistrat ismi; sağda, ethnikon.

Ref. : BMC *Caria*, 85; Weber, 6492.

- 78- AE 19 mm., 4,95 g., ky. 12, env. no.: 7042; A.y.: ΚΝΙΔΙΩ[N]–ΑΡΙΣΤΟΠ[–]
 79- AE 18 mm., 3,98 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: ΚΝΙΔΙΩΝ–ΑΡΙΣΤΟΠΟ-
 ΛΙΣ

Ö.y. : Genç Dionysos başı, sarmaşık çelenkli, sağa.

A.y. : Sarmaşık dalı üzerinde iki üzüm salkımı; üstte, magistrat ismi; altta, ethnikon.

Ref. : SNG *Cop. Caria*, 330; BMC *Caria*, 87; SNG *München* 22, 331; Mionnet III, 233-234.

- 80- AE 29 mm., 12,87 g., ky. 12, env. no.: –; Ö.y.: Kontrmark: kadın başı, sağa; A.y.: [ΕΠΑ] — ΚΝΙΔΙΩΝ
 ΓΑ[Θ]ΙΟΣ
 81- AE 28 mm., 10,39 g., ky.12, env. no.: 3956; Ö.y.: Kontrmark: kadın başı, sağa; A.y.: [Ε] ΚΑ — Κ[ΝΙ]ΔΙΩΝ
 [ΤΑ]ΙΟΣ
 82- AE 27 mm., 8,29 g., ky. 12, env. no.:–; Ö.y.: Kontrmark: kadın başı, sağa; A.y.: [Ε] ΚΑ — [Κ]ΝΙ
 [ΓΑΙ] ΟΣ [ΔΙ]ΩΝ
 83- AE 27 mm., 10,00g., ky. 12, env. no.:–; Ö.y.: Kontrmark: kadın başı, sağa; A.y.: [Ε Κ]Α — [. . . .]ΩΝ
 [ΤΑΙ]ΟΣ
 84- AE 28 mm., 11,63g., ky. 12, env. no.:–; Ö.y.: Kontrmark: kadın başı, sağa; A.y.: yazıt okunaksız.
 85- AE 27 mm., 10,08 g., ky. 12, env. no.: 114-10-77; Ö.y.: Kontrmark: kadın başı, sağa; A.y.: yazıt okunaksız.

- 86- AE 28 mm., 9,00 g., ky. 12, env. no.: –; Ö.y.: Kontrmark: kadın başı, sağa;
A.y.: yazıt okunaksız.
- 87- AE 28 mm., 11,49 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: ΘΕΥ—ΚΝΙΔΙΩΝ
ΓΝΩΤΩΣ
- 88- AE 28 mm., 11,48 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: [ΘΕ]Υ—[ΚΝΙΔ] ΙΩ [Ν]
[ΓΝΩ] ΤΩΣ
- 89- AE 28 mm., 12,00 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: ΑΡΧΙΑΣ—ΚΝΙΔΙΩΝ

Ö.y. : Genç Dionysos başı, sarmaşık çelenkli, sağa.

A.y. : ΚΝΙΔΙΩΝ

Sarmaşık dalı üzerinde tek üzüm salkımı; üstte, ethnikon; altta, magistrat ismi; hepsi noktalı bordür içinde.

Ref. : SNG *München* 22, 330.

- 90- AE 29 mm., 10,35 g., ky. 12, env. no.: –; Ö.y.: İki kontrmark, birinde
kadın başı, sağa; diğeri anlaşılmıyor; A.y.: ΚΝΙΔΙ[–] ; magistrat ismi
okunaksız.
- 91- AE 28 mm., 9,00 g., ky. (?), env. no.: –; Ö.y.: Kontrmark: kadın başı,
sağa; noktalı bordür.

Ö.y. : Athena başı, sorguçlu miğferli, sağa.

A.y. : Nike, ayakta, sağ elinde hurma dalı, sol elinde çelenk, sola; altta,
ethnikon ve magistrat ismi (saat yönünün tersine).

Ref. : SNG *von Aulock Karien*, 328; SNG *Cop. Caria*, 327-329; BMC
Caria, 90, 91; Weber, 6491; Mionnet III, 220-221.

- 92- AE 20 mm., 4,79 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: ΚΝΙΔΙΩΝ – ΤΕΛΕΣΙΠΠΙΟ[Σ]
- 93- AE 19 mm., 3,53 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: ΚΝΙ [ΔΙΩΝ]-[Τ]ΕΛΕΣΙΠΠΙΟΣ
- 94- AE 20 mm., 4,27 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: ΚΝΙΔΙ [ΩΝ]; magistrat ismi
okunaksız.
- 95- AE 21 mm., 5,60 g., ky. 12, env. no.: 7038; A.y.: ΚΝΙΔΙΩΝ—ΕΥΒΟΛΟΣ
- 96- AE 20 mm., 5,23 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: [ΚΝΙΔΙΩΝ]Ν—ΕΥΒΟ[ΥΛΟΣ]

- 97- AE 19 mm., 5,49 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: ΚΝΙΔΙΩΝ— ΕΥΒΟΥ[ΛΟΣ]
 98- AE 21 mm., 5,00 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: ethnikon okunaksız;
 ΕΥΒΟΛΟΣ (?)
 99- AE 19 mm., 4,35 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: yazıt okunaksız.
 100- AE 21 mm., 2,00 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: yazıt okunaksız.
 101- AE 20 mm., 5,86 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: ΚΝΙΔΙΩ[N]; magistrat ismi
 okunaksız.
 102- AE 16 mm., 3,70 g., ky. 12, env. no.: 88-10-77; A.y.: ΚΝΙΔ[ΙΩΝ];magistrat
 ismi okunaksız; noktalı bordür.

M.Ö. 1. Yüzyılın Sonu– M.S. 1. Yüzyılın İlk Yarısı

Ö.y. : Demeter başı, himation ile örtülü, sağa.

A.y. : Nike, ayakta, sola ilerliyor, sağ elinde çelenk, sol elinde hurma dalı;
 sağda, ethnikon; solda magistrat ismi.

Ref. : Salzmann 1993, p. 86, no. 2-3; *RPC Suppl. I*, 5436; Mionnet III, 231.

- 103- AE 31 mm., 14,64 g., ky. 12, env. no.: –; Ö.y.: kontrmark: kadın başı, sağa;
 A.y.: ΚΝ[Ι] ; ΜΟΣ [ΧΟΣ]
 104- AE 30 mm., 9,39 g., ky. 12, env. no.: –; Ö.y.: kontrmark: kadın başı, sağa;
 A.y.: Ethnikon okunaksız; ΑΠΟΛ[ΛΩ]
 [ΝΙΟΣ]

Ö.y. : Aphrodite başı, sağa; noktalı bordür.

A.y. : Dionysos, uzun khiton ve khlamys giyiyor, sol elinde thyrsos, sağ
 elinde kantharos, ayakta, sola; ethnikon (saat yönünün tersine); noktalı
 bordür.

Ref. : *SNG von Aulock Karien*, 2616; *BMC Caria*, 94.

- 105- AE 26 mm., 12,22 g., ky. 12, env. no.: 6300; A.y.: ΚΠΙ — ΔΙΩΠ
 106- AE 27 mm., 9,20 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: ΚΠΙ — ΔΙΩΠ
 107- AE 26 mm., 8,12 g., ky. 6, env. no.: 90-10-77; A.y.: [Κ]ΠΙ — ΔΙΩΠ
 108- AE 29 mm., 7,59 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: ΚΠ[Ι] — ΔΙΩΠ

- 109- AE 33 mm., 12,60 g., ky. 12, env. no.: 7509; A.y.: K[ΙΙ — ΔΙΩΙ]
- 110- AE 36 mm., 18,88 g., ky. 12, env. no.: —; Ö.y.: Kontrmark: kadın başı, sağa; A.y.: ethnikon okunaksız.
- 111- AE 32 mm., 14,45 g., ky. 12, env. no.: 7507; Ö.y.: Kontrmark: kadın başı, sağa; A.y.: ethnikon okunaksız.
- 112- AE 31 mm., 15,00 g., ky. 12, env. no.: —; A.y.: ethnikon okunaksız.
- 113- AE 27 mm., 9,15 g., ky. 6, env. no.: 7039; Ö.y.: Noktalı bordür; A.y.: KNI — Δ — Ιω N
- 114- AE 29 mm., 11,14 g., ky. 6, env. no.: —; Ö.y.: Noktalı bordür; A.y.: [K]NI — Δ — Ιω[N]
- 115- AE 30 mm., 14,00 g., ky. 6, env. no.: —; Ö.y.: Noktalı bordür; A.y.: [KNI] — Δ — Ιω[N]

Ö.y. : 105 vd. ile aynı.

A.y. : KNIΔΙΩN

Dionysos, uzun khiton ve khlamys giyiyor, sol elinde thyrsos, sağ elinde kantharos, ayakta, sola; sağda, magistrat ismi; solda, ethnikon.

Ref.: Mionnet *Suppl. VI*, 234.

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8522445f.r=monnaies%20de%20cnide>

- 116- AE 35 mm., 18.00 g., ky. 12, env. no.: —; Ö.y.: Kontrmark: kadın başı, sağa; A.y.: ethnikon okunaksız; sağ boşlukta, [K] ΑΛΛ [Ι]
- KP [- -] Σ

Ö.y. : Aphrodite başı, sağa.

A.y. : Tykhe, ayakta sola, sol elinde cornucopiae, sağ elinde dümen; ethnikon (saat yönünün tersine).

Ref. : BMC *Caria*, 95-96.

- 117- AE 26,5 mm., 8.25 g., ky. 12, env. no.: 1383; KΠΙ —[ΔΙΩΙ]

Ö.y. : Aphrodite başı (?), sağa.

A.y. : Tykhe, sol elinde cornucopiae, sağ elinde dümen, ayakta sola; sağda, amphora; ethnikon (saat yönünün tersine).

Ref. : <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b85223846.r=monnaies%20de%20cnide>

- 118-** AE 29 mm., 8,66 g., ky. 12, env. no.: –; A.y.: ΚΙΙ—ΔΙ Ω[Ι]
- 119-** AE 22 mm., 7,25 g., ky. 6, env. no.: –; Ö.y.: noktalı bordür; A.y.: [ΚΙΙ]— Δ [ΙΩΙ]; noktalı bordür.
- 120-** AE 29 mm., 13,98 g., ky. 6, env. no.: –; Ö.y.: Noktalı bordür; A.y.: [ΚΙΙ — Δ] ΙΩΙ
- 121-** AE 32 mm., 11,31 g., ky. 12, env. no.: –; Ö.y.: Kontrmark: kadın başı, sağa; A.y.: ethnikon okunaksız.

SEPTIMIUS SEVERUS

M.S. 193 – 211

Ö.y. : [ΑΥ•Κ•Α]•ΣΕΠ• — ΣΕ[ΟΒΗΡΟC]

Septimius Severus büstü, sakallı, defne çelenkli ve zırlı, sağa.

A.y. : Asklepios, ayakta, cepheden, baş sağa, sol elinde yılanlı asa; ethnikon.

Ref. : Museum of Fine Arts, Boston, Accession Number: 63.1231.

<http://www.mfa.org/collections/object/coin-of-cnidus-with-bust-of-septimius-severus-259882>

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b85224478.r=monnaies%20de%20cnide>

- 122-** AE 29 mm., 10,62 g., ky. 7, env. no.: –; A.y.: ΚΝΙ — [ΔΙΩΝ]

CARACALLA

M.S. 198 – 217

Ö.y. : ΑΥΚ [ΜΑ ΑΡΑΥ]—ΑΝΤΩΝΕΙΝΟC

Genç Caracalla büstü, defne çelenkli, zırlı, sağa.

A.y. : Asklepios, ayakta, cepheden, baş sola, sağ elinde yılanın dolandığı asa; ethnikon (saat yönünün tersine).

Ref. : <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b85224530.r=monnaies%20de%20cnide>

123- AE 29 mm., 12,43 g., ky. 6, , env. no.: –; A.y.: Κ Η [Ι–Δ Ι Ω Η]

M.S. 202 – 205

Ö.y. : ΑΥΚ ΜΑ ΑΝΤΩΝ ΙΝΟC — ΦΟΥΡΒΙΑ ΠΛΑΥΤΙΛΛΑ

Caracalla ve eşi Plautilla'nın portre büstleri, karşılıklı; Caracalla büstü, defne çelenkli, zırh ve paludamentum giyiyor, sağa; Plautilla büstü, sola.

A.y. : ΚΝΙ — ΔΙΩΝ

Praxiteles'in Knidos Aphrodite'si heykeli ve Asklepios; Aphrodite cepheden, baş sağa, sol eliyle hydria üzerine sarkan giysisinin kumaşını tutuyor; Asklepios, sağa, baş sola, sağ elinde yılanın dolandığı asa; ethnikon.

Ref. : SNG *Finland* I, 218; SNG *München* 22, 333; SNG *Tübingen*, 3431; BMC *Caria*, 100.

124- AE 35 mm., 20,88 g., ky. 6, env. no.: –; Ö.y.: [–] ΑΝΤΝ [–] ΥΡΒΙΑ ΠΛΑΥΤΙ Α.y.: [ΚΝΙ]-ΔΙΩΝ

125- AE 32 mm., 15,15 g., ky. 6, env. no.: –; Ö.y.: [–] ΑΝΤΩΝΙΝΟC — [..] ΥΡΒΙΑ [..]ΑΥΤΙΛΛΑ; ethnikon okunaksız.

126- AE 40 mm., 24,64 g., ky. 6, env. no.: –; Ö.y.: yazıt okunaksız; A.y.: [ΚΝΙ-ΔΙ] ΩΝ

127- AE 35 mm., 28,45 g., ky. 6, env. no.: –; Ö.y.: yazıt okunaksız; A.y.: ethnikon kesim çizgisi altında: ΚΝΙΔ[ΙΩΝ]

Ö.y. : ΑΥΚ ΜΑ ΑΝΤΩΝ ΙΝΟC — ΦΟΥΡΒΙΑ ΠΛΑΥΤΙΛΛΑ

Caracalla ve eşi Plautilla'nın portre büstleri, karşılıklı; Caracalla büstü, sağa, defne çelenkli, zırh ve paludamentum giyiyor; Plautilla büstü, sola.

A.y. : ΚΝΙ — ΔΙΩΝ

Praxiteles'in Knidos Aphrodite'si heykeli, cepheden, baş sağa, sol eliyle hydria üzerine sarkan giysisinin kumaşını tutuyor.

Ref. : <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10329995k.r=monnaies%20de%20cnide>

- 128-** AE 31 mm., 13,66 g., ky. 12, env. no.: –; Ö.y.: yazıt okunaksız; A.y.: KNI – [ΔΙΩΝ]
- 129-** AE 35 mm., 15,00 g., ky. 12, env. no.: –; Ö.y.: [...] MA ANTΩNINOC— [.]OYPBIA ΠΛΑΥΤΙΑΛΛΑ; A.y.: ethnikon okunaksız.
- 130-** AE 29 mm., 12,38 g., ky. 12, env. no.: –; Ö.y.: yazıt okunaksız; A.y.: KN [I – ΔΙΩΝ]
- 131-** AE 31 mm., 17.00 g., ky. 6, env. no.: –; Ö.y.: yazıt okunaksız; A.y.: yazıt okunaksız.
- 132-** AE 33 mm., 16,17 g., ky. 12, env. no.: –; Ö.y.: yazıt okunaksız; A.y.: yazıt okunaksız.
- 133-** AE 31 mm., 17,47 g., ky. 6, env. no.: –; Ö.y.: yazıt okunaksız; A.y.: [...]– ΔΙ[.]

Ö.y. : AYK MA ANTΩN INOC — ΦOYPBIA ΠΛΑΥΤΙΑΛΛΑ

Caracalla ve eşi Plautilla'nın portre büstleri, karşılıklı; Caracalla büstü, defne çelenkli, zırh ve paludamentum giyiyor, sağa; Plautilla büstü, sola.

A.y. : KNI — ΔΙΩΝ

Tykhe, ayakta sola, sur taçlı, sol elinde cornucopiae, sağ elinde dümen; ethnikon.

Ref. : SNG *München* 22, 332.

- 134-** AE 31 mm., 14,70 g., ky. 6, env. no.: –; Ö.y.: [... ..]NTΩN[... ..]; A.y.: ethnikon okunaksız.
- 135-** AE 33 mm., 18,56 g., ky. 6, env. no.: 3955; Ö.y.: [... ..]NINOC–ΠΛΑ [...]; A.y.: [...] ΔΙΩΝ
- 136-** AE 40 mm., 16,85 g., ky. 12, env. no.: –; Ö.y.: yazıt okunaksız; A.y.: [...]N

- 137- AE 33 mm., 20,22 g., ky. 12, env. no.: –; Ö.y.: yazıt okunaksız; A.y.: ethnikon okunaksız.

Kos

M.Ö. 166 – 88

Ö.y. : Asklepios başı, sakallı ve defne çelenkli, sağa.

A.y. : Yılanlı asa; sağda, magistrat ismi; solda, ethnikon.

Ref. : SNG *Cop. Caria*, 671; SNG *München* 22, 520; SNG *Leipzig* 2, 1240.

- 138- AE 21 mm., 8,80 g., ky. 1, env. no.: –; A.y.: ΚΩΙΩΝ; [.]ΙΟ[...] (ΔΙΟΦΑΝ?)

AUGUSTUS

Ö.y. : Augustus başı, defne çelenkli, sağa.

A.y. : Asklepios başı, sakallı ve defne çelenkli, sağa; magistrat ismi; altta, ethnikon.

Ref. : SNG *Cop. Caria*, 696-97; SNG *München* 22, 553.

- 139- AE 19 mm., 5,43 g., ky. 12, env. no.: –; Ö.y.: yazıt okunaksız; A.y.: ethnikon okunaksız.

TITUS

M.S. 69 – 79

Ö.y. : ΤΙΤΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΣ (saat yönünün tersine)

Titus başı, defne çelenkli, sağa.

A.y. : ΚΩΙΩΝ

Altar, üzerinde ateş; iki yanda meşale; altta, ethnikon;

Ref. : Daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış.

- 140- AE 16,5 mm., 3,69 g., ky. 12, env. no.: 96-10-77.

Rhodos

Yakl. M.Ö. 120 – 84

Ö.y. : Helios başı, ışın taçlı, sağa.

A.y. : Gül; sağ ve sol boşluklarda semboller; ethnikon; noktalı bordür.

Ref. : SNG *Cop. Caria*, 854-57; SNG *Finland I*, 736-37.

- 141-** AE 29 mm., 13,35 g., ky. 12, env. no.: 7037; Ö.y.: aşınma mevcut; A.y.: semboller ve yazıt anlaşılıyor.

M.S. 25 – 60

Ö.y. : Genç Dionysos başı, sarmaşık çelenkli, sağa; noktalı bordür.

A.y. : ΠΟΔΙΩΝ / ΕΠΙ / ΤΑ / ΜΙΑ / ΑΝΤΙ / ΠΑ / ΤΡΟΥ

Nike, gemi pruvası üzerinde, sağ elinde çelenk, sol elinde tropaion, ayakta, sola; üstte, ethnikon; solda ve sağda, magistrat ismi; noktalı bordür.

Ref. : SNG *von Aulock Karien*, 2848; SNG *München 22*, 679; SNG *Cop. Caria*, 883; SNG *Finland I*, 760-762.

- 142-** AE 40 mm., 23,16 g., ky. 12, env. no.: –

M.S. 2. Yüzyılın İlk Yarısı

Ö.y. : Helios başı, ışın taçlı ve giysili, sağa; ethnikon.

A.y. : Serapis başı, ışın taçlı ve kalathoslu, sağa; ethnikon.

Ref. : SNG *Aarhus*, 796; SNG *von Aulock Karien*, 8201; SNG *Cop. Caria*, 907; SNG *Finland I*, 783-784; SNG *Hunterian*, 1895; SNG *München 22*, 690; SNG *Turkey 8*, 375.

- 143-** AE 16 mm., 2,66 g., ky. 6, env. no.: –; Ö.y.: ethnikon okunaksız; A.y.: ethnikon okunaksız.

M.S. 2. Yüzyıl

Ö.y. : Helios başı, ışın taçlı, sağa; sağ alt boşlukta, yıldız; noktalı bordür.

A.y. : Serapis başı, giysili ve kalathoslu, sağa; ethnikon; noktalı bordür.

Ref. : SNG *Hunterian*, 1896; SNG *München* 22, 688-89; RPC *III*, 2190; BMC *Caria*, 409.

144- AE 19 mm., 3,55 g., ky. 6, env. no.: 18-8-76; A.y.: ethnikon okunaksız.

MISIR

Aleksandreia

ROMA DÖNEMİ**M.S. 2. Yüzyıl**

Ö.y. : İbis kuşu, sağa ilerliyor.

A.y. : Timsah, sola; üstte disk; boşlukta, ethnikon.

Ref. : BMC *Alexandria*, 2629.

145- AE 14 mm., 1,28 g., ky. (?), env. no.: – A.y.: ethnikon okunaksız.

SYRIA

Antiokheia

ELAGABALUS**M.S. 218 – 222**

Ö.y. : IMP C MAVR – ANTONINVS AVG

Elagabalus başı, defne çelenkli, sağa.

A.y. : ΔΕ; altta yıldız; noktalı bordür ve onun içindeki defne çelengi içinde.

Ref. : BMC *Galatia*, 447-50; SNG *München* 28, 319-331.

146- AE 17 mm., 3,13 g., ky. 6, env. no.: 2009/247; Ö.y.: [.....]AV[.]ANT[.....]

Apameia

M.Ö. 51/50

Ö.y. : Tykhe başı, sur taçlı ve örtülü, sağa.

A.y. : [...../...]IEΠΑΣ-[... ..]

Nike, sola ilerliyor, sağ elinde bağı çözülmüş çelenk, sol elinde palmiye dalı; sol boşlukta, tarih; kesimde, darphane işareti.

Ref. : RPC I, 4403.

- 147- AE 17,5mm., 4,15 g., ky. 12, env. no.: 7502; A.y.: tarih ve darphane işareti okunaksız.

TRAKYA

Perinthos

III. GORDIANUS

M.S. 238 – 244

Ö.y. : [AVT K M AN]T ΓΟΡΔΙΑΝΟΥ ΑΥΓ

Gordianus başı, defne çelenkli, sağa.

A.y. : ΠΙΠΙΝΘΙΩΝ ΔΙ –C ΝΕΩΚΟΡΩΝ

Homonoia, sunu yapıyor, sol elinde cornucopiae, sağ elinde patera, ayakta, sola.

Ref. : SNG Cop., Thrace I, 761.

- 148- AE 29 mm., 14,53 g., ky. 6, env. no.:—

ROMA SİKKELERİ

HADRIANUS

Roma

M.S. 125 – 128

Ö.y. : [HADRIA]NVS – [AGVSTVS]

Hadrianus başı, defne çelenkli, sağa; noktalı bordür.

A.y. : COS – III

Concordia, arkalıklı taht üzerinde oturuyor, sola, sağ elinde patera, sol kolu tahtın yanında duran Spes heykeli üzerinde; noktalı bordür.

Ref. : RIC *II*, 172.

149- AR Denarius, 19 mm., 3,10 g., ky. 6, env. no.: 2009/253.

MARCUS AURELIUS ve LUCIUS VERUS DÖNEMİ

Roma

Lucilla

M.S. 161 – 169

Ö.y. : [LVCIL]LA – [AVGVSTA]

Lucilla başı, giysili ve topuzlu, sağa.

A.y. : Fecunditas ya da Lucilla, arkalıksız taht üzerinde, sağa, kucağındaki bebeği emziriyor; tahtın önünde ve arkasında iki çocuk.

Ref. : RIC *III*, 1737-39.

150- AE Sestertius, 28 mm., 23,70 g., ky. 12, env. no.:–

SEPTIMIUS SEVERUS

Roma

M.S. 202 – 210

Ö.y. : SEVERVS – PIVS AVG

Septimius Severus başı, sakallı, defne çelenkli, sağa; noktalı bordür.

A.y. : FVN DATO-R – P A C I S

Septimius Severus, toga giyiyor, başı örtülü, ayakta, sola, sağ elinde dal, sol elinde rulo; noktalı bordür.

Ref. : RIC *IVa*, 265.

151- AR Denarius, 19 mm., 3,21 g., ky. 6, env. no.: 2009/251.

Ö.y. : 151 ile aynı.

A.y. : [VOTA]SVS – CEP[TA XX]

Septimius Severus, toga giyiyor, başı örtülü, ayakta, sola, sağ elinde patera, sol boşluktaki tripod altar üzerine sunu yapıyor; noktalı bordür.

Ref. : RIC *IVa*, 308.

152- AR Denarius, 19 mm, 2,59 g., ky. 6, env. no.: 2009/254.

GETA

Roma

M.S. 203 – 209

Ö.y. : P SEPTIMIVS – GETA CAES

Septimius Geta başı, defne çelenkli, sağa; noktalı bordür.

A.y. : PROVID - DEORVM

Providentia, cepheden, ayakta, sola, sol elinde asa, sağ elinde kısa değnek; sol boşlukta globus; noktalı bordür.

Ref. : RIC *IVa*, 51.

153- AR Denarius, 20 mm., 2,56 g., ky. 12, env. no.: 2009/252.

SEVERUS ALEXANDER

Roma

M.S. 222 – 231

Ö.y. : IMP SEV ALE – XANDER AV[G]

Genç Severus Alexander başı, defne çelenkli, sağa.

A.y. : [IOVI] CON-S[ER-VATORI]

Jüpiter, kolları arasından sarkan khlamys dışında çıplak, ayakta, cepheden, baş sola, sol elinde asa, sağ elinde şimşek demeti; sol ve sağ boşluklarda: S – C

Ref. : RIC *IVb*, 558.

154- AE Sestertius, 28 mm, 17,40 g., ky. 12, env. no.: 6307; A.y.: [S] – C

Iulia Mamaea

Roma

M.S. 222 – 231

Ö.y. : [IVLI]A MAMAEA – AVGVSTA

Iulia Mamaea büstü, giysili ve diademli, sağa.

A.y. : V E S T A / S – C

Vesta, cepheden, ayakta, başörtülü, sola, sağ elinde palladium, sol elinde asa; sol ve sağ boşluklarda: S – C

Ref. : RIC *IVb*, 708.

155- AE Sestertius, 29 mm., 19,12 g., ky. 1, env. no.: 2009/414.

PHILIPPUS ARABS

Roma

M.S. 244 – 249

Ö.y. : IMP M [IVL] PH[ILI]PPVS AVG

Phlippus Arabs büstü, defne çelenkli, giysili ve zırlı, sağa.

A.y. : A E Q [V I T] A S A V G G

Aequtas, cepheden, ayakta, baş sola, sağ elinde terazi, sol elinde cornucopiae; sol ve sağ boşluklarda: S – C

Ref. : RIC *IVc*, 166a-b.

156- AE Sestertius, 28 mm., 15,30 g., ky. 12, env. no.: 6308.

TRAIANUS DECIUS

Roma

M.S. 249 – 251

Ö.y. : IMP C M Q TRAIANVS DE[CIVS AVG]

Traianus Decius büstü, giysili, zırlı ve ışın taçlı, sağa.

A.y. : [GENI]VS EXERC ILLV[RICIANI]

Genius, polos giyiyor, omuzlarını örten khlamys dışında çıplak, cepheden, ayakta, baş sola, sol elinde cornucopiae, sağ elinde patera;

solda, standard.

Ref. : RIC *IVc*, 16c.

157- AR Antoninianus, 22 mm., 4,32 g., ky. 6, env. no.: 2009/255.

TREBONIANUS GALLUS

Roma

M.S. 251 – 253

Ö.y. : IMP CAEC VIB TREB GAL[LVS] A[VG]

Trebonianus Gallus büstü, giysili, zırhlı ve ışın taçlı, sağa.

A.y. : [P I E] T A S A V G G

Pietas, başörtülü, cepheden, ayakta, baş sola, her iki eli havada.

Ref. : RIC *IVc*, 41.

158- AR Antoninianus, 20 mm., 3,27 g., ky. 6, env. no.: –

GALLIENUS

Roma

M.S. 260 – 268

Ö.y. : GALLIENVVS AVG

Gallienus büstü, giysili, ışın taçlı, sağa; noktalı bordür.

A.y. : DIANA CONS AVG

Erkek geyik, sola; kesimde *Off.*: XI; noktalı bordür.

Ref. : RIC *Va*, 179.

159- AE Antoninianus, 23 mm., 2,80 g., ky. 6, env. no.: 7047.

I. TETRICUS

Colonia

M.S. 271 – 274

Ö.y. : IMP TETR[ICVS P F AVG]

Tetricus büstü, sakallı, giysili, zırhlı ve ışın taçlı, sağa; noktalı bordür.

A.y. : H I L A R I T - A S A [V G G]

Hilaritas, cepheden, ayakta, baş sola, sol elinde cornucopiae, sağ elinde palmiye dalı; noktalı bordür.

Ref. : RIC *Vb*, 80.

160- AE Antoninianus, 18,5 mm., 4,00 g., ky. 6, env. no.: 113-10-77.

Ö.y. : [.]M[.] CVS [...]

Tetricus büstü, sakallı, giysili, zırhlı ve ışın taçlı, sağa.

A.y. : [..R...] AVG

Asker, cepheden, ayakta, sola, sol elinde mızrak; bordür.

Ref. : RIC *Vb*, 145.

161- AE Antoninianus, 19 mm., 2,50 g., ky. 3, env. no.: –

DIOCLETIANUS

Herakleia

M.S. 295 – 296

Ö.y. : IMP C C VAL DIOCLETIANVS P F AVG

Diocletianus büstü, giysili, zırhlı ve ışın taçlı, sağa.

A.y. : CONCORDIA MIL – ITVM

Diocletianus, askeri giysili, sağ elinde kısa asa, ayakta, sağa; Jüpiter, khlamys giyiyor, cepheden, ayakta, baş sola, sol elinde asa, sağ elinde globus üzerindeki Victoria heykelini imparatora uzatıyor; aralarında:
H Δ.

Ref. : RIC *VI*, 13.

162- AE Follis, 20 mm., 4,15 g., ky. 12, env. no.: 6305.

MAXIMIANUS HERCULIUS

Kyzikos

M.S. 295 – 299**Ö.y. :** IMP C MA MAXIMIANVS P F AVG

Maximianus büstü, giysili, zırhlı ve ışıın taçlı, sağa.

A.y. : CONCORDIA MI – LITVM

Maximianus, askeri giysili, sağ elinde kısa asa, ayakta, sağa; Jüpiter, khlamys giyiyor, cepheden, ayakta, baş sola, sol elinde asa, sağ elinde globus üzerindeki Victoria heykelini imparatora uzatıyor; aralarında:

K Δ.

Ref. : RIC *VI*, 15b.**163-** AE Follis, 21 mm., 2,79 g., ky. 12, env. no.: –

I. CONSTANTINUS

Thessalonika

M.S. 316 – 317**Ö.y. :** IMP CONSTANTINVS P F AVG

Constantinus başı, defne çelenkli, sağa.

A.y. : IOV[I CONS]-ER[VATORI]

Jüpiter, sol omuzu üzerinden sarkan khlamys dışında çıplak, ayakta, cepheden, baş sola, sol elinde asa, sağ elinde globus üzerinde Victoria; kesimde: • TS • A •

Ref. : RIC *VII*, 4.**164-** AE Follis, 21 mm., 3,45 g., ky. 12, env. no.: 2009/245.

Kyzikos

M.S. 325 – 326**Ö.y. :** CONSTAN – TINVS AVG

Constantinus başı, defne çelenkli sağa; noktalı bordür.

A.y. : PROVIDEN – TIAE AVGG

İki taretli, tek geçişli askeri kamp kapısı; üstte, yıldız; kesimde:
S[MK]A•; noktalı bordür.

Ref. : RIC *VII*, 34.

165- AE Follis, 17 mm., 2,70 g., ky. 6, env. no.: 6306.

Roma

M.S. 330 – 331

Ö.y. : [V R] B S – R O M A

Roma başı, miğferli, sola.

A.y. : Dişi kurdun emzirdiği Romulus ve Remus kardeşler; üstte, iki yıldız;
kesimde: RBQ

Ref. : RIC *VII*, 338.

166- AE Follis, 16 mm., 2,00 g., ky. 6, env. no.: –

I. LICINIUS

Arelate

M.S. 319

Ö.y. : [IMP] LICI – [NI]VS AVG

Licinius büstü, zırhlı ve defne çelenkli, sağa.

A.y. : [I]OVI CONSERVATO[R]I AVG

Kartalın taşıdığı imparator, sol elinde asa, sağ elinde şimşek demeti,
sola; kesimde: TA[RL]

Ref. : RIC *VII*, 196-197.

167- AE Follis, 18 mm., 2,70 g., ky. 6, env. no.: 7517.

II. CONSTANTIUS

Constantinopolis

M.S. 6 Kasım 355 – 3 Kasım 361

Ö.y. : Constantius başı, inci diademli, sağa.

A.y. : SPE[S REI – PVB]LICE

İmparator, miğferli ve askeri giysili, cepheden, ayakta, sol elinde asa, sağ elinde globus; kesimde: CONSA/Δ (?)

Ref. : RIC *VIII*, 149.

168- AE 16 mm., 2,00 g., ky. 12, env. no.: 7526; Ö.y.: yazıt okunaksız.

Antiokheia

M.S. 347 – 348

Ö.y. : D N CONSTAN – [TIVS P F AV]G

Constantius başı, inci diademli, sağa; bordür.

A.y. : V O T / X X / M V L T / X X X

Çelenk içinde dört satır yazıt; altta: SMANA; bordür.

Ref. : RIC *VIII*, 113.

169- AE 16 mm., 1,79 g., ky. 12, env. no.: –

Kyzikos

Ö.y. : [D N] CONSTAN–[TIVS] P F [AVG]

Constantius başı, inci diademli, sağa; bordür.

A.y. : 169 ile aynı; altta: SMKA

Ref. : RIC *VIII*, 48.

170- AE 15 mm., 1,35 g., ky. 6, env. no.: 110-10-77.

Antiokheia

M.S. 350– 355

Ö.y. : [D N] CONSTAN–TI[VS P F AVG]

Constantius başı, inci diademli, sağa; bordür.

A.y. : FEL TEMP–[RE]PARAT[IO]

Asker, sorguç miğferli, sola, sol kolunda kalkan, sağ elinde mızrak, yere düşürdüğü süvariye mızrakla yaralıyor; süvari, diademli ve sakallı, başı askere dönük, sol kolu havada; sağda kalkanı; kesimde: ANAΓ /I (?)

Ref. : RIC *VIII*, 132.

171- AE 15 mm., 2,26 g., ky. 9, env. no.: –

Belirsiz Darphane

M.S. 337 – 361

Ö.y. : D N [.....—...]S P F AVG

Constantius başı, inci diademli, sağa; bordür.

A.y. : 171 ile aynı.

Ref. : RIC *VIII*, 46, 55, 58-60, 66, 72, 78, 80, 84, 86.

172- AE 16 mm., 1,13 g., ky. 3, env. no.: 112-10-77; A.y.: [...] TE[.]P-REP[.....]

I. VALENTINIANUS

Belirsiz Darphane (Constantinopolis ?)

M.S. 364 – 375

Ö.y. : D N VALEN[TINI] - ANVS P F AVG

Valentinianus büstü, inci diademli, giysili ve zırhlı, sağa.

A.y. : GLORIA RO – [MANORVM]

İmparator, askeri giysili, sağa ilerliyor, sol elinde labarum, sağ eliyle esiri sürüklüyor; kesimde: darphane işareti.

Ref. : RIC *IX*, 16.

173- AE 18 mm., 1,84 g., ky. 12, env. no.: – ; A.y.: darphane işareti okunaksız.

II. VALENTINIANUS

Roma

M.S. 17 Kasım 375 – 9 Ağustos 378

Ö.y. : D [N VALE]NTINIA-NVS IVN P F A[VG]

Valentinianus büstü, inci diademli, giysili ve zırhlı, sağa.

A.y. : SECVRITAS [REI] – PVBLICA[E]

Victoria, ayakta, sola, sol elinde palmiye dalı, sağ elinde çelenk; sol boşlukta, yıldız; kesimde: SMRB / P (?)

Ref. : RIC IX, 28c.

174- AE 18 mm., 2,00 g., ky. 6, env. no.: –

Constantinopolis

M.S. 9 Ağustos 378 – 25 Ağustos 392

Ö.y. : [D] N VALENTINIANVS IVN P F A[VG]

Valentinianus büstü, inci diademli, giysili ve zırhlı, sağa.

A.y. : VOT / X / MVL T / X X

Çelenk içinde dört satır yazıt; altta: CON[Δ]; bordür.

Ref. : RIC IX, 63a.

175- AE 13mm., 1,18 g., ky. 12, env. no.: 99-10-77.

Nikomedea

M.S. 25 Ağustos 383 – 28 Ağustos 388

Ö.y. : [D N VALENTINI]ANVS P F A[VG]

Valentinianus büstü, inci diademli, giysili ve zırhlı, sağa.

A.y. : SALVS REI – [PVBLICAE]

Victoria, sola ilerliyor, sağ eli ve omuzu üzerinde trophy taşıyor, sol eliyle esiri sürüklüyor; kesimde: SMNA

Ref. : RIC IX, 45a.

176- AE 13 mm., 1,47 g., ky. 12, env. no.: –

Constantinopolis

M.S. 28 Ağustos 388 – 15 Mayıs 392

Ö.y. : D N VALENTINIAN[VS P F AVG]

Valentinianus büstü, inci diademli, giysili ve zırlı, sağa.

A.y. : SAL[VS REI] – PVBLICAE

Victoria, sola ilerliyor, sağ eli ve omuzu üzerinde trophy taşıyor, sol eliyle esiri sürüklüyor; sol boşlukta: $\overline{\text{P}}$; kesimde: CONSB

Ref. : RIC IX, 86a.

177- AE 14 mm., 1,12 g., ky. 12, env. no.: 107-10-77.

I. THEODOSIUS

Antiokheia

M.S. 9 Ağustos 378 – 25 Ağustos 383

Ö.y. : D N THEODO – SIVS P F AVG

Theodosius büstü, inci diademli, giysili ve zırlı, sağa; noktalı bordür.

A.y. : CONCOR – DIA AVGGG

Roma, miğferli, cepheden, baş sola, arkalıklı taht üzerinde oturuyor, sağ bacağı açık, sağ elinde globus, sol elinde bir kısmı görünen asa; sol boşlukta: Θ ; sağ boşlukta: Φ ; kesimde: ANTΔ; noktalı bordür.

K

Ref. : RIC IX, 46e; LRBC, 2703, 2706.

178- AE 18 mm., 2,65 g., ky. 5, env. no.: –

Constantinopolis

M.S. 15 Mayıs 392 – 17 Ocak 395

Ö.y. : 178 ile aynı.

A.y. : SALVS REI – PVBLICAE

Victoria, sola ilerliyor, sağ eli ve omuzu üzerinde trophy taşıyor, sol eliyle esiri sürüklüyor; sol boşlukta: $\overline{\text{P}}$; kesimde: CONSA

Ref. : RIC IX, 90a; LRBC, 2184.

179- AE 13 mm., 0,71 g., ky. 12, env. no.: 7009.

Nikomedeia

Ö.y. : 178 ile aynı.

A.y. : GLORIA – ROMANORVM

İmparator, cepheden, ayakta, baş sağa, sağ elinde labarum, sol elinde globus; kesimde: SMNA

Ref. : RIC IX, 46a; LRBC, 2369.

180- AE 21 mm., 5,00 g., ky. 6, env. no.: –

ARCADIUS

Kyzikos

M.S. 28 Ağustos 388 – 15 Mayıs 392

Ö.y. : [D N] ARCADIVS [P F AVG]

Arcadius büstü, inci diademli, giysili ve zırhlı, sağa.

A.y. : S[ALVS REI – PVBLICAE]

Victoria, sola ilerliyor, sağ eli ve omuzu üzerinde trophy taşıyor, sol eliyle esiri sürüklüyor; sol boşlukta: $\frac{P}{\vdash}$; kesimde: SMKT

Ref. : RIC IX, 26c, 30b; LRBC, 2570.

181- AE 13 mm., 0,82 g., ky. 6, env. no.: –

Herakleia

Ö.y. : D N ARC[ADIVS P F] AVG]

Arcadius büstü, inci diademli, giysili ve zırhlı, sağa.

A.y. : SALVS REI – [PVBLICAE]

Victoria, sola ilerliyor, sağ eli ve omuzu üzerinde trophy taşıyor, sol eliyle esiri sürüklüyor; kesimde: [SM]HT

Ref. : RIC IX, 26c; LRBC, 1985 (SMHA örneği).

182- AE 13 mm., 1,16 g., ky. 6, env. no.: 102-10-77.

Constantinopolis

M.S. 395 – 401

Ö.y. : D N ARCADI – VS P F AVG

Arcadius büstü, inci diademli, giysili ve zırhlı, sağa.

A.y. : VIRTVS – EXERCITI

İmparator, solda, sağ elinde mızrak, sol eli kalkanı üzerinde, cepheden, baş sağa; Victoria, sağda, sol elinde palmiye dalı, sağ elindeki çelenk ile imparatoru taçlandırıyor; kesimde: CO]NS]Δ

Ref. : RIC X, 60; LRBC, 2205 (CONSA örneği).

183- AE 18,5 mm., 2,50 g., ky. 6, env. no.: 7048.

ARCADIUS DÖNEMİ

Honorius Sikkesi

Kyzikos

M.S. 395 – 401

Ö.y. : D N HO[N]ORI – [VS P F AV]G

Honorius büstü, inci diademli, giysili ve zırhlı, sağa.

A.y. : 183 ile aynı; kesimde: [S]MKB

Ref. : RIC X, 68; LRBC, 2581 (SMKA örneği).

184- AE 17 mm., 1,99 g., ky. 12, env. no.: – ; A.y.: [.....—...]RCITI

III. VALENTINIANUS

Roma

M.S. 425 – 435

Ö.y. : Valentinianus büstü, inci diademli, giysili ve zırhlı, sağa.

A.y. : Haç, çelenk içinde.

Ref. : RIC X, 2144-45.

185- AE 10 mm., 0,33 g., ky. 12, env. no.: 7005; Ö.y.: yazıt okunaksız.

MARCIANUS

Belirsiz Darphane

M.S. Ağustos 450 – Ocak 457**Ö.y. :** [D N M]ARCI-ANVS P AV

Marcianus büstü, inci diademli, giysili ve zırhlı, sağa; noktalı bordür.

A.y. : Çelenk içinde monogram; altta, darphane işareti; noktalı bordür.

Ref. : RIC X, 535-70.

- 186-** AE 12 mm., 1,05 g., ky, 6, env. no.: 97-10-77; A.y.: Darphane işareti okunaksız; Monogram:

I. LEO

Belirsiz Darphane

M.S. 457 – 474**Ö.y. :** Leo büstü, inci diademli, giysili ve zırhlı, sağa.**A.y. :** Çelenk içinde monogram.

Ref. : RIC X, 681-93.

- 187-** AE 10 mm., 0,88 g., ky. 12, env. no.: – ; Ö.y.: yazıt okunaksız; A.y.: monogram:

BİZANS SİKKELERİ

I. IUSTINIANUS

Nikomedeia

M.S. 547/8**Ö.y. :** D N IVSTINI – ANVS P P AVI

Iustinianus büstü, tüy sorguç miğferli ve pendilialı, giysili ve zırhlı, cepheden, sağ elinde haçlı globus, sol omuzunda süvari betimli kalkan; sağ boşlukta, haç; bordür.

A.y. : ; altta, NI; solda, A / N / N / O; sağda, tarih; üstte, haç; bordür.

Ref. : DOC I, 147.2.

- 188- AE Yarım Follis, 31 mm., 8,63 g., ky. 6, env. no.: – ; A.y.: tarih: X / X / I

Constantinopolis

M.S. 550/1

Ö.y. : [D N IVSTINI]ANV[S] P P AVG

Iustinianus büstü, diademli, zırhlı ve paludamentumlu, sağa.

A.y. : I ; altta, *off.* (?); solda, A / N / N / O; sağda, tarih; üstte, haç; kesimde:

CON

Ref. : DOC I, 86.2.

- 189- AE Dekanummium, 22 mm., 5,65 g., ky. 6, env. no.: – ; A.y.: tarih: X / X / I I / I I

Nikomedeia

Ö.y. : 188 ile aynı.

A.y. : 188 ile aynı; tarih hariç.

Ref. : DOC I, 148.

- 190- AE Yarım Follis, 27 mm., 8,00 g., ky. 12, env. no.: 2009/246; A.y.: tarih: X / X / I I / I I

M.S. 558/9

Ö.y. : Iustinianus büstü, diademli, giysili ve zırhlı, sağa.

A.y. : I ; solda, A / N / N O; sağda, tarih; üstte, haç; kesimde: NIK

Ref. : DOC I, 157.3.

- 191- AE Dekanummium, 17 mm., 3,23 g., ky. 4, env. no.: – ; Ö.y.: yazıt okunaksız; A.y.: tarih: X / X / X / I I

Constantinopolis

Belirsiz Tarih

Ö.y. : 188 ile aynı.

A.y. : **M**; altta, *off.* Γ, solda, A / N / N O; sağda, tarih; üstte, haç; kesimde: [C]ON

Ref. : DOC I, 42c.1.

- 192-** AE Follis, 31 mm., 18,25 g., ky. 7, env. no.: – ; **Ö.y. :** D N IVSTINI–AN[VS P P AVI]; **A.y.:** tarih okunaksız.

II. TIBERIUS

Nikomedeia

M.S. 578/9

Ö.y. : ∂mTİbCON[S – TAN]T P P [AVI]

Tiberius büstü, başında haçlı taç, pendilialı, konsül giysili, sağ elinde mappa, sol elinde ucu haçlı, kartallı asa.

A.y. : **m**; solda, A / N / N O; sağda, tarih; üstte, haç; kesimde: NIKOA

Ref. : DOC I, 28.

- 193-** AE Follis, 39 mm., 17,00 g., ky. 6, env. no.: – ; **A.y.:** tarih: **Ϸ**

HERACLIUS

Kyzikos

M.S. 612/3

Ö.y. : DNhRAC[LI] – PERP AVC

Heraclius büstü, kısa sakallı, sorguç miğferli ve pendilialı, cepheden, zırhı üzerinde üç boncuk bezeme, sağ elinde haçlı globus, sol omuzunda süvari betimli kalkan; bordür.

A.y. : **Κ**; altta, *off.* B; solda, A / N / N O; sağda, tarih; üstte, haç; bordür.

Ref. : DOC II / I, 173.

- 194-** AE Yarım Follis, 27 mm., 5,48 g., ky. 12, env. no.: –

Constantinopolis

M.S. 613/4

Ö.y. : Heraclius, solda; Heraclius Constantinus, sağda; ikisi de khlamys ve taç giyiyorlar, sağ ellerinde haçlı globus; başları arasında haç; noktalı bordür.

A.y. : **M** ; altta, *off.* Γ solda, A / N / N O; sağda, tarih; üstte, haç; kesimde: C[ON]

Ref. : DOC II / I, 79c.2-3.

195- AE Follis, 30 mm., 10,22 g., ky. 7, env. no.: – ; **Ö.y.:** yazıt okunaksız;
A.y.: tarih: I I / I I

Ö.y. : 195 ile aynı.

A.y. : 195 ile aynı; *off.* Δ

Ref. : DOC II / I, 80d.

196- AE Follis, 29 mm., 9,43 g., ky. 12, env. no.: – ; **Ö.y.:** yazıt okunaksız;
A.y.: tarih: I I / I I; kesimde: [CO]N

ANONİM FOLLİS

B GRUBU

M.S. 1030/35 – 1042 (?)

Ö.y. : [+EMMA]NO[VHA]

İsa'nın büstü, sakallı, tunik ve himation giyimli, cepheden, taç nimbuslu, taçın her iki kolunda ☩ ve haçın sağ ve sol üstündeki boşluklarda birer nokta; sağ eli takdis pozisyonunda yukarıda, pelerininin kenarından tutuyor, sol elinde İncil; kapakta nokta bezeme: ∴; sağ ve sol boşluklarda: ĪC X̄C

A.y. : ĪS X̄S
bAS ILE
bAS ILE

İki basamaklı kaide üzerinde haç, kollarının ucunda birer nokta ve çevresinde üç satır yazıt.

Ref. : Tekin 1999, Lev. XX, 229.

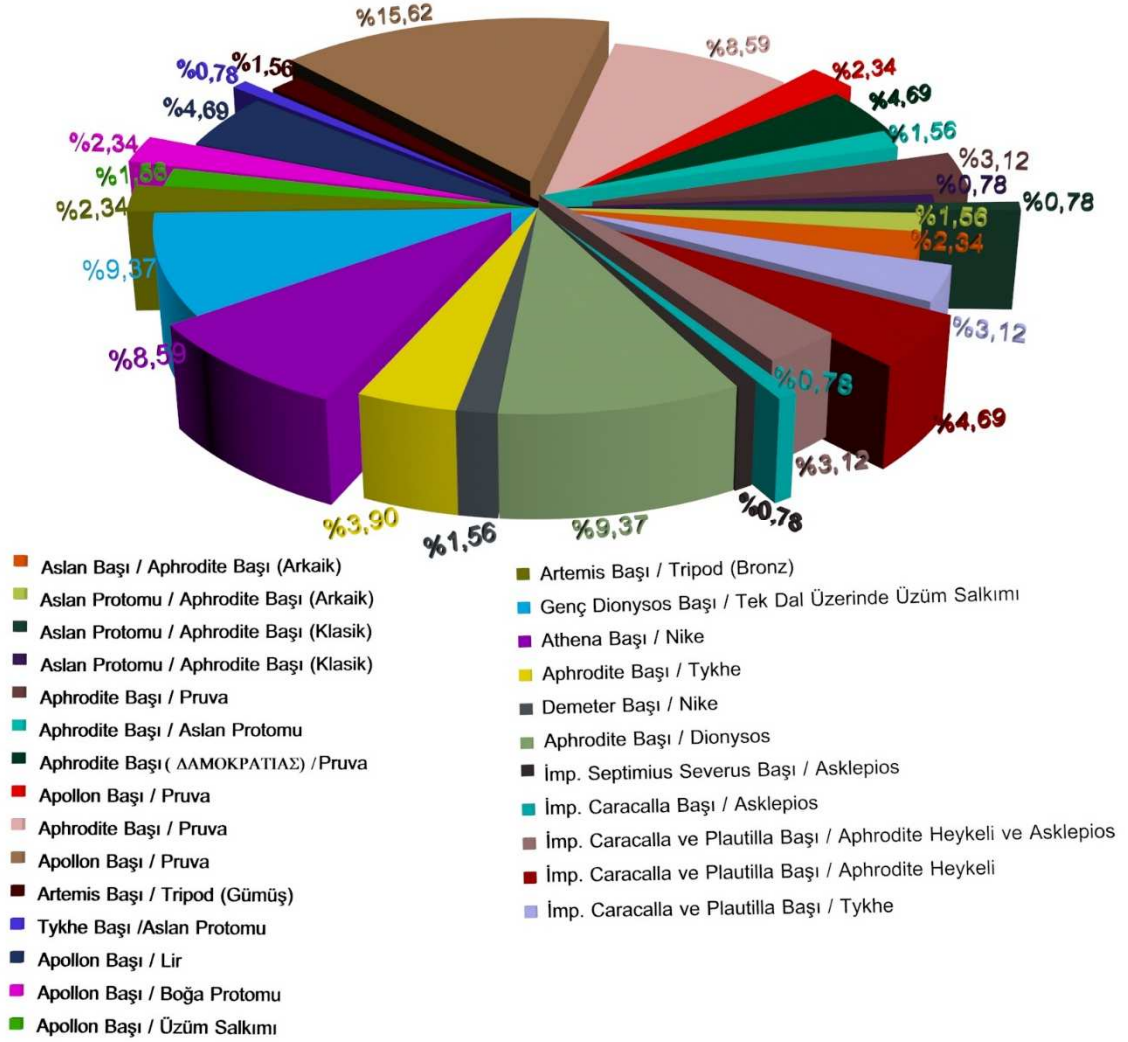
197- AE Follis, 32 mm., 9,00 g., ky. 6, env. no.: –

12. KATALOĞUN GENEL DEĞERLENDİRMESİ (Grafikler ve Tablolar)

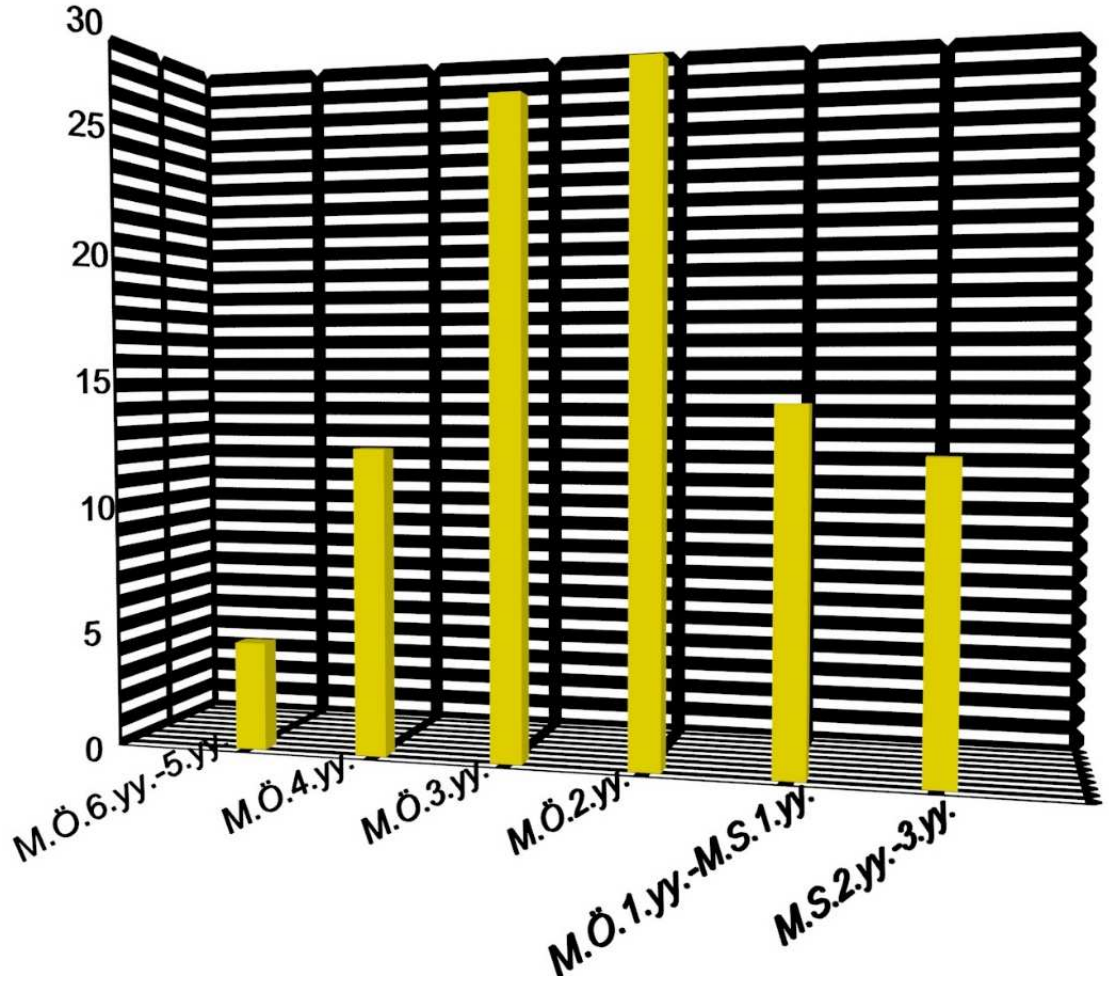

12.1. Katalogdaki Knidos Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı

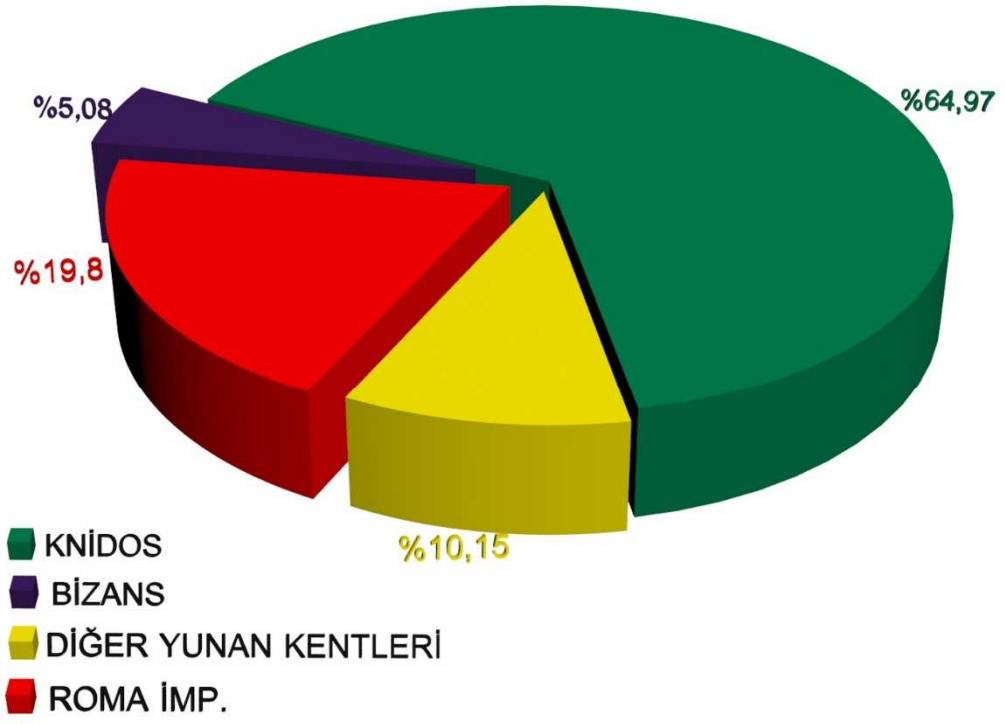
Grafik 1.

12.2. Katalogdaki Knidos Sikkelerinin Yüzyıllara Göre Dağılımı

Grafik 2.

12.3. Katalogdaki Sikkelerin Dağılımı

Grafik 3.

12.4. Katalogdaki Diğer Yunan Kent Sikkeleri (Tablo 2)

BÖLGE	KENT	TARİH / DÖNEM	ADET	BİRİM
AETOLIA	Federasyon	M.Ö.279 - 168	1	AE
AJOLIS	Mytilene	Caligula	1	AE
BITHYNIA	Nicomedia	Augustus - M.Ö.25	1	AE
LYDIA	Philadelphia	Caracalla - M.S.198 - 217	1	AE
LYKIA	Myra	M.Ö.1.yy. / M.S.43?	1	AE
KARIA	Alabanda	Antoninus Pius - M.S.147 - 161	1	AE
	Amyzon	M.Ö.200 - 100	1	AE
	Halikarnassos	M.Ö.188 - M.Ö.1.yy.	1	AE
		Caracalla - M.S.198 - 217	1	AE
	Kos	M.Ö.166 - 88	1	AE
		Augustus	1	AE
		Titus	1	AE
	Rhodos	M.Ö.120 - 84	1	AE
		M.S.25 - 60	1	AE
		M.S.2.yy. ilk yarısı	1	AE
		M.S.2.yy.	1	AE
MISIR	Alexandria	M.S.2.yy.	1	AE
SYRIA	Antiochea	Elagabalus - M.S.218 - 222	1	AE
	Apamea	M.Ö.51 - 50	1	AE
THRAKIA	Perinthus	Gordianus III - M.S.238 - 244	1	AE

12.5. Katalogdaki Roma İmparatorluk Sikkeleri (Tablo 3)

İMPARATOR/İMPARATORİÇE	ADET	TARİH (M.S.)	DARPHANE	BİRİM
Hadrianus	1	125 - 128	Roma	Denarius
Lucilla	1	161 - 169	Roma	Sestertius
Septimius Severus	2	202 - 210	Roma	Denarius
Geta	1	203 - 209	Roma	Denarius
Severus Alexander	1	222 - 231	Roma	Sestertius
Iulia Mamae	1	222 - 231	Roma	Sestertius
Philippus Arabs	1	244 - 249	Roma	Sestertius
Traianus Decius	1	249 - 251	Roma	AR Antoninianus
Trebonianus Gallus	1	251 - 253	Roma	AR Antoninianus
Gallienus	1	260 - 268	Roma	AE Antoninianus
Tetricus I	2	271 - 274	Colonia	AE Antoninianus
Diocletianus	1	295 - 296	Heraclea	Follis
Maximianus Herculius	1	295 - 299	Kyzikos	Follis
Constantinus I	3	316 - 317	Thessalonica	Follis
		325 - 326	Kyzikos	
		330 - 331	Roma	
Licinius I	1	319	Arelate	Follis
Constantius II	5	347 - 348	Antiochia	AE
		347 - 348	Kyzikos	
		350 - 355	Antiochia	
		355 - 361	Constantinopolis	
		337 - 361	Belirsiz	
Valentinianus I	1	364 - 375	Belirsiz	AE
Valentinianus II	4	375 - 378	Roma	AE
		378 - 392	Constantinopolis	
		383 - 388	Nicomedia	
		388 - 392	Constantinopolis	
Theodosius I	3	378 - 383	Antiochia	AE
		392 - 395	Constantinopolis	
		392 - 395	Nicomedia	
Arcadius	3	388 - 392	Kyzikos	AE
		388 - 392	Heraclea	
		395 - 401	Constantinopolis	
Honorius	1	395 - 401	Kyzikos	AE
Valentinianus III	1	425 - 435	Roma	AE
Marcianus	1	450 - 457	Belirsiz	AE
Leo I	1	457 - 474	Belirsiz	AE

12.6. Katalogdaki Bizans Sikkeleri (Tablo 4)

İMPARATOR	ADET	TARİH	DARPHANE	BİRİM
Iustinianus I	5	547/8	Nicomedia	Yarım Follis
		550/1	Constantinopolis	Dekanummium
		550/1	Nicomedia	Yarım Follis
		558/9		Dekanummium
		Belirsiz	Constantinopolis	Follis
Tiberius II	1	578/9	Nicomedia	Follis
Heraclius	3	612/3	Kyzikos	Yarım Follis
		613/4	Constantinopolis	Follis
		613/4		
Anonim Follis - B Grubu	1	1030/5 - 1042?	-	Follis

12.7. Knidos Kazılarında Ele Geçen Sikkelere Ait Buluntu Bilgileri

<i>KAT. NO.</i>	<i>BULUNTU TARİHİ</i>	<i>BULUNTU YERİ</i>
1	1974	-
2	16.08.1994	Yuvarlak Tapınak Terası-O/C Alanı
3	16.07.1998	Dionysos Terası, Stoa-U Odası
4	22.07.1999	Dionysos Terası, Stoa-G Odası
5	2005	Bağlarözü Nekropol Alanı-N2 Mezarı
6	05.08.1999	Dionysos Terası, Stoa-S Odası
7	1994	Kap Krio I. Kazı Alanı-2. Teras C Odası
8	1998	Dionysos Terası, Stoa-T Odası
9	2004	-
18	1977	-
19	19.07.2006	Küçük Tiyatro-Yüzey
20	-	-
23	-	-
26	1974	-
27	30.07.1998	Dionysos Terası, Stoa-S Odası
32	1976	-
33	2014	-
34	1977	-
35	1995	Yuvarlak Tapınak Terası-O/C Alanı
36	1977	-
37	1977	-
38	1977	-
39	1976	-
42	1977	-
44	1974	-
45	1977	-
47	29.07.2013	Küçük Tiyatro, Batı Analemma-karelaj G11, A6
48	31.07.2013	Dionysos Terası, Stoa-A Mekânı, karelaj F9
49	-	-
60	1977	-
62	1973	-
64	1977	-
65	1977	-
66	1977	-
67	-	-

68	31.07.2013	Dionysos Terası, Stoa-A Mekânı, karelaj F9
69	1973	-
70	-	-
71	-	Yüzey Buluntusu
72	1977	-
73	31.07.2013	Dionysos Terası, Stoa-A Mekânı, karelaj F9
74	1974	-
76	17.07.1998	Dionysos Terası, Stoa-T Odası
77	23.07.1999	Dionysos Terası, Stoa-G Odası
78	1973	-
79	17.07.1998	Dionysos Terası, Stoa-T Odası, T1 Açması
80	1972	-
81	1969	-
82	04.09.2013	Yüzey Buluntusu
83	04.08.2000	Dionysos Terası, Stoa-J Odası
84	1998	Dionysos Terası, Stoa-S Odası, S2 Açması
85	1977	-
86	04.08.2000	Dionysos Terası, Stoa-J Odası
87	27.07.1998	Dionysos Terası, Stoa-S Odası, S1 Açması
88	1998	-
89	08.08.2000	Dionysos Terası, Stoa-M Odası
90	20.07.1998	-
91	2006	Gymnasium
92	17.07.1998	Dionysos Terası, Stoa-T Odası, T1 Açması
93	-	-
94	07.08.2000	Dionysos Terası, Stoa-L Odası
95	1973	-
96	-	-
97	17.07.1998	Dionysos Terası, Stoa-T Odası, T1 Açması
98	27.07.2000	Dionysos Terası, Stoa-K Odası
99	1972	-
100	1972	-
101	1972	-
102	1977	-
103	05.08.2000	Dionysos Terası, Stoa-K Odası
104	23.07.2002	Dionysos Terası, Stoa-O Odası
105	1972	-
106	12.08.1999	Dionysos Terası, Stoa-M Odası, Zemin üstü
107	1977	-
108	16.08.2000	Dionysos Terası, Stoa-K Odası

109	1974	-
110	-	-
111	1974	-
112	17.08.2002	Dionysos Terası, Stoa-SA Odası
113	1973	-
114	04.08.2000	Dionysos Terası, Stoa-J Odası
115	1972	-
116	07.08.2000	Dionysos Terası, Stoa-L Odası
118	03.08.1998	Dionysos Terası, Stoa-U Odası
119	-	-
120	05.08.2000	Dionysos Terası, Stoa-K Odası
121	30.07.1998	Dionysos Terası, Stoa-V Odası
122	04.08.1998	-
123	17.08.2000	Dionysos Terası, Stoa-L Odası
124	04.08.2000	Dionysos Terası, Stoa-J Odası
125	05.08.2000	Dionysos Terası, Stoa-J Odası
126	17.08.2000	Dionysos Terası, Stoa-SA Odası
127	1972	-
128	11.08.1999	Dionysos Terası, Stoa-T Odası, Zemin üstü
129	1994	Kap Krio I. Kazı Alanı-2. Teras, C Odası, B Açması
130	27.07.1999	Dionysos Terası, Stoa-F Odası
131	12.08.2000	Dionysos Terası, Stoa-L Odası
132	27.07.1999	Dionysos Terası, Stoa-F Odası
133	09.09.2014	Dionysos Terası, Stoa-Yüzey Buluntusu
134	18.07.2014	Kazı Deposu
135	1969	-
136	-	-
137	2000	Dionysos Terası, Stoa-J Odası
138	07.08.2000	Dionysos Terası, Stoa-L-2 Kanalı
139	06.08.2002	Yüzey Buluntusu
140	1977	-
141	1973	-
142	09.08.1996	Kap Krio II. Kazı Alanı-3. Teras, D Odası, Zemin
143	21.08.2013	Küçük Tiyatro, Batı Analemma-karelaj G10-11, A11
144	1976	-
145	01.08.2013	Küçük Tiyatro, Batı Analemma-karelaj G11, A6
146	2002	Dionysos Terası, Stoa-Q Odası
147	1974	-
148	29.07.1999	Dionysos Terası, Stoa-G Odası
149	2003	-

150	12.08.2000	Dionysos Terası, Stoa-L Odası
151	2003	-
152	2003	-
153	2003	-
154	1972	Yüzey Buluntusu
155	2000	Dionysos Terası, Stoa-N Odası
156	1972	-
157	2003	-
158	2000	Dionysos Terası, Stoa-K Odası
159	1973	-
160	1977	-
161	2008	Dionysos Tapınağı, Yüzey Buluntusu
162	1972	-
163	-	Nekropol, Yüzey Buluntusu
164	19.07.2002	Dionysos Terası, Stoa-O Odası
165	1972	-
166	1990	-
167	1974	-
168	1974	-
169	05.08.2013	Küçük Tiyatro, Batı Analemma-karelaj G11, A12
170	1977	-
171	1989	-
172	1977	-
173	1989	Yuvarlak Tapınak'ın Kuzeydoğusu, A1 Odası
174	29.07.2013	Küçük Tiyatro, Batı Analemma-karelaj G11, A6
175	1977	-
176	-	Kap Krio I. Kazı Alanı-2. Teras-B Odası
177	1977	-
178	1992	Kap Krio II. Kazı Alanı-3. Teras (D/E/F Odası ?)
179	1973	-
180	-	-
181	23.07.2014	D Kilisesi, güney-Yüzey Buluntusu
182	1977	-
183	1973	-
184	21.08.1992	Altar Terası
185	1973	-
186	1977	-
187	28.07.2013	Yüzey Buluntusu
188	1972	-
189	25.08.2014	Tiyatro, G-II

190	29.07.2002	Dionysos Terası, Stoa-O Odası
191	16.08.2013	Yüzey Buluntusu
192	18.07.2005	Liman Caddesi, güney künk içi
193	1990	-
194	11.05.2005	Propylon duvarı
195	17.07.2014	Dionysos Terası, gişe
196	1972	-
197	20.07.2006	Tiyatro, T-1 Açması

13. EKLER

13.1. Haritalar ve Resimler

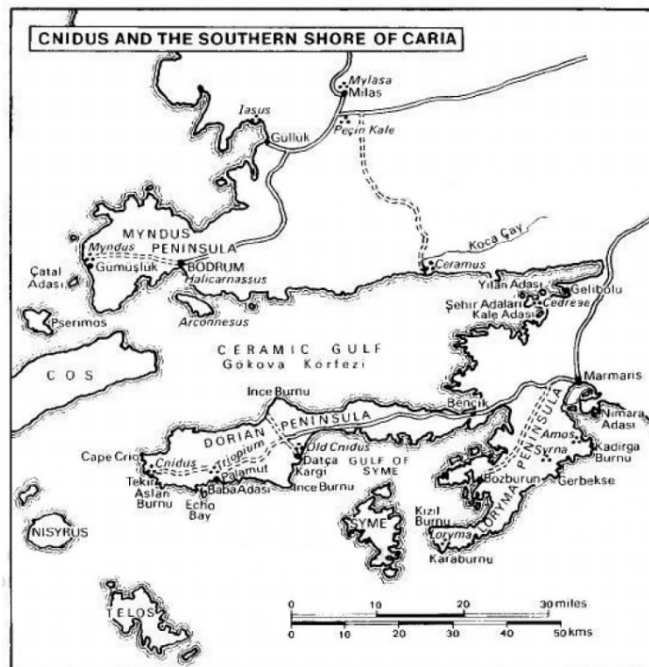
Harita 1.

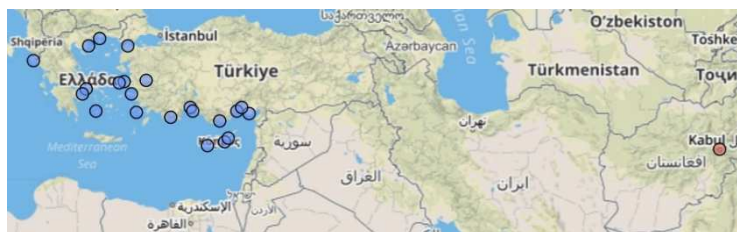
Harita 2.

Harita 3.

Harita 4.

Harita 5. IGCH 1830, Kabul

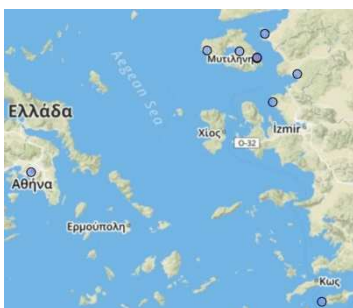
Harita 6. IGCH 1820, Balkh (Afghanistan)

Harita 7. IGCH 1483, Massyaf (Phoinikia)

Harita 8. IGCH 1644, Asyut

Harita 9. IGCH 1227, Lesbos?

Harita 10. IGCH 1790, Malayer (İran)

Harita 11. IGCH 1410, Mektepini (Kütahya)

Define
Darphane

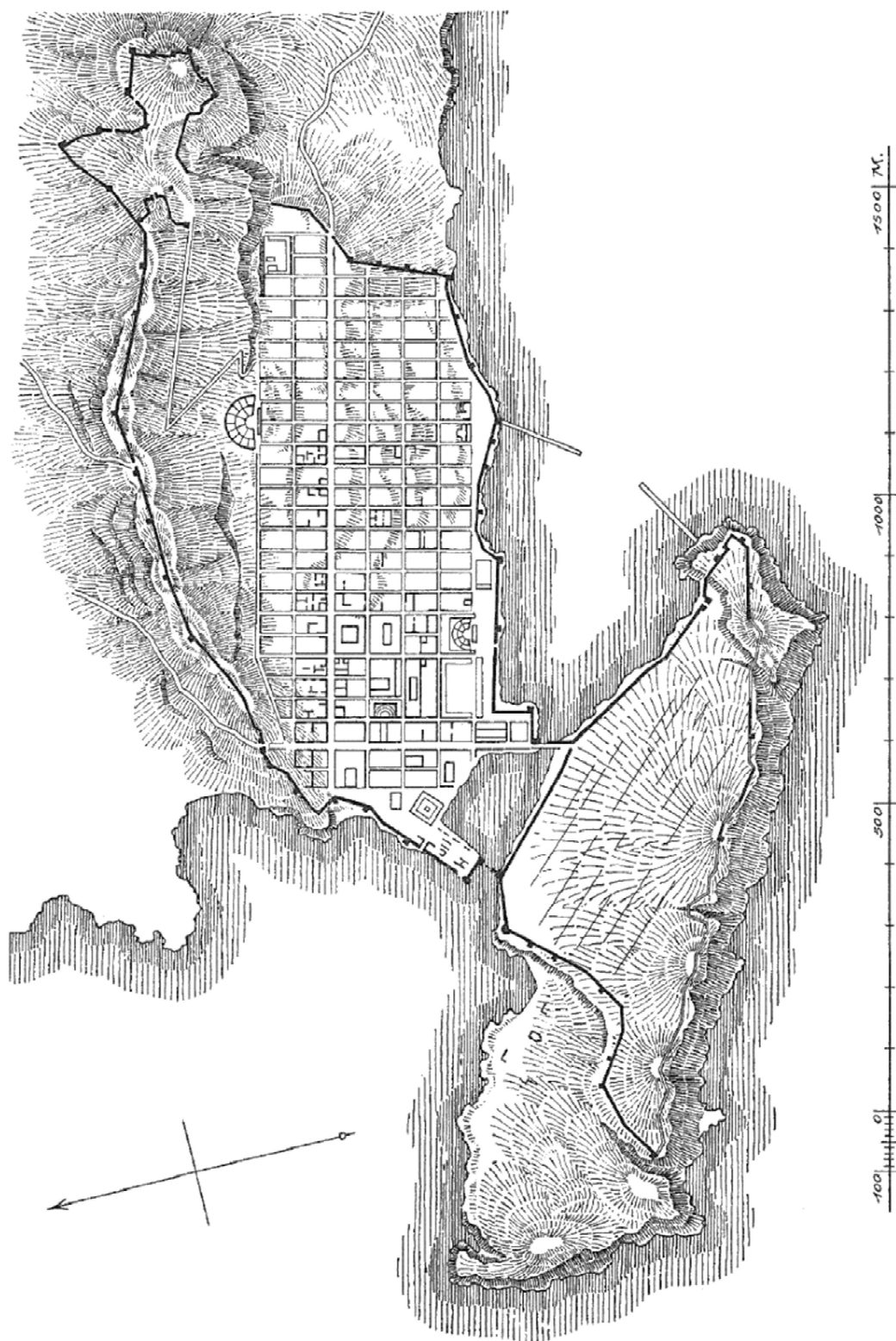

Fig. 1.

Fig. 2.

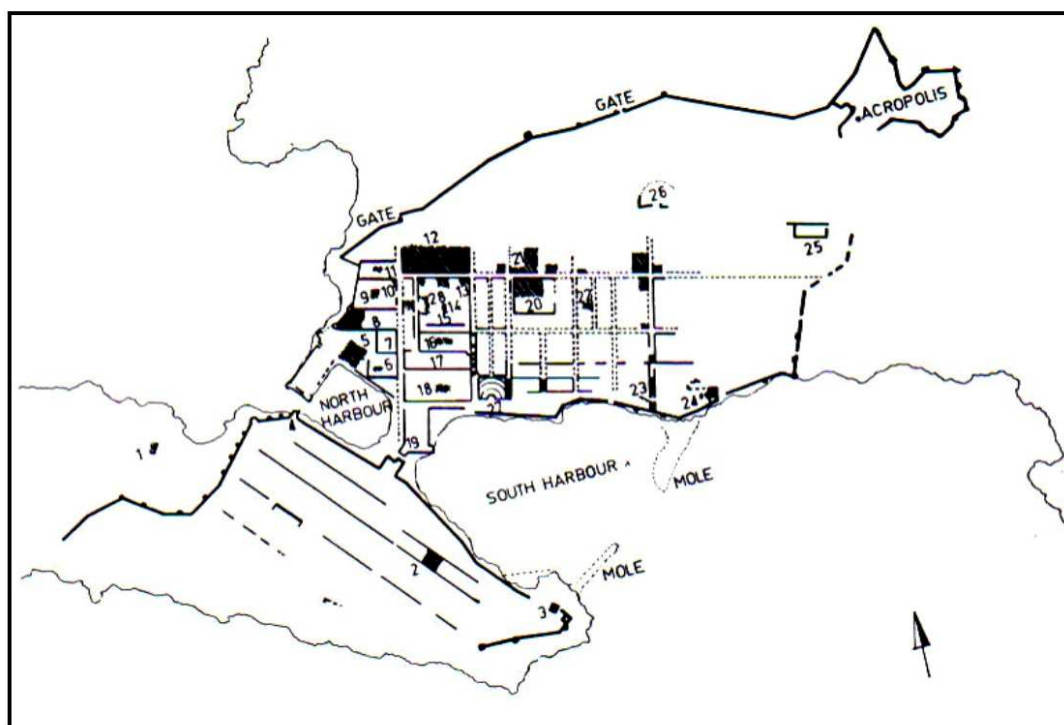

Fig. 3.

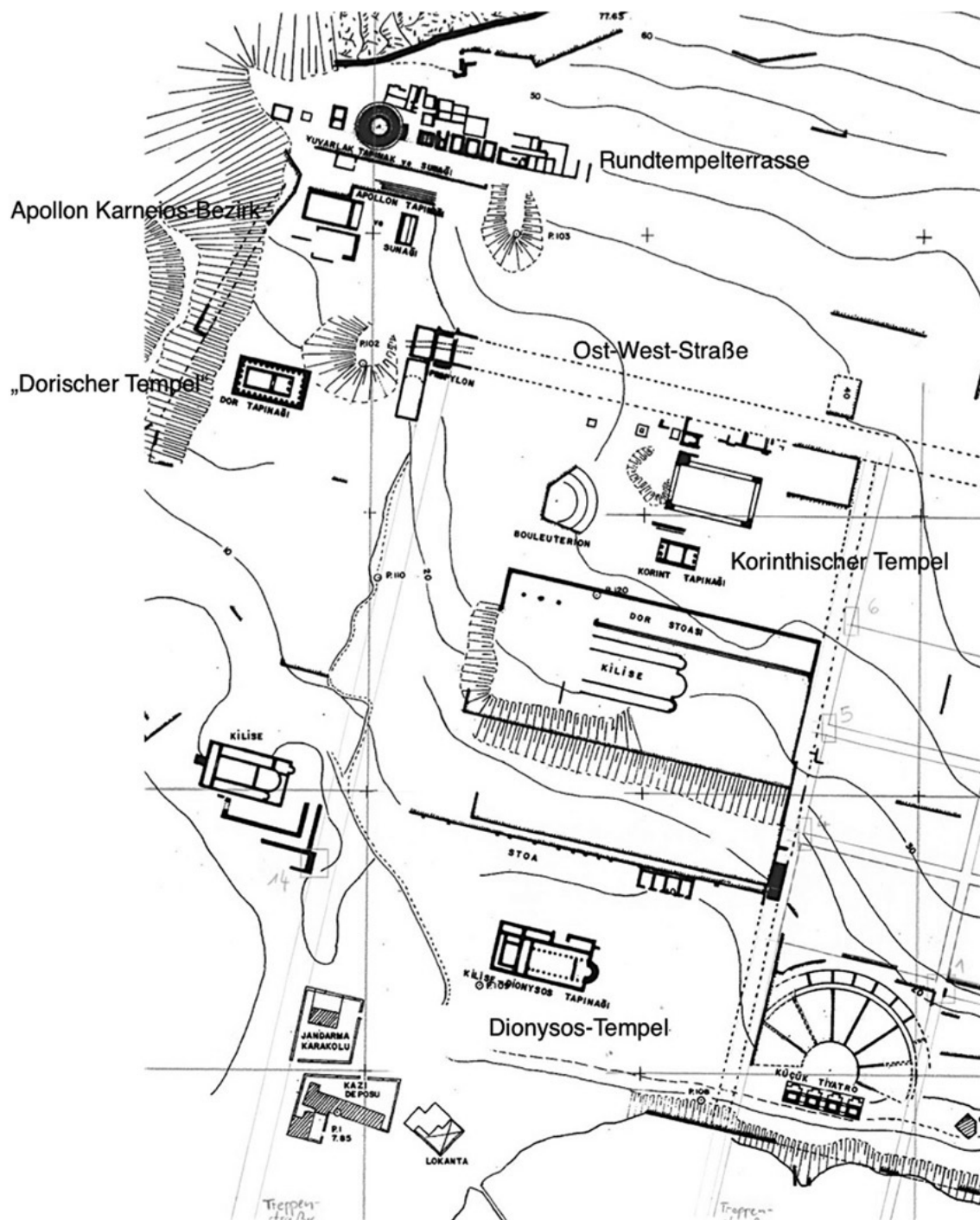

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

4./3. Jh. v. Chr. 2. Jh. v. Chr.

Fig. 7.

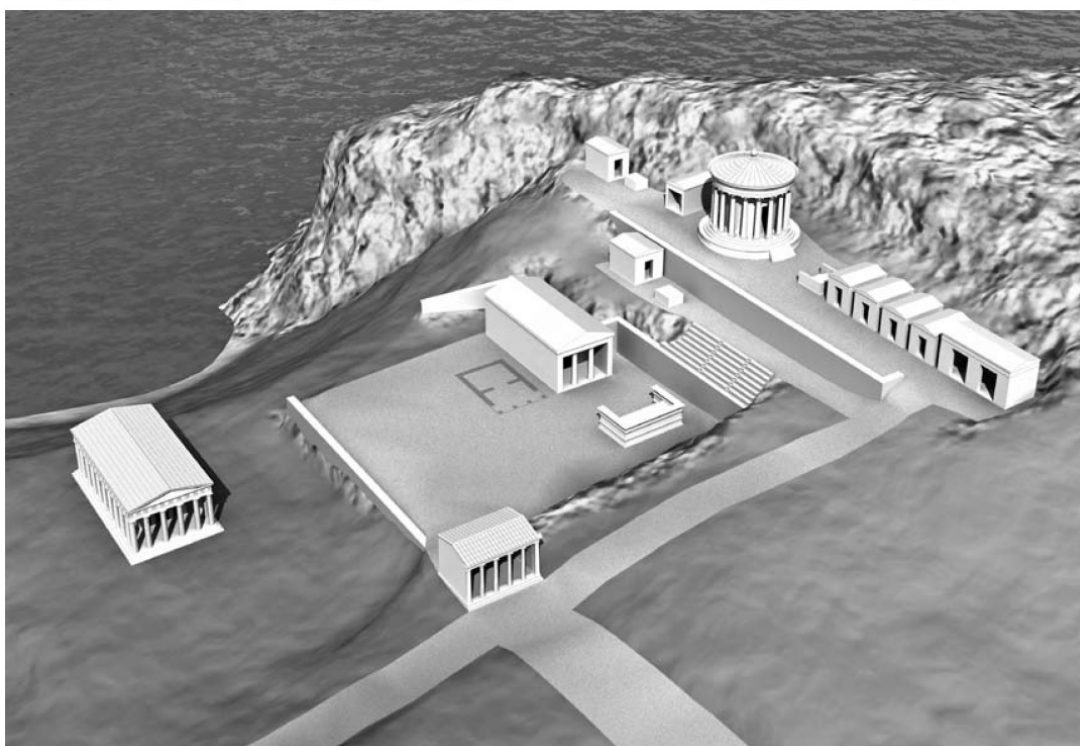

Fig. 8.

Fig. 9.

13.2. Levhalar

22 (x2)

23 (x1,5)

24 (x2)

25 (x1,5)

26 (x2)

27 (x1,5)

28 (x2)

29 (x2)

30 (x2)

31 (x2)

32 (x1,5)

33 (x2)

34 (x2)

35 (x2)

36 (x2)

37 (x2)

38 (x2)

39 (x2)

40 (x2)

41 (x2)

42 (x1,5)

43 (x2)

44 (x1,5)

45 (x1,5)

46 (x2)

47 (x2)

48 (x2)

49 (x2)

50 (x2)

51 (x2)

52 (x2)

53 (x2)

54 (x2)

55 (x2)

56 (x2)

57 (x2)

58 (X2)

59 (X2)

60 (X2)

61 (X2)

62 (x2)

63 (x1,5)

64 (x2)

65 (x2)

66 (x2)

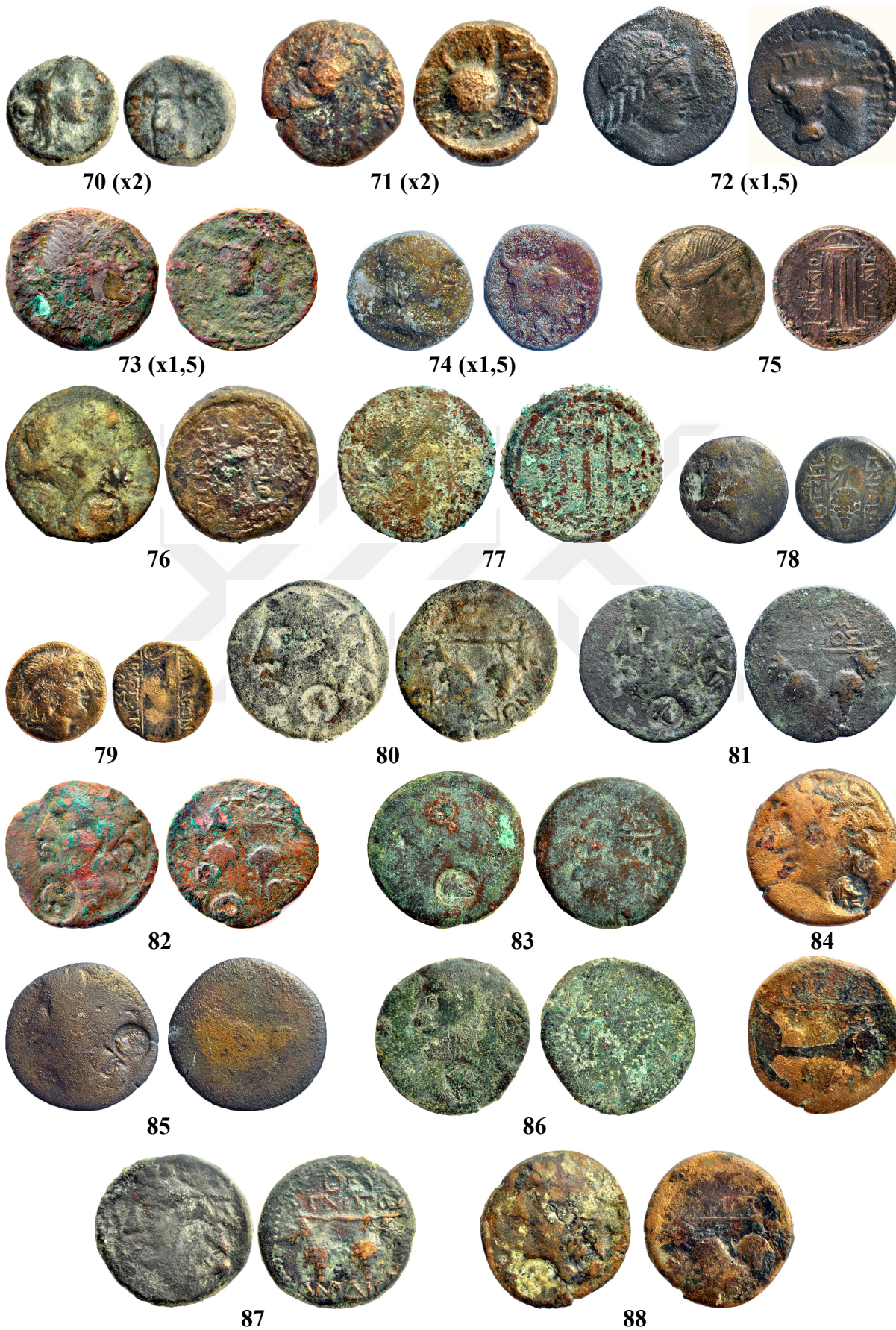
67 (x2)

68 (x2)

69 (x2)

89 90 91

92 93 94

95 96 (x1,5) 97

98 99 100 101

102 103 104

105 106 107

108 109 110

111 112

194

164

165 (x1,5)

166 (x1,5)

167 (x1,5)

168 (x1,5)

169 (x1,5)

170 (x1,5)

171 (x1,5)

172 (x1,5)

173 (x1,5)

174 (x1,5)

175 (x1,5)

176 (x1,5)

177 (x1,5)

178 (x1,5)

179 (x2)

180

181 (x2)

182 (x2)

183 (x1,5)

184 (x1,5)

185 (x3)

186 (x2)

187 (x2,5)

LEVHA X

199

188

189

190

191 (x1,5)

192

193

194

195

196

197

LEVHA XI

LEVHA XII

218

219

220

221

14. KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Aristot. pol. (Aristoteles, *politika*) = Aristotle Politics, with an English translation by H. RACKHAM, London/Cambridge (Mass.), 1959 (*The Loeb Classical Library*).

Diod. (Diodoros Siculus, *Bibliothēke historikē*) = *Diodorus of Sicily*, with an English translation by C. H. OLDFATHER – C. L. SHERMAN – C. B. WELLES – R. M. GEER – F. R. WALTON, I–XI, London/New York 1947–1970 (*The Loeb Classical Library*).

Hdt. (Herodotos, *Historiai*) = *Herodot Tarihi*, Çev. M. ÖKMEN-A. ERHAT, Remzi Kitabevi, İstanbul 1973.

Hom. *Il.* (Homeros, *Ilias*) = Homer, *İlyada*, Çev. A. ERHAT – A. KADİR, Can Yayınları, İstanbul 1992.

Paus. (Pausanias, *Periēgesis*) = *Pausanian Description of Greece*, with an English translation by W. H. JONES, I–VII, London/New York 1918–1935 (*The Loeb Classical Library*).

Plin. *nat.* (Plinius maior, *Naturalis historia*) = *Pliny. Natural History*, with an English translation by H. R. RACKHAM – W. H. S. JONES – D. E. EICHHOLZ, I–X, Cambridge (Mass.)/London 1938–1975 (*The Loeb Classical Library*).

Strab. (Strabon, *Geographika*) = *The Geography of Strabo*, with an English translation by H. L. JONES, I–VIII, London/New York 1917–1932 (*The Loeb Classical Library*).

Thuk. (Thykydides) = *Peloponnesos Savaşı*, çev.: T. GÖKÇÖL, İstanbul 1976.

Modern Kaynaklar

ADKINS, L. – ADKINS, R. A. (2004), **Handbook to Life in Ancient Rome**, Updated Edition, Facts On File, New York.

AKARCA, Aşkıldil (1998), **Şehir ve Savunması**, 3.baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

AKURGAL, Ekrem (1970), **Ancient Civilizations and Ruins of Turkey: from Prehistoric Times until the End of the Roman Empire**, Second edition, Net Turistik Yayınları, İstanbul.

AMANDRY, M. – BURNETT, Andrew, et al (2015), **Roman Provincial Coinage Vol. III, Nerva-Hadrian (A.D. 98-138)**, British Museum Press, London.

ARSLAN, Murat (2007), **Mithradates VI Eupator: Roma'nın Büyük Düşmanı**, Odin Yayıncılık, Eskiçağ Tarihi Dizisi: 1, İstanbul.

ASHTON, Richard H. J. (1999), “The Late Classical / Early Hellenistic Drachms of Knidos”, **RN 6 (154)**, 63-94, pl. 5-12.

ASHTON, Richard H. J. (2002), “Cnidus”, in: The Hecatomnus Hoard, **CH IX**, 95-158, pl. 6-20, (115- 120).

ASHTON, Richard H. J. (2006), “The Beginning of Bronze Coinage in Karia and Lykia”, **NC 166**, 1-14, pl. 1-5.

BABELON, Ernest (1907), **Traité des Monnaies Grecques et Romaines II, 1**, Paris.

BABELON, Ernest (1910), **Traité des Monnaies Grecques et Romaines II, 2**, Paris.

BANKEL, Hansgeorg (2009), “Versatzmarken am Propylon des Heiligtums für Apollon Karneios in Knidos”, **Byzas** 9, 1-19.

BARAN, Abdulkadir (2001), “Lelegler”, **İDOL** 11, 23-27.

BEAN, G. E. –COOK, J. M. (1952), “The Cnidia”, **ABSA** 47, 171-212.

BEAN, George Ewart (1987), **Karia**, Çev. Burak Akgüç, Cem Yayınevi, İstanbul.

BEAN, George Ewart (2000), **Eskiçağda Menderes’in Ötesi**, Çev. Pınar Kurtoğlu, Arion Yayınevi, İstanbul.

BELLINGER, A. – GRIERSON R. (1966), **Philip Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Vol. I Anastasius I to Maurice, 491-602**, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C.

BELLINGER, A. – GRIERSON R. (1968), **Philip Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Vol. II: Phocas to Theodosius III, 602-717**, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C.

BENNDORF, O. – NIEMANN, G. (1884), **Raisen im süd-westlichen Kleinasien Band I: Reisen in Lykien und Karien**, Verlag von Karl W. Hierseemann, Wien.

BENT, Theodore James (1888), “Discoveries in Asia Minor”, **JHS** 9, 82-7.

BERTHOLD, Richard M. (2009), **Rhodes in the Hellenistic Age**, (Cornell paperback series), Cornell University Press, New York.

BLÜMEL, Wolfgang (1991), “Epigraphische Forschungen in Knidos 1989”, **AST** 8, 253-59.

BOYSAL, Yusuf (1967), “Müskebi Kazısı 1963 Kısa Raporu”, **Belleten XXXI/121**, 67-83.

BRESSON, Alain (2010), “Knidos: Topography for a Battle”, **Hellenistic Karia**, Ed. Riet Van Bremenn - Jan Mathieu Carbon, 435-51, Ausonius, Bordeaux.

BRUNS-ÖZGAN, Christine (2004), **Knidos. A Guided to the Ancient Site**, Knidos’u Araştırma ve Geliştirme Derneği Yayınları, Konya.

BRUNS-ÖZGAN, Christine (2014), **Knidos. Gezi Rehberi**, Aktüel Arkeoloji Yay., İstanbul.

BRUUN, Patrick M. (1966), **The Roman Imperial Coinage Vol. VII. Constantine and Licinius. A.D. 313-337**, Spink&Son Ltd., London.

BURNETT, A. – AMANDRY, M. et al (1992), **Roman Provincial Coinage, Vol. I, From the Death of Caesar to Death of Vitellius (44 B.C. -A.D. 69)**, British Museum Press, London.

BURNETT, A. – AMANDRY, M. et al (1998), **Roman Provincial Coinage Supplement I**, British Museum Press, London.

BURREL, Barbara (2004), **Neokoroi: Greek Cities and Roman Emperors**, Brill, Leiden.

BURSTEIN, Stanley M. (2004), **The Reign of Cleopatra**, Greenwood Press, California.

BÜYÜKÖZER, Aytekin (2012), **Knidos Limanları**, yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Sualtı Arkeolojisi Bilim Dalı, Konya.

BÜYÜKÖZER, Aytekin (2013), “Knidos’un Kent Planlamasında Limanların Yeri ve Kentle İlişkisi”, **K. Levent Zoroğlu’na Armağan / Studies in Honour of K. Levent Zoroğlu**, Armağan Dizisi 3, Ed. Mehmet Tekocak, 139-54, AKMED / Suna – İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya.

CAHN, Herbert Adolf (1970), **Knidos. Die Münzen des Sechsten und des Fünften Jahrhunderts v.Chr.**, AMuGS IV., Walter De Gruyter&Co. Press, Berlin.

CAWKWELL, George L. (1956), “A Note on the Heracles Coinage Alliance of 394 B.C.”, **NC**, 16, Sixth Series, 69-75.

CAWKWELL, George L. (1963), “The ΣYN Coins Again”, **JHS** 83, 152-4.

COOK, John Manuel (1961), “Cnidian Peraea and Spartan Coins”, **JHS** 81, 56-72.

COOK, John Manuel (1975), “Greek Settlement in the Eastern Aegean and Asia Minor”, **The Cambridge Ancient History Vol. 2, 2** (3rd ed.), Ed. Iorwerth E. S. Edwards-Nicholas G. L. Hammond et al, 773-804, Cambridge University Press, Cambridge.

COUSIN, Georges (1898), “Voyage en Carie”, **BCH** 22, 361-402.

COUSIN, Georges (1900), “Voyage en Carie”, **BCH** 24, 24-69.

DELRIEUX, Fabrice (2000), “Les ententes monétaires au type et à la légende ΣYN au début du IV siècle”, **Mécanismes et innovations monétaires dans l’Anatolie achéménide. Numismatique et Histoire. Actes de la Table Ronde d’Istanbul, 22-23 mai 1997**, Ed. Olivier Casabonne, pp. 285-211, İstanbul: Institut Français d’Études Anatoliennes.

DEMAND, Nancy (1989), “Did Knidos Really Move? The Literary and Epigraphical Evidence”, **CIAnt** 8, 2, 224-37.

DEMİREL GÖKALP, Zeliha (2009), **Yalvaç Müzesi Bizans Sikkeleri**, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No. 135, Ankara.

DOĞER, E. – ŞENOL, A. K. (1996), “Rhodos Peraiasında İki Yeni Amphora Atölyesi”, **Arkeoloji Dergisi IV**, 59-73, Lev. IX-15

DOKSANALTI, Ertekin M. (2006), **Knidos Kap-Krio Kazı Alanı**, yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Konya.

DOKSANALTI, Ertekin M. (2007), “Knidos- Kap Krio Yerleşim Alanı”, **İDOL**, 33, 8-17.

DOMÍNGUEZ, Adolfo J. (2006), “Greeks in Sicily”, **Greek Colonisation. An Account of Greek Colonies and Other Settlements Overseas Vol. I**, Ed. Gocha R. Tsetskhladze, 253-357, Brill, Leiden.

EMİR, Başak (2011), **Antik Çağda Kadınların Dinsel Ritüelleri-Thesmophoria Örnek İncelemesi-**, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Bursa.

EHRHARDT, Wolfgang (2011), “Knidische Sakralbezirke im Hellenismus”, **KuBA** 1, 49-64.

FANTHAM, Elaine (2006), **Julia Augusti: The Emperors's Daughter**, Routledge, New York.

FLENSTED-JENSEN, Pernille (2004), “Karia”, **An Inventory of Archaic and Classical Poleis**, Ed. Mogens H. Hansen and Thomas H. Nielsen, 1108-37, Oxford University Press, Oxford.

FREELY, John (2004), **Western Shores of Turkey: Discovering the Aegean and Mediterranean Coasts**, Tauris Parke, London.

GARDNER, Percy (1918), **A History of Ancient Greek Coinage 700-300 B.C.**, Clarendon Press, Oxford.

GEELHAAR, Clemens (2002), "Some Remarks on the *lex de provinciis praetoriis*", **Revue Internationale des droits de l'antiquité** 49, 109-117, Office international de librairie, Bruxelles.

GÖKTÜRK, M. Tevfik (1996), "A Hoard of Hellenistic Silver Coins of Myndos, Halikarnassos and Knidos", **Studies in Ancient Coinage from Turkey**, Ed. Richard H. J. Ashton, Royal Numismatic Society (Special Publication No. 29), London, 5-8, pl. 5-6.

GRACE, Virginia (1934) "The Stamped Amphora Handles Found in the American Excavations in the Athenian Agora 1931-1932", **Hesperia** 3, 197-310.

GRECO, Emanuele (2006), "Greek Colonisation in Southern Italy: A Methodological Essay", **Greek Colonisation. An Account of Greek Colonies and Other Settlements Overseas Vol. I**. 169-200, Brill, Leiden.

HAVELOCK, Christine M. (2007), **The Aphrodite of Knidos and Her Successors: A Historical Review of the Female Nude in Greek Art** (1st pbk. ed.), The University of Michigan Press, Ann Arbor.

HEAD, Barclay V. (1887), **Historia Numorum: A Manual of Greek Numismatics**, Clarendon Press, Oxford.

HEAD, Barclay V. (1911), **Historia Numorum: A Manual of Greek Numismatics** (New and Enlarged Edition), Clarendon Press, Oxford.

HILL, P. V. – KENT, J. et al (1960), **Late Roman Bronze Coinage, A.D. 324-498**, Spink&Son Ltd., London.

HORNBLOWER, Simon (1982), **Mausolus**, Clarendon Press, Oxford.

HOWGEGO, C. – HEUCHERT, V. (2005), **Roman Provincial Coinage, Vol. IV, The Antonines (A.D. 138-192)**, British Museum Press, London.

IMHOOF-BLUMER, Friedrich (1901), **Kleinasiatische Münzen I.** (Sonderschriften des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien), Alfred Hölder, Wien.

JENKINS, Ian (2003), “Cnidus”, **Anatolian Archaeology Vol. 9**, Ed. Gina Coulthard, 15-7.

JENKINS, Ian (2005), “The Relief of the Dancing Nymphs from A Nymphaeum at Knidos”, **Ramazan Özgan’a Armağan / Festschrift für Ramazan Özgan**, Ed. Mustafa Şahin-İ. Hakan Mert, 181-91, Ege Yayınları, İstanbul.

JOHNSTON, Sarah Iles (2004), **Religions of the Ancient World: A Guide**, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.

KARWIESE, Stefan (1980), “Lysander as Herakliskos Drakonopnigon (‘Herakles the snake-strangler’)”, **NC 20**, 1-27, pl. 1-2.

KENT, John P. C. (1981), **The Roman Imperial Coinage Vol. VIII: The Family of Constantine I. A.D. 337-364**, Ed. Carol H. V. Sutherland-Robert A. G. Carson, Spink&Son Ltd., London.

KLEINER, Fred S. (1971), “Review of *Knidos. Die Münzen des sechsten und des fünften Jahrhunderts v. Chr. by Herbert A. Cahn*”, **AJA 75**, 4, 447-448.

KRAAY, Colin M. (1976), **Archaic and Classical Greek Coins**, Methuen & Co Ltd, London.

KÜÇÜKEREN, Canan (2005), **Ege'de Bir Anadolu Uygarlığı-Karia (Karuwa, Karka, Karşıka, Krk)**, Ekin Yayın, İstanbul.

LE RIDER, Georges (1979), "Un Tétradrachme Hellénistique de Cnide", **Greek Numismatics and Archaeology, Essays in Honor of Margaret Thompson** Ed. Otto Mørhkhholm-Nancy Waggoner, 155-6, Numismatique Romaine, Wetteren.

LINTOTT, Andrew W. (1976), "Notes on the Roman Law Inscribed at Delphi and Cnidos", **ZPE** 20, 65-82.

LOVE, Iris C. (1972), "A Preliminary Report of the Excavations at Knidos, 1971", **AJA**, 76, 4, 393-405, pl. 81-4.

LOVE, Iris C. (1978), "A Brief Summary of Excavations at Knidos 1967-1973", **The Proceeding of the Xth Int. Congr. Of Class. Archaeology, II, Ankara- İzmir, 23-30/IX/1973**, 111-33, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

MALKIN, Irad (1994), **Myth and Territory in the Spartan Mediterranean**, Cambridge University Press, Cambridge.

MARTIN, T. R. – BADIAN, E. (1979), "Two Notes on the Roman Law from Cnidos", **ZPE**, 35, 153-6.

MATTINGLY, H. – SYDENHAM, E. A. (1926), **The Roman Imperial Coinage Vol. II. Vespasian to Hadrian**, Spink&Son Ltd., London.

MATTINGLY, H. – SYDENHAM, E. A. (1930), **The Roman Imperial Coinage Vol. III. Antoninus Pius to Commodus Hadrian**, Spink&Son Ltd., London.

MATTINGLY, H. – SYDENHAM, E. A. (1936), **The Roman Imperial Coinage Vol. IV, Part I. Pertinax to Geta**, Spink&Son Ltd., London.

MATTINGLY, H. – SYDENHAM, E. A., et al (1938), **The Roman Imperial Coinage Vol. IV, Part II. Macrinus to Pupienus**, Spink&Son Ltd., London.

MATTINGLY, H. – SYDENHAM, E. A., et al (1949), **The Roman Imperial Coinage Vol. IV, Part III. Gordian III – Uranius Antoninus**, Spink&Son Ltd., London.

MATTINGLY, H. – SYDENHAM, E. A. (1927), **The Roman Imperial Coinage Vol. V, Part I**, Spink&Son Ltd., London, (reprinted).

MATTINGLY, H. – SYDENHAM, E. A. (1933), **The Roman Imperial Coinage Vol. V, Part II**, Spink&Son Ltd., London, (reprinted).

MERT, İ. Hakan (2005), “Knidos Korinth Tapınağı”, **Ramazan Özgan’a Armağan / Festschrift für Ramazan Özgan**, Ed. Mustafa Şahin-İ. Hakan Mert, 181-91, Ege Yayınları, İstanbul.

MERITT, B. D. – WADE-GERY, H. T. et al (1953), **The Athenian Tribute Lists Vol. IV**, ASCSA, Princeton, New Jersey.

MIONNET, Théodore E. (1808), **Description des medailles antiques grecques et romaines, Vol. III**, Impr. de Testu, Paris.

MIONNET, Théodore E. (1833), **Description des medailles antiques grecques et romaines, Supplément, Tome Sixième**, Impr. de Testu, Paris.

MØRKHOLM, Otto (2001), **Early Hellenistic Coinage: From the Accession of Alexander to the Peace of Apamea (336-188 B.C.)**, Ed. Philip Grierson-Ulla Westermark (reprint, 2001), Cambridge University Press, Cambridge.

NEWTON, C. Thomas (1863), **A History of Discoveries at Halicarnassus, Cnidus and Branchidae. Vol. II, Part II**, Day&Son, London.

NICHOLS, Andrew (2008), **The Complete Fragments of Ctesias of Cnidus: Translation and Commentary with an Introduction**, University of Florida unpublished PhD Thesis, Gainesville.

NORDBØ, Jan H. (1972), **Utmyntingen på Knidos, 394 f. Kr. – ca. 210 e. Kr.**, Oslo Universitet [Magistergradsavhandling i numismatikk], unpublished MA Thesis, Oslo.

NORDBØ, Jan H. (1977), “A Note on the Early Bronze Coinage of Cnidus Cariae”, *NCire*, Vol. 85, No. 4, 147.

NORDBØ, Jan H. (1979), “Militæralliansen fra 394 f. Kr. og en Unik Drachme fra Knidos i Karia”, *NNUM*, 1979, 7, pp. 126-8.

NORDBØ, Jan H. (1981), “Bronsemynter fra Knidos i Karia”, *NNUM*, 1981, 7, 128-30.

NORDBØ, Jan H. (1989), “The Coinage of Cnidus After 394 BC.”, Ed. Ian A. Carradice, **Proceedings of the 10th International Congress of Numismatics**, September, 1986, London: International Association of Professional Numismatists Publication No. 11, 51-56, pl. 5-6.

ÖZGAN, Ramazan (1990), “1988 Knidos Kazısı Ön Raporu”, *KST* 11, 2, 167-175.

ÖZGAN, Ramazan (1992), “1990 Knidos Kazısı”, *KST* 13, 2, 171-188.

ÖZGAN, Ramazan (1993), “Knidos 1992 Çalışma Raporu”, *KST* 15, 2, 169-188.

ÖZGAN, Ramazan (1996), “1995 Knidos Kazıları Raporu”, *KST* 18, 2, 273-296.

ÖZGAN, Ramazan (2009), “Eski-Yeni Knidos Problemi”, **Arkeoloji ve Sanat Dergisi** 132. (Chiemaera/George E. Bean Özel Sayısı), 93-112.

ÖZGÜNEL, Coşkun (1987), “Selçuk Arkeoloji Müzesinde Saklanan Miken Pyxisi ve Düşündürdükleri”, **Belleten LI/200**, 535-547.

PAYNE, H. – YOUNG, G. M. (1950), **Archaic Marble Sculpture from the Acropolis: A Photographic Catalogue** (New and Rev. ed.), Cresset Press Ltd. London.

PEARCE, John W. E. (1951), **The Roman Imperial Coinage Vol. IX: Valentinian I-Theodosius I**, Ed. Harold Mattingly - Carol H. V. Sutherland, Spink&Son Ltd., London.

PEARN, John (2011), “A Coins of Kos: Asklepios and the Serpent Metaphor of Medicine, an Enduring witness of Hippocratic Healthcare”, **JNAA 21, 2010**, 42-47.

PENFIELD, Wilder (1957), “The Asclepiad Physicians of Cnidus and Cos with a Note on the Probable Site of the Triopion Temple of Apollo”, **Proc. Am. Philos. Soc. Vol. 101, No. 5 (Oct. 31)**, 393-400.

PESCHLOW-BINDOKAT, Anneliese (2005), **Latmos'ta Bir Karia Kenti, Herakleia: Şehir ve Çevresi**, Homer Kitabevi, İstanbul.

PRICE, Martin J. (1991), **The Coinage in The Name of Alexander The Great and Philip Arrhidaeus Vol. 1, Introduction and Catalogue**, British Museum Press, Zurich/London.

RAMSKOLD, Lars (2011), “Coins and Medallions Struck for the Inauguration of Constantinopolis 11 may 330”, in M. Rakocija (ed.), **Niš and Byzantium, Ninth Symposium (Niş 2011)**, 125-157.

SACKS, David et al (2005), **Encyclopedia of the Ancient Greek World** (Rev. ed.), Facts On File, Inc., New York.

SALZMANN, Dieter (1993), “Unedierte Bronzen aus Knidos”, **Schweizer Münzblätter**, 43, Heft 172, 85-87.

SEVİN, Veli (2007), **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası I** (2.Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

SONKÜR, Murat (2007), **Knidos Antik Kenti Dionysos Tapınağı**, yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Konya.

SÖNMEZ, Oktay (2007), **Knidos, Mavide Uyuyan Güzel** (4. Baskı), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

SUMNER, Graham V. (1978), “The ‘Piracy Law’ from Delphi and the Law of the Cnidos Inscription”, **GRBS**, 19, 3, 211-25.

SUTHERLAND, Carol H. V. (1967), **The Roman Imperial Coinage Vol. VI. From Diocletian’s reform (A.D. 294) to the death of Maximinus (A.D. 313)**, Spink&Son Ltd., London.

TEK, A. Tolga (2006), “Hellenistik ve Erken Roma İmparatorluk Dönemlerinde Likya’da Basılan Otonom Şehir Sikkeleri”, **III. Uluslararası Likya Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri 07-10 Kasım 2005 / The IIIRD International Symposium on Lycia, Symposium Proceedings 07-10 November 2005, Antalya, AKMED**, 769-88.

TEKİN, Oğuz (1999), **Bizans Sikkeleri. Yapı Kredi Koleksiyonu/Byzantine Coins. The Yapı Kredi Collection**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

TIRPAN, Ahmet A. (1991), “Knidos Akropol Surları”, **AST** 8, 429-56.

TOZAN, Murat (2013), “Marcus Antonius’un Korsanlara Karşı Seferi ve lex de provinciis praetoriis”, **Tarih Okulu Dergisi / Journal of History School**, 14, 1-26.

TSETSKHLADZE, Gocha R. (2006), “Revisiting Ancient Greek Colonisation”, **Greek Colonisation. An Account of Greek Colonies and Other Settlements Overseas Vol. I**, Ed. Gocha R. Tsetskhladze, xxiii-lxxxiii, Brill, Leiden.

UMAR, Bilge (1999), **Karia: Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi**, İnkılâp Yayınları, İstanbul.

ÜZEL, Ayça (2007), **The Display of Hekatomnid Power in Karian Settlements Through Urban Imagery**, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Yerleşim Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara.

VANSCHOOWINKEL, Jacques (2006), “Greek Migrations to Aegean Anatolia in the Early Dark Age”, **Greek Colonisation. An Account of Greek Colonies and Other Settlements Overseas Vol. I**, Ed. Gocha R. Tsetskhladze, 115-41, Brill, Leiden.

von GERKAN, Armin (1924), **Griechische Städteanlagen: Untersuchungen zur Entwicklung des Städtebaues im Altertum**, W. De Gruyter, Berlin and Leipzig.

YASUR-LANDAU, Assaf (2010), **The Philistines and Aegean Migration at the End of the Late Bronze Age**, Cambridge University Press, Cambridge.

15. ÖZGEÇMİŞ

26 Ocak 1980’de İzmir’de dünyaya geldi. 1991 yılında ilkokul öğrenimini tamamladıktan sonra, ailevi nedenlerden ötürü bir süre öğrenim hayatına devam edemedi. Sonraki yıllarda dışardan bitirme sınavlarına girerek 1998 yılında ortaokul diplomasını aldı ve ardından devam ettiği Açık Öğretim Lisesinden 2003 yılında mezun oldu. 2007 – 2011 yılları arasında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Arkeoloji Anabilim Dalında öğrenim gördü. Prof. Dr. M. Oya Yağız danışmanlığında “İmparator Claudius Dönemi ve Sikkeleri” başlıklı lisans teziyle mezun oldu. Arkeoloji öğreniminin başından itibaren düzenli olarak çeşitli kazı çalışmalarında yer aldı. 2011 yılında evlenerek İstanbul’a yerleşti. 2012 yılından bu yana Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Programı Klasik Arkeoloji Bilim Dalında yüksek lisans eğitimini sürdürmektedir.